

Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers

GEWONE ZITTING 1997-1998 (*)

11 MAART 1998

WETSVOORSTEL

betreffende het samenlevingscontract

WETSVOORSTEL

ter bescherming tegen discriminatie
op grond van geslacht en seksuele
of relationele voorkeur

WETSVOORSTEL

tot wijziging van het Strafwetboek, tot
opheffing van de wet van 30 juli 1981 tot
bestrafing van bepaalde door racisme of
xenofobie ingegeven daden en tot wijziging
van de wet van 15 februari 1993 tot
oprichting van een Centrum voor gelijkheid
van kansen en voor racismebestrijding

VERSLAG

NAMENS DE COMMISSIE VOOR DE
JUSTITIE (1)

UITGEBRACHT DOOR DE HEREN **Dany**
VANDENBOSSCHE EN **Frans LOZIE**

(1) Samenstelling van de commissie : Zie blz. 2.

Zie :

- 170 - 95 / 96 :

— N° 1 : Wetsvoorstel van de heren Serge Moureaux, Vincent Decroly, Frans Lozie en Olivier Maingain.

- 600 - 95 / 96 :

— N° 1 : Wetsvoorstel van de heren Renaat Landuyt en Luc Willems.

- 1089 - 96 / 97 :

— N° 1 : Wetsvoorstel van de heer Geert Bourgeois.

Zie ook :

- 170 - 95 / 96 :

— N° 9 : Tekst aangenomen door de commissie.

(*) Vierde zitting van de 49e zittingsperiode.

Chambre des Représentants de Belgique

SESSION ORDINAIRE 1997-1998 (*)

11 MARS 1998

PROPOSITION DE LOI

concernant le contrat de vie commune

PROPOSITION DE LOI

relative à la protection contre les
discriminations fondées sur le sexe et
les tendances sexuelles ou relationnelles

PROPOSITION DE LOI

modifiant le Code pénal, abrogeant la loi
du 30 juillet 1981 tendant à réprimer
certains actes inspirés par le racisme
ou la xénophobie et modifiant la loi
du 15 février 1993 créant un Centre
pour l'égalité des chances et
la lutte contre le racisme

RAPPORT

FAIT AU NOM DE LA COMMISSION DE LA
JUSTICE (1)

PAR MM. **Dany VANDENBOSSCHE**
ET **Frans LOZIE**

(1) Composition de la commission : Voir p. 2.

Voir :

- 170 - 95 / 96 :

— N° 1 : Proposition de loi de MM. Serge Moureaux, Vincent Decroly, Frans Lozie et Olivier Maingain.

- 600 - 95 / 96 :

— N° 1 : Proposition de loi de MM. Renaat Landuyt et Luc Willems.

- 1089 - 96 / 97 :

— N° 1 : Proposition de loi de M. Geert Bourgeois.

Voir aussi :

- 170 - 95 / 96 :

— N° 9 : Texte adopté par la commission.

(*) Quatrième session de la 49e législature.

INHOUDSTAFEL

TABLE DES MATIERES

	Blz.		Page
I. INLEIDING DOOR DE HOOFDINDIENER VAN HET WETSVORSTEL BETREFFENDE HET SAMENLEVINGSCONTRACT	3	I. EXPOSE INTRODUCTIF DE L'AUTEUR PRINCIPAL DE LA PROPOSITION DE LOI CONCERNANT LE CONTRAT DE VIE COMMUNE	3
II. INLEIDING DOOR DE MINISTER VAN JUSTITIE	4	II. EXPOSE INTRODUCTIF DU MINISTRE DE LA JUSTICE	4
III. ALGEMENE BESPREKING	6	III. DISCUSSION GENERALE	6
IV. HOORZITTINGEN	15	IV. AUDITIONS	15
A. Uiteenzettingen	15	A. Exposés	15
1. Uiteenzetting van de heer Heyvaert, professor (UIA)	15	1. Exposé de M. Heyvaert, professeur (UIA) .	15
2. Uiteenzetting van de heer Senaeve, professor (KUL)	17	2. Exposé de M. Senaeve, professeur (KUL) .	17
3. Uiteenzetting van mevrouw Meulders, professor (UCL)	18	3. Exposé de Mme Meulders, professeur (UCL).	18
4. Uiteenzetting van de heer Van Gysel, professor (ULB)	21	4. Exposé de M. Van Gysel, professeur (ULB).	21
5. Uiteenzetting van de heer Martens, psychiater	37	5. Exposé de M. Martens, psychiatre	37
B. Vragen van de leden	43	B. Questions des membres	43
C. Antwoorden van de deskundigen	44	C. Réponses des experts	44
D. Besluiten uit de hoorzittingen	48	D. Conclusions des auditions	48
1. Bespreking	48	1. Discussion	48
2. Algemeen besluit	57	2. Conclusion générale	57
V. BESPREKING VAN AMENDEMENT N° 1 (STUK N° 170/2)	59	V. DISCUSSION DE L'AMENDEMENT N° 1 (DOC. N° 170/2)	59
1. Procedure	59	1. Procédure	59
2. Toelichting bij de artikelen	60	2. Commentaire des articles	60
3. Algemene bespreking	61	3. Discussion générale	61
4. Artikelsgewijze bespreking en stemmingen	70	4. Discussion des articles et votes	70
Artikel 1	70	Article 1 ^{er}	70
Artikel 2	70	Article 2	70
Artikel 3	74	Article 3	74
Artikel 1475 van het Burgerlijk Wetboek	75	Article 1475 du Code civil	75
Artikel 1476 van het Burgerlijk Wetboek	81	Article 1476 du Code civil	81
Artikel 1476bis van het Burgerlijk Wetboek	85	Article 1476bis du Code civil	85
Artikel 1477 van het Burgerlijk Wetboek	87	Article 1477 du Code civil	87
Artikel 1478 van het Burgerlijk Wetboek	95	Article 1478 du Code civil	95
Artikel 1479 van het Burgerlijk Wetboek	102	Article 1479 du Code civil	102
Stemmingen	103	Votes	103
Artikel 4	104	Article 4	104
Artikel 5	104	Article 5	104
Artikel 6 (nieuw)	105	Article 6 (nouveau)	105

(1) Samenstelling van de commissie :

Voorzitter : de heer Duquesne.

A. — Vaste leden :

C.V.P. HH. Vandeurzen, Van Parys, Verherstraeten, Willems.
P.S. HH. Biefnot, Borin, Giet.
V.L.D. HH. Dewael, Van Belle, Verwilghen.
S.P. HH. Landuyt, Vandenbosche.
P.R.L.- F.D.F. HH. Barzin, Duquesne.
P.S.C. Mevr. de T'Serclaes.
VI. H. Laeremans.
Blok Agalev/H. Lozie.
Ecolo

B. — Plaatsvervangers :

Mevr. D'Hondt (G.), HH. Didden, Leterme, Mevr. Pieters (T.), Mevr. Verhoeven.
HH. Dallons, Eerdeken, Minne, Moureaux.
HH. Chevalier, De Croo, van den Abeelen, Versnick.
HH. Delathouwer, Roose, Van der Maelen.
Mevr. Herzet, HH. Maingain, Simonet.
HH. Beaufays, Viseur (J.-J.).
HH. Annemans, De Man.
H. Decroly, Mevr. Schüttringer.

C. — Niet-stemgerechtigde leden :

V.U. H. Bourgeois.
F.N. H. Wailliez.

(1) Composition de la commission :

Président : M. Duquesne.

A. — Membres titulaires :

C.V.P. MM. Vandeurzen, Van Parys, Verherstraeten, Willems.
P.S. MM. Biefnot, Borin, Giet.
V.L.D. MM. Dewael, Van Belle, Verwilghen.
S.P. MM. Landuyt, Vandenbosche.
P.R.L.- F.D.F. MM. Barzin, Duquesne.
P.S.C. M. de T'Serclaes.
VI. M. Laeremans.
Blok Agalev/M. Lozie.
Ecolo

B. — Membres suppléants :

Mme D'Hondt (G.), MM. Didden, Leterme, Mmes Pieters (T.), Verhoeven.
MM. Dallons, Eerdeken, Minne, Moureaux.
MM. Chevalier, De Croo, van den Abeelen, Versnick.
MM. Delathouwer, Roose, Van der Maelen.
Mme Herzet, MM. Maingain, Simonet.
MM. Beaufays, Viseur (J.-J.).
MM. Annemans, De Man.
M. Decroly, Mme Schüttringer.

C. — Membres sans voix délibérative :

V.U. M. Bourgeois.
F.N. M. Wailliez.

DAMES EN HEREN,

Uw commissie heeft deze wetsvoorstellen besproken tijdens haar vergaderingen van 17 juli 1996, 17 juni, 9 en 23 juli, 3 december 1997 en 7 en 28 januari, 10, 17 en 18 februari 1998.

I. — INLEIDING DOOR DE HOOFDINDIENER VAN HET WETSVOORSTEL BETREFFENDE HET SAMENLEVINGSCONTRACT

De heer Moureaux stelt vast dat de toestand van ongehuwd samenleven reeds een plaats heeft verworven in onze rechtsorde maar dat een algemene regelgeving voor de juridische gevolgen van deze feitelijke toestand voorsnog ontbreekt.

Het voorliggende wetsvoorstel beoogt hieraan een oplossing te geven door de instelling van het samenlevingscontract. Het betreft een verbintenis die door twee natuurlijke personen op exclusieve wijze kan worden aangegaan. Het bestaan van deze overeenkomst wordt medegedeeld aan de ambtenaar van de burgerlijke stand die het « samenlevingsregister » bijhoudt.

Het samenlevingscontract beoogt niet tot een gemeenschap van goederen te komen maar wil beide partijen wel elementaire waarborgen bieden. Zo zal iedere partner de vrije beschikking over zijn goederen behouden. Als er toch gemeenschap van goederen is zal die als onverdeeldheid worden beschouwd.

Het bedoelde contract houdt hoofdzakelijk verplichtingen in op het gebied van hulp en bijstand. De partners die een samenlevingscontract aangaan zullen van een minimale rechtsbescherming kunnen genieten. Inzake sociale zekerheid worden wijzigingen voorgesteld in de wetgeving betreffende de rust- en overlevingspensioenen, de beroepsziekten en arbeidsongevallen en de sector van de ziekte- en invaliditeitsverzekering.

De regels voor een minimumbescherming impliceren ook het recht voor de langstlevende partner om van de andere te erven.

De geschillen met betrekking tot een verbreking van het contract zullen aan de bevoegdheid van de vrederechter worden voorgelegd.

Het wetsvoorstel snijdt ook het kiese hoofdstuk aan van het verblijfsrecht dat op grond van het samenlevingscontract zou kunnen worden toegekend. Dit aspect wordt geregeld door een wijziging van het Wetboek van Belgische nationaliteit.

MESDAMES, MESSIEURS,

Votre commission a examiné ces propositions de loi au cours de ses réunions des 17 juillet 1996, 17 juin, 9 et 23 juillet et 3 décembre 1997 et 7 et 28 janvier, 10, 17 et 18 février 1998.

I. — EXPOSE INTRODUCTIF DE L'AUTEUR PRINCIPAL DE LA PROPOSITION DE LOI CONCERNANT LE CONTRAT DE VIE COMMUNE

M. Moureaux constate que l'union libre est un état qui peut déjà être qualifié de juridique, mais que les effets juridiques de cet état de fait ne sont pas encore régis par une réglementation générale.

La proposition de loi à l'examen vise à remédier à cette situation en instituant le contrat de vie commune. Ce contrat consiste en un engagement exclusif entre deux personnes physiques. L'existence de ce contrat est communiquée à l'officier de l'état civil chargé de tenir le « registre de vie commune ».

Le contrat de vie commune n'a pas pour but de créer une communauté de biens, mais d'offrir des garanties élémentaires aux deux parties. De la sorte, chacun des partenaires conservera la libre disposition de ses biens. S'il y a néanmoins communauté, celle-ci s'entendra de manière indivise.

Le contrat en question vise essentiellement les obligations d'assistance et de secours. Les partenaires qui concluent un contrat de vie commune pourront bénéficier d'une protection juridique minimale. En matière de sécurité sociale, il est proposé de modifier la législation relative aux pensions de retraite et de survie, aux maladies professionnelles et aux accidents de travail ainsi qu'à l'assurance maladie-invalidité.

Les règles de protection minimale incluent également un droit pour le partenaire survivant de succéder à son partenaire.

Les litiges relatifs à la rupture du contrat de vie commune seront soumis à la compétence du juge de paix.

La proposition de loi aborde également le délicat problème du droit de séjour que pourrait octroyer le contrat de vie commune. Cette question est réglée par une modification du Code de la nationalité belge.

II. — INLEIDING VAN DE MINISTER VAN JUSTITIE

De minister is van oordeel dat de wetsvoorstellen betreffende het samenlevingscontract en tot bescherming tegen discriminatie op grond van geslacht en seksuele of relationele voorkeur een goed uitgangspunt vormen voor een bespreking met het oog op een wetswijziging inzake samenwoning.

Niettemin zijn de voorstellen onvolledig. Zo bieden zij twee personen van een verschillend of van hetzelfde geslacht wel de mogelijkheid een samenlevingscontract te sluiten, maar bevatten zij geen bepalingen in verband met :

- de erkenning van in het buitenland gesloten samenlevingscontracten;
- het verzet dat eventueel tegen soortgelijke overeenkomsten wordt aangetekend;
- de vorderingen tot nietigverklaring van het samenlevingscontract;
- de verplichtingen van de overlevende partner tegenover de kinderen van de vooroverledene;
- de verplichtingen die de nalatenschap van de vooroverledene bezwaren tegenover de behoeftige overlevende partner;
- de verplichtingen tegenover de ouders van de partner;
- de kinderen die uit een dergelijke relatie zijn voortgekomen (zo blijkt er geen vermoeden van vaderschap te zijn);
- de volle adoptie (die blijkt onmogelijk te zijn voor twee personen van een verschillend geslacht, terwijl evenmin in uitsluitingen werd voorzien).

De voorstellen houden geen verplichting tot samenwoning noch tot trouw in.

De volgende elementen van het primaire stelsel komen er evenmin in voor :

- de bepaling betreffende de vestiging van de echtelijke verblijfplaats;
- de bepaling inzake het beschikkingsrecht over de gezinswoning en het huisraad;
- de bepaling betreffende de uitoefening van een beroep door een partner;
- de bepalingen betreffende het openen van een rekening of de huur van een brandkast;
- het beginsel volgens hetwelk de schulden ten behoeve van het gezin en de opvoeding van de kinderen de andere partner persoonlijk verbinden.

In de voorstellen worden nergens oorzaken opgesomd die kunnen leiden tot de verbreking van het contract. Wel bevatten zij de verplichting om in het levensonderhoud van de behoeftige partner te voorzien. De uitkering tot onderhoud wordt niet geïndexeerd en evenmin is het duidelijk of zij kan worden verhoogd, verlaagd of afgeschaft.

De voorstellen zeggen niets over de vormvereisten waaraan een dergelijk contract kan worden onderworpen. Tevens is het de vraag of de gewone bepalingen van het verbintenissenrecht op dit soort contracten van toepassing zijn.

II. — EXPOSE INTRODUCTIF DU MINISTRE DE LA JUSTICE

Le ministre considère que les propositions de loi concernant le contrat de vie commune et relative à la protection contre les discriminations fondées sur le sexe et les tendances sexuelles et relationnelles constituent une bonne base de discussion dans la perspective d'une modification législative en matière de cohabitation.

Toutefois, si les propositions prévoient la possibilité pour deux personnes de sexe différent ou de même sexe de conclure un contrat de vie commune, elles ne contiennent aucune disposition en ce qui concerne :

- la reconnaissance des conventions de vie commune conclues à l'étranger;
- l'éventuelle opposition formée contre de telles conventions;
- les actions en annulation du contrat de vie commune;
- les obligations du partenaire survivant à l'égard des enfants du partenaire prémourant;
- les obligations grevant la succession du partenaire prémourant vis-à-vis du partenaire survivant nécessaires;
- les obligations à l'égard des parents du partenaire;
- les enfants issus d'une telle relation (il n'y a, semble-t-il, pas de présomption de paternité);

— l'adoption plénière (celle-ci n'est, semble-t-il, pas possible pour deux personnes de sexe différent et les exclusions ne sont pas prévues).

Les propositions ne reprennent pas les obligations de cohabitation et de fidélité.

En outre, elles ne retiennent pas du régime primaire :

- la disposition relative à l'établissement de la résidence conjugale;
- la disposition relative au droit de disposition de l'habitation familiale et des meubles meublants;
- la disposition concernant l'exercice d'une profession par un partenaire;
- les dispositions relatives à l'ouverture d'un compte ou la location d'un coffre-fort;
- le principe selon lequel les dettes pour les besoins du ménage et de l'éducation des enfants lient l'autre époux individuellement.

Les propositions n'énoncent aucune cause de rupture du contrat tout en prévoyant une obligation d'entretien au bénéfice du partenaire se trouvant dans le besoin. La pension alimentaire n'est pas indexée et il n'est pas clairement indiqué si elle est susceptible d'être majorée, réduite ou supprimée.

Les propositions ne contiennent aucune règle relative à la forme à laquelle pareil contrat peut être soumis. La question se pose également de savoir si les règles ordinaires du droit des obligations sont applicables à ce type de contrat.

De minister wijst eveneens op de beperkte erfrechten van de overlevende partner, het ontbreken van bepalingen inzake het vermogensstelsel van samenwonenden, alsook de sterke uitbreiding van de bevoegdheid van de vrederechter.

Op fiscaal vlak, ten slotte, is ervoor gezorgd dat mensen die een samenlevingscontract hebben gesloten, alleen maar de voordelige bepalingen moeten naleven.

Le ministre observe également que les droits successoraux du partenaire survivant sont extrêmement limités, qu'aucune disposition n'est édictée concernant les « régimes patrimoniaux de vie commune » et que la compétence du juge de paix est considérablement étendue.

Enfin, sur le plan de la fiscalité, seules les dispositions avantageuses sont rendues applicables aux personnes ayant conclu un contrat de vie commune.

III. — ALGEMENE BESPREKING

De heer Willems vindt dat de bespreking van het wetsvoorstel betreffende het samenlevingscontract moet worden uitgebreid tot alle vormen van samenleving van twee personen.

De in de huidige wetgeving bestaande discriminaties tussen gehuwden en niet-gehuwden moeten onder de loep worden genomen — of zij nu in het Burgerlijk Wetboek, dan wel in de fiscale of sociale wetten zijn vervat.

Vervolgens dient die discriminatie met behulp van technische bepalingen te worden weggewerkt.

Soortgelijke analyses vereisen hoorzittingen waarop deskundigen inzake familierecht worden uitgenodigd, alsook verenigingen die de gezinnen en de homoseksuelen vertegenwoordigen.

Het samenwonen op zich geeft aanleiding tot een aantal rechten en plichten, met name op vermogensrechtelijk vlak. De rechtspraak heeft voor de leemten in de wetgeving al praktische oplossingen aangebracht, maar die zijn onvolledig en leiden tot rechtsonzekerheid, in het bijzonder wat de gemeenschappelijke woning of de rechten van de overlevende partner betreft.

Al wie in gezinsverband samenleeft moet, ongeacht de aard van de affectieve band, een ondubbelzinnige juridische bescherming kunnen genieten.

De heer Landuyt vindt dat het vraagstuk van het samenlevingscontract nauw verbonden is met de taak die men voor het positieve recht weggelegd ziet, met name: de problemen van de mensen oplossen in plaats van er te scheppen.

Discriminatie van gehuwden, meer bepaald op fiscaal vlak, maar ook van samenwonenden of van homoseksuelen paren, kan op drie manieren worden bestreden :

- ofwel wordt wetgevend opgetreden, overeenkomstig het wetsvoorstel tot bescherming tegen discriminatie op grond van geslacht en seksuele of relationele voorkeur;
- ofwel wordt, parallel met het huwelijk, een samenlevingscontract uitgewerkt;
- ofwel moet werk worden gemaakt van een instapregeling voor samenwonenden.

In een moderne maatschappij moet elkeen vrij een samenlevingsvorm kunnen kiezen (huwelijk of ongehuwd samenwonen). Het kan niet zijn dat die keuze op enigerlei wijze wordt beïnvloed door wettelijke bepalingen van burgerrechtelijke, fiscale, dan wel sociale aard.

De heer Barzin deelt de zorgpunten van de indieners van de voorliggende wetsvoorstellen en pleit voor een wijziging van de wetgeving inzake het huwelijk en de echtscheidingsprocedure.

Zo is het niet normaal dat een aantal samenwonenden om materiële redenen van het huwelijk afzien.

III. — DISCUSSION GENERALE

M. Willems estime que le débat relatif à la proposition de loi concernant le contrat de vie commune doit être étendu à toutes les formes de vie en couple.

Il convient d'examiner les discriminations existant dans la législation actuelle entre personnes mariées et non-mariées, que ce soit dans le Code civil, les lois fiscales ou sociales.

Ensuite, il s'impose d'élaborer les dispositions techniques tendant à lever ces discriminations.

Ces analyses requièrent l'audition d'experts en droit de la famille et d'associations représentatives des familles et des homosexuels.

Le fait même de la cohabitation crée un ensemble de droits et d'obligations, notamment sur le plan patrimonial. Bien que la jurisprudence ait apporté des solutions pratiques en cette matière pour combler les lacunes de la loi, celles-ci sont incomplètes et conduisent à créer une insécurité juridique singulièrement en ce qui concerne la protection de l'habitation commune ou les droits du partenaire survivant.

Une protection juridique sans équivoque doit être assurée à toutes les personnes constituant un noyau familial indépendamment de la nature de leurs liens affectifs.

M. Landuyt considère que la problématique du contrat de vie commune est étroitement liée à la manière dont l'on conçoit le droit positif dont la finalité doit consister à régler les problèmes qui se posent aux personnes, non pas à les créer.

Les discriminations frappant les personnes mariées, notamment sur le plan fiscal, les personnes cohabitantes ou les couples homosexuels peuvent être levées en recourant à trois méthodes :

- soit légiférer conformément à la proposition de loi relative à la protection contre les discriminations fondées sur le sexe et les tendances relationnelles ou sexuelles;
- soit prévoir un contrat de vie commune parallèlement à l'institution du mariage;
- soit prévoir l'institution de l'union civile.

Dans une société moderne, toute personne doit être autorisée à choisir la forme de vie commune qu'elle souhaite (mariage ou union libre). Ce choix ne peut en aucune manière être influencé par des dispositions législatives qu'elles soient de nature civile, fiscale ou sociale.

M. Barzin se déclare sensible aux préoccupations des auteurs des propositions examinées et plaide en faveur d'une modification de la législation relative au mariage et à la procédure de divorce.

A titre d'exemple, il est anormal qu'un certain nombre de cohabitants souhaitent se soustraire à l'institution du mariage en fonction de considérations d'ordre matériel.

De discriminatie tussen de verschillende samenlevingsvormen moet hoe dan ook worden weggewerkt.

De spreker is van oordeel dat het vraagstuk van samenwonende homoseksuelen kan worden opgelost met behulp van gerichte maatregelen van burgerrechtelijke, fiscale en sociale aard. In dat verband dient te worden verwezen naar het witboek dat de federatie van Belgische notarissen in september 1996 heeft uitgebracht. Dat witboek behandelt de samenlevingsvormen buiten het huwelijk en bevat denkpistes over de volgende onderwerpen: de afschaffing van het erfdeel ten behoeve van de ouders, de vermindering van de successierechten ten voordele van duurzaam samenwonenden, de aanpassing van de wet op de huurovereenkomsten, de wettelijke regeling inzake het beding van aanwas alsook de gelijke behandeling op sociaal en fiscaal vlak.

De spreker wenst dat de commissie deskundigen in burgerlijk fiscaal en sociaal recht hoort, teneinde na te gaan waar nog discriminatie bestaat en hoe daaraan een einde kan worden gemaakt.

De heer Bourgeois verklaart dat een lid van zijn fractie het wetsvoorstel ter bescherming tegen discriminatie op grond van geslacht en seksuele of relationale voorkeur (Stuk n° 600/1) mee heeft ondertekend omdat zijn fractie fundamenteel gekant is tegen elke vorm van discriminatie en uitgaat van het recht op menselijke waardigheid en maatschappelijke ontplooiing van elke mens.

De ondertekening was derhalve een uiting van een overtuigde principiële houding. Niet minder, maar ook niet meer.

Van meet af aan was gezegd dat er nog inhoudelijke en wetgevingstechnische amendementen zouden ingediend worden.

Bij grondige studie blijkt het voorstel echter zeer moeilijk amendeerbaar te zijn, daarom werd een eigen voorstel uitgewerkt.

Dit voorstel is gebaseerd op het respect voor het recht op menselijke waardigheid voor eenieder. Daarbij moet echter rekening gehouden worden met de afweging van diverse grondrechten die met elkaar in aanraking of zelfs conflict komen.

De kritiek op het wetsvoorstel Landuyt-Willems is niet-limitatief samen te vatten in volgende punten:

1. *De definitie van discriminatie is onaanvaardbaar*

1.1. Niet elk onderscheid (laat staan beperking of voorkeur) is discriminerend. Alleen onrechtmatig, niet objectief gerechtvaardigd onderscheid dient veroordeeld te worden. Dit geldt zowel in de morele als in de juridische orde.

1.2. Naast doelgericht onderscheid, uitsluiting, (enz.) wordt strafbaar gesteld elk onderscheid, ja zelfs voorkeur die niet alleen tot gevolg heeft, maar zelfs tot gevolg kan hebben dat de erkenning, het

Il est indispensable de supprimer les discriminations entre les diverses formes de cohabitation.

L'orateur estime que la question de la cohabitation des homosexuels peut se régler par des mesures ponctuelles en droit civil, fiscal et social. A cet égard, il y a lieu de se référer au livre blanc édité par la fédération des notaires de Belgique en septembre 1996 consacré à la vie commune hors mariage. Ce livre blanc propose une réflexion sur les points suivants: la suppression de la part successorale réservée aux parents, la réduction des droits de succession en faveur des personnes vivant ensemble de façon durable, l'adaptation de la loi sur les baux, la réglementation légale de la clause d'accroissement et l'égalité de traitement en droit social et fiscal.

L'orateur demande que la commission puisse auditionner des experts en droit civil, fiscal et social en vue d'établir un état des lieux des discriminations et d'examiner les moyens à mettre en œuvre pour les supprimer.

M. Bourgeois déclare qu'un membre de son groupe a cosigné la proposition de loi relative à la protection contre les discriminations fondées sur le sexe et les tendances sexuelles ou relationnelles (Doc. n° 600/1) parce que son groupe est fondamentalement opposé à toute forme de discrimination et reconnaît à chacun le droit à la dignité humaine et à l'épanouissement social.

La signature était dès lors la manifestation d'une conviction de principe, ni plus, ni moins.

Il a en effet précisé d'emblée que des amendements portant sur le contenu ainsi que sur des aspects légistiques seraient présentés.

Etant donné toutefois qu'une analyse approfondie a montré qu'il était très difficile d'amender la proposition, la VU a élaboré sa propre proposition.

Celle-ci est basée sur le droit de chacun au respect de sa dignité humaine. Il convient toutefois de tenir compte à cet égard de la nécessité de pondérer les divers droits fondamentaux qui entrent en contact ou en conflit les uns avec les autres.

Les critiques formulées par la VU à l'égard de la proposition de loi Landuyt-Willems peuvent se résumer comme suit:

1. *La définition de la notion de discrimination est inacceptable*

1.1. Toute distinction (*a fortiori* restriction ou préférence) n'est pas forcément discriminatoire. Seules les distinctions illégitimes, non objectives, doivent être condamnées. Cette observation est valable tant sur le plan moral que sur le plan juridique.

1.2. La proposition punit, outre les distinctions spécifiques, les exclusions, etc., toute forme de distinction, voire de préférence, ayant mais aussi pouvant avoir pour conséquence d'annihiler, d'entamer

genot of de uitoefening, op gelijke voet, van de grondrechten wordt teniet gedaan, aangetast of beperkt.

Betekent dit dat ook onachtzaamheid strafbaar wordt, of is dit een poging tot invoeren van een zogenoemd « louter materiële » inbreuk, waarbij het morele bestanddeel van het misdrijf bewezen wordt door het, zelfs hypothetische, gevolg ?

1.3. Niet alleen de aantasting of het teniet doen maar ook elke beperking van de erkenning, het genot of de uitoefening van een grondrecht is strafbaar.

Dit gaat veel verder dan het Europees Verdrag voor de rechten van de mens en het internationaal verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten. Elk rechtgeaard persoon moet toegeven dat het samenleven in een geordende maatschappij elke dag noodzakelijke beperkingen van de fundamentele rechten met zich brengt.

Alle internationale verdragen, rechtspraak en rechtsleer gaan er van uit dat het wezen, de kern van de grondrechten niet mag aangetast worden. Beperkingen zijn echter onvermijdelijk.

2. *Geen of onvoldoende afweging met andere grondrechten*

Nauw aansluitend bij 1.1. wordt vastgesteld dat de fout begaan wordt het recht op gelijke behandeling te isoleren van de andere grondrechten.

Elk grondrecht dient gerelateerd te worden tot andere grondrechten : recht op geloofsovertuiging, politieke overtuiging, vrijheid van mening, recht op privacy enz.

3. *Geen of onvoldoende onderscheid tussen de verticale en de horizontale werking van de grondrechten*

Er bestaat geen discussie over dat het discriminatieverbod, net als andere grondrechten primair geldt in de verhouding tussen overheid en burgers.

De grondrechten, en dus ook het gelijkheidsbeginsel en het discriminatieverbod kunnen weliswaar werking hebben tussen particulieren (derdenwerking, horizontale werking of *Drittwirkung*). Deze doorwerking gebeurt echter indirect via een aantal algemene of open begrippen.

4. Handhavingsrecht : uitsluitend en teveel strafrecht

Civielrechtelijk staat een voldoende arsenaal van middelen ter beschikking om schending van grondrechten te verhinderen, te doen ophouden, te beteu-

ou de restreindre la reconnaissance, la jouissance ou l'exercice, sur un pied d'égalité, des droits fondamentaux.

Cela signifie-t-il que la négligence sera désormais punissable ou tente-t-on par là d'instaurer une infraction « purement matérielle », dont l'élément moral est établi par sa conséquence, même hypothétique ?

1.3. La proposition punit toute forme de distinction ayant pour conséquence non seulement d'entamer ou d'annihiler, mais également de restreindre la reconnaissance, la jouissance ou l'exercice d'un droit fondamental.

Elle va donc en fait beaucoup plus loin que la Convention européenne de sauvegarde de droits de l'homme et que les conventions internationales relatives aux droits civils et politiques, etc. Toute personne qui se respecte reconnaîtra que la vie au sein d'une société organisée implique une limitation constante des droits fondamentaux.

Si toutes les conventions internationales, ainsi que la jurisprudence et la doctrine condamnent toute atteinte à l'essence des droits fondamentaux, une limitation de ces derniers est toutefois inévitable.

2. Ignorance totale ou partielle des autres droits fondamentaux

Il faut constater, en corrélation étroite avec le point 1.1, que l'on commet l'erreur d'isoler le droit à l'égalité de traitement des autres droits fondamentaux.

Chaque droit fondamental doit être considéré par rapport aux autres droits fondamentaux : le droit d'avoir des convictions religieuses, des convictions politiques, la liberté d'opinion, le droit au respect de la vie privée, etc.

3. *Il n'est pas ou insuffisamment opéré de distinction entre les effets verticaux et horizontaux des droits fondamentaux*

Il est indubitable que, tout comme les autres droits fondamentaux, l'interdiction d'établir des discriminations s'applique, par priorité aux relations entre les autorités et les citoyens.

Les droits fondamentaux et, partant, le principe d'égalité et l'interdiction d'établir des discriminations peuvent certes avoir des effets entre particuliers (effets vis-à-vis de tiers, effets horizontaux ou *Drittwirkung*). Il s'agit toutefois d'effets indirects qui interviennent par le biais d'une série de notions générales ou vagues.

4. *Arsenal juridique: rien que du droit pénal et trop de droit pénal*

Le droit civil offre un arsenal suffisant de moyens permettant d'empêcher la violation de droits fondamentaux, d'y mettre un terme, de la sanctionner et

gelen, te doen vergoeden zowel in geval van onrechtmatige daad, als precontractueel en contractueel.

Mede gelet op het delicate spanningsveld met andere grondrechten — zoals het recht van vrije mening, (geloofs)overtuiging, contractuele vrijheid, enz. —, de afweging die ter zake moet gebeuren, de noodzakelijke invulling van het begrip objectieve rechtvaardigingsgrond, enz., lijkt het niet aangewezen ter zake strafrechtelijk op te treden.

Het voornaamste doel in deze materie moet zijn te komen tot een harmonische samenleving. Het Centrum voor gelijke kansen en racismebestrijding kan ter zake bij uitstek een rol hebben van voorlichting, voorkoming, bemiddeling en aanbeveling.

5. Punctuele aanpak van de discriminatieproblematiek

De discriminatieproblematiek wordt best niet punctueel aangepakt (anti-racismewet, anti-homodiscriminatiewet, anti-... wet).

Een punctuele juridische aanpak van het discriminatieverschijnsel heeft veel weg van selectieve verontwaardiging, meestal gedragen door mediabelangstelling (anti-homodiscriminatiewet past binnen voorgaande discussie over samenlevingscontracten en homohuwelijken).

Dit kan alleen maar leiden tot inflatie van wetgeving.

Als het nodig geacht wordt om wetgevend op te treden tegen discriminatie, ziet men niet in waarom niet beoogd zou worden om elke discriminatie te keren.

Het is beter om de voor een land relevante gronden van discriminatie in één enkele wetgeving op te nemen. Dit in de wetenschap dat een en ander evolueert en dat steeds weer andere of nieuwe gronden van discriminatie ontstaan.

6. De discriminatiegronden zijn onzorgvuldig geformuleerd

De hoofdindieners van het voorstel zelf heeft reeds aangekondigd het voorstel te zullen amenderen en « beleving van seksuele en relationele voorkeur » te vervangen door « hetero-of homoseksuele voorkeur ».

7. Vorderingsrecht voor verenigingen

Ook naar aanleiding van de bespreking van de anti-racismewet heeft de VU-fractie, zich verzet tegen het toekennen van een vorderingsrecht aan het Centrum voor gelijkheid van kansen en racismebe-

de faire accorder réparation à la partie qui a été victime d'un acte injuste, que ce soit avant ou après la conclusion du contrat.

Compte tenu notamment des rapports subtils existant avec d'autres droits fondamentaux — tels que la liberté d'expression, la liberté d'opinion (convictions philosophiques ou religieuses), la liberté contractuelle, etc. —, et compte tenu de la pondération qui s'impose en la matière et de la nécessité de préciser le contenu de la notion de cause de justification objective, il ne paraît pas souhaitable d'intervenir sur le plan pénal.

Le but essentiel doit être de faire fonctionner la société de manière harmonieuse. Or, c'est par excellence dans cette optique que le Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme peut jouer un rôle d'information, de prévention, de médiation et de recommandation.

5. Solution ponctuelle du problème

Il est préférable de ne pas aborder la problématique des discriminations de manière ponctuelle (loi contre le racisme, loi contre la discrimination des homosexuels, loi anti- ...).

Vouloir apporter une solution juridique ponctuelle au phénomène des discriminations s'apparente très fort à une indignation sélective, qui relaie généralement l'intérêt manifesté par les médias (la loi contre la discrimination des homosexuels s'inscrit dans le droit fil d'un débat antérieur sur les contrats de vie commune et les mariages entre homosexuels).

Ce type d'approche ne peut que gonfler démesurément la législation.

S'il est jugé nécessaire de légiférer afin de lutter contre la discrimination, on ne comprend pas pourquoi on ne tenterait pas de parer à toutes les discriminations.

Il est préférable d'inscrire dans une seule et même législation tous les motifs de discrimination méritant d'être répertoriés dans un pays, tout en sachant que la situation évolue et d'autres ou de nouveaux motifs de discrimination apparaissent sans cesse.

6. Formulation imprécise des motifs de discrimination

L'auteur principal de la proposition a déjà annoncé qu'il amenderait la proposition pour remplacer les mots « comportement et tendances sexuels et relationnels » par les mots « tendances hétérosexuelles ou homosexuelles ».

7. Droit d'action des associations

Lors de l'examen de la loi visant à lutter contre le racisme, le groupe Volksunie s'était déjà opposé à l'octroi d'un droit d'action au Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme. Ce centre

strijding. Aan dit Centrum is een vorderingsrecht toegekend waarvan toegegeven werd dat het zeer dicht ligt bij de openbare vordering die wordt ingesteld door de parketten bij de Hoven en Rechtbanken.

In een rechtsstaat komt de openbare vordering aan het Openbaar Ministerie toe.

Het Hof van Cassatie heeft herhaaldelijk bevestigd dat een aantasting van de collectieve belangen ter verdediging waarvan een vereniging werd opgericht, aan deze vereniging geen eigen belang schenkt en dat bij aantasting van deze collectieve belangen de vereniging geen persoonlijke schade lijdt.

Het Centrum heeft een andere maatschappelijke functie : voorkoming, bemiddeling, advies, beleidsvoorstellen enz.

A fortiori verzet de spreker zich tegen het uitbreiden van het vorderingsrecht tot andere instellingen en verenigingen, tot en met verenigingen zonder rechtspersoonlijkheid.

8. *Opiniedelict*

Door de zeer ruime definitie van discriminatie wordt een opiniedelict ingevoerd. Het uiten van een voorkeur die tot doel heeft of tot gevolg kan hebben dat de erkenning, het genot of de uitoefening op gelijke voet van de grondrechten wordt teniet gedaan, aangetast of zelfs maar beperkt, wordt strafbaar.

Dit gaat veel te ver. De vrijheid van mening kan beperkt worden, *in casu* met name met het doel zulke meningen te beteugelen die oproepen tot het aantasten, het vernietigen van het recht op uitoefening van de grondrechten van iemands anders menselijke waardigheid.

*
* *

De heer Lozie meent dat het instituut van het huwelijk aan modernisering toe is vooral wat de echtscheidingsprocedure en de fiscale kwesties betreft.

Volgens de basisopvattingen van zijn fractie moet het huwelijk als instituut dwingende regels opleggen en toegankelijk zijn is voor alle paren, het geslacht van de partners buiten beschouwing gelaten. Het samenlevingscontract zal bestaan in een instelling met versoepelde regels die openstaat voor alle vormen van samenleving van twee personen.

Het is niet wenselijk dat het samenlevingscontract een alternatief contract voor homoseksuelen zou worden (huwelijk van tweede categorie).

Bovendien dienen alle discriminaties van fiscale en sociale aard ten aanzien van het huwelijk en van het samenlevingscontract te worden weggewerkt.

De spreker wenst dat de commissie in verband met de aan de orde zijnde wetsvoorstellen deskundigen in burgerlijk recht in de arm zou nemen en dat haar een

s'est vu octroyer un droit d'action dont il a été admis qu'il s'apparente fortement à l'action publique intentée par les parquets près les cours et tribunaux.

Dans un Etat de droit, l'action publique appartient au ministère public.

La Cour de cassation a confirmé à plusieurs reprises qu'une atteinte portée aux intérêts collectifs dont l'association assure la défense ne confère pas d'intérêt propre à cette association et que celle-ci ne subit pas de préjudice personnel lorsqu'il est porté atteinte à ces intérêts.

Le centre a une autre fonction sociale à assurer: prévention, médiation, conseil, propositions quant à la politique à suivre, etc.

L'intervenant s'oppose *a fortiori* à l'extension du droit d'action à d'autres organismes et associations, y compris à des associations n'ayant pas la personnalité juridique.

8. *Délit d'opinion*

La définition très large de la discrimination a pour effet de créer un délit d'opinion. L'expression d'une préférence ayant pour objet ou pour conséquence d'annihiler, d'entamer ou de restreindre seulement la reconnaissance, la jouissance ou l'exercice, sur pied d'égalité, des droits fondamentaux devient punissable.

C'est aller beaucoup trop loin. La liberté d'opinion peut être restreinte, en l'occurrence dans le but de réprimer des opinions appelant à porter atteinte au droit qu'a autrui d'exercer les droits fondamentaux inhérents à sa dignité humaine ou à annihiler ce droit.

*
* *

M. Lozie estime que l'institution du mariage doit être modernisée singulièrement en ce qui concerne les questions liées à la procédure de divorce et celles d'ordre fiscal.

Selon la philosophie de base de son groupe, le mariage doit être une institution dotée de règles contraignantes et ouverte à tous les couples sans considération du sexe des partenaires qui les composent. Le contrat de vie commune consistera en une institution dotée de règles assouplies et ouverte à toutes les formes de vie en couple.

Il n'est pas souhaitable que le contrat de vie commune devienne un contrat alternatif (mariage de deuxième catégorie) pour les homosexuels.

En outre, il conviendra de lever toutes les discriminations de nature fiscale et sociale frappant le mariage et le contrat de vie commune.

L'intervenant souhaite que la commission entende des experts en droit civil au sujet des propositions de loi examinées et que la commission dispose d'une

aan het samenlevingscontract gewijde vergelijkende rechtsstudie zou worden bezorgd.

*
* *

De heer Jean-Jacques Viseur acht een analyse nodig van de basisopvattingen die de wetsvoorstellen schragen alsmede van de juridische strekking ervan.

De spreker herinnert eraan dat het huwelijk niet alleen een burgerrechtelijk, maar in nog grotere mate een publiek-rechtelijk instituut is, gezien het grote belang ervan voor de werking van de burgerlijke maatschappij.

Zijn fractie is tegen de invoering van een nieuw para-echtelijk statuut (vorm van subhuwelijk) dat een verbintenis tussen personen van hetzelfde of van verschillend geslacht mogelijk maakt.

Als de wetgever een maatschappijkeuze verricht, stelt hij zich niet neutraal op. Daarom dient iedere beslissing tot behoud van het *status quo* of tot het aanbrengen van wijzigingen te steunen op steekhoudende argumenten van psychologische, sociologische en antropologische aard, in die zin dat het recht de manier vertolkt waarop de maatschappij tegen die drie adjectieven aankijkt.

Het huwelijk als burgerrechtelijk instituut berust op een opvatting van het gezin die strookt met diep in onze beschaving gewortelde culturele waarden, een opvatting die bekrachtigd is door het Romeinse, het feodale en het moderne recht en steunt op het niet reduceerbare verschil tussen de geslachten en op de mogelijkheid om nakomelingen te verwekken. Deze twee fundamentele factoren ontbreken in het wetsvoorstel betreffende het samenlevingscontract.

Het is dan ook volstrekt noodzakelijk alle gevolgen in te schatten die zo'n wetswijziging op psychologisch, sociologisch en antropologisch vlak teweeg kan brengen, alsmede wat de organisatie van het gezin en de positie van de moeder en de vader betreft.

Het huwelijk en het ongebonden samenleven op dezelfde voet stellen, betekent zoveel als het onderuithalen van de fundamentele symbolische en traditionele herkenningstekens.

Het huwelijk als instituut is nog altijd diep verankerd in de tradities.

Deze beschouwingen staan niet in de weg aan een herdefinitie van de rechten en verplichtingen van de echtgenoten evenmin als aan een herziening van de oorzaken en gevolgen van de echtscheiding.

Wat het ongehuwd samenwonen betreft, meent de spreker dat dit een persoonlijke vorm van samenleven moet blijven waarvan de gevolgen onderworpen zijn aan de regels van het gemeen recht wat de verplichtingen en de overeenkomsten betreft.

In dat verband zij verwezen naar het door de federatie van Belgische notarissen uitgegeven « Witboek over de samenlevingsvormen buiten het huwelijk ».

étude de droit comparé relative au contrat de vie commune.

*
* *

M. Jean-Jacques Viseur considère qu'il y a lieu d'analyser la philosophie de base qui sous-tend les propositions de loi de même que leur portée juridique.

L'orateur rappelle que le mariage est une institution de droit civil mais plus encore de droit public dans la mesure où elle est d'une grande importance pour le fonctionnement de la société civile.

Son groupe s'oppose à l'établissement d'un nouveau statut para-conjugal (forme de sous-mariage) autorisant une union entre personnes de même sexe ou de sexe différent.

Le législateur n'est pas neutre en ce qui concerne le choix de société qu'il opère. C'est la raison pour laquelle toute décision de *statu quo* ou de modification doit s'appuyer sur des arguments pertinents sur les plans psychologique, sociologique et anthropologique en ce sens que le droit est la traduction de la position de la société à l'égard de ces trois plans.

Le mariage, en tant qu'institution de droit civil, est fondé sur une conception de la famille correspondant à des valeurs culturelles profondément ancrées au sein de notre civilisation consacrée par le droit romain, le droit féodal et le droit moderne et reposant sur la différence irréductible des sexes et l'ouverture à la procréation. Ces deux éléments fondamentaux font défaut dans la proposition de loi concernant le contrat de vie commune.

Il est dès lors indispensable de mesurer toutes les conséquences d'une telle modification législative sur les trois plans précités, sur l'organisation de la famille et la position de la mère et du père.

Mettre sur le même pied le mariage et l'union libre reviendrait à brouiller les repères symboliques et traditionnels fondamentaux de la société.

L'institution du mariage demeure profondément ancrée dans les traditions.

Ces considérations n'empêchent pas la redéfinition des droits et obligations des époux et la révision des causes et effets du divorce.

S'agissant du concubinage, l'orateur estime qu'il doit demeurer une forme de vie commune privée dont les effets sont régis par le droit commun des obligations et des contrats.

Il y a lieu de se référer à cet égard au « livre blanc sur la vie commune hors mariage » édité par la fédération des notaires de Belgique.

De wetgever dient niettemin een aantal problemen op te lossen die met name verband houden met het recht van een ongehuwd stel om een onroerend goed te huren.

In het sociaal recht heeft de rechtspraak reeds enkele praktische regelingen getroffen om aan de niet gehuwde paren dezelfde rechten toe te kennen als die welke gehuwde paren genieten. Het gelijkheidsbeginsel vereist dat maatregelen worden genomen die iedere discriminatie opheffen.

Op het gebied van het erfrecht zou er geen sprake van kunnen zijn om de voor echtgenoten geldende successierechtentarieven toe te passen op de niet gehuwde paren zonder vooraf na te gaan hoe de discriminaties waarvan gehuwden het slachtoffer zijn, kunnen worden weggewerkt.

De spreker herinnert eraan dat de artikelen 10, 11, 22 en 23 van de Grondwet iedere discriminatie tussen paren verbieden.

Het beginsel van niet-discriminatie moet echter worden bekeken in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof, luidens welke de artikelen 10 en 11 van de Grondwet niet uitsluiten dat diverse categorieën van personen verschillend behandeld worden voor zover die differentiatie op objectieve criteria steunt en met redenen omkleed wordt. Bij het beoordelen van het bestaan van zo'n differentiatie moet echter rekening worden gehouden met het doel en de gevolgen van de bekritiseerde maatregel alsmede met de aard van de ter discussie staande beginselen. Het gelijkheidsbeginsel wordt overtreden als blijkt dat middel en doel niet onderling evenredig zijn.

De spreker is derhalve de mening toegedaan dat een aantal uit het instituut van het huwelijk voortvloeiende discriminaties gerechtvaardigd zijn door een redelijke evenredigheidsrelatie tussen het aangewende middel en het beoogde doel. Ten slotte moet worden beklemtoond dat het koninklijk besluit van 12 juni 1996 tot vaststelling van de in het bevolkingsregister opgenomen informatie toestaat om, op verzoek van de betrokken personen, door hen gedane verklaringen op te tekenen in verband met het bestaan van een huwelijkscontract of van een tussen ongehuwde personen gesloten vermogensrechtelijke overeenkomst.

Dit besluit bekrachtigt de wettelijke erkenning, door middel van een inschrijving in een register, van de tussen ongehuwden gesloten vermogensrechtelijke overeenkomsten.

Zo'n erkenning kan niet voortvloeien uit een instituut.

*
* *

De heer Van Belle is voorstander van de eerbiediging en de erkenning van alle vormen van samenwonen en van de opheffing van alle discriminaties op dat gebied.

Dat neemt niet weg dat het burgerlijk recht de voorrang van het huwelijk moet blijven bekrachtigen.

Toutefois, il appartient au législateur de résoudre certains problèmes liés notamment au droit de location d'un immeuble par un couple non marié.

En droit social, la jurisprudence a déjà trouvé certaines solutions pratiques tendant à conférer aux couples non mariés les mêmes droits que ceux dont les couples mariés sont titulaires. Le principe de l'égalité impose l'adoption de mesures levant toutes les discriminations.

En droit successoral, il ne saurait être question d'appliquer les taux entre époux aux couples non mariés sans examiner préalablement la manière dont les discriminations fiscales frappant les premiers peuvent être levées.

L'orateur rappelle que les articles 10, 11, 22 et 23 de la Constitution s'opposent à toute discrimination entre les couples.

Toutefois, le principe de non-discrimination doit s'analyser au regard de la jurisprudence de la Cour d'arbitrage aux termes de laquelle les articles 10 et 11 de la Constitution n'excluent pas qu'une différenciation de traitement soit opérée entre diverses catégories de personnes pour autant qu'elle repose sur des critères objectifs et qu'elle soit raisonnablement justifiée. L'existence d'une telle différenciation doit s'apprécier en tenant compte du but et des effets de la mesure critiquée ainsi que de la nature des principes en cause. Le principe de l'égalité est violé quand il est établi qu'il n'existe pas de rapport de proportionnalité entre le moyen employé et le but visé.

L'intervenant est dès lors d'avis qu'un certain nombre de discriminations résultant de l'institution du mariage sont justifiées par un rapport raisonnable de proportionnalité entre le moyen et le but visé. Enfin, il y a lieu de souligner que l'arrêté royal du 12 juin 1996 déterminant les informations mentionnées dans le registre de la population autorise, à la demande des personnes concernées, l'inscription de déclarations relatives à l'existence d'un contrat de mariage ou d'un contrat patrimonial conclu entre personnes non mariées.

Cet arrêté consacre la reconnaissance publique des contrats patrimoniaux entre personnes non mariées par le biais d'une inscription dans un registre.

Une telle reconnaissance ne peut résulter d'une institution.

*
* *

M. Van Belle se déclare partisan du respect et de la reconnaissance de tous les types de cohabitation et de la levée de toutes les discriminations entre les diverses formes de vie commune.

Toutefois, le droit civil doit continuer à consacrer la primauté du mariage en ce qu'il assure un cadre de

gen, want doordat het rechten, verplichtingen en verantwoordelijkheden meebrengt, garandeert dat huwelijk een duurzaam levenskader voor het gezin.

Wat de opheffing van de discriminaties betreft, moet worden voorkomen dat een (fiscaal of sociaal) kader wordt gecreëerd dat voordeliger zou zijn voor hen die zich aan de uit het huwelijk voortvloeiende verplichtingen wensen te onttrekken. Daarom is het volstrekt noodzakelijk dat de commissie, alvorens een wetswijziging voor te stellen, zou kunnen beschikken over een complete lijst van de discriminaties van gehuwde paren in vergelijking met ongehuwd samenlevenden en omgekeerd.

*
* *

De heer Laeremans meent dat de aan de orde zijnde wetsvoorstellen opnieuw moeten worden onderzocht in het licht van de talrijke opmerkingen van de minister. De invoering van een samenlevingscontract is van die aard dat zij het huwelijk als instituut, dus een van de fundamentele pijlers van de samenleving, kan uithollen. Het geplande partnerschap zou immers aantrekkelijker kunnen zijn dan het burgerlijk huwelijk, ongeacht de samenstelling van het paar.

Er moet vooraf een debat worden gewijd aan de opheffing van de diverse discriminaties waarvan de gehuwde paren het slachtoffer zijn.

Wat de homoseksuele paren betreft, kunnen een aantal gerichte wetswijzigingen een oplossing bieden voor de problemen waarmee die geconfronteerd worden.

Het is evenwel uitgesloten dat wettelijke regels worden uitgewerkt waardoor homoseksuele paren adoptierecht krijgen, want dat zou een gevaar zijn voor het evenwicht van de kinderen die onder het ouderlijk gezag staan van personen van hetzelfde geslacht.

*
* *

Mevrouw Van de Castele meent dat de wetsvoorstellen in geen geval tot een aantasting mogen leiden van het huwelijk als instituut zoals dat in het Burgerlijk Wetboek omschreven wordt.

De wetgever mag niet passief blijven ten aanzien van de nieuwe vormen van duurzaam samenleven als paar.

In dat verband is het onduidelijk dat paren alleen maar om fiscale of sociale redenen het burgerlijk huwelijk uit de weg gaan.

Derhalve zijn alle discriminaties van gehuwden ten opzichte van ongehuwde samenwonenden en omgekeerd uit den boze en zijn regelingen nodig voor het duurzaam samenleven als paar, hoe dat paar ook is samengesteld; daarbij dient men alle mogelijke

vie durable pour la famille en créant des droits, obligations et responsabilités.

S'agissant de la levée des discriminations, il convient d'éviter de créer un statut (fiscal ou social) plus avantageux au profit des personnes désireuses de se soustraire aux obligations résultant du mariage. C'est la raison pour laquelle il est indispensable que la commission dispose d'une liste exhaustive des discriminations frappant les personnes mariées par rapport aux couples non mariés et vice-versa avant de proposer toute modification législative.

*
* *

M. Laeremans considère que les propositions de loi en discussion doivent être réexaminées à la lumière des nombreuses observations formulées par le ministre. La création d'un contrat de vie commune est susceptible de vider de sa substance l'institution du mariage alors même que celle-ci constitue l'un des piliers fondamentaux de la société. En effet, le partenariat envisagé pourrait être plus attrayant que le mariage civil quelle que soit la composition du couple.

Il est dès lors nécessaire d'organiser un débat préalable relatif aux diverses discriminations affectant les couples mariés aux fins de les supprimer.

En ce qui concerne les couples homosexuels, un certain nombre de modifications législatives ponctuelles sont de nature à résoudre les problèmes auxquels ils sont confrontés.

Toutefois, l'on ne peut légiférer en faveur de l'adoption par les couples homosexuels en ce sens que celle-ci mettrait en péril l'équilibre des enfants soumis à l'autorité parentale de personnes de même sexe.

*
* *

Mme Van de Castele estime qu'il ne saurait être question que les propositions de loi examinées portent atteinte à l'institution du mariage telle que définie par le Code civil.

Le législateur ne peut rester passif devant les nouvelles formes de vie durable en couple.

A cet égard, l'on ne peut admettre que des couples évitent de contracter un mariage civil uniquement pour des motifs fiscaux ou sociaux.

Il y a lieu dès lors de supprimer toutes les discriminations frappant les personnes mariées par rapport aux cohabitants non mariés et vice-versa et de régler la vie durable en couple, quelle que soit sa composition, en prévoyant de façon exhaustive les

rechten en verplichtingen vast te stellen die de bescherming van de partners, van de kinderen en van de derden op het oog hebben.

De heer Duquesne verheugt zich over de behandeling van deze wetsvoorstellen, omdat deze een maatschappelijk probleem onder de aandacht brengen en de uiting zijn van een streven naar vooruitgang in termen van vrijheid en verdraagzaamheid.

Zo'n discussie bevat evenwel twee risico's aangezien ze ofwel kan leiden tot een cocon-mentaliteit en tot een onverbiddelijke verwijzing naar de zedelijke orde, ofwel integendeel tot waardenverwarring in naam van de vrijheid.

De wetgever heeft alleen tot taak de verantwoordelijke vrijheid aan te moedigen.

Doordat het gezin als de hoeksteen van het leven in een gemeenschap wordt aangezien, kent hij daaraan een aantal voordelen aan toe (woonzekerheid, voordelige successierechtentarieven, ...).

Bij iedere geplande wetwijziging dient derhalve het maatschappelijk oogmerk ervan te worden afgewogen.

De spreker merkt op dat het samenwonen zonder enig voorbehoud aanvaard wordt door de maatschappij en dat de hoven en rechtbanken er bepaalde rechtsgevolgen aan hebben verbonden.

Zal het burgerlijk recht het samenleven bekrachtigen door een overeenkomst of door een instituut? Indien de wetgever een instituut creëert zal dat noodzakelijkerwijze gevolgen hebben voor het gezin als concept en dan vooral zijn op het gebied van adoptie en echtscheiding waar een geleidelijke overgang waar te nemen is van echtscheiding-sanctie naar echtscheiding-formaliteit.

Een onderzoek naar het samenwonen van hetero's en homo's en naar de diverse vormen van leven in gemeenschap (bijvoorbeeld broer en zus) blijkt volstrekt noodzakelijk.

Wat de homoseksuele paren betreft, staan verschillende mogelijkheden open. Sommige landen (bijvoorbeeld Denemarken) hebben het homoseksueel huwelijk gelegaliseerd door er rechtsgevolgen aan te verbinden.

Andere landen hebben in een aantal beperkte rechtsgevolgen voorzien. Het recht van de Staat Georgia (Verenigde Staten) beschouwt preferentiële testamenten als geldig en in Frankrijk gaan ongeveer 200 stad- en gemeentehuizen ermee akkoord om de verklaring te registreren van homoseksuelen die beweren dat zij samenwonen, hoewel het Franse Hof van Cassatie met name geoordeeld heeft dat « *les avantages attribués à l'union libre ne peuvent concerner que les couples constitués d'un homme et d'une femme* ».

De complexiteit van de problematiek vereist dat deskundigen worden geraadpleegd en dat ernstige studie wordt verricht om de passende wetgevende responsen daarop te vinden.

*
* *

droits et obligations tendant à en protéger les membres, les enfants et les tiers.

M. Duquesne se réjouit de la discussion des propositions de loi précitées en ce sens qu'elles posent un problème de société et qu'elles tendent à un progrès en termes de liberté et de tolérance.

Toutefois, un tel débat comporte deux risques dans la mesure où il est susceptible soit de conduire à un repli sur soi et à une référence rigide à l'ordre moral, soit, à l'inverse, au désordre des valeurs au nom de la liberté.

Le législateur est tenu de promouvoir la seule la liberté responsable.

La cellule familiale est considérée comme étant un élément fondamental de la vie en société. C'est la raison pour laquelle le législateur lui accorde un certain nombre d'avantages (sécurité du logement, taux successoraux préférentiels, ...).

Il conviendra dès lors d'apprécier l'objectif social de toute modification législative envisagée.

L'orateur observe que la cohabitation est pleinement admise par la société et que les cours et tribunaux lui ont donné certains effets de droits.

Le droit civil devra-t-il consacrer la vie commune par un contrat ou par une institution? Si le législateur crée une institution, celle-ci aura nécessairement un impact sur la conception de la famille singulièrement en matière d'adoption et de divorce où l'on passe progressivement du divorce-sanction au divorce-formalité.

Il s'avère indispensable d'examiner la cohabitation de nature hétérosexuelle et homosexuelle et les diverses formes de vie en communauté (à titre d'exemple entre un frère et une sœur).

En ce qui concerne les couples homosexuels, plusieurs orientations sont possibles. Certains Etats (par exemple le Danemark) ont légalisé le mariage homosexuel en lui faisant produire tous les effets de droit.

D'autres Etats ont admis certains effets de droit restreints. Le droit de l'Etat de Géorgie (Etats-Unis) valide les testaments préférentiels tandis qu'en France quelques 200 mairies acceptent d'enregistrer la déclaration de cohabitation entre homosexuels alors que la Cour de cassation de ce pays a jugé en substance que « les avantages attribués à l'union libre ne peuvent concerner que les couples constitués d'un homme et d'une femme ».

La complexité de la problématique requiert la consultation d'experts de même qu'une étude approfondie en vue d'apporter les réponses législatives appropriées.

*
* *

IV. — HOORZITTINGEN

A. UITEENZETTINGEN

1. UITEENZETTING VAN DE HEER HEYVAERT, PROFESSOR (UIA)

De heer Heyvaert spreekt zich uit voor de goedkeuring van een wetgeving die het samenwonen een juridische grondslag geeft. Samenwonenden vormen een maatschappelijk verschijnsel waar de wetgever niet langer aan voorbij kan.

Anderzijds dient de interindividuele solidariteit te worden aangemoedigd.

De spreker is van mening dat de overheid in geen geval onderzoek mag voeren naar de aard van de (seksuele of andere) relaties tussen personen die in interindividuele solidariteit willen leven.

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft in 1981 immers geoordeeld dat het seksleven het meest intieme aspect van het privé-leven is.

Het positief recht (artikel 212 en volgende van het Burgerlijk Wetboek) beschouwt het huwelijk als een georganiseerde vorm van solidariteit en samenwoning, die slechts functioneert indien de echtgenoten — desnoods fictief — samenwonen.

Wat de afstamming betreft, leidt een gecombineerde lezing van de artikelen 318 en 320 van het Burgerlijk Wetboek tot de vaststelling dat de enige functie van het huwelijk erin bestaat het vaderschap te bewijzen.

Tevens merkt de spreker op dat de successierechten tussen echtgenoten vervallen indien zij gedurende 6 maanden niet meer samenwonen, op voorwaarde dat een van hen een verzoek heeft ingediend tot verwerving van een afzonderlijke verblijfplaats.

Daaruit vloeit voort dat het huwelijk wel degelijk een instelling is die een interpersoonlijke solidariteit in het leven roept waarbij wordt verondersteld dat de partners samenwonen.

Wat de wetsvoorstellen zelf betreft, verkiest de spreker het begrip « samenwoning » boven het begrip « samenleving », aangezien het eerste een ruimere betekenis heeft dan het tweede.

Anderzijds valt moeilijk te begrijpen waarom de door deze voorstellen beoogde interindividuele solidariteit beperkt moet blijven tot twee personen, zoals bepaald bij artikel 228*bis* van wetsvoorstel n° 170/1. Die vorm van solidariteit kan worden uitgebreid tot andere vormen van samenwonen dan die van homoseksuele paren of van heteroseksuele paren die geen huwelijksovereenkomst willen sluiten.

De zinsnede uit hetzelfde artikel volgens welke de betrokken personen niet door een huwelijk of een ander samenlevingscontract verbonden mogen zijn, dient te worden geanalyseerd in het licht van de

IV. — AUDITIONS

A. EXPOSES

1. EXPOSE DE M. HEYVAERT, PROFESSEUR (UIA)

Le Professeur Heyvaert se déclare en faveur de l'adoption d'une législation validant juridiquement la cohabitation. La cohabitation constitue l'une des données de la vie sociale que le législateur ne peut désormais plus ignorer.

D'autre part, il convient d'encourager la solidarité inter-individuelle.

L'intervenant est d'avis que l'autorité publique ne peut en aucune manière mener une enquête concernant les personnes qui souhaitent vivre une solidarité inter-individuelle au sujet de la nature des relations (sexuelles ou autres) qu'elles entretiennent entre elles.

En effet, la Cour européenne des Droits de l'Homme a jugé en 1981 que la vie sexuelle constitue le lieu le plus intime de la vie privée.

Le droit positif conçoit le mariage comme étant une organisation déterminée de solidarité et de cohabitation. Cette organisation prévue aux articles 212 et suivants du Code civil, ne fonctionne que lorsque les époux cohabitent, au besoin par fiction.

S'agissant de la filiation, la lecture combinée des articles 318 et 320 du Code civil donne à constater que la seule fonction du mariage consiste à offrir une preuve de paternité.

L'orateur fait également observer que les droits successoraux entre époux s'éteignent lorsque ceux-ci ne cohabitent plus durant une période de 6 mois à condition qu'une requête tendant à obtenir un lieu de résidence séparé ait été introduite par l'un d'eux.

Par conséquent, le mariage constitue bien une organisation instituant une solidarité inter-personnelle supposant une cohabitation.

En ce qui concerne les propositions de loi proprement dites, l'intervenant préfère le terme « *samenwoning* » au mot « *samenleving* » en ce sens que le premier a une portée plus large que le second.

D'autre part, l'on peut difficilement comprendre la raison pour laquelle la solidarité inter-individuelle visée par les propositions devrait être limitée à deux personnes, ainsi que le prévoit l'article 228*bis* de la proposition de loi n° 170/1. Ce type de solidarité peut s'étendre à d'autres hypothèses que celle relative aux couples homosexuels ou aux couples hétérosexuels souhaitant se soustraire au contrat de mariage.

Le membre de phrase figurant au même article aux termes duquel les personnes concernées ne doivent pas être engagées dans les liens du mariage ou être déjà liées dans le cadre d'un autre contrat de vie

rechtspraak van het Hof van Cassatie (arresten van 1 februari 1989 en 15 februari 1990).

Samengevat was het Hof van oordeel dat er een relatie van wettig belang kan bestaan tussen twee personen die buitenechtelijk samenwonen.

Artikel 228*bis* van het voorstel ligt dus niet in de lijn van voornoemde rechtspraak die voortaan een nieuwe vorm van gezinsrelatie beschermt, naast die welke voortvloeit uit het huwelijk, dat in het Burgerlijk Wetboek is vastgelegd.

De spreker vindt dat, aangezien partners met een samenlevingscontract de mogelijkheid hebben een huwelijk aan te gaan, het wetsvoorstel moet vermelden dat het huwelijk een van de oorzaken is waarbij voornoemd contract wordt ontbonden.

Krachtens artikel 228*quater* kan tegen een samenlevingscontract dat de in het wetsvoorstel opgenomen materiële of formele voorwaarden niet in acht neemt, een vordering tot nietigverklaring worden ingesteld door een van de partners, door al wie een reeds verkregen en dadelijk belang kan inroepen, of door het openbaar ministerie.

De spreker is van oordeel dat moeilijk kan worden aangenomen dat een gewone schuldeiser op grond van een louter materieel belang een vordering tot nietigverklaring van een samenlevingscontract zou kunnen instellen.

In verband met artikel 228*quinquies*, dient ervoor te worden gezorgd dat de feitelijke scheiding van de partners gedurende een bepaalde periode een einde maakt aan het samenlevingscontract.

De spreker is van oordeel dat de bepalingen betreffende het vermogen van de partners relevant zijn, behalve die met betrekking tot de beperking opgenomen in artikel 815, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek, waardoor kan worden overeengekomen de verdeling van zaken in onverdeeldheid voor maximum vijfjaar uit te stellen. Het verdient aanbeveling de bepaling op te nemen dat de verdeling voor een periode van meer dan 5 jaar kan worden ingesteld.

Wat de geschillen betreft aangaande de gevolgen van de verbreking van het samenlevingscontract, benadrukt de spreker dat de door artikel 228*decies* ingestelde termijn om een rechtsvordering in te stellen — twee maanden vanaf de verbrekingsdatum van het contract — te kort is.

Ten slotte dient in artikel 5 van wetsvoorstel n° 170/1 te worden vermeld dat de langstlevende partner het vruchtgebruik heeft van het onroerend goed dat de partners op het einde van het samenleven, en niet bij het begin van het samenleven, tot hoofdverblijfplaats hebben bestemd.

commune, doit être examiné au regard de la jurisprudence de la Cour de Cassation (arrêts du 1er février 1989 et 15 février 1990).

La Cour a jugé, en substance, qu'une relation d'intérêt légitime peut exister entre deux personnes vivant en concubinage adultère.

L'article 228*bis* de la proposition ne se conforme dès lors pas à la jurisprudence précitée qui protège désormais une nouvelle forme de relation familiale à côté de celle résultant du mariage consacré par la Code civil.

L'intervenant estime que s'il est loisible aux partenaires ayant conclu un contrat de vie commune de s'engager dans les liens du mariage, la proposition de loi doit énoncer que le mariage constitue l'une des causes de résiliation dudit contrat.

L'article 228*quater* dispose que le contrat de vie commune ne respectant pas les conditions de fond ou de forme énoncées par la proposition de loi peut être attaqué en nullité soit par l'un des partenaires, soit par toute personne arguant d'un intérêt né et actuel, soit par le ministère public.

L'intervenant considère qu'il est difficile d'admettre qu'un créancier ordinaire se prévalant d'un intérêt purement matériel puisse introduire une action en nullité d'un contrat de vie commune.

S'agissant de l'article 228*quinquies*, il conviendrait de prévoir que la séparation de fait des partenaires durant une période déterminée met fin au contrat de vie commune.

L'orateur estime que les règles relatives au patrimoine des partenaires sont pertinentes à l'exception de celle relative à la limitation prévue à l'article 815, alinéa 2, du Code Civil permettant de suspendre le partage des biens indivis par convention pendant 5 années tout au plus. Il est indiqué de prévoir une période de suspension du partage supérieure à 5 ans.

En ce qui concerne les contestations relatives aux conséquences de la rupture du contrat de vie commune, l'orateur souligne le caractère trop bref du délai de deux mois, prévu par l'article 228*decies*, à dater de la rupture dudit contrat dans lequel toute action doit être intentée.

Enfin, il convient de mentionner à l'article 5 de la proposition de loi n° 170/1 que le partenaire survivant recueille l'usufruit de l'immeuble affecté au logement principal des partenaires à la fin de la vie commune et non au jour de l'ouverture de la vie commune.

2. UITEENZETTING VAN DE HEER SENAEVE, PROFESSOR (KUL)

De heer Senaeve vindt dat, op het vlak van de juridische organisatie van het samenwonen buiten het huwelijk, een onderscheid moet worden gemaakt tussen de verschillende categorieën van betrokkenen.

Zo zijn er heteroseksuele of homoseksuele paren van wie een of beide partners al met iemand anders is getrouwd. Een wetswijziging voor soortgelijke gevallen ligt moeilijk.

Voor wat het samenwonen van familieleden betreft (broers en zussen of vader en zoon bijvoorbeeld), is een wetgevend initiatief tot wijziging van de huidige burgerrechtelijke bepalingen evenmin opportuun.

De sluiting van een samenlevingscontract zou kunnen leiden tot misbruik op het vlak van de erfopvolging.

Voor heteroseksuele partners die geen burgerlijk huwelijk willen sluiten, vormt een ten overstaan van een notaris verleden samenlevingscontract een alternatief dat borg staat voor een minimale rechtszekerheid.

De institutionalisering van het samenlevingscontract is bijgevolg niet de aangewezen oplossing, al kan over een aantal punctuele wetswijzigingen worden nagedacht.

Sinds buitenechtelijke kinderen dezelfde rechten hebben als kinderen die binnen het huwelijk geboren zijn, is het niet meer logisch om samenwonenden van verschillend geslacht het recht op gewone of volle adoptie te ontfangen.

Toch moet dit soort adoptie aan een aantal voorwaarden onderworpen zijn, inzonderheid wat de minimumduur van het samenwonen betreft.

De spreker pleit voor de toekenning van een minimale bescherming ten voordele van samenwonende partners in huuraangelegenheden. Ten eerste zou de partner een medehuursrecht moeten hebben op de gemeenschappelijke woning. Indien de verhuurder daar niet mee instemt, dient dat recht via een gerechtelijke uitspraak te worden verkregen. Ten tweede zou de langstlevende samenwonende gerechtigd moeten zijn zich in de plaats te stellen van de huurrechten van de eerst overleden partner.

Ingeval de verstandhouding tussen de samenwonenden grondig verstoord is of een van hen ernstig in zijn verplichtingen tekortschiet, moet een van de partners aan de rechter kunnen vragen dat die zich uitsprekt over dringende voorlopige maatregelen ten aanzien van hun persoon en goederen alsook van hun kinderen, in navolging van de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek betreffende de personen die door een huwelijk verbonden zijn.

De spreker stelt vast dat homoseksuele paren die een duurzame relatie hebben uitgebouwd, geen algemene juridische bescherming genieten. Dat gaat in

2. EXPOSE DE M. SENAEVE, PROFESSEUR (KUL)

Professeur Senaeve estime qu'en ce qui concerne l'organisation juridique de la vie commune hors mariage, il y a lieu de faire une distinction entre les diverses catégories de personnes concernées.

L'on dénombre parmi celles-ci les partenaires hétérosexuels ou homosexuels dont l'un ou les deux sont déjà mariés avec une autre personne. Une intervention législative est difficilement envisagée dans pareil cas de figure.

De même, pour ce qui concerne la vie commune intrafamiliale (entre frères et sœurs ou entre père et fils par exemple), une initiative législative visant à modifier le droit civil en vigueur ne serait guère opportune.

En effet, la conclusion d'un contrat de vie commune comporterait un risque d'abus singulièrement dans le domaine de la dévolution successorale.

S'agissant des partenaires hétérosexuels se souhaitant pas s'engager dans les liens du mariage civil, le recours à une convention de concubinage conclue devant notaire constitue une alternative offrant les garanties de sécurité juridique minimale.

L'institutionnalisation d'un contrat de vie commune n'est dès lors pas indiqué. Toutefois, un certain nombre de modifications législatives ponctuelles sont à envisager.

En effet, dès lors que les droits des enfants nés hors mariage ont été assimilés aux droits de ceux nés dans le mariage, il n'est plus logique d'interdire à deux personnes de sexe différent vivant en concubinage de procéder à une adoption, qu'elle soit simple ou plénière.

Toutefois, ce type d'adoption doit être soumise à un certain nombre de conditions notamment en ce qui concerne la durée minimale de la vie commune.

L'orateur plaide en faveur de l'octroi d'une protection minimale au bénéfice des partenaires concubins en matière locative. Premièrement, il conviendrait que le partenaire soit titulaire d'un droit de co-location sur le logement commun, le cas échéant, par le biais d'une décision judiciaire à défaut du consentement du bailleur. Deuxièmement, le concubin survivant devrait être habilité à se substituer aux droits locatifs du partenaire prémourant.

Dans l'hypothèse où l'entente entre concubins est sérieusement perturbée ou bien si l'un d'eux manque gravement à ses devoirs, il s'impose que l'un des partenaires puisse demander au juge d'examiner les mesures urgentes et provisoires relatives à la personne et aux biens de ceux-ci et de leurs enfants à l'instar des dispositions édictées par le Code civil relatives aux personnes engagées dans les liens du mariage.

L'intervenant constate que, s'agissant des couples homosexuels vivant une relation durable, une protection juridique globale fait défaut ce qui entre en

tegen het gelijkheidsbeginsel. Daarom moet een nieuwe instelling in het leven worden geroepen, in de vorm van een geregistreerd partnerschap. Tevens zou een totaal parallelisme tot stand moeten komen tussen de rechten en plichten van gehuwden en van duurzaam samenwonenden van hetzelfde geslacht, onverminderd de bepalingen uit het Burgerlijk Wetboek die specifiek betrekking hebben op de kinderen (afstamming, adoptie). Een soortgelijk geregistreerd partnerschap bestaat al in Denemarken, Zweden, Noorwegen en IJsland en Nederland. Wel kunnen twee partners van hetzelfde geslacht in die landen niet samen een kind adopteren.

Een voordeel van een soortgelijk partnerschap is dat het een formele erkenning inhoudt van homoseksuele paren, die dan ook gemakkelijker maatschappelijk zullen worden aanvaard.

3. UITEENZETTING VAN MEVROUW MEULDERS, PROFESSOR (UCL)

Mevrouw Meulders benadrukt dat haar opmerkingen voornamelijk betrekking hebben op het wetsvoorstel betreffende het samenlevingscontract (n° 170/1-95/96), het enige dat tijdens de hoorzitting ter sprake is gekomen, maar dat het wetsvoorstel tot instelling van een instapregeling voor samenwonenden (n° 372/1-95/96) op een andere wijze hetzelfde oogmerk nastreeft.

Beide voorstellen willen een statuut van bijna-huwelijk in het leven roepen voor alle categorieën heteroseksuele, homoseksuele of aanverwante paren.

De spreekster vindt het in de eerste plaats ongevoel dat men een wettelijk statuut van « paar » wil geven aan verwante personen (behalve bloedverwanten in de opgaande en de nederdalende lijn) tussen wie reeds familiale banden bestaan, een paar dat duidelijk incestueus kan zijn (broer-zuster, stiefbroer-stiefzuster, stiefouders-stiefkinderen, adoptanten-geadopteerde door gewone adoptie) of dat de bedoeling heeft van dat statuut gebruik te maken om de burgerrechtelijke en fiscale regelgeving op het stuk van erfrecht en schenkingen te omzeilen.

Zij vindt het tevens nutteloos en onlogisch een statuut te creëren dat kennelijk een exacte kopie is van dat van de ongehuwde heteroseksuele partners die niet willen trouwen en eigenlijk alleen aansturen op een gelijkstelling met gehuwde paren om sociale en fiscale voordelen te genieten, zonder de nadelen van de huwelijkse staat te moeten ondergaan.

Het doel van de beide voorstellen is klaarblijkelijk de wettelijke erkenning van paren van hetzelfde geslacht, maar dan met een andere benaming dan het woord huwelijk.

De spreekster besteedt vervolgens aandacht aan de concrete gevolgen van de eventuele goedkeuring van het wetsvoorstel n° 170/1 op burgerrechtelijk, sociaal en fiscaal vlak, drie aspecten die één geheel vormen.

contradiction avec le principe d'égalité de traitement. Il conviendrait de créer une nouvelle institution sous la forme d'un partenariat soumis à un enregistrement et de prévoir un parallélisme intégral entre les droits et devoirs des personnes mariées et les droits et devoirs des personnes de même sexe vivant une relation durable sous réserve des dispositions du Code civil concernant spécifiquement les enfants (filiation, adoption). Ce partenariat enregistré existe déjà au Danemark, en Suède, en Norvège en Islande et aux Pays-Bas. Toutefois, dans ces pays, deux partenaires de même sexe ne sont pas autorisés à adopter ensemble un enfant.

Ce partenariat présente l'avantage de constituer une reconnaissance formelle des couples homosexuels qui seront, dès lors, mieux acceptés dans la société.

3. EXPOSE DE MME MEULDERS, PROFESSEUR (UCL)

Mme Meulders souligne que son intervention porte essentiellement sur la proposition de loi concernant le contrat de vie commune (n° 170/1-95/96), seule mise en discussion lors de l'audition, mais que la proposition de loi sur le contrat d'union civile (n° 372/1-95/96) poursuit le même but avec des modalités différentes.

L'une et l'autre ont pour objectif de créer un statut de quasi-mariage pour des couples hétérosexuels, homosexuels ou apparentés, toutes catégories confondues.

L'oratrice fait remarquer tout d'abord qu'il est insolite de vouloir créer un statut légal de couple entre personnes parentes (sauf ascendants et descendants) entre lesquelles existent déjà des liens familiaux, et qui pourraient être manifestement incestueux (frère-sœur, demi-frère et demi-sœur, beaux-parents et beaux-enfants, adoptants et adoptés par adoption simple) ou servir à contourner les règles de droit civil et fiscal en matière successorale et de libéralités.

Elle pense aussi qu'il est inutile et illogique de créer un statut manifestement calqué sur le mariage pour des couples hétérosexuels qui veulent éviter le mariage, et dont seule l'assimilation aux couples mariés pour l'obtention des avantages sociaux et fiscaux, mais non les inconvénients, serait le véritable objectif.

Enfin, le but poursuivi par les deux propositions est manifestement d'introduire la reconnaissance légale des couples de même sexe sous un autre nom que le mariage.

L'oratrice s'interroge ensuite sur les conséquences concrètes qui résulteraient de l'adoption de la proposition de loi n° 170/1, au plan civil, social et fiscal, ces trois aspects formant un bloc.

A. Burgerrechtelijk statuut

Het hierboven eerst vermelde wetsvoorstel voorziet in een echt statuut dat is afgekeken van dat van de huwelijkse staat :

— gezamenlijke verklaring en registratie bij de burgerlijke stand;

— dezelfde persoonlijke gevolgen, hoewel van de partners geen getrouwheid wordt geëist;

— toepassing van het primaire huwelijksstelsel : bijdragen in de lasten van het gezin, hoofdelijke aansprakelijkheid voor de schulden van het samenleven en voor de « onverdeelde boedel », recht op de huurovereenkomst, recht van bewoning, overwijzing van geldsommen, dringende en voorlopige maatregelen ...;

— wettelijk huwelijksvermogensstelsel : scheiding van goederen maar verplichte onverdeelde gemeenschap van de goederen waarvan het exclusieve eigendomsrecht niet kan worden bewezen;

— voorbehouden wettelijk erfdeel beperkt tot het vruchtgebruik van het hoofdverblijf en van het huisraad, maar aangevuld met de mogelijkheid van schenkingen onder levenden of bij testament die onderworpen zijn aan het hetzelfde belastingtarief als datgene wat voor de echtgenoten geldt. Pro memorie, de schenkingen tussen levenden zijn onherroepelijk als het om ongehuwd samenwonenden gaat maar paradoxaal genoeg herroepelijk als ze geschieden tussen echtgenoten.

Het wetsvoorstel ter bescherming tegen discriminatie op grond van geslacht en seksuele of relationele voorkeur stelt de partner met wie men een samenlevingscontract heeft, zonder meer gelijk met de overlevende echtgenoot in de hoedanigheid van erfgenaam met een tweevoudig wettelijk erfdeel en dit ten nadele van alle andere erfgenamen en zelfs van de kinderen die alleen aanspraak kunnen maken op hun erfdeel in blote eigendom (article 745*bis* van het Burgerlijk Wetboek);

— ontbinding : het voornaamste verschil met het huwelijk is dat het samenlevingscontract ontbonden wordt per aangetekend schrijven met gewone aangifte aan de burgerlijke stand. Het gaat hier om een echte verstoting die evenwel gepaard kan gaan met een uitkering tot onderhoud ten gunste van de behoeftige ex-partner en waartegen beroep bij de vreederechter openstaat.

B. Sociaal statuut

De gelijkstelling met het huwelijk is daarentegen volledig wat de sociale prestaties betreft (rust- en overlevingspensioen, beroepsziekten, ziekte- en invaliditeitsverzekering, arbeidsongevallen en dergelijke).

De spreekster vindt het paradoxaal dat een nieuwe categorie afgeleide rechten gecreëerd wordt en dit net op een ogenblik dat de individualisering van de

A. Le statut civil

La proposition de loi précitée construit un véritable statut copié sur le mariage :

— déclaration conjointe et enregistrement à l'état civil;

— mêmes effets personnels à l'exception de la fidélité;

— régime primaire : contribution aux charges du ménage, solidarité des dettes de la vie commune et du « patrimoine indivis », droit au bail, droit d'habitation, délégation de sommes, mesures urgentes et provisoires ...;

— régime matrimonial légal : séparation de biens, mais propriété indivise forcée des biens dont la propriété exclusive ne peut être prouvée;

— droit successoral réservataire à l'usufruit du logement principal et meubles meublants, mais complété par la faculté de libéralités entre vifs ou à cause de mort soumises aux mêmes taux de prélèvement fiscal que celui des époux. Pour mémoire, les donations entre vifs sont irrévocables entre concubins, mais paradoxalement révocables entre époux.

Quant à la proposition de loi relative à la protection contre les discriminations fondées sur le sexe ou les tendances sexuelles ou relationnelles, elle assimile purement et simplement le partenaire de vie civile au conjoint survivant, doublement réservataire, au préjudice des autres héritiers, et même des enfants réduits à leur part en nue-propriété (article 745*bis* du Code civil);

— rupture : la principale différence par rapport au mariage est la rupture par envoi d'une simple lettre recommandée, avec dénonciation à l'état civil. Véritable répudiation, assortie toutefois d'une éventuelle pension alimentaire au profit de l'ex-partenaire nécessiteux et de recours devant le juge de paix.

B. Le statut social

En revanche, l'assimilation au mariage est complète en matière d'avantages sociaux (pensions de retraite et de survie, maladies professionnelles, assurance maladie-invalidité, accidents de travail, etc.).

L'oratrice estime que le paradoxe consiste à créer de nouveaux droits dérivés au moment où l'on parle d'individualiser les droits sociaux, et où l'Etat-Provi-

sociale rechten aan de orde is en de verzorgingsstaat op zwart zaad zit. De kosten daarvoor dreigen zeer hoog op te lopen, net als die voor het sociaal statuut.

C. Fiscaal Statuut

Inzake successierechten wil het voorstel van *de heer Moureaux c.s.* aan de ongehuwd samenwonenden dezelfde fiscale voordelen bieden als aan de echtgenoten (recht van voorrang blijft voorbehouden aan de echtgenoten). Er wordt echter met geen woord gerept van de uitbreiding tot de ongehuwd samenwonenden van de talloze ongunstige aspecten van het fiscaal statuut van de echtgenoten (cf. *Bailieux*, « *Mariage et cohabitation* », *La Libre Entreprise*, 20 september, 4 en 18 oktober 1997).

Dezelfde sociale en fiscale voordelen genieten als de gehuwden maar ontsnappen aan de nadelen ervan, iets waar de regering doof voor blijft, zou een bijkomende discriminatie zijn en een nieuw instrument om paren die willen gaan trouwen daarvan af te schrikken.

Volgens de spreekster moet de wetgever, als hij logisch wil zijn, het tegendeel doen door alle discriminaties op te heffen die het huwelijk ten opzichte van het niet-huwelijk bestraffen.

D. Verblijfsrecht en nationaliteit

In weerwil van de in het wetsvoorstel-*Moureaux c.s.* gestelde voorwaarden (die in het voorstel-*Landuyt-Willems* totaal ontbreken) is het risico op misbruiken zeer reëel.

Ter afronding, iets over de kwestie van de vormen van discriminatie van ongehuwde paren

Inzake de beweerdte discriminatie tussen gehuwde en ongehuwde paren en tussen homoseksuele en heteroseksuele paren, herinnert de spreekster eraan dat het Europees Hof voor de rechten van de Mens zich herhaaldelijk over die kwestie heeft moeten uitspreken, met toepassing van de artikelen 8 (recht op eerbied voor het privé- en gezinsleven) en 14 (niet-discriminatie) van het Europese Verdrag voor de rechten van de Mens.

De arresten-Marckx versus België (1979) en Johnston *vs.* Ierland (1986) bekrachtigen het recht van het buiten het huwelijk geboren kind op een « normaal gezinsleven » en de positieve verplichting van de Staten om dat kind zo mogelijk van bij de geboorte het recht op een gezin, met name ten minste een wettige moeder en vader, te garanderen. Het arrest-*Johnston* daarentegen, weigert in artikel 8 de positieve verplichting te zien om een wettelijk statuut van de ongehuwd samenwonende te organiseren.

Inzake de discriminatie van homoseksuele paren en hun gelijkstelling met heteroseksuele paren oordeelt het Europees Hof voor de rechten van de mens dat homoseksualiteit tot de « persoonlijke levenssfeer » behoort en stelt het de Britse strafwetgeving,

dence est en ruine. Le coût risque d'être lourd de même que celui du statut fiscal.

C. Le statut fiscal

La proposition de loi de *M. Moureaux et consorts* étend aux partenaires de vie commune les mêmes avantages fiscaux édictés en matière successorale en faveur des époux (droits préférentiels réservés aux conjoints). Mais elle se tait rigoureusement sur l'extension des aspects défavorables du statut fiscal des époux aux concubins. Or ceux-ci sont multiples (cf. *Bailieux*, « *Mariage et cohabitation* », *La Libre Entreprise*, 20 septembre, 4 et 18 octobre 1997).

Profiter des mêmes avantages sociaux et fiscaux que le mariage, mais échapper à ses inconvénients auxquels le gouvernement reste sourd, constituerait une discrimination supplémentaire et un instrument de dissuasion de plus à l'égard du mariage.

Selon l'oratrice, il faut au contraire supprimer toutes les discriminations qui pénalisent le mariage par rapport au non mariage si le législateur veut être logique.

D. Droit de séjour et nationalité

En dépit des conditions prévues par la proposition de loi *Moureaux et consorts* (et totalement absentes de la proposition *Landuyt-Willems*) les risques d'abus sont certains.

En conclusion, sur la question des discriminations à l'égard des couples non mariés

S'agissant de la discrimination alléguée entre couples mariés et non mariés, et entre couples hétéro- ou homosexuels, l'oratrice rappelle que la Cour européenne des droits de l'homme a été appelée à plusieurs reprises à statuer sur cette question, en application des articles 8 (droit au respect de la vie privée et familiale) et 14 (non discrimination) de la Convention européenne des droits de l'homme.

Les arrêts *Marckx* contre la Belgique (1979) et *Johnston* contre l'Irlande (1986) ont consacré le droit de l'enfant né hors mariage à une « vie familiale normale » et l'obligation positive des Etats de lui assurer le droit d'avoir une famille, c'est-à-dire au moins une mère et un père légaux si possible dès sa naissance. L'arrêt *Johnston* par contre a refusé de trouver dans l'article 8 l'obligation positive d'organiser un statut légal de concubin.

S'agissant de la discrimination et de l'assimilation des couples homosexuels aux hétérosexuels, la Cour européenne des droits de l'homme a décidé que l'homosexualité relève de la « vie privée » et sanctionné la législation pénale britannique infligeant des pei-

waarin homoseksuelen straffen opgelegd krijgen, in het ongelijk (arrest-Dudgeon, 1981). In België daarentegen staan geen straffen op homoseksuele praktijken.

Wat het recht op huwelijk betreft (artikel 12 EVRM) heeft het Hof van Straatsburg in de arresten-Rees vs. Verenigd Koninkrijk (1986) en Cossey vs. Verenigd Koninkrijk (1990) daarentegen twee maal geoordeeld dat artikel 12 op het huwelijk van twee mensen van verschillend geslacht doelt. Derhalve is er geen discriminatie op het vlak van het recht op het huwelijk noch een positieve verplichting voor de Staten om een specifiek wettelijk statuut uit te werken voor paren van hetzelfde geslacht of ongehuwde heteroseksuele paren.

Er bestaat evenmin een « recht op het kind » dat tegengesteld zou zijn aan het recht van het kind op een moeder en een vader. Hoewel daar reeds luide stemmen voor opgaan, zullen twee mannen en twee vrouwen echter nooit samen een *vader* en een *moeder* zijn.

Wat ten slotte het *antropologisch* standpunt betreft, benadrukt de spreker dat *het negeren van het verschil tussen de geslachten* een aanval betekent op de definitie die men in alle samenlevingen geeft aan het begrip « gezin », met name « de plaats waar het verschil tussen de geslachten en de generaties het sterkst tot uiting komt ». De negatie van het verschil tussen de geslachten als grondslag van het gezin zal nog meer verwarring stichten in een democratisch bestel dat al zijn gemeenschappelijke herkenningstekens aan het verliezen is.

4. UITEENZETTING VAN DE HEER VAN GYSEL, PROFESSOR (ULB)

De heer Van Gysel wijst erop dat de « *Unité de droit familial* » van het *Centre de droit privé* (ULB) in de loop van academiejaar 1996-1997 een werkgroep heeft samengesteld die zich op het ongehuwd samenwonen heeft toegeleid.

Die werkgroep heeft terzake een voorstel van wetgeving uitgewerkt.

Het wetsvoorstel betreffende het samenlevingscontract (Stuk n° 170/1-95/96) heeft als sterk punt dat het zeer volledig is — misschien zelfs te volledig — in die zin dat het een aan de samenwonenden aangepaste weergave is van het hoofdstuk van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot de wederzijdse rechten en verplichtingen van de echtgenoten, met name de verplichting tot hulp en bijstand tussen samenwonenden (verwijzing naar artikel 213 van het Burgerlijk Wetboek), de wederzijdse verplichting tot de lasten van het samenwonen (verwijzing naar

nes aux homosexuels majeurs masculins (arrêt Dudgeon, 1981). Or en Belgique, il n'existe aucune sanction pénale à l'égard des pratiques homosexuelles.

Par contre, en ce qui concerne le droit au mariage (article 12 CEDH), la Cour de Strasbourg a clairement décidé par deux fois dans les arrêts Rees contre le Royaume-Uni (1986) et Cossey contre le Royaume-Uni (1990) que l'article 12 vise le mariage de deux personnes de sexe différent. Il n'y a dès lors pas de discrimination ni d'obligation positive des Etats d'organiser un statut légal analogue au mariage au bénéfice des couples de même sexe.

Et il n'y a pas non plus de « droit à l'enfant » s'opposant au droit de l'enfant d'avoir une mère et un père. Or jamais deux hommes ou deux femmes ne feront un père et une mère. Pourtant cette revendication est déjà clairement annoncée.

Enfin, du point de vue *anthropologique*, l'oratrice souligne que *nier la différence des sexes* revient à s'attaquer à ce qui fait la définition même de la famille dans toutes les sociétés, c'est-à-dire « le lieu où s'articulent la différence des sexes et des générations ». Nier la différence des sexes comme base de la famille ne fera qu'accroître le désarroi dans une société démocratique qui perd tous ses repères communs.

4. EXPOSE DE M. VAN GYSEL, PROFESSEUR (ULB)

M. Van Gysel expose que l'Unité de droit familial du Centre de droit privé de l'ULB a constitué un groupe de réflexion sur l'union libre au cours de l'année académique 1996-1997.

Ce groupe de réflexion a abouti à une proposition de législation.

La proposition de loi concernant le contrat de vie commune (n° 170/1-95/96) a le mérite d'être très complète et peut-être trop complète en ce sens qu'elle reproduit, en l'adaptant aux concubins, le chapitre du Code civil relatif aux droits et devoirs respectifs des époux, à savoir un devoir de secours et d'assistance entre concubins (référence à l'article 213 du Code civil), une obligation réciproque aux charges de la vie commune (article 217 du Code civil), un « droit d'habitation » dans l'endroit fixé comme résidence principale (article 215 du Code civil) ainsi qu'une solidarité

artikel 217 van het Burgerlijk Wetboek), het recht om te wonen op de plaats die als hoofdverblijfplaats werd vastgesteld (verwijzing naar artikel 215 van het Burgerlijk Wetboek), alsook de passieve solidariteit tussen de samenwonenden inzake de schulden van de huishouding (verwijzing naar artikel 222 van het Burgerlijk Wetboek).

De door de samenwonenden verworven goederen worden bovendien als ondeelbaar beschouwd.

De samenwonende beschikt over een erfrecht met betrekking tot de nalatenschap van zijn vooroverleden partner (dat deel ligt lager dan dat van de overlevende echtgenoot). De bedragen van de registratie- en successierechten voor samenwonenden worden gelijkgeschakeld met de voor echtgenoten geldende percentages.

In het voorstel wordt ook de verbreking van het samenleven geregeld, die bij aangetekende brief met ontvangstbewijs ter kennis wordt gebracht. De verbreking van het samenleven kan overigens aanleiding geven tot een uitkering tot onderhoud aan de ex-partner die behoeftig is.

Het wetsvoorstel tot instelling van een instapregeling voor samenwonenden (Stuk n° 372/1-95/96), ingediend door de heren Landuyt en Willems, is heel wat minder volledig dan het vorige. Het voorstel voorziet erin dat de vermogensrechtelijke verhoudingen van de samenwonenden worden geregeld door de bepaling van de scheiding van goederen met gemeenschap van de aanwinsten dan wel van scheiding van goederen. De verbreking van de instapregeling wordt via deurwaardersexploot betekend en kan als zodanig aanleiding geven tot een uitkering tot onderhoud aan de behoeftige partner.

Inzake de nalatenschap van de vooroverleden partner beschikt de langstlevende van beide samenwonenden over een erfrecht dat gelijk is met dat van de langstlevende echtgenoot voor zover de instapregeling minstens twee jaar van kracht was.

Waarom een nieuw wetsvoorstel, terwijl in de commissie voor de Justitie al wetsvoorstellen inzake ongehuwd samenwonen ter bespreking liggen ?

De reden daarvoor is dat bij de bestaande wetsvoorstellen in feite kanttekeningen kunnen worden gemaakt.

1. Enerzijds zullen de rechtsbetrekkingen tussen (al dan niet gehuwde) samenwonenden door vier verschillende stelsels kunnen worden geregeld zo de wetsvoorstellen worden aangenomen :

— de personen zijn gehuwd : zij zijn dwingend onderworpen aan de artikelen 212 en volgende van het Burgerlijk Wetboek (primaire stelsel);

— de personen wonen samen en hebben beslist de in de bovenvermelde wetsvoorstellen opgenomen regelgeving in acht te nemen : als het gaat om een « samenlevingscontract », zijn de samenwonenden onderworpen aan de voorschriften van het primaire stelsel, met uitzondering van de verplichting tot getrouwheid !;

passive entre les concubins pour les dettes du ménage (article 222 du Code civil).

Par ailleurs, les biens acquis par les concubins sont présumés être en indivision.

Le concubin dispose d'une vocation successorale sur la succession de son partenaire prédécédé (inférieure à celle du conjoint survivant). Les taux des droits d'enregistrement et de succession entre concubins sont alignés sur les taux applicables entre époux.

La proposition organise en outre la rupture du concubinage, qui se fait par la notification d'un pli recommandé avec accusé de réception. Par ailleurs, la rupture du concubinage peut donner lieu à pension alimentaire au profit de l'ex-concubin se trouvant dans un état de besoin.

La proposition de loi instituant l'union civile (n° 372/1-95/96) déposée par MM. Landuyt et Willems est nettement moins complète que la précédente. Elle prévoit que les rapports patrimoniaux des concubins sont régis, soit par les règles de la communauté réduite aux acquêts, soit par le régime de la séparation des biens pure et simple. La rupture de l'union se fait par exploit d'huissier et peut en tant que telle, donner lieu à une pension alimentaire en faveur du concubin indigent.

Le concubin survivant dispose d'une vocation successorale similaire à celle du conjoint survivant dans la succession de son compagnon prédécédé pour autant que l'union ait duré deux ans au minimum.

Dès lors que des propositions de loi en matière d'union libre sont déjà à l'examen en commission de la Justice, pourquoi y avoir ajouté une autre ?

En réalité, la raison en est que les propositions de lois qui existent ne sont pas à l'abri de certaines critiques.

1. D'une part, la conséquence de l'adoption d'une telle réglementation en est que les rapports juridiques de personnes vivant ensemble (mariées ou non) pourront être régis par quatre corps de règles différents :

— les personnes sont mariées : elles sont alors impérativement soumises aux articles 212 et suivants du Code civil (régime primaire);

— les personnes vivent en concubinage et ont décidé d'adhérer au corps de règles prévu par les propositions de loi reprises ci-avant. S'il s'agit d'un « contrat de vie commune », les concubins seront soumis aux règles prévues par le régime primaire, à l'exclusion de l'obligation de fidélité !;

— de personen wonen samen en hebben voor de notaris een specifieke samenlevingsovereenkomst gesloten : die samenwonenden zijn dan aan de in die overeenkomst opgenomen regels onderworpen;

— de samenwonenden hebben niets uitgewerkt inzake de rechtsvorm van hun samenwonen : de juridische gevolgen van hun samenwonen zullen dus uitsluitend door de rechtspraak zijn bepaald, met alle risico's van dien.

Is dat geen soort « huwelijk met verscheidene snelheden », dat tot discriminatie tussen de diverse categorieën van samenwonenden leidt ?

2. Voorts kan men zich de vraag stellen of die regelgevingen aan de verzuchtingen van de samenwonenden zelf beantwoorden.

Er werd immers al vaak onderstreept dat die voorstellen de tekst van het voor de gehuwden geldende primair stelsel nagenoeg *in extenso* overnemen. De paren die met volle kennis van zaken beslissen ongehuwd samen te wonen, wensen evenwel juist niet onder dat juk van al te dwingende regels terecht te komen ! Ze willen hun vrijheid behouden, zowel ten opzichte van elkaar als beiden ten opzichte van het huwelijk als sociale instelling.

Er kan terecht worden gevreesd dat die regelgeving alleen op prijs zal worden gesteld door homoseksuelen, die zich graag zullen schikken naar die regelgeving die in de buurt komt van die andere instelling, het huwelijk, dat voor hen tot dusver ontoegankelijk is.

Alle samenwonenden die het niet eens zijn met die regelgeving, blijven bijgevolg alleen onderworpen aan de juridische gevolgen en aan de risico's die de rechtspraak in verband met het samenwonen met zich meebrengt.

Kortom, in hun huidige vorm bereiken de wetsvoorstellen hun doel niet. Dat is enerzijds te wijten aan het feit dat ze de verwachtingen van de samenwonenden niet inlossen, waardoor ze weinig bijval zullen kennen; anderzijds worden de samenwonenden die ze niet bijtreden, aan hun lot overgelaten (en genieten ze dus geen bescherming).

De door de « *Unité de droit familial* » (ULB) uitgewerkte wettekst (zie bijlage) strekt ertoe beide struikelblokken te voorkomen door twee grondbeginselen te combineren :

— de eerste strekt ertoe een meer « beschermende » regeling voor de samenwonenden uit te werken. Het uitgangspunt is de samenwonenden in allerlei situaties te beschermen, ervan uitgaande dat ze zich niet altijd van de gevolgen van hun daden bewust zijn;

— de tweede is gebaseerd op het feit dat het samenwonen een bewuste stap is en gaat uit van het beginsel dat de samenwonenden volwassen en verantwoordelijk zijn en bijgevolg het best in staat zijn de nadere regels van hun samenlevingsvorm te bepalen alsook de gevolgen die ze er via overeenkomsten uit willen laten voortvloeien.

— les personnes vivent ensemble et ont conclu des conventions de concubinage devant notaire : ces concubins seront alors soumis aux règles prévues par ces conventions;

— les concubins n'ont rien prévu en ce qui concerne les effets juridiques de leur union : les conséquences juridiques de leur union seront donc exclusivement celles qui sont prévues par la jurisprudence avec tous les aléas que cette situation comporte.

N'y-a-t-il pas là une forme de « mariage à plusieurs vitesses », créant une discrimination entre ces différentes catégories de personnes vivant ensemble ?

2. D'autre part, l'on peut légitimement se demander si ces corps de règles répondent aux attentes des concubins eux-mêmes.

En effet, l'on a déjà fortement insisté sur le fait que ces propositions reproduisent, quasiment *in extenso*, le texte du régime primaire applicable aux époux mariés. Or, les couples qui, en pleine connaissance de cause, choisissent de vivre ensemble sans se marier ne souhaitent précisément pas être soumis à ce carcan de règles excessivement contraignant ! Ces derniers veulent conserver leur liberté tant l'un vis-à-vis de l'autre que tous deux vis-à-vis de l'institution sociale du mariage.

On peut légitimement craindre que cette réglementation ne rencontrera d'adhérants que parmi les milieux homosexuels, qui se soumettront volontiers à cette réglementation qui se rapproche de cette institution qu'est le mariage, toujours inaccessible pour eux à ce jour.

Tous les concubins n'adhérant pas à cette réglementation resteront donc soumis uniquement aux conséquences juridiques et aux aléas que la jurisprudence entraîne pour le concubinage.

En résumé, les propositions de lois, dans leur état actuel, manquent à leur objectif d'une part, dans la mesure où elles ne rencontrent pas les attentes des concubins, ce qui implique qu'elles n'auront que très peu de succès. D'autre part, en laissant pour compte (et donc non protégés), les concubins qui décident de ne pas y adhérer.

Le texte de loi (voir annexe) élaboré par l'Unité de droit familial de l'ULB veut éviter, quant à lui, ses deux écueils, en conciliant deux courants de pensée :

— un premier courant qui vise à instaurer un régime plus « protecteur » en faveur des concubins. L'idée de base est de protéger les concubins, en toute hypothèse, en partant du postulat que ceux-ci ne sont pas toujours conscients des conséquences de leurs actes;

— un second courant qui, axé sur le caractère volontariste du concubinage, part du principe que les concubins, adultes et responsables, sont les mieux à même de prévoir les modalités de leur concubinage, et les conséquences qu'ils entendent en déduire par voie de conventions.

Beide grondbeginselen staan niet haaks op elkaar : het volstaat dwingende voorschriften te combineren met aanvullende regels, met dien verstande dat de zo uitgewerkte dwingende regeling geen kopie van het primaire stelsel vormt.

De tekst bestaat dus uit vier hoofdstukken :

1. Objectieve criteria : de reden waarom die regeling in het leven wordt geroepen is niet alle samenwonenden te beschermen maar uitsluitend de paren wier samenlevingsvorm, door de combinatie van de verschillende criteria, voldoende stabiel is.

2. Dwingende bepalingen : die bepalingen beantwoorden aan de doelstellingen van de meer beschermende uitgangspunten. Alle (in punt 1 bedoelde) samenwonenden worden beschermd, evenwel in de veronderstelling dat ze geen samenlevingscontract hebben gesloten.

De beschermde persoon kan op geldige wijze afzien van de uit de dwingende bepalingen voortvloeiende bescherming, zodra die bescherming een rol heeft gespeeld.

3. Aanvullende bepalingen : daar kan gemakkelijk van afgeweken worden, door het sluiten van overeenkomsten.

4. Samenlevingscontracten : die bestaan en mogen worden gesloten door het feit dat een groot deel van de in het ontwerp uitgewerkte bepalingen aanvullend zijn. De samenwonenden zijn vrij al dan niet overeenkomsten te sluiten en erin op te nemen wat ze willen, onder voorbehoud van de naleving van de voorschriften inzake de bescherming van de wil van de partijen en de dwingende bepalingen.

Tevens ontnemt de voorgestelde wettekst t grond aan iedere opwerping over de wettelijkheid van bepaalde bedingen en de onwettelijkheid van andere bedingen.

Een specifieke vorm van samenwonen, namelijk het *overspelig samenwonen*, dient evenwel afzonderlijk te worden behandeld. Overspelig samenwonen betekent dat een van beide partners nog gehuwd is met een derde (het feit dat al dan niet een echtscheidingsprocedure werd ingezet speelt terzake geen rol). De naleving van de bepalingen met betrekking tot het huwelijk leidt tot de beperking van de vrije wil van de partijen in geval van buitenechtelijk samenwonen. In dat geval mogen de samenwonenden geen samenlevingsovereenkomsten afsluiten en de door hen opgemaakte inventaris van de goederen kan nooit tegen de echtgenoot van de samenwonende worden ingebracht (zie verder). Voor het overige blijven de andere in de voorgestelde tekst opgenomen bepalingen, waaronder die inzake de percentages betreffende successierechten, van toepassing.

Een andere bijzondere bepaling : *adoptie door twee samenwonenden*.

Krachtens artikel 346 van het Burgerlijk Wetboek is adoptie door twee personen verboden, tenzij de twee adoptanten met elkaar gehuwd zijn. Het Burgerlijk Wetboek bevat dus ontegensprekelijk een discriminatie tussen gehuwde en ongehuwde paren. De dag van vandaag is een dergelijke ongelijke behande-

Concilier ces deux courants est possible par la combinaison de règles impératives et supplétives, étant entendu que le corps de règles impératives ainsi composé ne constitue pas un décalque du régime primaire.

Le texte comprend donc 4 chapitres :

1. Critères objectifs : la raison d'être de cette réglementation n'est pas de protéger toutes les personnes qui vivent ensemble mais uniquement celles dont l'union présente un caractère de stabilité suffisant, exprimé par la réunion des différents critères.

2. Règles impératives : l'existence de celles-ci répond au vœu de ce courant de pensée plus protecteur. On protège tous les concubins (visés par le point 1), mais dans l'hypothèse où ils n'ont pas contracté de contrat de vie commune.

S'agissant de règles impératives, la personne protégée peut valablement renoncer à la protection créée par celles-ci, dès le moment où cette protection a pu jouer.

3. Règles supplétives : l'on peut aisément déroger à celles-ci, par la conclusion de conventions.

4. Conventions de concubinage : celles-ci existent et sont licites par le fait même qu'une grande partie des règles prévues par le projet ont un caractère supplétif. Les concubins sont libres de conclure ou de ne pas conclure de conventions et d'y insérer ce qu'ils veulent, sous réserve du respect des formalités de protection de la volonté des parties et des règles impératives.

Le texte proposé ôte également toute contestation sur la licéité de certaines clauses et l'illicéité d'autres clauses.

Toutefois, un cas particulier de concubinage doit faire l'objet d'un traitement distinct : il s'agit du cas du *concubinage adultère* c'est-à-dire le cas où l'un des époux, vivant en concubinage, est par ailleurs, toujours engagé dans les liens du mariage avec un tiers (indépendamment du fait qu'une procédure en divorce ait été engagée ou non). Le respect des règles du mariage impose une minimisation de l'autonomie de la volonté des parties en cas de concubinage adultère. Dans cette hypothèse, les concubins ne peuvent prévoir de conventions de concubinage et l'inventaire des biens établi par ceux-ci ne pourra jamais être rendu opposable au conjoint du concubin (voir *infra*). Pour le surplus, les autres règles prévues par le texte proposé restent d'application en ce compris les règles relatives aux taux des droits de succession.

Autre disposition particulière : *l'adoption par deux concubins*.

L'article 346 du Code civil interdit l'adoption par deux personnes, sauf dans l'hypothèse où les deux adoptants sont des personnes mariées entre elles. Le Code civil contient donc indiscutablement une discrimination entre les couples mariés et les couples non mariés. Une telle discrimination n'est plus justifiée à

ling niet meer verantwoord. Die discriminatie vindt haar oorsprong immers in de Code Napoléon, die ervan uitgaat dat een adoptiegezin zich als een biologisch gezin dient te gedragen, terwijl het biologisch gezin alleen in het kader van het huwelijk legitiem is.

Als die logica wordt gevolgd, kunnen dus geen volledige rechten worden toegekend aan een kind dat door een ongehuwd samenwonend paar werd geadopteerd.

De wet van 27 april 1987 tot wijziging van de adoptieve afstamming behoudt die discriminatie, terwijl de wet van 31 maart 1987 voortaan de gelijkheid tussen alle kinderen bevestigt, ongeacht de manier waarop die afstamming is gevestigd. Het feit dat beide adoptanten niet met elkaar zijn gehuwd, kan voortaan het vestigen van de afstamming evenwel niet meer in de weg staan. Het behoud van die ongelijke behandeling is dus in strijd met de huidige geest van het Burgerlijk Wetboek.

Tevens rijst de vraag of die bepaling in overeenstemming is met de artikelen 8 en 14 van het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens. Het Hof van Straatsburg heeft terzake de volgende uitspraak gedaan ⁽¹⁾ :

« Een oplossing waardoor een vader alleen een wettelijke band kan creëren met een kind met wie hij in een gezinsleven is verbonden, door met de moeder van het kind te huwen, strookt niet met het begrip « eerbiediging van het gezinsleven ». » (vertaling).

Een nieuwe veroordeling van België door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens behoort dus te worden voorkomen; die wetsbepaling zou nu al moeten worden gewijzigd.

Tot besluit dient gesteld dat dit onderscheid dus zou moeten worden weggewerkt. Adoptie door twee echtgenoten dan wel door twee samenwonenden (voor zover die aan de objectieve criteria van de wetgeving voldoen) zou moeten worden toegestaan.

Er zij onderstreept dat er, zoals overal in de voorgestelde bepalingen, geen onderscheid wordt gemaakt tussen homoseksuele en heteroseksuele paren. Indien de aangebrachte wijziging enkel de adoptie door samenwoonden beoogt, zonder toevoeging van de voorwaarde van een verschillend geslacht, wordt adoptie door een homoseksueel paar dus mogelijk. Het komt de parlementsleden toe te oordelen of dat raadzaam is. Er zij opgemerkt dat het Burgerlijk Wetboek de adoptie van een kind door één persoon toestaat; een homoseksueel paar zou in het raam van de vigerende wetgeving dus een kind door een van beide partners kunnen laten adopteren.

ce jour. En effet, cette discrimination s'inscrit encore dans la perspective du Code Napoléon, selon laquelle la famille adoptive doit imiter la famille biologique, cette dernière n'étant « légitime » que dans le cadre du mariage.

Si l'on suit cette logique, l'on ne peut donc donner des droits complets à un enfant relié par une filiation adoptive à deux personnes non mariées entre elles.

La loi du 27 avril 1987, modifiant la filiation adoptive, maintient cette discrimination alors même que la loi du 31 mars 1987 consacre désormais l'égalité entre tous les enfants quelque soit le mode d'établissement de la filiation. Par ailleurs, l'absence de mariage ne peut plus désormais empêcher l'établissement d'une filiation. Le maintien de cette discrimination est donc en contradiction avec l'esprit actuel du Code civil.

Se pose également la question de la conformité de cette disposition avec les articles 8 et 14 de la Convention européenne des droits de l'homme. Sur ce point, la Cour de Strasbourg s'est prononcée dans les termes suivants ⁽¹⁾ :

« Une solution qui n'autorise un père à créer un lien légal avec un enfant avec lequel il a un lien s'analysant en une vie familiale que s'il épouse la mère de cet enfant, ne peut passer pour compatible avec la notion de « respect de la vie familiale ». »

Il y aurait donc tout intérêt à devancer une nouvelle condamnation de la Belgique par la Cour européenne des droits de l'homme et à modifier, dès à présent, cette disposition légale.

En conclusion, il convient donc d'abolir cette distinction en autorisant l'adoption soit par deux personnes mariées, soit par deux concubins pour autant que ceux-ci répondent aux critères objectifs de la législation.

Il convient de souligner que, comme dans l'ensemble du texte proposé, aucune distinction n'est faite entre les couples homosexuels et les couples hétérosexuels. Si la modification apportée ne vise qu'à permettre l'adoption entre concubins, sans y ajouter une condition d'appartenance à des sexes différents, l'on autorise donc l'adoption par un couple homosexuel. Il appartiendra aux parlementaires d'en apprécier l'opportunité. Il convient de relever que dans la mesure où le Code civil admet l'adoption d'un enfant par une seule personne, un couple homosexuel pourrait, dans le cadre de la loi actuelle, adopter un enfant par l'un des deux partenaires uniquement.

⁽¹⁾ Europees Hof voor de Rechten van de Mens, 27 oktober 1994, « arrest Kroon tg. Nederland », Revue Trimestrielle de Droit Familial, 1995, blz. 213 en volgende, paragraaf 38 van het arrest.

⁽¹⁾ Cour européenne des droits de l'homme, 27 octobre 1994, « arrêt Kroon c/ Pays-Bas », Revue Trimestrielle de Droit Familial, 1995, pp. 213 et suivantes, paragraphe n° 38 de l'arrêt.

Commentaar bij de artikelen van het tekstvoorstel van de universitaire werkgroep (de voorgestelde tekst volgt na de commentaar)

1. Objectieve voorwaarden

Het doel van deze reglementering is niet de bescherming en regeling van de rechtsbetrekkingen tussen alle samenwonende personen, maar enkel van diegenen van wie de relatie enige stabiliteit vertoont.

De personen die samenwonen en geen duurzaamheid beogen, wensen niet te worden beschermd. Bovendien zullen ze slechts gedurende een korte periode samenleven, zodat het niet nodig is de gevolgen ervan te regelen.

Zo dat samenleven toch aanleiding zou geven tot de geboorte van een kind, kunnen de geschillen tussen de ouders over het hoederecht nog altijd beslecht worden door de jeugdrechtbank (gemeenrechtelijke bevoegdheid) zonder dat het nodig is aan de vrederechter een bijzondere bevoegdheid toe te kennen voor de gedingen ten gevolge van het verbreken van die relatie.

Er diende bijgevolg te worden voorzien in een aantal waarborgen of voorwaarden waaruit kan worden afgeleid dat dat samenleven effectief stabiliteit vertoont. Ze worden « objectieve criteria » genoemd.

De drie door het ontwerp bepaalde voorwaarden zijn cumulatief; aan de derde voorwaarde wordt evenwel voldaan als een van de drie deelvoorwaarden is vervuld :

a) *persoonsgebonden voorwaarden :*

— aan die regels kunnen alle personen worden onderworpen die samenwonen behalve die welke verbonden zijn door een (bloed)verwantschap dat het huwelijk in de weg staat (verbod op incest).

De artikelen 161 en volgende van het Burgerlijk Wetboek voorzien in een aantal huwelijksbeletselen voor personen die te nauw verbonden zijn door afstamming of aanverwantschap. Zo is het huwelijk verboden tussen alle bloedverwanten in de opgaande en in de nederdalende lijn, ongeacht de graad van verwantschap. Ook tussen broer en zus is het huwelijk verboden. De huidige wetgeving strekt er niet toe het samenleven te regelen van personen die niet kunnen huwen wegens te nauwe familiebanden. Ze zal bijgevolg niet van toepassing zijn op alle gevallen waarin een huwelijk onmogelijk is.

Deze regelgeving beoogt dus, met uitzondering van de homoseksuelen, alleen de personen die voor een huwelijk hadden kunnen kiezen;

Commentaire des articles du texte proposé par le groupe de réflexion universitaire (le texte proposé est repris après le commentaire)

1. Conditions objectives

Le but de cette réglementation n'est pas de protéger et de régir les rapports juridiques de toutes les personnes vivant ensemble mais uniquement de celles dont l'union présente une certaine stabilité.

En effet, les personnes vivant ensemble sans intention de pérennité n'ont pas le souhait d'être protégées. De surcroît, l'ont peut considérer que leur union ne sera que de courte durée de sorte qu'il n'est point nécessaire d'en régir les effets.

Dans l'hypothèse où cette union donne néanmoins lieu à la naissance d'enfants, les conflits entre les parents relatifs à l'autorité parentale pourront toujours être tranchés par le Tribunal de la Jeunesse (compétence de droit commun) sans qu'il soit nécessaire d'accorder au Juge de Paix une compétence particulière pour le contentieux lié à la rupture de cette union.

Par conséquent, ont du être prévues une série de garanties, ou conditions permettant de déduire que cette union présente effectivement un caractère de stabilité. Celles-ci sont dénommées « critères objectifs ».

Les trois conditions prévues par le projet sont cumulatives, la troisième condition étant toutefois remplie par l'existence d'une des trois conditions alternatives qui la composent :

a) *conditions liées aux personnes elles-mêmes :*

— peuvent être soumises à ces règles toutes les personnes vivant ensemble sauf celles liées par un lien de parenté ou d'alliance qui constituerait un empêchement au mariage (prohibition de l'inceste).

Les articles 161 et suivants du Code civil prévoient une série d'empêchements au mariage entre des personnes liées par un lien de filiation ou d'alliance trop étroit. Ainsi, le mariage est notamment prohibé entre ascendants et descendants quelque soit le degré de la filiation. Il est également prohibé entre frère et sœur. La présente réglementation n'a pas pour objet de réglementer les unions de personnes ne pouvant se marier en raison de liens familiaux trop proches. Par conséquent, elle ne s'appliquera pas dans tous les cas où il ne peut y avoir mariage.

En résumé, cette réglementation ne vise, hormis le cas des homosexuels, que les personnes qui auraient pu faire choix de se marier;

— de samenwonenden moeten meerderjarig zijn

Die voorwaarde beantwoordt aan de idee van het ontwerp volgens welke alleen stabiele relaties bescherming verdienen.

Als twee minderjarigen beslissen om te gaan samenwonen (wat relatief gezien uitzonderlijk is, behalve in het geval van studerende paren die hun hogere studie aanvatten terwijl ze nog niet meerderjarig zijn en die onmiddellijk gaan samenwonen), kunnen ze zich, als ze eenmaal meerderjarig zijn, dadelijk aan die wetgeving onderwerpen, met name door een samenwoningsovereenkomst te sluiten;

— het moet gaan om het samenleven van twee personen

Het is niet de bedoeling de kans te bieden de huwelijkswetgeving en in het bijzonder het verbod op bigamie te omzeilen (artikel 147 van het Burgerlijk Wetboek). Zelfs wanneer het ongehuwd samenwonen overspelig is, zullen de samenwonenden pas op een volwaardige manier van die nieuwe wetgeving kunnen gebruik maken als het huwelijk van de betrokken samenwonende (of van beide samenwonenden in het geval van tweevoudig overspel) ontbonden is.

Zolang het samenwonen overspelig is, kunnen de samenwonenden geen samenwoningsovereenkomst sluiten;

b) *samenlevingsvoorwaarde* :

Er zij onderstreept dat een gemeenschappelijk dagelijks leven, wat een wezenskenmerk is van het samenwonen, bewezen kan worden door alle wettelijke middelen, dat wil zeggen door het voorleggen van een bewijs van de verblijfplaats, maar ook door elk ander middel zoals getuigenissen, vermoedens ...;

c) *andere voorwaarden* :

Om aan de objectieve criteria te voldoen, moet het samenwonen ook een van de volgende drie voorwaarden vervullen :

- of twee jaar samenleven;
- of het bestaan van een gemeenschappelijk of door de samenwonenden geadopteerd kind;
- of het sluiten van een samenwoningsovereenkomst (zie verder).

Elk van die drie criteria maakt het mogelijk vast te stellen of het samenleven werkelijk stabiel is en die reglementering dus noodzakelijk is.

2. Dwingende voorschriften

Zoals bij het huwelijk is het voor de bescherming van de betrokkenen onontbeerlijk, dat zodra aan de objectieve criteria is voldaan, dat samenwonen op zich een aantal gevolgen heeft.

— les concubins doivent être majeurs

Cette condition rejoint l'idée du projet selon laquelle seules les union stables méritent d'être protégées.

Si deux mineurs décident de vivre ensemble (ce qui est relativement rare, hormis le cas de couples d'étudiants qui entament leurs études supérieures alors qu'ils ne sont pas encore majeurs et se mettent immédiatement en ménage), ils pourront, leur majorité acquise, se soumettre immédiatement à cet ensemble de règles notamment en concluant une convention de concubinage;

— il doit s'agir de l'union de deux personnes

L'objectif n'est pas de permettre aux personnes de contourner les règles du mariage et notamment l'interdiction de la bigamie (article 147 du Code civil). Même dans l'hypothèse où le concubinage est adultère, les concubins ne pourront bénéficier de cette nouvelle réglementation de manière intégrale que lorsque le mariage du concubin en question (ou des deux concubins dans l'hypothèse où le concubinage est doublement adultère) sera dissous.

En effet, tant que le concubinage est adultère, les concubins ne peuvent conclure de convention de concubinage;

b) *condition de vie commune* :

Il convient de souligner que la vie commune, inhérente à l'essence même du concubinage, peut se prouver par toutes voies de droit, c'est-à-dire par la production de certificats de résidence mais également par tout autre moyen tels les témoignages, les présomptions ...;

c) *autres conditions alternatives* :

Pour répondre aux critères objectifs, l'union doit également remplir l'une des trois conditions suivantes :

- soit deux ans de vie commune;
- soit présence d'un enfant commun ou adopté par les concubins;
- soit/ conclusion d'une convention de concubinage (voir *infra*).

Chacun de ces trois critères permet de déduire que l'union présente effectivement un caractère de stabilité, rendant cette réglementation nécessaire.

2. Règles impératives

Comme en matière de mariage, il est nécessaire, dans un but de protection des personnes concernées, que, dès que les critères objectifs sont réunis, cette union produise en tant que telle, un certain nombre d'effets.

De partijen kunnen zich niet verzetten tegen de gevolgen van dat samenwonen. Die gevolgen vormen, zoals het primaire stelsel bij gehuwden, een geheel van dwingende voorschriften.

Die strekken ertoe de samenwonenden te beschermen. In weerwil van het feit dat het dwingende voorschriften betreft, zullen deze laatsten toch aan die bescherming kunnen verzaken als die in hun voordeel had kunnen spelen.

Die dwingende voorschriften zijn de volgende :

a) *Bevoegdheid van de vrederechter ingeval de relatie wordt verbroken*

Het uiteengaan van een paar is voor de, al dan niet gehuwde, betrokkenen een moeilijke periode.

Wanneer het paar gehuwd is, kunnen alle knelpunten ten gevolge van die scheiding het voorwerp uitmaken van een procedure voor de vrederechter, die in dat echtelijk conflict als scheidsrechter of als bemiddelaar een belangrijke rol speelt.

Hebben de samenwonenden geen overeenkomst gesloten over de nadere bepalingen van de scheiding, dan verkrijgen ze in geval van een scheiding niets aangezien de vrederechter onbevoegd is.

Het is dus aangewezen de bevoegdheid van de vrederechter op dat vlak uit te breiden en hem een oordeel te laten vellen over de geschillen tussen samenwonenden.

De te volgen procedure is dezelfde als de procedure die bij een feitelijke scheiding van gehuwden moet worden gevolgd (artikel 223 van het Burgerlijk Wetboek). Daarin wordt voorzien door de artikelen 1253ter en volgende van het Gerechtelijk Wetboek.

De vrederechter is bevoegd in de volgende gevallen :

* geschillen betreffende de gemeenschappelijke woning :

— als de rechten van de samenwonenden ten aanzien van die woning samenvallen (beiden zijn mede-eigenaar of -huurder), kan de vrederechter in hoogste feitelijke aanleg beslissen het genot van de woning aan een van beide samenwonenden toe te kennen. Als er kinderen bij betrokken zijn, dient de rechter vanzelfsprekend met hun belangen rekening te houden.

De rechter kan de bewoner van het pand ook opleggen alle lasten met betrekking tot de bewoning ervan te dragen (die maatregel is evenwel niet tegenstelbaar aan derden zoals de verhuurder) en een schade-loosstelling voor bewoning bepalen die de bewoner in geval van mede-eigendom verschuldigd is.

Het is in dat bijzonder geval dat er tussen de samenwonenden problemen optreden. Doordat de vrederechter terzake geen bijzondere bevoegdheid is verleend, kan die immers niets doen aangezien het uitgesloten is een van de partijen uit de gemeenschappelijke woning te zetten omdat elk ten aanzien

Les parties ne peuvent s'opposer aux effets produits par cette union. En effet, ceux-ci composent, par similitude avec le régime primaire applicable aux époux mariés, un corps de règles impératives.

Ces règles ont pour but de protéger les concubins. S'agissant de règles impératives, ces derniers pourront toutefois renoncer à cette protection, dès que celle-ci aura pu jouer en leur faveur.

Ces règles impératives sont les suivantes :

a) *Compétence du Juge de paix en cas de rupture :*

La rupture d'une union constitue toujours pour les personnes concernées, qu'elles soient mariées ou non, une période pénible.

Lorsque le couple est marié, toutes les questions liées à cette séparation peuvent faire l'objet d'une procédure devant le Juge de paix qui, tantôt arbitre, tantôt conciliateur a un rôle primordial dans ce conflit conjugal.

Lorsqu'il s'agit d'une rupture entre concubins, à défaut d'accord entre ceux-ci quant aux modalités de la séparation, rien ne leur est offert, le Juge de paix n'étant pas compétent.

Il convient donc d'étendre la compétence des Juges de paix sur ce point en leur permettant de trancher les situations conflictuelles entre concubins.

La procédure à suivre est identique à la procédure en cas de séparation de fait des époux (article 223 du Code civil). Elle est prévue par les articles 1253ter et suivants du Code judiciaire.

En résumé, le Juge de paix est compétent dans les cas suivants :

* litiges relatifs à l'occupation de la résidence commune :

— si les concubins exercent, par rapport à cette résidence, des droits concurrents (qu'ils en soient tous les deux copropriétaires ou colocataires), le Juge de paix peut décider, de manière souveraine, d'attribuer la jouissance de la résidence à l'un des deux concubins. En cas de présence d'enfants, le Juge devra bien évidemment tenir compte de l'intérêt de ceux-ci.

Le Juge peut également condamner l'occupant de l'immeuble à supporter l'intégralité des charges relatives à l'occupation de cet immeuble (cette mesure n'est toutefois pas opposable aux tiers, dont le bailleur) et fixer une indemnité d'occupation dont ce dernier serait débiteur, en cas de copropriété.

C'est dans cette hypothèse particulière que les problèmes se posent le plus souvent entre les concubins. En effet, à défaut d'accorder une compétence particulière au Juge de paix, ce dernier ne peut rien faire puisqu'il ne peut être question d'expulser une des parties de la résidence commune, chacun dispo-

van die woning een « recht van bewoning » geniet, gebaseerd op een zakelijk of een vorderingsrecht;

— zo een van de samenwonenden exclusieve rechten uitoefent op de woning die als gemeenschappelijke woonplaats fungeert, kan de rechter de andere samenwonende opdragen die woning binnen een redelijke termijn te verlaten;

* geschillen betreffende de kinderen :

De vrederechter is, zoals in het geval van een huwelijk, eveneens gemachtigd elke maatregel te bevelen met betrekking tot de persoon en de goederen van de gemeenschappelijke of door beide partijen geadopteerde kinderen.

Het is in dat opzicht van belang dat dezelfde magistraat uitspraak kan doen over zowel de wettelijke als de feitelijke verblijfplaats van de kinderen. Die twee soorten van maatregelen zijn immers vaak met elkaar verbonden;

* geschillen betreffende de uitvoering van de tussen de samenwonenden gesloten overeenkomsten :

Vanaf het ogenblik dat er moeilijkheden ontstaan over de interpretatie of de uitvoering van de samenwoningsovereenkomsten, is het belangrijk dat de partijen de hulp kunnen inroepen van een derde, relatief beschikbare persoon die in staat is een beslissing te nemen.

b) Geen uitkering tot levensonderhoud tussen samenwonenden

Samenwonen doet op zich geen plicht tot bijstand tussen de samenwonenden ontstaan. Het geeft dus als dusdanig geen recht op een uitkering tot levensonderhoud.

De stopzetting van het samenwonen geeft op zich evenmin recht op een vergoeding. Dat sluit in geval van schuld een mogelijke schadeloosstelling echter niet uit en zulks door de toepassing van het gemeen recht inzake de burgerlijke aansprakelijkheid.

c) Passieve hoofdelijkheid voor de huishoudschulden

De samenwonenden moeten hoofdelijk instaan voor de huishoudschulden die, voor of tijdens het samenleven door een van beiden of door beiden zijn gemaakt.

Het begrip « huishoudschulden » verwijst naar alle lasten die met het samenleven samenhangen, zolang die evenredig zijn met de levensstijl van het huishouden. Die bepaling refereert aan artikel 222 van het Burgerlijk Wetboek.

Door die solidariteit zal kunnen worden voorkomen dat wanneer het huurcontract op naam van een van de samenwonenden staat, zijn gewezen partner, die de gemeenschappelijke woning verlaat, niet meer moet instaan voor de huurachterstallen die betrekking hebben op de periode waarin werd samengewoond.

sant à l'égard de cette résidence, d'un droit « d'habitation », fondé soit sur un droit réel, soit sur un droit de créance;

— dans l'hypothèse où l'un des concubins exerce des droits exclusifs sur l'immeuble servant de résidence commune, le Juge peut condamner l'autre concubin à quitter cette résidence, tout en lui accordant un délai raisonnable pour ce faire;

* litiges concernant les enfants :

Le Juge de paix, à l'instar de ce qui se passe en cas de mariage, est également compétent pour ordonner toute mesure relative à la personne et aux biens des enfants communs ou adoptés par les parties.

Sur ce point, il est important qu'un même magistrat puisse statuer d'une part sur la question de la résidence et d'autre part sur la question de l'hébergement des enfants. En effet, ces deux types de mesures sont fréquemment liées l'une à l'autre;

* litiges relatifs à l'exécution des conventions conclues entre les concubins :

Dès qu'un problème surgit quant à l'interprétation ou l'exécution des conventions de concubinage, il est important que les parties puissent s'en référer à une personne tierce, relativement accessible et à même de trancher les questions d'interprétation.

b) Pas de pension alimentaire entre les concubins

Le concubinage ne fait pas naître, par lui-même, de devoir de secours entre les concubins. Ainsi, en tant que tel, il ne donne aucun droit à pension alimentaire.

De même, la rupture du concubinage n'ouvre, par elle seule, aucun droit à réparation. Cela n'exclut pas toutefois une éventuelle indemnisation en cas de faute, et ce par application du droit commun de la responsabilité civile.

c) Solidarité passive pour les dettes de ménage

Les concubins sont solidairement tenus des dettes de ménage contractées par l'un d'eux ou par les deux, que celles-ci aient été contractées avant ou pendant la vie commune.

La notion de dettes de ménage vise toutes les charges afférentes à la vie commune, pour autant que celles-ci ne soient pas disproportionnées par rapport au train de vie du ménage. Cette disposition se réfère à l'article 222 du Code civil.

Cette solidarité permettra d'éviter que lorsque le bail est établi au nom de l'un des concubins, son ex-partenaire, qui quitte le domicile commun, ne soit plus tenu des arriérés de loyers relatifs à la période de vie commune.

d) *Inventaris van de goederen van de samenwonenden*

De knelpunten ten gevolge van een gedwongen beslaglegging op roerende goederen die een van de samenwonenden toebehoren zijn legio.

Elke daad waardoor die laatste gepoogd zou hebben de eigendom van die goederen aan zijn levensgezel over te dragen zal van meet af als bedrieglijk worden aangemerkt. Alle verklaringen die ertoe strekken vast te stellen dat de betrokken goederen toebehoren aan de samenwonende die geen eigenaar is, zullen eveneens als bedrieglijk worden beschouwd.

In de veronderstelling dat de goederen waarop beslag is gelegd in onverdeeldheid zijn, zal de derde schuldeiser de verkoop van het goed kunnen vorderen en zich voor de helft van de verkoopprijs kunnen laten terugbetalen.

Aan de hand van de inventaris, opgesteld voor de aanvang van het samenleven, zou elke samenwonende het bestaan kunnen bevestigen van een exclusief eigendomsrecht op de goederen waarop beslag is gelegd.

Het staat aan de ongehuwden te bewijzen dat de inventaris werd opgesteld vóór het samenwonen een aanvang heeft genomen. Het is natuurlijk voordelig een beroep te doen op de notariële vorm van de inventaris en zulks om er een vaste dagtekening aan te geven.

Zo het ongehuwd samenwonen overspelig is, zal de inventaris nooit tegenstelbaar zijn aan de echtgenote van de overspelige samenwonende en wel om te voorkomen dat men in de verleiding zou komen de voorschriften inzake het bewijs van de eigendom van de goederen tussen de echtgenoten te omzeilen.

Zo de inventaris wordt opgesteld in de loop van de periode waarin wordt samengewoond, zal hij enkel ten aanzien van de samenwonenden onderling en niet ten aanzien van derden als een bewijs van een exclusief eigendomsrecht op de goederen worden beschouwd.

3. Aanvullende voorschriften

Het ontwerp van wetgeving omvat eveneens een aantal aanvullende voorschriften die van toepassing zijn wanneer een overeenkomst tussen de samenwonenden ontbreekt.

a) *Erfopvolging*

De hoedanigheid van samenwonende geeft geen aanleiding tot erfrechten in de erfopvolging van de vooroverleden partner. Er bestaan met andere woorden geen « rechten in de erfopvolging voor de langstlevende samenwonende ».

Niets belet de samenwonenden echter een testament op te maken waarin de partner als, zelfs algemene, legataris, vermeld staat met eerbiediging van het erfdeel voor de erfgenamen met wettelijk erfdeel.

d) *Inventaire des biens des concubins*

Les problèmes qui se posent en cas d'exécution forcée sur des biens meubles appartenant à l'un des concubins sont fréquents.

Tout acte par lequel ce dernier aura tenté de transférer la propriété desdits biens à son compagnon de vie sera immédiatement considéré comme frauduleux. De la même manière, toutes les attestations visant à établir que les biens en question appartiennent au concubin non débiteur seront également taxées de frauduleuses.

A supposer que les biens saisis soient considérés comme indivis, le tiers créancier pourra provoquer la vente du bien et se faire payer sur la moitié du prix de vente.

Ainsi, par le biais de l'inventaire établi avant le début de la vie commune, chacun des concubins pourra établir l'existence d'un droit de propriété exclusif sur les biens saisis.

Il appartient aux concubins d'établir que la réalisation de l'inventaire est antérieure à la vie commune. Il est évidemment intéressant de recourir à la forme notariée de l'inventaire et ce, afin de donner date certaine à celui-ci.

Dans l'hypothèse où le concubinage est adultère, l'inventaire ne sera, de toutes façons, jamais opposable à l'épouse du concubin adultère, et ce afin d'éviter la tentation de contourner les règles relatives à la preuve de la propriété des biens entre époux.

Dans l'hypothèse où l'inventaire est établi au cours de la vie commune, il ne sera considéré comme preuve d'un droit de propriété exclusif des biens qu'à l'égard des concubins entre eux, mais non à l'égard des tiers.

3. Règles supplétives

Le projet de législation comprend également un ensemble de règles supplétives, qui s'appliquent à défaut de conventions conclues entre les concubins.

a) *Dévolution successorale*

La qualité de concubin ne confère pas de droits successoraux dans la succession du conjoint prédécédé. En d'autres termes, il n'y a pas de « droit successoraux du concubin survivant ».

Toutefois, rien n'empêche les concubins de rédiger un testament instituant son compagnon légataire, même universel, dans le respect de la réserve des héritiers réservataires.

b) *Successierechten*

Er bestaat vandaag een ongerechtvaardigde discriminatie tussen de successierechten op de erfenissen tussen echtgenoten en die tussen samenwonenden.

Niets rechtvaardigt die discriminatie nog, zodat het aangewezen is de tarieven die op samenwonenden van toepassing zijn, gelijk te schakelen met de tarieven die op gehuwden van toepassing zijn.

Aangestipt zij dat die aangelegenheid tot de bevoegdheden van de gewestelijke wetgever behoort en niet tot die van de federale wetgever. Zo moet het Vlaams Gewest binnenkort stemmen over een decreet tot uniformisering van de tarieven van de successierechten tussen echtgenoten en tussen samenwonenden.

Die tarieven zullen echter alleen van toepassing zijn op samenwonenden die aan de objectieve criteria voldoen en aan wier samenwonen een einde kwam door het vooroverlijden van een van beide partners.

c) *Bijdrage in de huishoudlasten*

Iedere samenwonende draagt in de lasten van de huishouding bij naar zijn vermogen. Die regel is dezelfde als die waarin is voorzien bij artikel 221 van het Burgerlijk Wetboek (op de echtgenoten toepasselijke primaire regeling). Er is immers geen gegronde reden om van die regel af te wijken als het om samenwonenden gaat.

Om de zaken eenvoudiger te maken en geen saaie rekeningen te moeten bijhouden als de ongehuwden niet langer samenwonen, bestaat het weerlegbare vermoeden dat de rekeningen dagelijks opgemaakt worden.

4. **Samenwoningsovereenkomsten**

De ongehuwd samenwonenden kunnen, door het sluiten van overeenkomsten, enerzijds van die aanvullende regels afwijken en anderzijds aan hun samenwonen gevolgen geven waarin de wet niet voorziet. Die samenwoningsovereenkomsten behoren zowel qua vorm als qua inhoud aan een aantal voorwaarden te voldoen.

a) *Qua vorm*

De bij de wet voorgeschreven formaliteiten hebben de bescherming van de wil van de partijen ten doel zodat de niet-naleving ervan de (betrekkelijke) nietigheid van de overeenkomst tot gevolg heeft, behoudens latere bevestiging in de vereiste vorm.

Die formaliteiten zijn alternatief zodat de samenwonenden kunnen kiezen tussen twee vormen van overeenkomst, hetzij de authentieke akte, hetzij het sluiten van de overeenkomst ten overstaan van de vrederechter.

Ook voor de tegenstelbaarheid van de overeenkomsten aan derden gelden bepaalde formaliteiten.

b) *Droits de succession*

A ce jour, il existe une discrimination injustifiée entre les droits de succession appliqués aux successions dévolues entre époux et celles qui ont lieu entre concubins.

Rien ne justifie désormais cette discrimination de sorte qu'il convient d'aligner les taux applicables entre concubins aux taux applicables entre époux.

Il convient de noter que cette matière ressort de la compétence du législateur régional et non fédéral. Ainsi, la Région flamande doit voter, très prochainement, un décret visant à uniformiser les taux des droits de succession entre époux et entre concubins.

Ces taux ne s'appliqueront toutefois qu'aux concubins répondant aux critères objectifs et dont la cohabitation n'a été dissoute que par le prédécès de l'un d'eux.

c) *Contribution aux charges du ménage*

Chacun des concubins doit contribuer aux charges du ménage en fonction de ses facultés. Cette règle est semblable à celle prévue à l'article 221 du Code civil (régime primaire applicable aux époux). En effet, rien ne justifie que la règle soit différente entre les concubins.

Par souci de simplification et pour éviter la tenue de comptes fastidieux lors d'une rupture du concubinage, l'on présume de manière réfragable que les comptes sont établis au jour le jour.

4. **Conventions de concubinage**

Les concubins peuvent, par la conclusion de conventions, d'une part déroger à ces règles supplétives, d'autre part accorder à leur union des effets non prévues par la loi. Ces conventions de concubinage doivent répondre à un certain nombre de conditions, tant au niveau de la forme qu'au niveau du fond.

a) *Au niveau de la forme*

Les formalités prévues par la loi ont pour but la protection de la volonté des parties de sorte que leur non-respect entraîne la nullité (relative) de la convention, sauf confirmation ultérieure dans les formes.

Ces formalités sont alternatives de sorte que les concubins ont le choix entre deux formes de conventions soit l'acte authentique, soit la conclusion devant le Juge de paix.

L'opposabilité aux tiers des conventions est également soumise à certaines formalités. Par ailleurs,

Het bestaan van zo'n overeenkomst moet overigens vermeld worden in het bevolkingsregister van de gemeente waar de ongehuwd samenwonenden hun gemeenschappelijke verblijfplaats hebben.

Hierbij zij opgemerkt dat het koninklijk besluit van 16 juli 1992 tot vaststelling van de informatie die opgenomen wordt in de bevolkingsregisters en het vreemdelingenregister reeds in die mogelijkheid voorziet.

b) *Qua inhoud*

Inzake de overeenkomsten tussen samenwonenden gelden over het algemeen alle belangrijke beginselen van de contractuele regeling en met name dat van de wilsvrijheid. De partijen mogen dus naar goeddunken onverschillig wat overeenkomen als zij maar de openbare orde, de goede zeden en de dwingend voorgeschreven regels eerbiedigen.

Het feit dat de medecontractanten de hoedanigheid van samenwonenden bezitten kan op zichzelf niet de nietigheid van de overeenkomst tot gevolg hebben.

Bij wijze van voorbeeld volgt daarna een opsomming van een reeks bedingen die in de overeenkomsten kunnen worden opgenomen en dus alleszins geoorloofd zijn :

- bijdrage in de lasten van de huishouding : bij ontstentenis van een overeenkomst dragen de partijen naar hun vermogen bij in de huishoudlasten. Zij kunnen evenwel van die regels afwijken door een evenwaardige bijdrage overeen te komen;

- de partijen kunnen in hun relatie tevens een voor de duur van hun samenwoning geldende bijstandsplicht invoegen;

- voorts kunnen zij nadere regels vaststellen inzake het vervullen van hun verplichtingen ten aanzien van hun gemeenschappelijke of geadopteerde kinderen met eerbiediging van de rechten van deze laatsten (naar analogie van artikel 1288 van het Gerechtelijk Wetboek tot regeling van de inhoud van de aan de echtscheiding door onderlinge toestemming voorafgaande overeenkomsten);

- de partijen kunnen ook de betaling overeenkomen van een geldsom (kapitaal of periodieke stortingen) voor het geval dat zij ophouden ongehuwd samen te wonen. Men zal dan evenwel moeten nagaan of het beding, gelet op de omstandigheden, niet kan worden uitgelegd als een strafbeding, een soort burgerrechtelijke sanctie tegen de verbreking. Alleen die bedingen zijn geldig die ten doel hebben de werkelijke schade te vergoeden die een ongehuwd samenwonende als gevolg van de verbreking geleden heeft (opgeven van een beroepsbezigheid, financiële investering in een aan de andere samenwonende toebehorend onroerend goed ...);

- bij gezamenlijke aankoop van goederen mogen de samenwonenden bedingen dat elk van de medekopers zijn onverdeeld aandeel in het goed afstaat aan zijn deelgenoot, onder opschortende voorwaarde van diens vooroverlijden (aanwasclausule).

mention peut être faite de l'existence d'une telle convention, dans le registre de la population de la commune de la résidence commune des concubins.

Il est à noter que l'arrêté royal du 16 juillet 1992 relatif à la communication des informations contenues dans le registre de la population et dans les registres des étrangers prévoit déjà cette possibilité.

b) *Au niveau du fond*

De manière générale, les conventions entre concubins sont soumises à tous les grands principes du régime contractuel, et notamment le principe de l'autonomie de la volonté. Les parties sont donc libres de conclure ce qu'elles veulent, sous réserve du respect de l'ordre public, des bonnes mœurs et des règles impératives.

La qualité de concubin des cocontractants ne peut, à elle seule, entraîner la nullité de la convention.

Sont ensuite donnés, à titre exemplatif, une série de clauses qui peuvent être insérées dans les conventions, et qui sont donc certainement licites :

- contribution aux charges du ménage : à défaut de convention, les parties doivent contribuer à ces charges selon leurs facultés. Celles-ci pourraient toutefois déroger à ces règles en prévoyant une contribution équivalente;

- les parties peuvent également insérer, dans leurs relations, un devoir de secours lié à la période de vie commune;

- celles-ci peuvent également prévoir les modalités relatives à l'exécution de leurs obligations vis-à-vis de leurs enfants communs ou adoptés par eux, dans le respect des droits de ces derniers (par analogie avec l'article 1288 du Code judiciaire, disposition qui régit le contenu des conventions préalables au divorce par consentement mutuel);

- les parties peuvent également prévoir le paiement d'une somme d'argent (capital ou versements périodiques) en cas de rupture du concubinage. Toutefois, il y aura lieu de vérifier que, compte tenu des circonstances, la clause ne peut être interprétée comme une clause pénale, sorte de sanction civile de la rupture. Seules sont valables les clauses ayant pour but d'indemniser le dommage réel pour un concubin causé par la rupture (renonciation à une activité professionnelle, investissements financiers dans un immeuble appartenant à l'autre concubin ...);

- en cas d'acquisition conjointe de biens, les concubins peuvent prévoir que chacun des coacquéreurs cède sa part indivise dans le bien à son coindivisaire, sous condition suspensive de son prédécès (clause d'accroissement).

De overeenkomst moet de aankoop ten doel hebben, hetzij van een bepaald (roerend of onroerend) goed, hetzij van het huisraad van de gemeenschappelijke verblijfplaats in de zin van artikel 534 van het Burgerlijke Wetboek en dat geldt zelfs voor bepaalde zaken die na het sluiten van de overeenkomst werden aangeschaft.

Die overeenkomst kan, hetzij gelijktijdig met de gezamenlijke aankoop van het goed, hetzij naderhand gesloten worden.

De volgende akten zullen daarentegen altijd als ongeoorloofd worden beschouwd :

- het gezamenlijk testament;
- de contractuele erfstelling;
- de bedingen waarbij de samenwonenden el-
kander tot bijstand, getrouwheid of behoud van de
samenwoning verplichten.

*Voorstel tot invoering van het ongehuwd samenwo-
nen*

(Tekst voorgesteld door de werkgroep)

Artikel 1

*Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in
artikel 78 van de Grondwet.*

Art. 2

*In boek I van het Burgerlijk Wetboek worden, on-
der een titel Vbis (nieuw) met als opschrift « Onge-
huwd samenwonen » de artikelen 228bis tot 228quin-
quies (nieuw) ingevoegd, luidend als volgt :*

** « Art. 228bis. — Bij deze titel worden bedoeld,
alle samenwonende meerderjarige paren van beider-
lei kunne tussen wie geen banden van bloed- of aan-
verwantschap bestaan die een beletsel kunnen zijn
voor het huwelijk en mits de betrokkenen aan een van
de bij het tweede lid gestelde voorwaarden voldoen.*

*De samenwonenden moeten ten minste een van de
drie onderstaande voorwaarden vervullen :*

- twee jaar samenwonen;
- samen een kind verwekt of geadopteerd hebben;
- een bij artikel 228quinquies bedoelde overeen-
komst hebben gesloten.

*Deze titel is, met uitsluiting van artikel 228quin-
quies, tevens van toepassing op de ongehuwd samen-
wonenden van wie ten minste nog één partner verbon-
den is door de banden van het huwelijk.*

*Is het ongehuwd samenwonen niet langer overspe-
lig, dan wordt voor het vaststellen van de duur van
het samenwonen evenwel rekening gehouden met ge-
hele duur ervan en dus ook met de periode waarin het
ongehuwd samenwonen nog overspelig was.*

** Art. 228ter. — § 1. Is de verstandhouding tus-
sen de ongehuwd samenwonenden zoek, dan beveelt
de vrederechter, op verzoek van een van de ongehuwd
samenwonenden, maatregelen betreffende het ge-*

*La convention doit avoir pour objet l'acquisition
soit d'un bien déterminé (meuble ou immeuble), soit
du mobilier meublant la résidence commune, au sens
de l'article 534 du Code civil, même si certains élé-
ments ont été acquis postérieurement à la conclusion
du contrat.*

*Cette convention peut être conclue soit concomi-
tamment à l'acquisition conjointe du bien, soit posté-
rieurement à celle-ci.*

*Par contre, les actes suivants seront toujours con-
sidérés comme illicites :*

- le testament conjonctif;
- l'institution contractuelle d'héritier;
- les clauses par lesquelles les concubins pré-
voient une obligation d'assistance, de fidélité, ou de
maintien de la cohabitation.

Proposition visant à instaurer l'union libre

(Texte proposé par le groupe de réflexion)

Article 1er

*La présente loi règle une matière visée par l'arti-
cle 78 de la Constitution.*

Art. 2

*Au Livre premier du Code civil, sous un
titre « Vbis » (nouveau) intitulé « De l'union libre »,
sont insérés les articles 228bis à 228quinquies (nou-
veaux) libellés comme suit :*

** « Art. 228bis. — Sont visés par le présent titre,
tous les couples, composés de personnes majeures,
quel que soit leur sexe, vivant ensemble et non liées
entre elles par un lien de filiation ou d'alliance qui
constituerait un empêchement au mariage, et répon-
dant à une des conditions visées à l'alinéa deux.*

*Les concubins doivent remplir, au moins l'une des
trois conditions visées ci-après :*

- deux ans de vie commune;
- avoir ensemble eu ou adopté un enfant;
- avoir conclu une convention visée à l'arti-
cle 228quinquies.

*Le présent titre, à l'exclusion de l'article 228quin-
quies, s'applique également aux unions entre concu-
bins dont un au moins est encore engagé dans les liens
du mariage.*

*Toutefois, en cas de disparition du caractère adul-
tère du concubinage, le calcul de la durée de la coha-
bitation est établi en tenant compte de toute la durée
de vie commune, en ce compris la période où le concu-
binage était encore adultère.*

** Art. 228ter. — § 1er. En cas de mésentente gra-
ve entre les concubins, le juge de paix ordonne, à la
demande de l'un des concubins, les mesures relatives
à l'occupation de la résidence commune, à la personne*

bruik van de gemeenschappelijke woonst, betreffende de persoon en de goederen van de gemeenschappelijke of geadopteerde kinderen van de partijen en met betrekking tot de tussen de ongehuwd samenwonenden gesloten en in artikel 228quinquies bedoelde overeenkomsten.

De vrederechter doet uitspraak volgens de in de artikel 1253ter en volgende van het Gerechtelijk Wetboek bedoelde procedure.

Als de ongehuwd samenwonenden samenlopende rechten op de gemeenschappelijke woonst uitoefenen, kent de vrederechter in hoogste feitelijke aanleg het uitsluitend gebruik van de woonst aan een van de ongehuwd samenwonenden toe. Indien de partijen gemeenschappelijke of door hen geadopteerde kinderen hebben wordt, wat de uitsluitende toekenning betreft, rekening gehouden met het belang van die kinderen.

Wat de betrekkingen tussen ongehuwd samenwonenden betreft, kan de vrederechter beslissen dat de lasten in verband met de bewoning omgeslagen worden of dat een vergoeding voor bewoning verschuldigd is.

Wanneer slechts één ongehuwd samenwonende uitsluitende rechten op de gemeenschappelijke woonst bezit, kan de rechter de andere ongehuwd samenwonende alleen tot ontruiming van de gemeenschappelijke woonst veroordelen mits een redelijke opzeggingstermijn in acht genomen wordt.

De in deze paragraaf vervatte regels zijn ook van toepassing op de ongehuwd samenwonenden die op het tijdstip van de indiening van het inleidende verzoekschrift minder dan zes maanden gescheiden waren.

§ 2. Onverminderd de toepassing van het gemene recht van de burgerlijke aansprakelijkheid geven zowel het ongehuwd samenwonen als het beëindigen ervan op zichzelf geen recht op vergoeding.

§ 3. De ongehuwd samenwonende is hoofdelijk verbonden door iedere schuld die de andere ongehuwd samenwonende voor de behoeften van het gezin en voor de opvoeding van de kinderen heeft aangeaan.

De eerstgenoemde staat echter niet in voor schulden die, de middelen van het gezin in aanmerking genomen, buitensporig blijken.

§ 4. Behalve in geval van bedrog kan de boedelbeschrijving die de ongehuwd samenwonenden opge maakt hebben voordat zij gingen samenwonen worden tegengeworpen aan derden wat de eigendom van de erin vermelde goederen betreft. De tijdens het samenwonen opgemaakte boedelbeschrijving kan alleen door de ongehuwd samenwonenden als bewijsmiddel worden aangevoerd.

§ 5. Deze regels zijn tevens van toepassing op ongehuwd samenwonenden van wie ten minste nog één partner verbonden is door de banden van het huwelijk met uitsluiting van § 4 van dit artikel, met dien verstande dat de tussen de ongehuwd samenwonenden

et aux biens des enfants communs ou adoptés par les parties et à l'exécution des conventions conclues entre les concubins et visées à l'article 228quinquies.

Le juge de paix statue selon la procédure visée aux articles 1253ter et suivants du Code judiciaire.

Lorsque les concubins exercent des droits concurrents sur la résidence commune, le juge de paix attribue souverainement l'usage exclusif de la résidence à l'un des concubins. En présence d'enfants communs ou adoptés par les parties, l'attribution exclusive se fera en tenant compte de l'intérêt de ceux-ci.

Le juge de paix peut décider, dans les rapports entre concubins, de la répartition des charges relatives à l'occupation ou de la débite d'une indemnité d'occupation.

Lorsqu'un seul des concubins dispose de droits exclusifs à l'égard de la résidence commune, le Juge ne peut condamner l'autre concubin à quitter la résidence commune que moyennant le respect d'un délai de préavis raisonnable.

Les règles du présent paragraphe s'appliquent également aux concubins séparés depuis moins de six mois au moment du dépôt de la requête introductive d'instance.

§ 2. Sous réserve de l'application du droit commun de la responsabilité civile, l'union libre, de même que sa rupture, n'octroie, par elle-même, aucun droit à réparation.

§ 3. Toute dette contractée par l'un des concubins pour les besoins du ménage et l'éducation des enfants oblige solidairement l'autre concubin.

Toutefois, celui-ci n'est pas tenu des dettes excessives eu égard aux ressources du ménage.

§ 4. Hormis le cas de fraude, l'inventaire établi par les concubins avant le début de la vie commune, est opposable aux tiers en ce qui concerne la propriété des biens qui y sont mentionnés. L'inventaire établi au cours de la vie commune ne vaut comme moyen de preuve qu'entre les concubins.

§ 5. Ces règles sont également applicables aux unions formées par des concubins dont l'un, au moins, est encore engagé dans les liens du mariage à l'exclusion du paragraphe 4 du présent article, l'inventaire établi entre concubins n'étant jamais oppo-

den opgemaakte boedelbeschrijving nooit kan worden tegengeworpen aan de echtgenoot van de ongehuwd samenwonende.

* Art. 228quater. — Bij ontstentenis van een tussen de ongehuwd samenwonenden gesloten andersluidende overeenkomst heeft het ongehuwd samenwonen, als bedoeld in dit hoofdstuk, de volgende gevolgen :

§ 1. De hoedanigheid van ongehuwd samenwonende geeft de langstlevende ongehuwd samenwonende op zich geen recht op de nalatenschap van de vooroverleden ongehuwd samenwonende.

§ 2. Ieder van de ongehuwd samenwonenden draagt naar vermogen bij in de lasten van de huishouding. In dat verband worden de rekeningen geacht dagelijks te worden opgemaakt.

* Art. 228quinquies. — § 1. Met uitsluiting van het geval waarin ten minste één van de ongehuwd samenwonenden nog door de banden van het huwelijk verbonden is met een derde, kunnen ongehuwd samenwonenden vrij onderlinge overeenkomsten sluiten mits die aan de in de onderstaande leden bepaalde voorwaarden voldoen :

De overeenkomsten tussen ongehuwd samenwonenden moeten ten overstaan van de vrederechter van de verblijfplaats van de ongehuwd samenwonenden of bij authentieke notariële akte worden gesloten.

Zo die overeenkomsten maatregelen betreffende minderjarige kinderen bevatten, moeten die door de rechtbank van eerste aanleg op advies van de procureur des Konings worden gehomologeerd.

De griffie van het vredegericht of de instrumenterende notaris dienen, binnen vijftien dagen na het sluiten van de overeenkomst, het bestaan daarvan mee te delen aan het gemeentebestuur van de gemeenschappelijke verblijfplaats van de partijen.

Die vermelding, door het gemeentebestuur, van de overeenkomst in de bevolkingsregisters maakt ze tegenstelbaar aan derden.

§ 2. De hoedanigheid van ongehuwd samenwonende kan op zichzelf niet de nietigheid van de overeenkomst ten gevolge hebben.

Onder voorbehoud van de eerbiediging van de openbare orde, van de goede zeden en van de dwingend voorgeschreven regels kunnen de partijen vrij beslissen over de inhoud van de overeenkomst en zij mogen er met name bedingen in opnemen waarbij :

— de partijen de nadere regels vaststellen volgens welke zij bijdragen in de lasten van de huishouding;

— de ongehuwd samenwonenden, met verwijzing naar artikel 213 van het Burgerlijk Wetboek, elkaar zolang zij samenwonen bijstand verschuldigd zijn;

— nadere regels worden vastgesteld betreffende het vervullen door de partijen van de verplichtingen die hun door artikel 203 van het Burgerlijk Wetboek worden opgelegd ten aanzien zowel van de gemeenschappelijke kinderen van de ongehuwd samenwonenden als van de door hen geadopteerde kinderen, onverminderd de rechten die hun door hoofdstuk V, titel V, boek I, van het Burgerlijk Wetboek toegekend worden;

sable au conjoint du concubin ni aux enfants non communs des concubins.

* Art. 228quater. — A défaut de convention contraire conclue entre les concubins, l'union libre telle que visée au présent chapitre, produira les effets suivants :

§ 1er. La qualité de concubin ne confère à elle seule, aucun droit au concubin survivant, dans la succession du concubin prédécédé.

§ 2. Chacun des concubins contribue aux charges du ménage selon ses facultés. A cet égard, les comptes sont présumés établis au jour le jour.

* Art. 228quinquies. — § 1er. Les concubins, à l'exclusion du cas où l'un des concubins au moins est engagé dans les liens du mariage avec un tiers, sont libres de conclure entre eux des conventions, pour autant que celles-ci répondent aux conditions définies aux alinéas suivants :

Les conventions entre concubins doivent impérativement être conclues devant le juge de paix de la résidence d'au moins un des concubins ou par acte authentique devant notaire.

Si ces conventions contiennent des dispositions relatives à des enfants mineurs, elles devront être homologuées par le tribunal de première instance sur avis du procureur du Roi.

Il appartient au greffe de la justice de paix ou au notaire instrumentant de notifier, dans les quinze jours de la conclusion de la convention, l'existence de celle-ci à l'administration communale de la résidence commune des parties.

Cette mention de la convention dans les registres de la population par l'administration rend les conventions opposables aux tiers.

§ 2. La qualité de concubin ne peut, à elle seule, entraîner la nullité de la convention.

Sous réserve du respect de l'ordre public, des bonnes mœurs et des règles impératives, les parties sont libres quant au contenu des conventions et peuvent, notamment, y insérer des clauses par lesquelles :

— les parties prévoient les modalités de la contribution aux charges du ménage;

— par référence à l'article 213 du Code civil, un devoir de secours est prévu entre les concubins pendant la durée de vie commune;

— sont prévues les modalités relatives à l'exécution par les parties des obligations prévues par l'article 203 du Code civil, tant à l'égard des enfants communs, que des enfants adoptés par les concubins, sans préjudice des droits qui leur sont reconnus par le Chapitre V, Titre V, Livre Ier du Code civil;

— de partijen bepalen dat, in geval van breuk, een van de ongehuwd samenwonenden aan de andere een uitkering of een geldsom verschuldigd is mits het beding, gelet op de omstandigheden van de gebeurtenis, niet als een strafbeding kan worden aangemerkt;

— de partijen, in de onderstelling van de gezamenlijke aankoop van een goed, bepalen dat iedere medekoper zijn onverdeeld aandeel in het goed overdraagt aan zijn deelgenoot op voorwaarde dat hij eerst komt te overlijden. De overeenkomst kan betrekking hebben, hetzij op een bepaald roerend of onroerend goed, hetzij op het huisraad van de gemeenschappelijke woonst (zelfs indien sommige zaken na het sluiten van de overeenkomst aangekocht werden). De bedoelde overeenkomst kan, hetzij gelijktijdig met de gezamenlijke aankoop van het goed, hetzij naderhand gesloten worden.

De volgende akten zijn daarentegen ongeoorloofd :

— de gezamenlijke testamenten of contractuele erfstellingen;

— de bedingen waarbij de ongehuwd samenwonenden bepalen dat zij jegens elkaar tot bijstand, getrouwheid en blijvend samenwonen verplicht zijn.

De bedingen betreffende de kinderen kunnen door de rechter in hun belang worden gewijzigd wanneer zich nieuwe omstandigheden voordoen die losstaan van de wil van de partijen.

Art. 3

Artikel 346 van het Burgerlijk Wetboek luidt als volgt : « Niemand kan worden geadopteerd door meer dan een persoon, behalve door twee echtgenoten of twee ongehuwd samenwonenden die voldoen aan de voorwaarden van artikel 228bis van het Burgerlijk Wetboek. ».

Art. 4

Artikel 131 van het Wetboek van de registratierechten wordt gewijzigd als volgt :

« Tabel 1, rechte lijn — Tussen echtgenoten en tussen samenwonenden die voldoen aan de voorwaarden van artikel 228bis van het Burgerlijk Wetboek. ».

Art. 5

(Voor te leggen aan de regionale wetgevers)

Artikel 48 van het Wetboek der successierechten wordt gewijzigd als volgt : « Tabel 1, rechte lijn — Tussen echtgenoten en tussen samenwonenden die voldoen aan de voorwaarden van artikel 228bis van het Burgerlijk Wetboek. ».

— les parties prévoient qu'en cas de rupture, l'un des concubins sera débiteur, vis-à-vis de l'autre, d'une pension ou d'un capital pour autant que, compte tenu des circonstances de la cause, ladite clause ne puisse être considérée comme clause pénale;

— dans l'hypothèse de l'acquisition conjointe d'un bien, les parties prévoient que chacun des coacquéreurs cède sa part indivise dans le bien à son coindivisaire, sous condition de son prédécès. La convention peut avoir pour objet soit un bien déterminé, meuble ou immeuble, soit le mobilier meublant la résidence commune (même si certains éléments ont été acquis après la conclusion du contrat). La convention en question peut être conclue soit concomitamment à l'acquisition conjointe du bien, soit postérieurement à celle-ci.

Sont, par contre, illicites les actes suivants :

— les testaments conjonctifs ou institutions contractuelles d'héritier;

— les clauses par lesquelles les concubins prévoient une obligation d'assistance, de fidélité ou de maintien de la cohabitation.

Les clauses relatives aux enfants pourront être judiciairement modifiées dans leur intérêt en cas de survenance de circonstances nouvelles et indépendantes de la volonté des parties.

Art. 3

L'article 346 du Code civil est libellé de la manière suivante : « Nul ne peut être adopté par plusieurs personnes si ce n'est par deux époux ou deux concubins satisfaisant aux conditions de l'article 228bis du Code civil. ».

Art. 4

L'article 131 du Code des droits d'enregistrement est modifié de la manière suivante :

« Tableau 1, ligne directe — Entre époux et entre concubins satisfaisant aux conditions de l'article 228bis du Code civil. ».

Art. 5

(A soumettre aux législateurs régionaux)

L'article 48 du Code des droits de succession est modifié de la manière suivante : « Tableau 1, ligne directe — Entre époux et entre concubins satisfaisant aux conditions de l'article 228bis du Code civil. ».

Art. 6

Artikel 594, 19°, van het Gerechtelijk Wetboek wordt gewijzigd als volgt : « op de vorderingen ingesteld met toepassing van de artikelen 214, 215, § 2, 220, § 3, 221, 223, 228ter, 1° en 1421 van het Burgerlijk Wetboek. ».

Art. 7

Artikel 628 van het Gerechtelijk Wetboek wordt aangevuld met een 17°, luidend als volgt :

« 17° De rechter van de plaats van de gemeenschappelijke verblijfplaats van de ongehuwd samenwonenden als het gaat om een vordering op grond van artikel 228ter, 1° van het Burgerlijk Wetboek. ».

In verband met het recht op sociale zekerheid blijven de artikelen 12 en volgende van het wetsvoorstel n° 170 / 1 perfect aangepast.

Voor de directe belastingen zou men kunnen overwegen de samenwonenden gelijk te stellen.

5. UITEENZETTING VAN DE HEER MARTENS, PSYCHIATER

De heer Martens is van mening dat de wetsvoorstellen betreffende het samenlevingscontract en tot instelling van een instapregeling voor samenwonenden allebei inspelen op juridische en praktische vraagstukken voortvloeiend uit een evolutie op het vlak van de moraal waar de wetgever niet naast kan kijken. Hoewel de erin aangekaarte problemen weliswaar zeer reëel zijn, wordt de manier waarop ze worden aangepakt gekenmerkt door niveauverwarring die kan verdoezelen hoe complex de belangen zijn die op het spel staan. Die belangen zijn echter niet van de geringste !

A. Algemene verduidelijking

1) Er moet een duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen de dwingende noodzaak enerzijds om homoseksuele paren die dat wensen, met name op het vlak van de erfenisrechten, een billijk statuut te geven en de wens anderzijds om aan een heel gamma feitelijke samenlevingsvormen diverse administratieve statuten naar keuze te geven.

Die probleemvelden overlappen elkaar weliswaar gedeeltelijk, maar zijn, meer bepaald op het vlak van de afstamming, toch duidelijk van een andere aard.

2) In tegenstelling tot de indruk die de (overigens interessante en degelijk onderbouwde) voorstellen geven, is er niet echt een juridisch vacuüm op het vlak van feitelijke samenlevingsvormen. Die voorstellen liggen, wel integendeel, zelf in het verlengde van een evolutie die sinds ten minste een kwarteeuw door de sociologen is vastgesteld : in de westerse landen wordt, meer bepaald wat het statuut van de

Art. 6

L'article 594, 19°, du Code judiciaire est modifié de la manière suivante : « Sur les demandes formées en application des articles 214, 215, § 2, 220, § 3, 221, 223, 228ter, alinéa 1er et 1421 du Code civil. ».

Art. 7

L'article 628 du Code judiciaire est complété par un 17°, libellé dans les termes suivants :

« 17° Le juge du lieu de la résidence commune des concubins, lorsqu'il s'agit d'une demande fondée sur l'article 228ter, alinéa 1er du Code civil. ».

En ce qui concerne le droit de la sécurité sociale, les articles 12 et suivants de la proposition de loi n° 170 / 1 paraissent parfaitement adaptés.

Pour la fiscalité directe, l'on pourrait envisager d'assimiler les concubins aux époux mariés.

5. EXPOSE DE M. MARTENS, PSYCHIATRE

M. Martens considère que les deux propositions de loi, l'une concernant le contrat de vie commune et l'autre instituant l'union civile, répondent à des questions juridiques et pratiques entraînées par une évolution des mœurs que ne saurait ignorer le législateur. Néanmoins, si les problèmes abordés sont bien réels, la façon dont ils le sont n'est pas exempte d'une confusion de niveaux qui peut masquer la complexité des enjeux. Or, ceux-ci ne sont pas de mince importance.

A. Clarification générale

1) Il importe de bien dissocier la nécessité impérieuse de donner aux couples homosexuels qui le désirent un statut équitable, notamment en matière de succession, de la volonté de donner divers statuts administratifs optionnels à une variété d'unions de fait.

Ces problématiques, si elles se recoupent en partie, sont nettement hétérogènes, notamment en matière de filiation.

2) Contrairement à ce que laissent entendre les propositions (par ailleurs intéressantes et argumentées), il n'y a pas réellement de vide juridique en matière d'unions de fait. Cette proposition, tout au contraire, entre elle-même dans l'alignement d'une évolution remarquée par les sociologues depuis au moins un quart de siècle : dans les pays occidentaux, l'union de fait tend de plus en plus à être considérée comme

kinderen betreft, feitelijk samenwonen almaar meer als een quasi-huwelijk beschouwd.

3) De antropologische gevolgen van politieke beslissingen inzake een « instapregeling voor samenwonenden », inzake het samenwonen met of zonder contract van homo- of heteroseksuele personen zijn moeilijk in te schatten. Van rechtswege gaat het er immers niet zozeer om een evolutie in de zeden te bekrachtigen, dan wel een mogelijk radicale ommekeer in het symbolische referentiekader van een samenleving wettelijk te onderbouwen. Men moet zich dus hoeden voor iedere impulsiviteit op wetgevend vlak.

4) Aangezien het gaat om een keuze die de maatschappij maakt, is de « neutraliteit » van de wetgever — die als een fundamentele waarde wordt aangevoerd — mogelijk noch wenselijk. Niet-neutraliteit mag echter niet met willekeur worden verward. Iedere beslissing inzake *status-quo* of wijziging moet met degelijke antropologische, psychologische en sociologische argumenten worden onderbouwd.

5) Voorts verliest het begrip « niet-discriminatie », dat ethisch en grondwettelijk ten grondslag ligt aan de tekst, aan slagkracht als het niet steunt op nauwgezette analyses van de betrokken begrippen en situaties (met name van het begrip « huwelijk » en van de diverse samenlevingssituaties).

Op een andere manier zou het discriminatoir zijn zaken die niet met elkaar kunnen vergeleken worden, onder een zelfde noemer te plaatsen. Het zou fout zijn een rechtvaardige behandeling van de individuen te verwarren met de gelijkschakeling van hun statuten ten opzichte van de diversiteit van hun situaties.

B. Verduidelijking op antropologisch en psychologisch vlak

1) Uit een algemeen antropologisch oogpunt, kan men stellen dat onze tijd wordt gekenmerkt door een afbrokkeling van de grote symbolische traditionele referenties en van de « Wet » (moraal) waardoor die referenties konden worden verinnerlijkt.

Dat houdt zowel voor de psychische gezondheid van het individu (identiteit) als voor de democratie in haar geheel dan ook een risico in, want voormelde afbrokkeling wordt gecompenseerd door een infantiliserende wildgroei van reglementen en controlesystemen.

2) Iedere samenleving biedt referentiepunten voor de identiteit van haar leden aan; ze doet dat zowel door via het samenstel van wettelijke normen bakens uit te zetten in de samenleving, als door de tolerantiedrempels die het mogelijk maken voor een deel aan die normen te ontsnappen. Zo wordt de identiteit van een paar even goed onderbouwd en gespecificeerd door het instituut van het huwelijk als door de mogelijkheden om met z'n tweeën (of met meer personen) een leven uit te bouwen zonder op dat sociaal normerend statuut een beroep te doen.

un quasi-mariage, (tout particulièrement en ce qui concerne le statut des enfants).

3) Les conséquences anthropologiques de décisions politiques en matière « d'union civile », de cohabitation avec ou sans convention, qu'il s'agisse de personnes hétéro- ou homosexuelles, sont difficilement évaluable. En effet, il n'y va pas tant, pour le droit, d'entériner une évolution des mœurs que de patronner un bouleversement potentiellement radical dans les repères symboliques d'une société. Il importe donc de se garder de toute impulsivité législative.

4) S'agissant de choix de société, la « neutralité » du législateur — invoquée comme une valeur fondamentale — n'est ni possible ni souhaitable. La non-neutralité n'est pas à confondre pour autant avec l'arbitraire. Toute décision de *statu quo* ou de modification doit être solidement argumentée aux plans anthropologique, psychologique et sociologique.

5) Par ailleurs, la notion de « non-discrimination », qui est à la base éthique et constitutionnelle du texte, perd de sa force si elle ne se fonde sur des analyses rigoureuses des concepts et des situations concernés (notamment du concept de « mariage » et des situations diverses de cohabitation).

Il serait discriminatoire d'une autre façon d'uniformiser ce qui ne peut être comparé. Il serait abusif de confondre équité de traitement des individus avec nivellement de leurs statuts au regard de la diversité de leurs situations.

B. Clarification anthropologique et psychologique

1) D'un point de vue anthropologique général, on peut dire que notre époque se caractérise par une érosion des grands repères symboliques traditionnels et de la « Loi » (morale) qu'ils permettent d'intérioriser.

Il y a un risque dès lors autant pour la santé psychique individuelle (identité) que pour la démocratie dans son ensemble, car cette érosion se voit compensée par une profusion infantilisante de règlements et de systèmes de contrôle.

2) Toute société offre des repères à l'identité de ses membres autant par le faisceau de normes instituées qui la quadrille que par les marges qui permettent de partiellement y échapper. Ainsi, une identité de couple se soutient et se spécifie tout autant par l'institution du mariage que par les possibilités de vivre à deux (ou à plusieurs) sans avoir recours à ce statut socialement normatif. Il s'agit, de ce point de vue, de normes de la vie en société plus que de choix éthiques personnels — deux registres qui, pour ne pas être sans rapport, n'ont pas à être confondus.

Vanuit dat oogpunt gaat het om normen die het leven in een maatschappij sturen, veeleer dan om persoonlijke ethische keuzes, twee niveaus waartussen wel enig verband bestaat, maar die men toch niet met elkaar mag verwarren. Mocht men het huwelijk en ongehuwd samenwonen administratief gelijkschakelen (of toch zo goed als), dan verstoort zulks de individuele keuzemogelijkheden ten gunste van een algemene sociale noemer waaronder iedereen wordt gelijkgeschakeld. Een mensenmaatschappij heeft nood aan een stabiel richtsnoer én aan een bepaalde speelruimte van waaruit dat richtsnoer kan worden bevestigd. Het feit die marginale situaties niet met het centrum te verwarren, is even belangrijk als de mensen die in die marge zitten niet slecht te behandelen. Een almaar toenemende vervlakking tussen verschillende rechtsposities die uit verschillende levenskeuzes, of uit onweerstaanbare voorkeuren voortvloeien, kan alleen maar de culturele biodiversiteit verschraken waaruit een cultuur haar opperste creativiteit puurt. Gelijkheid en billijkheid zijn geen synoniem met eenvormigheid. De wetsvoorstellen echter, die de indruk geven het « menu » te verrijken door samenlevingsvormen « à la carte » (« een wettelijke menukaart voor de liefde ») aan te reiken, zijn er vooral op gericht voor een aantal daaruit voortvloeiende gevolgen veeleer de verschillen uit te vlakken, in plaats van de ongelijkheden weg te werken. Men zou bijvoorbeeld eens terdege moeten nadenken over het subtiel onderscheid dat kan worden ingevoerd tussen een sterk wettelijk onderbouwde samenlevingsvorm (het huwelijk), een soepele wettelijk geregelde samenlevingsvorm, een niet-wettelijke (maar niet onwettige) samenlevingsvorm die toch wettelijk wordt erkend en een samenlevingsvorm die wettelijk geregeld noch erkend is, maar waaromtrent, bij een eventueel geschil, toch een rechtspraak wordt ontwikkeld. Men kan alleen maar bedenkingen hebben bij een raamoplossing die een grotere keuzevrijheid wenst te laten, maar tegelijkertijd zo weinig plaats inruimt voor het onvoorziene en voor de veruitwendiging van die diverse vormen.

3) De voorgestelde wetswijziging haalt, zo lijkt het, op twee vlakken de dingen door elkaar :

1° ze maakt een amalgaam in psychologische zin door in dit wettelijk raam, « een wettelijke menukaart voor de liefde » te eisen;

2° ze begaat een logische (en meer bepaald antropologische) fout door het volgende te stellen : « Artikel 12 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens waarborgt het fundamentele recht om te huwen. Homoseksuelen zouden dat recht echter niet hebben (...). » — wat volgens de voorstellen niet terecht is.

In werkelijkheid liggen de zaken anders : net als het recht niet rechtstreeks ervoor hoeft te zorgen dat er rechtvaardigheid heerst, hoeft de wetgever zich evenmin met de liefde in te laten. Het huwelijk — en het recht dat tot regeling ervan — staat eerst en vooral borg voor een sociale orde die het mogelijk maakt als menselijke instelling (in tegenstelling tot

Niveler (ou quasi-niveler) administrativement le mariage et l'union libre équivaut à brouiller des options individuelles au profit d'une immatriculation sociale généralisée. Une société humaine a besoin d'un axe stable ainsi que de marges interpellantes. Il est tout aussi important de ne pas confondre les marges avec le centre, que de ne pas maltraiter ceux qu'hébergent ces marges. Une indistinction croissante entre des statuts issus de choix de vie différents, ou d'inclinations irrésistibles, ne peut qu'appauvrir la biodiversité culturelle où une culture puise le plus clair de sa créativité. Egalité et équité ne sont pas synonymes d'uniformité. Or, les propositions de loi, sous couleur d'enrichir le « menu » en proposant des unions « à la carte », (*een wettelijke menukaart voor de liefde*), tend pour certaines de ses conséquences à gommer des différences plutôt qu'à réparer des inégalités. Qu'on médite, par exemple, sur la subtilité mise en œuvre qui va d'une union légale forte (mariage) à une union légale assouplie jusqu'à une union non-légale (mais pas illégale) légalement reconnue et à une union ni organisée par la loi ni reconnue par elle mais néanmoins encadrée par la jurisprudence en cas de litige. On ne peut que s'interroger sur un encadrement qui, dans le désir de laisser plus de liberté de choix, laisse si peu de place à l'imprévu et à l'extériorité.

3) La texte proposé présente, semble-t-il, deux confusions :

1° un amalgame psychologisant, en réclamant dans ce cadre légal, « un menu légal pour l'amour »,

2° une erreur de logique (et notamment d'anthropologique) en écrivant : « L'article 12 de la Convention européenne des droits de l'homme garantit le droit fondamental au mariage. Ce droit n'est toutefois pas reconnu aux homosexuels (...). » — à tort selon les propositions.

En réalité, le législateur n'a pas plus à connaître de l'amour que le droit n'a à faire régner directement la justice. Le mariage — et le droit qui l'organise — sont tout d'abord garants d'un ordre social qui permette de fonctionner en tant qu'institution humaine (par opposition à une société de fourmis). En l'occurrence, ils se trouvent garants d'une façon de régler

een mierenmaatschappij) te functioneren. *In casu* biedt het de garantie dat het individuele feit van het samenwonen en de gevolgen ervan op het vlak van het doorgeven van het leven (en van enkele andere attributen) sociaal worden geregeld. Op dat — noodzakelijk beperkte — stramien moet eenieder zijn eigen (eventuele liefdes-) geschiedenis invullen. Anderzijds is het nonsens te onderstrepen dat het recht om te huwen aan homoseksuelen wordt ontzegd. Vanuit antropologisch oogpunt (dus steunend op kennis die uit de studie van diverse menselijke samenlevingsvormen is gehaald) impliceert het huwelijk immers heteroseksualiteit. In dat perspectief is het opeisen van een homoseksueel huwelijk vanuit semantisch en antropologisch oogpunt niet coherent. Iets anders is het ervoor te zorgen dat homoseksuele paren op juridisch vlak niet gestraft worden (erfenissen, huurregeling, sociale zekerheid, ...) en dat het feit dat ze samenwonen niet als niet-bestaande wordt beschouwd. Een voorbeeld ter illustratie. Men kan er begrip voor opbrengen dat iemand van het mannelijk geslacht het kan betreuren geen kinderen te kunnen baren; dat neemt echter niet weg dat men het absurd zou vinden mocht hij die onmogelijkheid — die precies aan het onderscheid tussen de geslachten ten gronde ligt — als seksueel discriminatoir bestempelen ! Deze redenering geldt logischerwijs evenzeer voor het begrip van het homoseksuele huwelijk.

4) Onderscheid tussen de geslachten. Als « het natuurlijke » als argument bij menselijke aangelegenheden wordt aangevoerd, snijdt dat meestal geen hout. De mens is per definitie een ontaard (« dénature ») dier (Sartre), erger nog : « een ziek dier » (Unamuno). Voor al wat met het bij wet regelen van het leven van een paar te maken heeft, bevindt men zich dan ook op glibberig terrein. Op dat niveau stapt men immers over naar een verticale dimensie, naar de mythische overgang tussen « natuur » en « cultuur », verwekkers en kinderen, paring en liefdevolle omhelzing. De seksualiteit is het deel van de mens dat het meest wars van cultuur is, maar ook het aspect dat door de cultuur op de meest autoritaire wijze wordt ingericht. Een manier om te onderstrepen dat de cultuur, door voortdurend de natuur opnieuw in een nieuwe vorm te gieten, de beperkingen ervan uiteraard niet kan negeren. Het instituut van het huwelijk (in de diverse etnografische verschijningsvormen ervan) is op geslachtelijke voortplanting gebaseerd en voert in gecodeerde normen het onderscheid tussen de geslachten en tussen de generaties in. Terzelfder tijd differentieert het de relaties van bloed- een aanverwantschap. Door de mensen te dwingen om « buiten » te huwen (incestverbod), biedt dat instituut de mogelijkheden tot minimale uitwisseling zonder welke er geen menselijke samenleving kan bestaan (Lévi-Strauss). Mocht men aan die universele erfenis raken door naar analogie een « homoseksueel huwelijk » in te voeren, waaruit dan via adoptie of kunstmatige voortplantingstechnieken kinderen zouden kunnen voortkomen, dan lijkt zulks

socialement le fait individuel de la cohabitation et ses conséquences sur la transmission de la vie (et de quelques autres attributs). Nécessairement limité, ce canevas est ce à partir de quoi chacun devra broder sa propre histoire laquelle sera éventuellement une histoire d'amour. Par ailleurs, c'est un sophisme de souligner que le droit au mariage est refusé aux homosexuels. D'un point de vue anthropologique, en effet, (c'est-à-dire appuyé sur un savoir issu de la diversité des sociétés humaines) mariage, par définition, implique hétérosexualité. La revendication d'un mariage homosexuel est, dans cette perspective, sémantiquement et anthropologiquement non cohérente. Autre chose est de faire en sorte que les couples homosexuels ne soient pas juridiquement pénalisés (successions, régime des loyers, sécurité sociale, ...) et ne voient pas leur union considérée comme nulle et non avenue. Mais, pour recourir à une analogie, si l'on comprend qu'un être de sexe masculin puisse regretter de ne pouvoir enfanter, il n'en paraîtrait pas moins aberrant de l'entendre dénoncer cette impossibilité comme sexuellement discriminatoire s'agissant précisément de ce qui fonde la différence des sexes ! Ainsi en va-t-il, en toute rigueur, du concept de mariage homosexuel.

4) Différence des sexes. L'argument de « nature », en ce qui concerne les affaires humaines, est la plupart du temps malvenu. L'homme par définition est « animal dénaturé » (Sartre), pire, « un animal malade » (Unamuno). Tout ce qui a trait à l'organisation par la loi de la vie en couple est dès lors glissant car, à ce niveau, on passe à la verticale du passage mythique entre « nature » et « culture », géniteurs et parents, accouplement et étreinte amoureuse. Part de l'être humain la plus rétive à la culture, la sexualité est aussi ce qui est le plus autoritairement aménagé par elle. Ce qui est une façon de souligner que, remodelant sans cesse la nature, la culture ne peut évidemment ignorer ses contraintes. Appuyée sur le fait biologique de la reproduction sexuée, l'institution du mariage (sous ses diverses modalités ethnographiques) institue en normes codées la différence des sexes et celle des générations. Elle différencie dans la même foulée les relations d'alliance et de consanguinité. En obligeant les êtres humains à aller se marier « au dehors » (prohibition de l'inceste), elle met en place les possibilités d'échange minimum hors lesquelles il n'est pas de société humaine (Lévi-Strauss). Toucher à ce legs universel, en instituant mimétiquement un « mariage homosexuel » générateur de filiation via adoption ou procréation assistée, apparaît des plus aventureux sur le plan anthropologique. On aura compris, en effet, qu'intervenant à l'articulation majeure de la nature et de la culture, l'institution matrimoniale est garante, en bonne part, autant du fonctionnement collectif de la société que des conditions individuelles de l'identité. A ce

op antropologisch vlak een uitermate gewaagd iets. Het moge immers duidelijk zijn dat het instituut van het huwelijk, die zich op het voornaamste scharnierpunt tussen natuur en cultuur situeert, grotendeels zowel het collectief functioneren van de samenleving als de individuele voorwaarden van de identiteit waarborgt. Als zodanig lijkt dat instituut een van de beste culturele afschermingen tegen krankzinnigheid.

Omgekeerd stellen practici uit de geestelijke gezondheidszorg overigens vast dat er een belangrijk verband tussen geestelijke labiliteit en precaire gezinstoestanden bestaat.

5) Voorts is het zo dat het (mono- of polygame) huwelijk als instituut weliswaar als pijler dient voor deze ruimte waar een genetische en culturele overdracht plaats heeft, en die men het gezin noemt. Niettemin is het goed erop te wijzen dat het gezin terzelfder tijd de basiscel van de samenleving is én het eilandje dat bescherming biedt tegen het met voeten treden van de individuele vrijheid. Paradoxaal genoeg neemt het gezin zowel deel aan de overdracht van de sociale orde als aan de bescherming tegen de uitwassen van die orde. Iedere hervorming die gaat in de richting van een versnippering van de gezinsstatuten — hier via samenlevingsvormen « *à la carte* » leidt niet alleen tot de infantilisering van het individu (door hem ervan te ontslaan om een keuze te moeten maken), maar werkt ook de infantiliserende voorrechten van de Staat (alomtegenwoordigheid van de administratie) in de hand. Het risico is reëel dat er, door onberaden een beperkte maar duidelijke huwelijksregeling te wijzigen, een administratieve greep voor in de plaats komt die even agressief als verwarrend is.

6) Ten slotte is, op individueel psychisch vlak, de opbouw van een identiteit de vrucht van een subtiële wisselwerking waarbij gezinsmodellen zowel als referentiepunten op micro- en macro-sociaal vlak elkaar in een onontwarbaar kluwen doorkruisen. Aan elk van die polen wordt momenteel erg getornd.

De meeste specialisten geestelijke gezondheidszorg worden — als een afspiegeling van voormelde evolutie — getroffen door de toename van het aantal grenstoestanden (psychische aandoeningen die het midden houden tussen de klassieke neurose en krankzinnigheid). Tussen die verschijnselen bestaat wellicht enig verband. Het zou alleen maar de verwarring doen toenemen wanneer men een aantal kinderen bewust blootstelt aan atypische gezinsvormen die een risico op het vlak van de persoonlijkheidsontwikkeling inhouden. Het hartstochtelijke verlangen om te allen prijze ouder te willen worden is hoe dan ook een handicap. Altijd maar nieuwe uitdagingen aangaan en het doorbreken van taboes is allemaal weinig bevorderlijk voor het creëren van die derde ruimte die nodig is om het kind de kans te geven om tot een ander wezen uit te groeien — en bijgevolg, om psychisch gezond te worden. Zulks geldt voor alle soorten koppels. De « normale » gezinsperikelen zorgen ter zake al voor genoeg problemen. Tot nader bericht heeft een menskind —

titre, elle apparaît comme un des meilleurs remparts culturels contre la folie.

Les praticiens de la santé mentale constatent d'ailleurs *a contrario* une importante corrélation entre précarité mentale et fragilité familiale.

5) Par ailleurs, si l'institution matrimoniale (qu'elle soit monogamie ou polygamie) sert de pilier à ce lieu de transmission génétique et culturelle qu'on appelle la famille, il est bon de rappeler que cette dernière est tout à la fois la cellule de base de la société et l'îlot qui protège des empiètements de celle-ci sur la liberté individuelle. La famille, paradoxalement, participe autant de la transmission de l'ordre social que de la protection contre ses excès. Toute réforme allant dans le sens d'un émiettement des statuts familiaux — ici via des unions à la carte — outre qu'elle va dans le sens d'une infantilisation de l'individu (en le dispensant d'avoir à trancher), tend à augmenter les prérogatives infantilisantes de l'Etat (omniprésence de l'administration). Il y a risque, en modifiant sans prudence un système matrimonial limité mais clair, d'y voir substituer une main-mise administrative aussi envahissante que confusionnante.

6) Enfin, au plan psychique individuel la constitution de l'identité est le fruit d'une chimie subtile où modèles familiaux ainsi que références micro- et macro-sociales interfèrent inextricablement. Chacun de ces pôles est actuellement le siège de vives turbulences.

La plupart des spécialistes de la santé mentale sont, en écho, frappés par l'augmentation du nombre des états-limites (souffrances psychiques à mi-chemin de la névrose classique et de la folie). Ces phénomènes ne sont probablement pas sans lien. Ce serait ajouter à la confusion que d'exposer délibérément certains enfants à des univers familiaux atypiques et risqués du point de vue de la genèse de la personnalité. Le désir forcené de devenir parent malgré tout est, en tout état de cause, un handicap. Relever des défis, braver des tabous, favorise peu la naissance de cet espace tiers nécessaire pour donner à l'enfant les chances de l'altérité — et, par conséquent, celles d'un accès à la santé psychique. Cela vaut pour toute espèce de couple. Les péripéties familiales « normales » attestent déjà suffisamment les difficultés en ce domaine. Jusqu'à nouvel ordre, fivette ou pas, un petit d'homme a besoin d'une mère et d'un père, à tout le moins de substituts acceptables. Etant donné que l'aboutissement de la logique de l'union civile ou

al dan niet proefbuisbaby — een vader en een moeder, of op z'n minst aanvaardbare vervangers ervan nodig. Gelet op het feit dat het doortrekken van de logica van de instapregeling voor samenwonenden of van het samenlevingscontract tot een geofficialiseerd homoseksueel ouderschap lijkt te kunnen leiden, moet een ondubbelzinnig standpunt worden ingenomen. Het is uiteraard zo dat niets ons toestaat te stellen dat sommige homoseksuele paren geen uitstekende ouders zouden zijn, en het is eveneens duidelijk dat tal van heteroseksuelen afschuwelijk slechte ouders zijn. Heel iets anders is het echter om een nieuw soort ouderschap wettelijk te gaan onderbouwen. Homoseksueel ouderschap — dat soms *de facto* door middel van diverse individuele oplossingen wordt gecreëerd — wordt overigens door tal van partners van hetzelfde geslacht opgeëist noch gewenst; zij vinden een middel om hun creativiteit op een andere wijze te uiten. Dat soort ouderschap treft men bovendien in geen enkele bekende cultuur aan. Mocht dat soort ouderschap door de wetgever worden bekrachtigd, dan zou dat alleen maar bijdragen tot een nog grotere ziekelijke verwarring van de referentiepunten.

C. Conclusie

De vorenstaande bedenkingen zijn opgebouwd rond verschillende niveaus. Bovendien is de achtergrond waartegen ze worden gemaakt vrij zorgwekkend. De symbolische en praktische relatie ouder-kind (of opvoeder-leerling) verglijdt almaar meer naar een relatie van groot tot klein, alsof het gezin (of de school) alleen nog maar durft te functioneren op basis van het horizontale model van broers onder elkaar. Zo ontaarden gezagsverhoudingen tot oefeningen in rivaliteit, met de bekende gevolgen van dien op het vlak van de uitbreiding van het geweld.

Te vrezen valt dat de besproken wetsvoorstellen en de voorstellen die er dicht bij aanleunen — alle goede bedoelingen ten spijt — zullen leiden tot een ontsparing waarbij het referentiekader uiteenvalt en verschillen worden uitgewist. Dat zal een aantal mensen wanhopig maken, en inspelen op de traditionalistische en autoritaire dromen van een aantal anderen. Deze voorstellen spelen nochtans op echte noden in. Zij die zich in feitelijke — homo- of heteroseksuele — samenlevingsvormen hebben geënga-geerd, moeten dringend rechtvaardiger worden behandeld. Men kan dan ook de wetgever alleen maar vragen blijk te geven van meer verbeeldingskracht, want een deel van de voorgestelde oplossingen lijkt hier erger dan de kwalen. Er is ten slotte geen compleet juridisch vacuüm. Vanuit een atypische samenlevingsvorm en door gebruik te maken van de huidige mogelijkheden van de samenleving, zijn velen erin geslaagd een levensvorm uit te bouwen waarbij ze hun diepste verlangens niet hoeven te verraden.

Nog afgezien van de mogelijk schadelijke gevolgen voor de ontwikkeling van het kind, liggen de voorstellen goedschiks kwaadschiks in het verlengde van

du contrat de vie commune semble pouvoir mener à l'officialisation d'une parentalité homosexuelle, il importe de prendre une position sans équivoque. Si rien n'autorise à affirmer que certains couples homosexuels ne feraient pas d'excellents parents — et qu'il est clair que nombre d'hétérosexuels en font de détestables — tout autre chose est d'entériner légalement un nouveau type de parentalité. La parentalité homosexuelle, quelquefois réalisée *de facto* via diverses solutions individuelles, n'est d'ailleurs ni réclamée ni désirée par nombre de couples de même sexe qui trouvent à exprimer autrement leur créativité. Ce type de parentalité, en outre, n'est attesté par aucune culture connue. Cautionné par le législateur, il ne pourrait qu'ajouter à la babélisation pathogène des références.

C. Conclusion

Les réflexions qui précèdent s'articulent à plusieurs niveaux. Elles se déploient, en outre, sur une toile de fond préoccupante. Les rapports symboliques et pratiques de parent à enfant (ou d'éducateur à élève) tendent de plus en plus à se confondre avec des relations de grand à petit, comme si la famille (ou l'école) n'osait plus fonctionner que sur le modèle horizontal de la fratrie. Les rapports d'autorité se dégradent ainsi en exercices de rivalité, avec les conséquences que l'on sait sur le développement de la violence.

Il est à craindre que les propositions de loi examinées — et celles qui s'en rapprochent — ne s'inscrivent malgré leurs bonnes intentions, dans une dérive qui voit s'éparpiller les références et s'abolir les différences. Ceci au grand dam de quelques-uns et au profit des rêves passéistes et autoritaires de quelques autres. Ces propositions répondent pourtant à des besoins réels. Il est urgent de traiter plus équitablement ceux qui se sont engagés dans des unions de fait, qu'elles soient hétéro- ou homosexuelles. On ne peut dès lors qu'inviter le législateur à faire montre de plus d'imagination, car une part des remèdes proposés paraît ici pire que les maux. Le vide juridique, enfin, n'est pas total. A partir d'une situation relationnelle atypique, et en utilisant les ressorts actuels de la société, beaucoup ont réussi à bâtir une forme de vie ne trahissant pas leurs désirs.

Outre ses conséquences potentiellement nocives sur le développement de l'enfant, les propositions s'inscrivent bon gré mal gré dans un courant insi-

een trend die zich langzaam verspreidt, en waarbij de Staat steeds meer gewicht en de burger almaar minder speelruimte krijgt; zo dragen die voorstellen zowel bij tot de infantilisering van de burger als tot de afbouw van de democratische vrijheden.

De terminologie van een wettekst is bijzonder belangrijk aangezien ze geldt als norm voor de hele betrokken samenleving.

Net als in tal van wetsontwerpen wil men ook hier — terecht voor wat de grond van de zaak betreft — iedere rassendiscriminatie verbieden. Die term heeft echter een dubbele bodem want de betekenis ervan is sinds de achttiende eeuw sterk geëvolueerd. Zij die daar tegenwoordig het meest naar verwijzen, zijn juist de « racisten » die zich voor hun discriminatoire praktijk op een zogezegde ongelijkheid van de rassen baseren. In feite is er voor de moderne biologie slechts één enkel en uniek menselijk ras (verschillen in huidskleur onder andere zijn voor dat criterium immers niet relevant). Het gebruik van het meervoud van de term « ras » in de wetteksten die tot doel hebben het racisme te bestraffen, is dus uit een wetenschappelijk en ideologisch oogpunt onjuist. Het ware beter bijvoorbeeld het begrip « etnische verschillen » (oude betekenis van de term « rassen ») te hanteren, dat beter aansluit bij de notie van een niet-hiërarchische diversiteit van de culturen.

B. VRAGEN VAN DE LEDEN

De heer Landuyt wenst dat de deskundigen in familierecht een technisch en juridisch advies uitbrengen over de bepalingen die de Kamer met betrekking tot het samenlevingscontract voornemens is goed te keuren. Dat moet de garantie bieden dat die bepalingen samenhang vertonen en compatibel zijn met het bestaande wettenarsenaal.

Hoe kan men het beginsel dat de wetgever niet neutraal is verzoenen met het respect voor de levensstijl van een ieder ?

Zijn de deskundigen niet van oordeel dat de regeling met betrekking tot de echtscheiding moet worden versoepeld om tot een meer humane echtscheidingsprocedure te komen ? Zo ja, in welke zin ?

De heer Bourgeois vraagt de mening van professor Heyvaert over de bewering dat heteroseksuelen in de huidige regeling niet worden gediscrimineerd. Er zou voor hen dus geen instelling moeten worden gecreëerd.

Wat vinden de deskundigen van een wetswijziging waarbij wordt voorzien in de echtscheiding zonder fout ?

De heer Willems vestigt de aandacht op de twee zienswijzen inzake de betrekkingen tussen ongehuwd samenwonenden.

Volgens de eerste zienswijze krijgen samenwonenden na minimum twee of drie jaar bepaalde rechten, zonder dat daarvoor formaliteiten moet worden vervuld.

dieusement banalisé qui, en ajoutant de plus en plus de place à l'Etat et en laissant de moins en moins de marge au citoyen, contribuent tant à l'infantilisation de ce dernier qu'à l'érosion des libertés démocratiques.

La terminologie d'un texte législatif est particulièrement importante puisqu'elle fait norme pour l'ensemble de la société concernée.

Dans nombre de projets de loi (comme c'est le cas ici), il est question — à raison quant au fond — d'interdire toute discrimination fondée sur la race. Or, ce terme est piégé car sa signification a beaucoup évolué depuis le XVIIIe siècle. Ceux qui y ont le plus recours actuellement sont précisément les « racistes », fondant leurs pratiques discriminatoires sur une prétendue diversité des races. En réalité, pour la biologie contemporaine, il n'y a qu'une seule et unique race humaine (les différences de couleur — et autres — étant, pour ce critère, non pertinentes). L'emploi au pluriel du terme « race » dans les textes légaux visant à réprimer le racisme est donc scientifiquement et idéologiquement inexact. Il faut lui préférer par exemple celui de « différences ethniques » (ancienne signification du terme « races »), plus conforme à la notion d'une diversité non hiérarchique des cultures.

B. QUESTIONS DES MEMBRES

M. Landuyt souhaite que les experts en droit familial rendent un avis technique et juridique sur les dispositions que la Chambre envisage d'adopter concernant le contrat de vie commune aux fins de s'assurer de leur cohérence et de leur compatibilité avec l'ensemble des lois existantes.

Comment peut-on concilier le principe de non-neutralité du législateur et le respect du style de vie de chaque personne ?

Les experts ne pensent-ils pas qu'il est nécessaire d'assouplir les règles relatives au divorce afin de l'humaniser ? Dans l'affirmative, dans quel sens ?

M. Bourgeois demande l'avis du professeur Heyvaert à propos de la thèse selon laquelle il n'existe pas de discriminations frappant les hétérosexuels dans le système actuel. Il ne serait dès lors pas nécessaire de créer de catégories les concernant.

Quelle est l'avis des experts au sujet d'une modification législative tendant à prévoir le divorce sans faute ?

M. Willems met en exergue les deux thèses relatives au statut régissant les relations entre concubins.

La première prévoit qu'une durée minimale de cohabitation fixée à deux ou trois ans est créatrice de droits sans qu'il soit nécessaire de procéder à quelque formalité que ce soit.

Volgens de tweede zienswijze ontstaan er pas rechten wanneer er officieel een contract wordt geregistreerd.

Hoe kan de vaststelling dat een aantal homoseksuele paren kinderen opvoeden worden verzoend met het wettelijke verbod voor die paren om kinderen te adopteren ? Hoe moet het gedeelde ouderschap worden opgevat ?

De heer Lozie vraagt of het voorstel van professor Van Gysel de samenwonenden beschermt alleen door het feit dat ze samenwonen ?

Als men homoseksuele paren welke vorm ook van adoptie verbiedt, verbiedt men hen dan niet meteen kinderen op te voeden ?

De heer Vandenbossche is van oordeel dat het feit dat het instituut van het huwelijk alleen aan heteroseksuelen wordt voorbehouden, getuigt van een enge visie op het begrip huwelijk, die is toegespitst op de voortplanting en op het opvoeden van kinderen.

Er dient op te worden gewezen dat een groot aantal homoseksuele paren (hoofdzakelijk vrouwen) een of meer kinderen opvoeden. Een deel van de realiteit binnen de gezinnen wordt bijgevolg niet geregeld door de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek. Er valt voor te vrezen dat de wetgever die bepalingen niet zal wijzigen omwille van maatschappelijk algemeen aanvaarde culturele redenen zonder daarbij rekening te houden met de specifieke levensbeschouwelijke of religieuze overtuigingen.

De heer Duquesne merkt op dat het niet aangewezen is een waardeoordeel uit te spreken over de verschillende samenlevingsvormen. Daarover bestaat een brede consensus.

Anderzijds is het niet wenselijk dat het aantal samenlevingsmodellen fors toeneemt. Naast het instituut van het huwelijk kan dus worden voorzien in het partnerschap dat iedereen als wettig erkent.

Dat partnerschap zou minimumrechten en -plichten moeten inhouden die de partners, hun kinderen en derden beschermen, terwijl de contractuele vrijheid van de betrokkenen wordt gewaarborgd.

De spreker verheugt zich over de consensus betreffende de wijziging van artikel 346 van het Burgerlijk wetboek teneinde samenwonenden het recht op adoptie toe te kennen op voorwaarde dat zij bewijzen dat zij op een duurzame wijze samenwonen (langer dan vijf jaar).

C. ANTWOORDEN VAN DE DESKUNDIGEN

De heer Heyvaert is van oordeel dat de wetgever het samenwonen los zou moeten zien van de affectieve en/of seksuele relatie. Het huwelijk als instituut, zoals dat in het Burgerlijk Wetboek is opgenomen, vloeit voort uit een welbepaalde ideologische opvatting.

In elke moderne samenleving zijn de huwelijksstatuten bijzonder gediversifieerd.

Het Belgische positief recht bepaalt dat op het huwelijk een groot aantal statuten van toepassing

La deuxième thèse subordonne la création de droits à l'enregistrement officiel d'un contrat.

Comment concilier le constat selon lequel un certain nombre de couples homosexuels élèvent des enfants et l'interdiction légale d'adoption par ces couples ? De quelle manière doit-on concevoir la coparentalité ?

M. Lozie demande si la proposition du professeur Van Gysel protège les concubins par le seul fait de la cohabitation.

L'interdiction de toute adoption par les couples homosexuels, n'équivaut-elle pas à une forme d'interdiction d'éducation à leur égard ?

M. Vandenbossche est d'avis que réserver l'institution du mariage aux seuls hétérosexuels procède d'une vision étroite de la conception du mariage axée sur la procréation et l'éducation des enfants.

Il y a lieu de relever qu'un grand nombre de couples homosexuels (pour la plupart féminins) élèvent un ou plusieurs enfants. Une part de la réalité familiale n'est donc pas appréhendée par les dispositions du Code civil et l'on peut craindre que le législateur ne les modifie pas pour des raisons culturelles généralement admises par le corps social sans considération des convictions philosophiques ou religieuses particulières.

M. Duquesne observe qu'il ne convient pas de porter de jugement de valeur sur les diverses formes de vie commune. Un large consensus existe sur ce point.

D'autre part, la multiplication des modèles n'est pas souhaitable. L'on peut donc prévoir, à côté de l'institution du mariage, le partenariat dont chacun reconnaît la légitimité.

Ce partenariat devrait comporter des droits et obligations minimaux protégeant les contractants, leur enfants et les tiers tout en garantissant la liberté contractuelle des intéressés.

L'orateur se réjouit du consensus au sujet de la modification de l'article 346 du Code civil tendant à octroyer le droit à l'adoption aux concubins pour autant que ceux-ci établissent une cohabitation durable (de plus de cinq ans).

C. REPONSES DES EXPERTS

M. Heyvaert estime que le législateur devrait concevoir la cohabitation indépendamment de sa nature affective et/ou sexuelle. L'institution du mariage, telle que conçue par le Code civil, résulte d'une orientation idéologique déterminée.

Dans toute société moderne, les statuts matrimoniaux sont extrêmement diversifiés.

Le droit positif belge prévoit que le mariage peut être régi par un grand nombre de statuts. A cet

kan zijn. Zo heeft het Hof van Cassatie in een arrest van 10 april 1980 in het raam van een geschil inzake internationaal privaatrecht geoordeeld dat het vermogensstatuut onlosmakelijk verbonden is met het huwelijksstatuut. Krachtens artikel 1134 van het Burgerlijk Wetboek kiezen de toekomstige echtgenoten vrij hun huwelijksvermogensstelsel.

Wanneer de echtgenoten verwikkeld zijn in een geding tot scheiding van tafel en bed, tot echtscheiding op grond van bepaalde feiten of door onderlinge toestemming of tot feitelijke scheiding gedurende meer dan vijf jaar, kunnen evenwel verschillende vermogensstatuten worden toegepast alvorens de echtscheiding wordt ingeschreven.

Mevrouw Meulders legt uit dat elke samenleving altijd de voorkeur heeft gegeven aan het huwelijk als grondslag voor het gezin boven de andere vormen van samenwonen.

Het huwelijk is gebaseerd op een vrijwillige handeling waarbij een man en een vrouw beslissen samen door het leven te gaan. In de westerse wereld werd het huwelijk opgevat als een verbintenis die niet kan worden ontbonden.

Sinds de Franse Revolutie is de eigenschap van het huwelijk dat het niet kan worden ontbonden geleidelijk vervaagd. Momenteel evolueren we naar een steeds grotere liberalisering van de echtscheiding.

Het ligt niet in de bedoeling van de spreekster het huwelijk te verdedigen als de plaats bij uitstek voor de voortplanting. Zij heeft namelijk steeds gepleit voor de gelijkheid tussen kinderen die binnen en kinderen die buiten het huwelijk worden geboren.

Het Verdrag inzake de rechten van het kind bepaalt dat ieder kind recht heeft op een vader en een moeder. Het Europese Hof voor de rechten van de mens heeft in het arrest-Marckx evenwel geoordeeld dat een Staat een kind niet mag verhinderen een wettige vader en moeder te hebben. Daaruit volgt dat heteroseksualiteit de grondslag van het ouderschap is.

De spreekster wijst erop dat de Franse en Zweedse wet geen medisch geassisteerde voortplanting toelaten voor homoseksuele paren. Deze vorm van voortplanting is slechts toegankelijk voor een man en een vrouw die gehuwd zijn of die duurzaam samenwonen.

De hersamenstelling van gezinnen doet het probleem van het gedeelde ouderschap rijzen. Hoe kan dat probleem worden opgelost wanneer een vrouw met een of meer kinderen wenst samen te leven met een andere vrouw ?

Volgens de spreekster is het recht niet neutraal, aangezien het steeds de uitdrukking is van een waardensysteem. Indien de wetgever kiest voor een regeling waar inzake paarvorming alles mogelijk is, kiest hij voor de absolute vrijheid. Vrijheid gaat per definitie evenwel altijd gepaard met een aantal beperkingen die door de wetgever moeten worden vastgelegd.

De heer Senaev is bereid een technisch advies uit te brengen over de nieuwe wetsbepalingen die de

égard, dans le cadre d'un litige en matière de droit international privé, la Cour de cassation, par un arrêt du 10 avril 1980, a jugé que le statut patrimonial fait partie intégrante de statut du mariage. Par application de l'article 1134 du Code civil, les futurs époux choisissent librement le statut patrimonial régissant leur mariage.

D'autre part, lorsque les époux sont engagés dans une procédure en séparation de corps ou bien dans une procédure de divorce pour cause déterminée, par consentement mutuel ou pour séparation de fait de plus de cinq ans, divers statuts patrimoniaux sont susceptibles d'être appliqués avant la transcription du divorce.

Mme Meulders explique que toutes les sociétés ont toujours privilégié le mariage comme fondement de la famille par rapport aux autres formes de vie en couple.

Le mariage repose sur un acte de volonté par lequel un homme et une femme décident d'avoir un projet de vie commune pour la vie et fut conçu dans le monde occidental comme étant indissoluble.

Depuis la révolution française, le caractère indissoluble du mariage s'est progressivement étioilé et l'on se dirige vers une libéralisation de plus en plus grande du divorce.

L'oratrice n'entend pas protéger le mariage comme le lieu privilégié de la procréation dès lors qu'elle défend depuis toujours le principe d'égalité entre les enfants nés dans le mariage et ceux nés hors mariage.

Cependant, la Convention de sauvegarde des droits de l'enfant énonce que chaque enfant a droit à un père et une mère. D'autre part, la Cour européenne des droits de l'homme a jugé, dans l'arrêt Marckx qu'un Etat ne peut priver un enfant d'avoir un père légal et une mère légale. Il en résulte que l'hétérosexualité constitue le fondement de la parenté.

L'intervenante souligne que les lois française et suédoise n'autorisent pas la procréation médicalement assistée au bénéfice des couples homosexuels. Cette forme de procréation n'est accessible qu'à un homme et une femme mariés ou vivant en concubinage stable.

La recomposition familiale pose le problème de la co-parentalité. Comment résoudre ce problème dans le cas où une femme, mère d'un ou de plusieurs enfants, souhaite entretenir une relation commune avec une autre femme ?

L'intervenante estime que le droit n'est pas neutre en ce sens qu'il est toujours l'expression d'un système de valeur. Si le législateur choisit un système où tout est permis en termes de formation du couple, il opte pour le système de la liberté absolue. Or, la liberté est, par essence, toujours assortie d'un certain nombre de limites qu'il appartient au législateur de fixer.

M. Senaev est disposé à émettre un avis technique sur les nouvelles dispositions législatives que la

commissie voor de Justitie ter zake wenst aan te nemen. Het zou evenwel aangewezen zijn dat de commissieleden op voorhand de fundamentele keuzes van de hervorming zouden bepalen.

De spreker stelt vast dat in deze materie het standpunt van de professoren die aan de katholieke universiteiten doceren niet grondig verschilt van dat van de andere professoren, met uitzondering van wat het punt van de adoptie door homoseksuelen betreft.

Inzake echtscheiding moet in de eerste plaats worden bepaald binnen welke periode het recht op echtscheiding ingevolge een feitelijke scheiding wordt geopend, alvorens het theoretische probleem van het behoud van de verschillende wettelijke redenen voor echtscheiding wordt aangepakt. Gelet op de ontwikkeling van de zeden is de periode van vijf jaar te lang.

De spreker is geen voorstander van een verbod voor homoseksuele paren om kinderen op te voeden. Het is inderdaad zo dat een aantal homoseksuele paren kinderen opvoeden, maar dat verplicht de wetgever er nog niet toe die praktijk te legaliseren. Hetzelfde geldt trouwens voor een hele reeks van maatschappelijke gedragingen.

Bovendien geeft een dergelijke situatie aanleiding tot ernstige juridische problemen, meer in het bijzonder wat het « mede-ouderschap » betreft. Hoe moeten, bij wijze van voorbeeld, bij een echtscheiding de rechten worden geregeld van een partner van een homoseksueel paar ten aanzien van de kinderen van wie zij niet de biologische moeder is ?

Anderzijds kan een homoseksueel paar bij testament laten vastleggen dat de voogdij over een kind van een partner aan de overlevende partner wordt toegekend.

Het huwelijk tussen homoseksuelen doet ook een antropologisch probleem rijzen : in geen enkel tijdperk en in geen enkele beschaving stelt men dit soort van samenleven vast.

Het homohuwelijk is evenwel geen essentiële eis van de homoseksuelen. Het werd door de Scandinavische landen verworpen. Een soortgelijke oplossing zou bovendien aanleiding geven tot bijzonder ingewikkelde problemen in het internationaal privaatrecht.

De heer Van Gysel vestigt er de aandacht op dat de bescherming die aan de samenlevende partners wordt geboden, moet voldoen aan minimale objectieve voorwaarden.

1) De twee betrokkenen mogen geen al te nauwe familiebanden hebben (verbod op incest).

2) Effectief samenwonen is noodzakelijk.

Anderzijds worden drie alternatieve voorwaarden overwogen :

1) gedurende een minimum aantal jaren hebben samengewoond (2 of 3 jaar);

2) een gemeenschappelijk kind (bewijs van een echte verbintenis);

3) een samenlevingscontract (vrijwillig te sluiten).

commission de la Justice envisagerait d'adopter en cette matière. Toutefois, il conviendrait que les commissaires déterminent préalablement les options fondamentales de la réforme.

L'orateur constate qu'en cette matière le point de vue des professeurs enseignant dans les universités catholiques ne diverge pas fondamentalement de celui des autres professeurs, à l'exception de la question de l'adoption par les homosexuels.

En ce qui concerne le divorce, il convient de résoudre en priorité la question du délai ouvrant le droit au divorce pour séparation de fait avant d'examiner la question théorique relative du maintien des différentes causes légales de divorce. Le délai de cinq ans est, eu égard à l'évolution des mœurs, trop long.

L'intervenant n'est pas favorable à une interdiction frappant les couples homosexuels en matière d'éducation. Toutefois, s'il est exact qu'un certain nombre de couples homosexuels éduquent des enfants, le législateur n'est pas tenu d'avaliser cette pratique. Il en va d'ailleurs de même pour toute une série de comportements sociaux.

En outre, une telle situation pose de graves problèmes juridiques notamment en ce qui concerne la coparentalité. A titre d'exemple, comment régler, en cas de séparation, les droits d'une partenaire d'un couple homosexuel vis-à-vis d'enfants dont elle n'est pas la mère biologique ?

En revanche, un couple homosexuel peut prévoir par disposition testamentaire que la tutelle sur un enfant d'un partenaire soit conférée au partenaire survivant.

Le mariage entre homosexuels pose un problème d'ordre anthropologique en ce sens que ce type d'union n'est observée dans aucune civilisation quelle que soit l'époque considérée.

D'autre part, cette option ne constitue pas une revendication essentielle des homosexuels et fut rejetée par les pays scandinaves. De surcroît, une telle solution soulèverait des problèmes extrêmement complexes en droit international privé.

M. Van Gysel souligne que la protection offerte aux concubins doit satisfaire à des conditions objectives minimales.

1) Les deux personnes concernées ne peuvent pas être unies par des liens familiaux trop proches (prohibition de l'inceste).

2) Une cohabitation effective est indispensable.

D'autre part, trois conditions alternatives sont envisagées :

1) une durée minimale de la vie commune (2 ou 3 ans);

2) l'existence d'un enfant commun (preuve d'une union réelle);

3) un contrat de vie commune (aspect volontariste).

Voor homoseksuele paren is er het fundamentele probleem van de afstamming. We moeten vaststellen dat het samenleven van personen van hetzelfde geslacht zelfs in de meest progressieve wetgevingen geen enkele invloed heeft op de afstamming.

In het Belgisch recht zou een homohuwelijk mogelijk zijn omdat het instituut van het huwelijk en de afstamming volstrekt los van elkaar staan. Een huwelijk tussen twee lesbiennes zou bijvoorbeeld geen afstamming tot gevolg hebben tussen de eventuele kinderen van de biologische moeder en haar partner.

Adoptie ligt bijzonder gevoelig aangezien bepaalde homoseksuele gezinnen kinderen uit een vorige relatie opnemen. De reactie van de gerechten in het raam van de echtscheidingsprocedures is op dat stuk negatief. Zij ontzeggen de biologische moeder die op dat ogenblik met een vrouwelijke partner samenleeft immers het hoederecht.

De heer Martens merkt op dat een land als België op sociologisch vlak wordt gekenmerkt door een sequentiële polygamie, met andere woorden polygamie gespreid in de tijd. Het huwelijk heeft tal van facetten, maar door de eeuwen heen is er slechts één type geweest en dat is het huwelijk tussen een man en een vrouw. Heteroseksualiteit is gekoppeld aan de definitie zelf van het huwelijk.

Veel homoseksuele paren hebben kinderen die binnen hun verbintenis of voordien zijn geboren. Die paren zijn zeer vindingrijk wanneer het erop aankomt oplossingen uit te dokteren. Ze houden daarbij rekening met de mogelijkheden die het vigerende recht en de geneeskunde hen bieden.

Of de Staat aan die verbintenis zijn symbolische garantie moet geven door te verkondigen dat het een huwelijk als een ander is, is dan weer een heel andere zaak.

Als de Staat dat doet, zal dat grote wijzigingen met zich brengen voor de fundamentele bakens van de identiteit van de geslachtelijke mens. Wat zal er gebeuren met de identiteit van het kind dat uit soortgelijke verbintenissen voortkomt en hoe zal het staan met zijn geestelijke gezondheid? Wat zullen, op langere termijn, de antropologische gevolgen voor de samenleving als geheel zijn? Dit is even gevaarlijk terrein als dat van de genetische manipulatie.

De identiteitsontwikkeling van het kind, inclusief van zijn seksuele identiteit, is bijzonder complex. In principe rijzen hierbij evenwel geen problemen wanneer het kind opgroeit in een omgeving met duidelijke bakens waarin het zich kan ontplooiën.

Deze constructie stoot evenwel op soms onoverkomelijke problemen voor een psychotisch of sterk getraumatiseerd kind.

*
* *

S'agissant des couples homosexuels, la question fondamentale est celle relative à la filiation. Il convient de constater que même dans les législations les plus avancées, la vie commune entre personnes de même sexe n'a aucun effet sur le plan de la filiation.

En droit belge, un mariage entre homosexuels est concevable dès lors que cette institution et la filiation sont totalement dissociés. A titre d'exemple, un mariage entre deux lesbiennes ne créerait pas de liens de filiation entre les enfants éventuels de la mère biologique et la partenaire de celle-ci.

La question de l'adoption est particulièrement sensible en ce sens que certains ménages homosexuels accueillent des enfants nés d'une relation antérieure. A cet égard, la réaction des juridictions est négative dans le cadre des procédures en divorce puisqu'elles interdisent le droit de garde à la mère biologique dont le partenaire actuel est une femme.

M. Martens observe que sur le plan sociologique, un pays comme la Belgique se caractérise par un régime de polygamie séquentielle, c'est-à-dire différée dans le temps. Si le mariage présente de nombreuses facettes, le seul modèle connu à travers les siècles est le mariage entre un homme et une femme. L'hétérosexualité est liée à la définition même du mariage.

Beaucoup de couples homosexuels ont des enfants, nés dans le cadre de leur union ou avant celle-ci. Ces couples trouvent des solutions très inventives en tenant compte des possibilités que leur offrent le droit en vigueur et la médecine.

Une tout autre question est de savoir si l'Etat doit accorder sa garantie symbolique à cette union en proclamant qu'il s'agit d'un mariage comme un autre.

Si l'Etat répond par l'affirmative, les repères fondamentaux de l'identité d'être humain sexué en seraient grandement modifiés. Qu'advierait-il de l'identité de l'enfant issu de telles unions, et de même que de sa santé mentale? A plus longue échéance, quelles seraient les conséquences anthropologiques pour l'ensemble de la société? On se trouve ici sur un terrain aussi aventureux que celui des manipulations génétiques.

La construction de l'identité de l'enfant, en ce compris l'identité sexuelle, est extrêmement complexe, mais ne pose en principe pas de problèmes lorsqu'il évolue dans un environnement épanouissant doté de repères clairs.

En revanche, cette construction se heurte à des problèmes parfois insurmontables pour tout enfant psychotique ou gravement traumatisé.

*
* *

D. BESLUITEN UIT DE HOORZITTINGEN

1. *Bespreking*

De heer Duquesne stelt vast dat bij de verschillen de experten een consensus bestaat over een aantal punten. Zo zijn zij het erover eens dat de samenlevingsmodellen best niet te talrijk worden en men zich beter beperkt tot twee soorten instellingen: enerzijds, het traditionele huwelijk waarvan de regels overigens aan een permanente evolutie onderworpen zijn, meer in het bijzonder wat de echtscheiding betreft, en anderzijds, het zogenaamde partnerschap, een begrip dat tot nog toe op verschillende leefsituaties betrekking kan hebben. Ook is er overeenstemming over een minimum jurisdictionele bescherming voor samenwonenden evenwel met een volledig behoud van de contractuele vrijheid van de partners: naast de invoering van een minimale wettelijke regeling moeten de partners de mogelijkheid blijven behouden deze door middel van een contract te kunnen aanvullen. Diverse bestaande notariële praktijken zouden in dit kader een betere juridische verankering kunnen vinden.

Voor sommige experten zou het partnerschap moeten worden voorbehouden aan het samenwonen van personen van hetzelfde geslacht. Voor anderen mag het opengesteld worden voor elke vorm van samenleven, ongeacht het geslacht, evenwel met uitzondering voor de personen die behoren tot éénzelfde familie zoniet kunnen nieuwe discriminaties ontstaan ten opzichte van thans bestaande regelingen uit het familierecht.

Alle experten hebben zich wel uitgesproken ten gunste van een wijziging van de adoptieregeling teneinde samenwonenden, van verschillend geslacht, de mogelijkheid te bieden een kind te adopteren. De wet heeft reeds elke discriminatie tussen kinderen uit een wettelijk huwelijk en erkende kinderen van samenlevende partners afgeschaft. Het nog bestaand onderscheid in de adoptieregeling is dan ook onlogisch. Over het toekennen van het adoptierecht aan samenwonenden van hetzelfde geslacht bestaat er echter geen eensgezindheid.

De heer Willems is van oordeel dat er volgens de experten voor de groep van de samenwonenden in het algemeen, zeker behoefte bestaat aan een minimale wettelijke vermogensrechtelijke regeling. Het samenleven heeft immers een aantal gevolgen voor het patrimonium zowel tijdens de duur als op het ogenblik van de beëindiging ervan. Bij een breuk of een overlijden blijkt dikwijls de noodzaak aan bescherming van de overblijvende partner om bijvoorbeeld niet plots door eventuele erfgenamen in een zeer ongunstige patrimoniale situatie terecht te komen. De mogelijkheid tot adoptie door een samenwonend paar, wel beperkt tot personen van verschillend geslacht, is voor de spreker een positief element.

De spreker meent dat de creatie van een nieuw instituut naast het huwelijk, het zogenaamd geregistreerd partnerschap, waarbij in belangrijke mate re-

D. CONCLUSIONS DES AUDITIONS

1. *Discussion*

M. Duquesne constate que les différents experts sont d'accord sur un certain nombre de points. C'est ainsi qu'ils s'accordent à dire qu'il est préférable que les modèles de vie commune ne se multiplient pas trop et qu'il vaut mieux se limiter à deux types d'institutions: d'une part, le mariage traditionnel, dont les règles évoluent d'ailleurs en permanence, en particulier en ce qui concerne le divorce, et, d'autre part, le « partenariat », notion pouvant recouvrir actuellement des situations différentes. Ils sont également d'accord pour garantir une protection juridique minimale aux cohabitants, tout en maintenant intacte la liberté contractuelle de ceux-ci: les cohabitants doivent avoir la possibilité de compléter ce régime légal minimum au moyen d'un contrat. Une telle formule permettrait de renforcer l'ancrage juridique de diverses pratiques notariales existantes.

Certains experts estiment que le partenariat doit être réservé à des personnes du même sexe. D'autres estiment qu'il doit être accessible à toute forme de vie commune, indépendamment du sexe des partenaires, à l'exception toutefois de la cohabitation de membres d'une même famille, car il pourrait en résulter, dans ce cas, de nouvelles discriminations par rapport aux règles actuelles du droit de la famille.

Tous les experts se sont toutefois déclarés favorables à une modification du régime de l'adoption, afin de permettre aux cohabitants de sexe différent d'adopter un enfant. La loi a déjà aboli toute discrimination entre les enfants issus d'une union légale et les enfants reconnus de concubins. La distinction qui subsiste dans la réglementation relative à l'adoption est dès lors illogique. Il n'y a toutefois aucune unanimité en ce qui concerne l'octroi du droit d'adoption à des cohabitants du même sexe.

M. Willems estime que les experts reconnaissent la nécessité de prévoir un régime patrimonial légal minimum pour le groupe des cohabitants en général. La cohabitation a en effet un certain nombre d'incidences sur le patrimoine, tant pendant la durée de la cohabitation qu'au moment où elle prend fin. En cas de rupture ou de décès, il s'avère souvent nécessaire de protéger l'autre partenaire, par exemple contre la possibilité d'être subitement placé dans une situation patrimoniale très délicate par d'éventuels héritiers. L'intervenant juge positif d'accorder le droit d'adoption à un couple cohabitant, pourvu qu'il soit limité à des personnes de sexe différent.

L'intervenant estime que la création d'une nouvelle institution à côté du mariage, à savoir le partenariat enregistré, qui reprendra un grand nombre de

gels van het huwelijk zouden worden overgenomen en uitzondering wordt gemaakt voor deze betreffende de adoptie, het ouderschap en de afstamming, aanzienlijke gevolgen op het personen- en familie-recht zal hebben.

Hij verwijst naar het wetsvoorstel betreffende het samenlevingscontract van de heren Moureaux, Decroly, Lozie en Maingain (Stuk n° 170/1-95/96) dat niet alleen een aantal door te voeren wijzigingen van het Burgerlijk Wetboek omvat maar tevens aanpassingen op het gebied van het fiscaal en het sociaal recht. Vooral in het fiscaal recht bestaan nog talrijke discriminaties tussen gehuwden en samenwonenden en deze dienen dan ook in het kader van het onderzoek van de huidige problematiek te worden weggewerkt.

De heer Duquesne wijst erop dat het er op aan komt te weten in welke mate bij de leden een consensus kan worden gevonden voor verder overleg. Een informele werkgroep van commissieleden en hun medewerkers kan in samenwerking met de afgevaardigden van de minister, en eventueel de experts, de voorstellen verder onderzoeken.

De heer Moureaux stelt vast dat er voorstanders zijn van een samenlevingscontract, een vorm van toetredingscontract, waarbij men tot een met het huwelijk vergelijkbaar instituut kan toetreden en waarbij de partners voor een ambtenaar van de burgerlijke stand hun wil tot samenwonen zouden kunnen laten registreren. Dit staat tegenover de andere benadering volgens dewelke, na een aantal jaren samenleven, een minimum aantal juridische waarborgen zouden moeten worden geboden op diverse terreinen, zonder dat echter de gemeenschappelijke wilsuiting tot samenleven zou moeten worden geregistreerd. Beide stellingen zijn volgens de spreker niet noodzakelijk tegenstrijdig. Zo zou men kunnen in overweging nemen voorwaarden, zoals bijvoorbeeld met betrekking tot de duur van de relatie, te verbinden aan de mogelijkheid dergelijk contract te sluiten.

De meningen van de experts lopen wel uiteen over het probleem of het samenlevingscontract of partnerschap, uitsluitend moet worden voorbehouden aan homoseksuele partners. Sommigen zien hierin een oplossing als een alternatief instituut, naast het huwelijk, voor het voor homoseksuelen geldend verbod met elkaar te kunnen huwen.

De spreker wijst er wel op dat zijn wetsvoorstel helemaal niet exclusief voorbehouden is aan homoseksuelen maar rekening houdt met een vrij lange traditie van het vrij samenleven, zonder toetreding tot een instituut als het huwelijk. Zonder afbreuk te doen aan de waarden van het huwelijk moet met dergelijke individuele keuzes toch ook rekening kunnen worden gehouden.

Het valt immers te begrijpen waarom sommigen aarzelen om te huwen, gelet op de moeilijkheden die zich kunnen voordoen bij een echtscheiding. Er is dus volgens sommige experts blijkbaar een behoefte

règles du mariage, à l'exception de celles qui concernent l'adoption, la parenté et la filiation, aura une incidence considérable sur le droit des personnes et de la famille.

Il renvoie à la proposition de loi concernant le contrat de vie commune de MM. Moureaux, Decroly, Lozie et Maingain (Doc. n° 170/1-95/96), qui comporte non seulement une série de modifications à apporter au Code civil, mais aussi des adaptations dans le domaine du droit fiscal et social. C'est surtout en droit fiscal que subsistent encore de nombreuses discriminations entre conjoints et cohabitants et celles-ci doivent disparaître dans le cadre de l'examen de la problématique qui nous occupe.

M. Duquesne souligne qu'il s'agit de savoir à présent dans quelle mesure les membres pourront parvenir à un consensus en vue de poursuivre la concertation. Un groupe de travail informel composé de membres de la commission et de leurs collaborateurs pourra poursuivre l'examen des propositions, en collaboration avec les représentants du ministre et, éventuellement, les experts.

M. Moureaux constate qu'il y a des partisans d'un contrat de vie commune, une forme de contrat d'adhésion permettant d'adhérer à une institution comparable au mariage et dans le cadre duquel les partenaires pourraient faire enregistrer devant un officier de l'état civil leur volonté de vivre ensemble. Cette solution s'oppose à l'autre approche, selon laquelle un minimum de garanties juridiques devraient être apportés dans divers domaines après un certain nombre d'années de vie commune, sans que les partenaires aient à faire enregistrer leur volonté commune de vivre ensemble. Selon l'intervenant, les deux thèses ne sont pas nécessairement contradictoires. C'est ainsi que l'on pourrait envisager de subordonner la possibilité de conclure ce genre de contrat à des conditions, telles que, par exemple, une condition relative à la durée de la relation.

Toutefois, les opinions des experts divergent sur le point de savoir si le contrat de vie commune ou partenariat doit être réservé exclusivement aux partenaires homosexuels. Certains y voient une solution qui consisterait à créer, à côté du mariage, une institution alternative pour les homosexuels, auxquels il est interdit de se marier entre eux.

L'intervenant fait cependant observer que sa proposition de loi n'est pas réservée exclusivement à des homosexuels, mais tient compte d'une assez longue tradition de vie commune libre, sans adhésion à une institution comme le mariage. Il doit tout de même être possible de tenir compte également de tels choix individuels sans porter atteinte aux valeurs du mariage.

Il est en effet compréhensible que certains hésitent à contracter mariage, vu les problèmes qui peuvent se poser en cas de divorce. Selon certains experts, le besoin d'un autre type d'institution, existant

ontstaan aan een ander soort instelling, naast het huwelijk en met minder dwingende elementen. In dit licht moeten de leden van de commissie dan ook nagaan of het partnerschap enkel aan homoseksuele partners zou moeten worden voorbehouden.

De uiteenzetting van professor Heyvaert legde vooral de nadruk op het feit dat samenleven niet noodzakelijk steeds een seksuele dimensie hoeft te vertonen. Het voorstel van wet ingediend door de spreker laat dan ook toe een samenlevingscontract te sluiten tussen bijvoorbeeld broer en zus, een vorm van samenwonen die in onze maatschappij nog vrij dikwijls voorkomt en een juridische bescherming behoeft daar dit samenwonen soms gepaard gaat met vrij grote persoonlijke opofferingen. De wetgever moet in eerste instantie rekening houden met de sociale werkelijkheid in de maatschappij en haar evolutie. Het voorstel van wet vormt zeker geen aantasting van het instituut van het huwelijk als hoeksteen van de maatschappij.

De heer Landuyt kan de stellingen van professor Heyvaert bijtreden en is voorstander van het uitwerken van een systeem waarbij een of andere vorm van huwelijk of een vergelijkbaar instituut tussen homoseksuele partners mogelijk wordt. Anderzijds moet ook een minimum regeling tot stand komen ten gunste van personen die samenwonen zonder gehuwd te zijn, met het oog op het voorkomen van eventuele problemen die hieruit kunnen voortvloeien. Tenslotte moeten ongelijkheden op sociaal en fiscaal gebied zeker worden weggewerkt. De spreker stemt in met het voorstel van de voorzitter om op basis van besprekingen in een informele werkgroep de problematiek verder te onderzoeken.

De heer Bourgeois wijst erop dat hij een wetsvoorstel heeft ingediend tot wijziging van het Strafwetboek, tot opheffing van de wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden en tot wijziging van de wet van 15 februari 1993 tot oprichting van een Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding (*Stuk Kamer n° 1089/1-96/97*), maar dat hij de problematiek van het samenleven eerder gescheiden hiervan wenst te houden daar het genoemde voorstel in hoofdzaak betrekking heeft op bepalingen van strafrechtelijke aard, terwijl de in de commissie onderzochte problematiek gericht is op specifieke aanpassingen van het familierecht en op het wegwerken van discriminatoire regelingen in dat domein.

De heer Willems vindt dat de bespreking van beide aspecten wel samen moet worden gevoerd omdat zij volgens hem wel verbonden zijn. Het feit dat er geen partnerschap voor homoseksuelen bestaat is de bron van heel wat discriminatie. Indien op dit gebied een wettelijk kader wordt gecreëerd zal het probleem van de discriminatie automatisch veel geringer in omvang worden.

*
* *

à côté du mariage et comportant moins d'éléments contraignants, s'est manifestement fait jour. C'est dans cette optique que les membres de la commission doivent dès lors examiner si le partenariat doit être réservé aux partenaires homosexuels.

Dans son exposé, le professeur Heyvaert a essentiellement mis l'accent sur le fait que la vie commune ne devait pas nécessairement impliquer une relation sexuelle. La proposition de loi déposée par l'intervenant vise dès lors à permettre la conclusion d'un contrat de vie commune entre, par exemple, un frère et une sœur, ce qui constitue une forme de vie commune assez fréquente dans notre société et qui doit bénéficier d'une protection juridique, étant donné que cette cohabitation s'accompagne parfois de grands sacrifices sur le plan personnel. Le législateur doit tenir compte, avant toutes choses, de la réalité sociale et de son évolution. La loi proposée ne porte certainement pas atteinte à l'institution du mariage en tant que pierre angulaire de la société.

M. Landuyt peut souscrire aux thèses du professeur Heyvaert et est partisan de l'élaboration d'un système permettant l'une ou l'autre forme de mariage ou une institution analogue pour les couples homosexuels. D'autre part, il faut également prévoir une réglementation minimum en faveur des personnes qui cohabitent sans être mariées, et ce, afin d'éviter les problèmes éventuels que peut générer ce type de situation. Enfin, il faut assurément supprimer les inégalités dans le domaine social et fiscal. L'intervenant marque son accord sur la proposition du président d'approfondir la problématique sur la base de discussions au sein d'un groupe de travail informel.

M. Bourgeois fait observer que s'il a déposé une proposition de loi modifiant le Code pénal, abrogeant la loi du 30 juillet 1981 tendant à réprimer certains actes inspirés par le racisme ou la xénophobie et modifiant la loi du 15 février 1993 créant un Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme (*Doc. n° 1089/1-96/97*), il tient toutefois à dissocier cette problématique de celle de la vie commune, étant donné que la proposition susvisée concerne essentiellement des dispositions de nature pénale, tandis que la problématique examinée par la commission porte plutôt sur des adaptations spécifiques du droit de la famille et sur l'élimination de règles discriminatoires dans ce domaine.

M. Willems estime par contre qu'il faut examiner conjointement ces deux aspects du problème parce qu'ils sont, selon lui, intimement liés. Le fait qu'il n'existe aucun partenariat pour les homosexuels est source de nombreuses discriminations. Si l'on crée un cadre légal dans ce domaine, le problème de la discrimination perdra automatiquement beaucoup de son ampleur.

*
* *

De minister van Justitie houdt ook rekening met de uiteenzettingen van de professoren op de hoorzitting van 9 juli 1997, en wijst erop dat het regeerakkoord stelt dat inzake personen- en familierecht in eerste instantie de discussie met de bevoegde commissies van Kamer en Senaat zou worden verdergezet.

Blijkbaar bestaat er een noodzaak om een nieuwe instelling in het leven te roepen voor het samenleven van twee personen van hetzelfde geslacht die een duurzame levensgemeenschap willen tot stand brengen. Rekening houdend met de voorstellen inzake niet-discriminatie moet dergelijke instelling nauw aansluiten met de huidige instelling van het huwelijk, precies om geen nieuwe discriminaties tot stand te brengen. Inzake de wetgeving op het gebied van de sociale zekerheid, de fiscale wetgeving en de nationaliteitswetgeving moeten zeker aanpassingen worden doorgevoerd met hetzelfde oogmerk.

Voor personen van verschillend geslacht die samenwonen zijn een aantal wetswijzigingen noodzakelijk meer in het bijzonder in verband met de mogelijkheid tot adoptie. Indien de adoptie door koppels van hetzelfde geslacht zou mogelijk worden, dan zou België het enige land ter wereld worden waar dergelijke adoptiemogelijkheid zou bestaan.

Ook blijkt er een nood te bestaan om een gegarandeerd woonrecht voor samenwonende personen uit te bouwen. Bovendien dient de bevoegdheid van de vrederechter te worden uitgebreid tot problemen die zich specifiek stellen voor niet-gehuwde samenwonenden.

Het antwoord op de vraag of specifieke of automatisch toegekende rechten moeten worden gekoppeld aan een ander samenlevingsverband dan het huwelijk, een geregistreerd partnerschap, is niet eenvoudig omdat sommige van de samenwonenden deze rechten wel wensen en anderen juist niet. Vraag is of de contractuele vrijheid in dat verband niet moet blijven primeren maar dan wel in een beter gereguleerd kader, door bijvoorbeeld het vastleggen van de onderhoudsverbintenissen of het uitwerken van een regeling van medeëigendom voor samenwonenden.

De heer Duquesne is van oordeel dat er bij de gehoorde professoren een ruime consensus aanwezig was over de behoefte aan een wetgevend initiatief. De wetsvoorstellen bevatten overigens een aantal bepalingen die overeenkomen met sommige standpunten van de experts. De indieners zijn er bovendien zelf ook van overtuigd dat een ruime consensus op dit gebied aangewezen is, niettegenstaande elkeen nog een eigen aantal principiële standpunten bezit.

Daarnaast bestaat nog het probleem van de eventuele binding van het voorstel betreffende de niet-discriminatie aan deze over het samenwonen. Tenslotte stelt de voorzitter vast dat ook de minister oordeelt dat er een probleem bestaat dat een oplossing behoeft.

Le ministre de la Justice tient également compte des exposés présentés par les professeurs au cours des auditions du 9 juillet 1997, et souligne que l'accord de gouvernement prévoit qu'en matière de droit des personnes et des familles, la discussion doit se poursuivre en première instance avec les commissions compétentes de la Chambre et du Sénat.

Il existe apparemment un besoin de créer une nouvelle institution réglant la cohabitation de deux personnes du même sexe qui souhaitent fonder une communauté de vie durable. Eu égard aux propositions formulées en matière de non-discrimination, cette institution doit largement s'inspirer de l'institution actuelle du mariage, précisément afin de ne pas créer de nouvelles discriminations. La législation de la sécurité sociale, la législation fiscale et la législation relative à la nationalité devront sans aucun doute être adaptées pour la même raison.

Un certain nombre de modifications de loi s'imposent pour les personnes de sexe opposé qui cohabitent, plus particulièrement en ce qui concerne les possibilités d'adoption. Si des couples du même sexe pouvaient adopter, la Belgique serait le seul pays au monde à offrir une telle possibilité.

Il s'avère également nécessaire de développer un droit au logement garanti pour les personnes qui cohabitent. La compétence du juge de paix devrait en outre être étendue aux problèmes spécifiques des cohabitants non mariés.

Quant à savoir s'il convient de lier des droits spécifiques et automatiques à un régime de vie commune autre que le mariage, le partenariat officialisé, la question n'est pas simple, étant donné que certains cohabitants souhaitent bénéficier de ces droits alors que d'autres n'en veulent précisément pas. Le tout est de savoir si la liberté contractuelle ne doit pas primer à cet égard, fût-ce dans un cadre mieux réglementé, qui fixerait par exemple des engagements en matière de subsistance ou un régime de copropriété pour les cohabitants.

M. Duquesne estime que les professeurs qui ont été entendus s'accordaient à souligner la nécessité d'une initiative législative en la matière. Les propositions de loi contiennent au demeurant un certain nombre de dispositions correspondant à certains points des experts. Les auteurs sont en outre convaincus de l'intérêt d'un large consensus en la matière, même si chacun d'eux maintient un certain nombre de positions de principe.

Se pose en outre le problème de la liaison éventuelle de la proposition relative à la non-discrimination à celle concernant la vie commune. Le président relève enfin que le ministre constate lui aussi l'existence d'un problème qu'il s'impose de résoudre.

De heer Van Belle is van mening dat elke vorm van samenleven moet worden erkend en geëerbiedigd. Het huwelijk blijft in de eerste plaats een vaststaand maatschappelijk gegeven. In de tweede plaats moet echter het gewoon of het vrij samenwonen, tegenover het geregistreerd samenwonen, worden geplaatst. Bij het gewoon of vrij samenwonen geldt volop de vrije keuze en de contractuele vrijheid, en kunnen de partners zelf bepalen wat ze wensen (bijvoorbeeld inzake onderhoudsverplichtingen, -uitkeringen, medeïgendom, enz.). Aan het geregistreerd samenwonen, onder de vorm van een geregistreerd toetredingscontract, zijn echter wel juridische gevolgen verbonden. Die gevolgen zouden overigens zeer ver kunnen gaan en in zekere mate overeenkomen met deze voortspruitend uit het huwelijk zoals bijvoorbeeld een verblijfsplicht in een gemeenschappelijke woonplaats, een morele en materiële of financiële bijstandsplicht enz.

Het komt erop neer dat voor de spreker, in wezen drie vormen moeten worden onderscheiden : het huwelijk, het gewoon of vrij samenwonen, en het zogenaamd geregistreerd samenwonen met juridische gevolgen (toetredingscontract).

Volgens *de heer Bourgeois* is het essentieel dat er geen discriminatie bestaat ten opzichte van heteroseksuele partners omdat zij juist wel in het huwelijk kunnen treden wat voor homoseksuele partners uitgesloten is.

Zijn standpunt sluit goed aan bij de door professor Senaevé ontwikkelde stelling. Voor de spreker is er voor de homoseksuelen nood aan een wettelijke regeling omdat zij thans worden gediscrimineerd als gevolg van het feit dat zij niet kunnen toetreden tot het huwelijk. Wanneer zij in een duurzame relatie met een partner samenleven, moet hen de mogelijkheid worden geboden om die samenleving te organiseren onder de vorm van bijvoorbeeld een geregistreerd partnerschap.

Voor heteroseksuelen die niet in het huwelijk willen treden, moet er geen geregistreerd partnerschap worden gecreëerd maar moet de mogelijkheid blijven bestaan om contracten te sluiten die vergelijkbaar zijn met huwelijkscontracten en waar overigens nu reeds door de hoven en rechtbanken gevolgen worden aan verbonden. Dit sluit echter niet uit dat er toch een aantal wettelijke regelingen zouden worden uitgevaardigd in verband met het woonrecht, de conflictbehandeling (onder meer door de invoering van een vorm van dringende maatregelen) en de adoptieregeling. Wat aanpassingen in het domein van het erfrecht betreft dient de grootste omzichtigheid in acht genomen te worden bij de door te voeren wijzigingen. Op fiscaal gebied, moeten discriminaties zeker worden weggewerkt voor dit duurzame samenleven.

Aangaande het huwelijk is het zeker zo dat de fiscale discriminaties in het nadeel van degenen die willen huwen moeten worden beëindigd welke ook hun budgettaire kost weze.

M. Van Belle estime que toute forme de vie commune doit être reconnue et respectée. En premier lieu, le mariage demeure une constante sociale. En second lieu, il convient toutefois d'opposer à la cohabitation ordinaire ou libre la cohabitation officialisée. En cas de cohabitation ordinaire ou libre, la liberté de choix et la liberté contractuelle jouent pleinement et les partenaires peuvent déterminer eux-mêmes ce qu'ils souhaitent (par exemple, en ce qui concerne les obligations et les pensions alimentaires, la copropriété, etc.). La cohabitation officialisée, qui emprunte la forme d'un contrat d'adhésion enregistré, a toutefois des effets juridiques. Ces effets pourraient d'ailleurs être très importants et correspondre, dans une certaine mesure, à ceux qui découlent du mariage, et par exemple consister en une obligation de résidence à un domicile commun, une obligation d'assistance morale et matérielle ou financière, etc.

L'intervenant estime dès lors qu'il convient de distinguer trois formes de vie commune : le mariage, la cohabitation ordinaire ou libre, et la cohabitation officialisée, qui a des effets juridiques (contrat d'adhésion).

M. Bourgeois estime qu'il est primordial de n'établir aucune discrimination par rapport aux partenaires hétérosexuels, étant donné que ceux-ci peuvent précisément contracter mariage, ce qui est exclu pour des partenaires homosexuels.

Son point de vue s'inscrit dans le droit fil de la thèse soutenue par le professeur Senaevé. L'intervenant estime qu'il est nécessaire d'instaurer un régime pour les homosexuels, étant donné qu'ils font actuellement l'objet de discriminations en raison du fait qu'ils ne peuvent contracter mariage. S'ils vivent avec un partenaire dans le cadre d'une relation durable, il convient de leur donner la possibilité d'organiser cette vie commune sous la forme d'un partenariat enregistré.

Pour les hétérosexuels qui ne souhaitent pas contracter mariage, il n'est pas nécessaire de créer un partenariat officiel, mais il convient de maintenir la possibilité de conclure des contrats analogues à des contrats de mariage, auxquels les cours et tribunaux confèrent d'ailleurs d'ores et déjà des effets juridiques. Cela n'exclut toutefois pas que l'on instaure une série de dispositions légales concernant le droit en matière de logement, la résolution des conflits (notamment par le biais de l'instauration de « mesures urgentes ») et l'adoption. En ce qui concerne les adaptations à apporter dans le domaine du droit successoral, il convient de faire preuve de la plus grande circonspection. Sur le plan fiscal, il convient assurément d'éliminer les discriminations dont cette forme durable de vie commune fait l'objet.

En ce qui concerne le mariage, il convient assurément de mettre un terme aux discriminations fiscales dont sont victimes ceux qui souhaitent se marier, et ce, quel que soit le coût budgétaire de cette opération.

De heer Willems stelt vast dat er een vrij grote consensus bestaat over het geregistreerd partnerschap. Hij wijst er wel op dat het duidelijk moet zijn dat dit het voorwerp zou dienen uit te maken van een formele rechtshandeling, te weten een op het gemeentehuis geregistreerde akte door middel van welke personen tot het instituut kunnen toetreden.

Wat het algemeen statuut voor samenwonenden betreft, wijst de spreker erop dat hieromtrent nog uiteenlopende visies aanwezig zijn. De situatie waarbij wordt samengewoond is thans evenwel reeds een rechtsfeit met bepaalde juridische gevolgen. Het feit dat samenwonenden bijvoorbeeld goederen in onverdeeldheid bezitten, impliceert nu reeds het ontstaan van dergelijke rechtsgevolgen. Een aantal beschermende regelingen zoals bijvoorbeeld betreffende het lot van de gemeenschappelijke goederen en de schulden, de bescherming van de gezinswoning, de onderlinge bijstand enz. dringen zich op, ook voor hen die geen formele rechtshandeling stellen door de registratie van hun partnerschap. Deze regelingen zouden dan ook moeten gelden voor elkeen, ook voor hen die geen onderliggend contract kunnen laten opstellen.

Voor de spreker zijn de sociaalrechtelijke en fiscaalrechtelijke gevolgen van het huwelijk onbetwistbaar verbonden met de hogergenoemde problemen. De budgettaire implicaties van beslissingen op dit domein zijn weliswaar aanzienlijk.

De heer J.-J. Viseur vindt dat in feite vier zeer verschillende situaties worden beoogd.

De eerste situatie slaat op niet-gehuwde heteroseksuele samenwonenden. De creatie van een instituut door het in het leven roepen van een plechtig contract is hier niet aan de orde want het zou dan enkel maar om een tweederangshuwelijk of om een huwelijk met enkel maar voordelen en rechten, maar zonder nadelen en plichten, gaan. De instelling van het huwelijk zelf, te weten een plechtige overeenkomst van openbare orde, kan er alleen maar onduidelijker door worden. Daar deze groep samenwonenden toch de vrije keuze bezit om al dan niet te huwen, heeft het geen zin om voor hen een soort van tweederangshuwelijk te creëren.

Wat daarentegen de discriminaties betreft tegenover de gehuwde partners, komt het er op aan hiervan een inventaris op te stellen om deze vervolgens, na onderzoek, weg te werken. Zo is er wat de mogelijkheid tot adoptie betreft, volgens de spreker geen bezwaar om niet-gehuwde samenwonenden, van verschillend geslacht, op dit gebied dezelfde rechten toe te kennen als gehuwden. Ook kunnen er geen beperkingen bestaan op de contractuele vrijheid van dergelijke paren. Geen enkele rechtbank zal overigens nog vinden dat dergelijke contracten strijdig zijn met de openbare orde. Wat echter het erfrecht aangaat moeten vanaf een bepaalde duur van samenleving zekere met het huwelijk vergelijkbare voordelen worden toegekend.

M. Willems constateert qu'il se dégage un consensus assez large en ce qui concerne le partenariat officialisé. Il fait cependant observer que ce partenariat devrait clairement faire l'objet d'un acte juridique formel, à savoir d'un acte enregistré à la maison communale, par le biais duquel des personnes puissent adhérer à cette institution.

L'intervenant fait observer que les avis sont encore divergents en ce qui concerne le statut général des partenaires cohabitants. La cohabitation est toutefois déjà un fait de droit qui implique certaines conséquences juridiques. Le fait que les personnes qui cohabitent possèdent, par exemple, des biens en indivision implique déjà, à l'heure actuelle, de telles conséquences juridiques. Un certain nombre de réglementations visant à protéger les partenaires, telles que, par exemple, celles qui concernent le sort des biens et des dettes communs, la protection du domicile familial, l'assistance mutuelle, etc., sont indispensables, même pour ceux qui ne posent pas d'acte juridique formel en faisant enregistrer leur contrat de vie commune. Ces règles devraient dès lors s'appliquer à tous, même à ceux qui ne peuvent pas faire enregistrer de contrat en bonne et due forme.

L'intervenant estime que les conséquences du mariage au regard du droit social et du droit fiscal sont incontestablement liées aux problèmes susvisés. Il est vrai que, dans ce domaine, l'incidence budgétaire des décisions est considérable.

M. J.-J. Viseur estime que l'on vise en fait quatre situations très différentes.

La première situation est celle de cohabitants hétérosexuels non mariés. Dans ce cas, pas question de créer une institution spécifique consacrée par la signature d'un contrat en bonne et due forme, parce qu'il ne s'agirait que d'un mariage au rabais ou d'un mariage n'impliquant que des avantages et des droits, et pas de désavantages ni d'obligations. L'institution du mariage proprement dite, à savoir un contrat officiel d'ordre public, ne pourrait de ce fait que devenir de plus en plus floue. Etant donné que ce groupe de cohabitants peut de toute façon choisir de se marier ou non, cela n'aurait aucun sens de créer à leur intention une espèce de mariage de second ordre.

En ce qui concerne, par contre, les discriminations à l'égard des partenaires mariés, il convient d'en dresser l'inventaire pour les éliminer ensuite après examen. L'intervenant estime qu'en ce qui concerne la possibilité d'adoption, rien ne s'oppose à ce que l'on accorde aux cohabitants de sexe opposé les mêmes droits dans ce domaine qu'aux couples mariés. La liberté contractuelle dans le chef de ce type de couples ne peut pas non plus être limitée. Au demeurant, aucun tribunal n'estimera encore que de tels contrats vont à l'encontre de l'ordre public. En ce qui concerne toutefois le droit successoral, il faut accorder, à partir d'une certaine durée de cohabitation, certains avantages comparables à ceux que présente le mariage.

Een tweede categorie vormen de samenwonenden die elk afzonderlijk gehuwd zijn. Ten aanzien van deze groep bestaat er zeker geen reden om een nieuw soort instituut in het leven te roepen zonet loopt men het risico een toestand van semi-bigamie te institutionaliseren. Wat echter het probleem van de discriminaties en de contractuele vrijheid betreft, dit dient ook ten aanzien van deze groep, verder en grondig te worden onderzocht. Het is bijvoorbeeld moeilijk denkbaar dat contractuele afspraken tussen dergelijke partners de regels voortvloeiend uit het huwelijk zouden aantasten. Anderzijds ziet de spreker niet in waarom bijvoorbeeld inzake het huren van een woning er discriminaties ten opzichte van gehuwden zouden moeten blijven bestaan.

De derde categorie bestaat uit samenwonenden, zoals bijvoorbeeld een broer en een zus, die een aantal zaken gemeenschappelijk willen geregeld zien. Volgens de spreker moet hiervoor echter geen instituut worden uitgewerkt. Niets staat in de weg dat die personen elkaar contractueel bepaalde voordelen zouden toekennen. De toekenning van dergelijke voordelen op sociaalrechtelijk of fiscaalrechtelijk gebied moet echter nauwkeurig verder worden onderzocht. Het lijkt hem moeilijk denkbaar dat men zelf, contractueel, over bepaalde sociale zekerheidsrechten zoals een pensioen bijvoorbeeld, zou kunnen beschikken ten gunste van een partner.

Wat tenslotte de situatie van samenlevende homoseksuelen partners, als laatste categorie, aangaat, de creatie van een plechtig toetredingscontract, vergelijkbaar met een instituut als het huwelijk, is moeilijk aanvaardbaar. Discriminaties daarentegen moeten ook hier één voor één worden onderzocht en indien er ongegronde bestaan dan moeten zij worden afgeschaft. Verschillen die daarentegen wel gefundeerd zijn moeten niet verdwijnen : zo is het niet wenselijk dat een homoseksueel paar in staat zou worden gesteld om kinderen te adopteren. Deze opvatting is niet ingegeven door een waarde-oordeel maar door een antropologische visie waarbij de kinderen centraal staan. Overigens denkt men in internationale fora in dezelfde richting. Op terreinen als deze van het recht op huisvesting, het administratief recht en het nationaliteitsrecht lijken er geen bezwaren om bestaande discriminaties weg te werken. Bij het sociaal en fiscaal recht daarentegen moet ook hier voorzichtig tewerk gegaan worden. De erkenning van om het even welk samenleven van twee partners, ongeacht hun seksuele eigenheid, zou ertoe kunnen leiden dat de zogenaamde afgeleide rechten uit het sociaal zekerheidsrecht een aanzienlijke uitbreiding zouden kennen die bovendien ook nog moeilijk beheerbaar zou zijn. Het zou immers zo goed als oncontroleerbaar worden of in de realiteit een bepaald samenwonend koppel effectief als koppel bestaat. Gelet op de huidige moeilijkheden in de sociale zekerheid kan dit niet anders dan leiden tot een volledige individualisering van de rechten, wat een nog grotere discriminatie zou vormen ten opzichte

La deuxième catégorie est constituée par les cohabitants qui sont mariés chacun de leur côté. Il n'existe certainement aucune raison de créer un nouveau type d'institution à l'intention de ces personnes, étant donné que l'on risquerait, dans ce cas, d'institutionnaliser une situation de semi-bigamie. Il faut, en ce qui concerne ce groupe également, continuer et approfondir l'étude du problème des discriminations et de la liberté contractuelle. On peut, par exemple, difficilement imaginer que les conventions contractuelles entre ce type de partenaires puissent porter atteinte aux règles découlant du mariage. D'autre part, l'intervenant ne voit, par exemple, pas pourquoi des discriminations par rapport aux couples mariés devraient subsister en ce qui concerne la location d'une habitation.

La troisième catégorie est celle des cohabitants, comme par exemple un frère et une sœur, qui veulent régler en commun une série de problèmes. L'intervenant estime qu'il ne faut créer pour ce faire développer aucune institution nouvelle. Rien n'empêche ces personnes de se consentir certains avantages par contrat. Il faut toutefois examiner plus avant et minutieusement les divers aspects de l'octroi de tels avantages sur le plan du droit social ou fiscal. Il lui semble difficilement concevable que l'on puisse, même par contrat, disposer en faveur d'un partenaire de certains droits en matière de la sécurité sociale, tels que, par exemple, une pension.

En ce qui concerne la dernière catégorie, celle des partenaires homosexuels cohabitants, la création d'un contrat solennel d'adhésion, comparable à une institution comme le mariage, est difficilement acceptable. Par contre, les discriminations doivent, en l'occurrence également, être examinées une à une, et si certaines d'entre elles ne sont pas fondées, elles doivent être supprimées. Par contre, les différences qui sont fondées ne doivent pas disparaître : c'est ainsi qu'il n'est pas souhaitable que l'on permette à un couple homosexuel d'adopter un enfant. Cette conception n'est pas dictée par un jugement de valeur, mais par une conception anthropologique qui accorde une position centrale aux enfants. D'ailleurs, les opinions émises lors de débats internationaux vont dans le même sens. Dans des domaines tels que le droit au logement, le droit administratif et le droit de la nationalité, il ne semble pas y avoir d'objections à l'élimination des discriminations existantes. Par contre, la prudence est de mise en droit social et en droit fiscal. La reconnaissance de n'importe quelle forme de vie commune de deux partenaires, quelles que soient leurs tendances sexuelles, aurait pour conséquence que les droits dits dérivés en matière de sécurité sociale connaîtraient une extension considérable, dont la gestion serait en outre fort difficile. Il serait en effet quasi impossible de vérifier si un couple donné de cohabitants constitue réellement un couple. Vu les difficultés actuelles que connaît la sécurité sociale, cela ne pourrait que mener à une individualisation complète des droits, ce qui constituerait une discrimination encore plus grande vis-à-

van de gehuwden. Het huwelijk mag niet de enige samenlevingsvorm worden die op fiscaal en sociaal-rechtelijk gebied zou worden afgestraft. De mogelijkheden daarentegen die het contractueel recht biedt moeten zoveel mogelijk en zonder discriminatie kunnen gelden in deze categorie en indien nodig moeten de noodzakelijke wetswijzigingen worden doorgevoerd.

De heer Laeremans herhaalt het principiële standpunt van zijn partij dat er geen nood bestaat aan een fundamentele wijziging van de bestaande samenlevingsvormen ondanks de bij de universiteitsprofessoren gehoorde consensus. Hij vindt sommige voorstellen van academici overigens bijzonder merkwaardig en hij is geschrokken van het door de minister vertolkt standpunt waar deze stelt dat het partnerschap zoveel mogelijk moet lijken op het huwelijk. De spreker vreest dat het dan maar een kleine stap meer zal zijn naar een adoptiemogelijkheid voor partners van hetzelfde geslacht, met alle dramatische gevolgen van dien voor de kinderen.

De onmogelijkheid voor homoseksuelen met elkaar te huwen is zeker niet de bron van alle discriminatie. Talrijke problemen gelden immers ook voor niet-homoseksuele samenwoners en hiervoor kan een oplossing worden gezocht in het kader van bijvoorbeeld de fiscaliteit. Bovendien zijn veel aangehaalde problemen van discriminatie eerder marginaal. Indien men het huwelijk echter als voorbeeld wil nemen voor het te creëren partnerschap, dan zal men nog verder gaan dan in Nederland of in de Scandinavische landen.

Wat de « gewone » koppels betreft, is het merkwaardig dat de minister tal van rechten die thans exclusief aan het huwelijk zijn voorbehouden, zoals deze in verband met adoptie en de bevoegdheid van de vrederechter, de bescherming van de gezinswoning enz., wil uitbreiden tot andere groepen. Men wil een volledig aan het huwelijk parallel instituut in het leven roepen dat mettertijd waarschijnlijk identiek aan het huwelijk zal worden en het waarschijnlijk zelfs zal vervangen.

Het is inderdaad zo dat het fenomeen van het ongehuwd samenwonen bestaat, maar meestal heeft dit een tijdelijk karakter om diverse redenen waaronder de fiscale. Volgens de spreker is in eerste instantie de ongunstige fiscale behandeling van de gehuwden de bron van alle discriminaties. Hier eerst een oplossing voor vinden zal een groot deel van de problematiek van het samenwonen doen verdwijnen.

De heer Lozie vindt niet-discriminatie, indien niet noodzakelijk, op basis van seksuele geaardheid één van de essentiële kenmerken van onze samenleving. In feite worden echter twee discussies door elkaar gehaald. De eerste slaat op de vraag dat er naast het huwelijk ook een verbintenis­mogelijkheid zou bestaan met een beperkter aantal rechten en verplichtingen, wat beantwoordt aan de verzuchtingen van

vis des conjoints. Le mariage ne peut devenir la seule forme de vie commune à être pénalisée sur le plan fiscal et social. Par contre, les possibilités qu'offre le droit contractuel doivent pouvoir s'appliquer autant que possible et sans discrimination à cette catégorie et, au besoin, les modifications légales indispensables doivent être apportées.

M. Laeremans rappelle la position de principe de son parti, qui estime qu'il n'est pas nécessaire de modifier fondamentalement les formes existantes de vie commune, malgré le consensus constaté entre les professeurs d'université. Il trouve d'ailleurs certaines de leurs propositions particulièrement singulières et est effrayé par le point de vue du ministre selon lequel le partenariat doit ressembler autant que possible au mariage. L'intervenant craint qu'il n'y ait, dans ce cas, plus qu'un petit pas à franchir pour permettre aux partenaires du même sexe, d'adopter un enfant, avec toutes les conséquences dramatiques qui en résulteront pour celui-ci.

L'impossibilité pour les homosexuels de contracter mariage entre eux n'est certainement pas la source de toute discrimination. De nombreux problèmes se posent en effet aussi pour des cohabitants non homosexuels et une solution peut, en l'espèce, être recherchée par exemple dans le cadre de la fiscalité. En outre, beaucoup de problèmes de discrimination évoqués sont plutôt marginaux. Toutefois, si l'on veut prendre le mariage comme exemple pour le partenariat à créer, on ira alors plus loin encore qu'aux Pays-Bas ou dans les pays scandinaves.

En ce qui concerne les couples « ordinaires », il est curieux que le ministre veuille étendre à d'autres groupes un grand nombre de droits qui ne peuvent actuellement être exercés que dans le cadre du mariage, tels les droits relatifs à l'adoption et à la compétence du juge de paix, la protection du domicile familial, etc. On entend créer une institution totalement parallèle au mariage, qui se confondra sans doute avec celui-ci au fil du temps et qui ira probablement jusqu'à le remplacer.

Il est effectivement indéniable que le phénomène de l'union libre existe, mais il revêt la plupart du temps un caractère temporaire qui trouve son origine dans diverses raisons, notamment des raisons fiscales. L'intervenant estime que le traitement fiscal défavorable des personnes mariées est à la base de toutes les discriminations. Apporter en priorité une solution à ce problème, c'est résoudre en grande partie celui de l'union libre.

M. Lozie estime que la non-discrimination des personnes fondée sur les tendances sexuelles est l'une des caractéristiques essentielles de notre société. Toutefois, on confond en fait deux discussions. La première porte sur la demande de création, parallèlement au mariage, d'une possibilité d'union impliquant un nombre plus restreint de droits et d'obligations, ce qui correspond aux aspirations des person-

de mensen die niet de stap naar het huwelijk willen zetten maar eerder een beperktere, eventueel tijdelijke, vorm van samenleven verkiezen.

De tweede discussie heeft te maken met het wegwerken van het verbod voor bepaalde personen met hun specifieke seksuele geaardheid, om toe te treden tot het huwelijk met al zijn rechten en plichten. Een keuze moet in elk geval worden gemaakt tussen enerzijds het huwelijk en anderzijds een nieuw instituut, het zogenaamd geregistreerd partnerschap, dat voor elkeen moet worden opengesteld. Volgens de spreker is het fiscaal aspect eerder een probleem voor de commissie voor de Financiën en de Begroting die moet zorgen voor een voor elkeen eerlijke en billijke fiscaliteit. Het is immers onbillijk dat men op basis van een verschillende samenlevingsvorm aan een verschillend fiscaal statuut is onderworpen.

De minister verduidelijkt dat men, op basis van de tot nu toe gevoerde bespreking en uiteenzettingen, mag concluderen dat voor twee personen van hetzelfde geslacht, de nood zou kunnen bestaan aan een nieuwe instelling die op een aantal punten gelijklopend zou zijn met het huwelijk, behoudens de regeling inzake het ouderschap en de afstamming. De adoptiemogelijkheid voor twee personen van hetzelfde geslacht wordt uitdrukkelijk uitgesloten.

De heer Van Belle pleit er nogmaals voor dat personen die vrij willen samenwonen dit zouden moeten kunnen blijven doen zonder de minste wettelijke verplichting. Voor deze situatie moet er geen nieuwe opgelegde wettelijke regeling worden ingevoerd als derde mogelijke samenlevingsvorm naast het huwelijk en het toekomstig geregistreerd partnerschap. De meeste van de huidige samenwonenden, die zich in dergelijke situatie bevinden, leggen zelf hun rechten en plichten vast zonder dat ze specifiek door de wetgever moeten worden beschermd. Concubinaatscontracten, medeëigendomsregelingen en testamentaire beschikkingen komen bijvoorbeeld reeds nu in grote aantallen voor, waarom zou men de burgers deze contractuele vrijheid niet laten?

De heer Willems wijst erop dat het voor hem inderdaad zo is dat wanneer er een partnerschap voor homoseksuelen, als wettelijk instituut, in het leven zou worden geroepen, ook heel wat van de eerder genoemde marginale discriminaties zullen verdwijnen omdat op die manier een grotere maatschappelijke aanvaarding wordt bevorderd. Vervolgens verduidelijkt de spreker dat het samenleven op zich ook nu reeds rechtsgevolgen schept ongeacht of men het reglementeert of niet. Hij stelt evenwel voor dat een minimale bescherming zou worden ingevoerd, meer in het bijzonder voor crisissituaties. De zuivere contractuele vrijheid als oplossing voor alle problemen komt neer op het laten primeren van het recht van de sterkste. Niet iedereen verkeert in de mogelijkheid contracten te sluiten om de aspecten van al deze problemen te laten regelen.

nes qui ne souhaitent pas franchir le cap du mariage, mais préfèrent opter pour un type d'union moins contraignant et éventuellement temporaire.

La seconde discussion porte sur la suppression de l'interdiction faite à certaines personnes, en raison de leurs tendances sexuelles particulières, de contracter mariage, avec tout ce que cela implique comme droits et comme devoirs. Il conviendra en tout cas de faire un choix entre, d'une part, la solution du mariage et, d'autre part, la solution consistant à créer une nouvelle institution, le « partenariat officialisé », qui soit ouverte à tous. L'intervenant estime que l'aspect fiscal de la question relève plutôt de la commission des Finances et du Budget, qui doit veiller à ce que chacun soit soumis à une fiscalité équitable. Il est en effet injuste que le statut fiscal des personnes dépende du type de communauté de vie qu'elles ont choisi.

Le ministre estime que la discussion menée et les analyses faites jusqu'ici permettent de conclure que la création d'une nouvelle institution pourrait être nécessaire pour les personnes de même sexe, institution qui équivaldrait au mariage sur certains points, mais s'en distinguerait pour ce qui concerne les règles relatives à la parenté et à la filiation. Il est expressément exclu que deux personnes du même sexe jouissent du droit d'adoption.

M. Van Belle préconise une fois encore que les personnes qui souhaitent s'engager dans une union libre puissent continuer à le faire sans la moindre obligation légale. Il ne faut pas, pour cette troisième situation, prévoir de nouveau régime légal obligatoire, qui constituerait une troisième forme de vie commune à côté du mariage et du futur partenariat officialisé. La plupart des cohabitants actuels qui se trouvent dans cette situation déterminent eux-mêmes leurs droits et leurs devoirs sans devoir bénéficier d'une protection spécifique du législateur. Les contrats de concubinage, les régimes de copropriété et les dispositions testamentaires étant d'ores et déjà très répandus, pour quelle raison ne laisserait-on pas cette liberté contractuelle aux citoyens?

M. Willems souligne que si un régime de partenariat était effectivement institué pour les homosexuels, nombre des discriminations marginales précitées disparaîtraient, dans la mesure où cette forme de vie commune serait mieux acceptée sur le plan social. L'intervenant ajoute qu'actuellement, la vie commune a déjà des conséquences sur le plan juridique, qu'elle soit ou non réglementée. Il propose néanmoins de prévoir une protection minimale, plus particulièrement pour les situations de crise. S'en remettre à la liberté purement contractuelle pour résoudre tous les problèmes revient à faire primer le droit du plus fort. Tout le monde n'a pas la possibilité de conclure des contrats pour régler tous les aspects de ces problèmes.

2. Algemeen besluit

De heer Duquesne gaat ervan uit dat er een quasi unanimiteit bestaat over het feit dat een initiatief noodzakelijk is. Hij vindt ook dat er een vrij groot aantal leden zich kan aansluiten bij de gehoorde experten, wat zeker als basis voor een verder debat kan dienen.

Het gaat meer in het bijzonder over de volgende punten :

— Het huwelijk moet als instelling zeker behouden blijven voor de heteroseksuele koppels wat erop neerkomt dat het partnerschap niet een instelling zou worden die evenwaardig is aan het huwelijk, maar dat het partnerschap wel zou moeten kunnen genieten van een aantal wettelijke waarborgen zoals bijvoorbeeld in het kader van het woonrecht. Het partnerschap moet overigens ook op een of andere manier juridisch worden vastgesteld samen met de creatie van jurisdictionele waarborgen.

— De mogelijkheid contracten te sluiten met het oog op nog betere waarborgen moet bewaard blijven maar een verfijning ten opzichte van een aantal thans bestaande onduidelijkheden, waarvoor thans enkel een jurisprudentiële oplossing bestaat, dringt zich op.

— In het huidige recht bestaan onbetwistbaar discriminaties zoals bijvoorbeeld op de terreinen van het fiscaal of het sociaal recht. Deze moeten geval per geval worden onderzocht.

— Wat het partnerschap betreft, een grote meerderheid vindt dat deze mogelijkheid moet kunnen gelden voor een grote meerderheid van de koppels, zelfs zonder dat er noodzakelijk een seksuele achtergrond moet aanwezig zijn, en ongeacht of ze homo- of heteroseksueel zijn. Een aantal nuanceringsen zijn hier wel op hun plaats. Zo zou de adoptie volgens de meerderheid enkel mogelijk kunnen zijn bij heteroseksuele koppels. Volgens sommigen zou er geen samenloop mogen bestaan tussen het huwelijk en het partnerschap : een keuze zou moeten worden gemaakt, en men kan niet de voordelen van beide stelsels cumuleren. De keuze voor het partnerschap mag ook niet leiden tot verstoringen van bestaande regels zoals bijvoorbeeld deze van het erfrecht bij een samenwonende broer en zus.

Volgens *de heer Duquesne* wordt best een informele werkgroep samengeroepen, die in eerste instantie de standpunten verder zal moeten uitklaren en onderzoeken. De universiteitsprofessoren hebben in elk geval hun verdere medewerking toegezegd

De heer Bourgeois is akkoord met de voorgestelde werkwijze. Hij wijst er wel op dat er volgens hem voor de heteroseksuele partners niet geopteerd werd voor een partnerschap, maar voor een aantal wettelijke regelingen op diverse domeinen als daar zijn conflictbeheersing, het woonrecht, de adoptie enz.

2. Conclusion générale

M. Duquesne estime qu'il y a quasi-unanimité au sujet de la nécessité de prendre une initiative un signe de ce que les membres s'efforcent de dégager entre eux un consensus. Il remarque par ailleurs qu'un assez grand nombre de membres souscrivent à l'avis des experts entendus, ce qui constitue certainement une base pour la poursuite du débat.

Les points faisant l'objet d'un consensus assez large sont plus particulièrement les suivants :

— Le mariage doit assurément être maintenu en tant qu'institution pour les couples hétérosexuels, ce qui revient à dire que le partenariat ne serait pas une institution équivalente au mariage, bien qu'il doive pouvoir bénéficier d'un certain nombre de garanties légales, notamment dans le cadre du droit en matière de logement. Le partenariat doit du reste être constaté d'une manière ou d'une autre sur le plan juridique et offrir, par là même, des garanties juridictionnelles.

— Il faut maintenir la possibilité de conclure des contrats offrant de meilleures garanties encore, mais il s'impose, par ailleurs, de clarifier certains aspects qui ne peuvent actuellement être réglés que par la voie de la jurisprudence.

— Le droit actuel renferme incontestablement des discriminations, notamment en matière de droit fiscal ou de droit social. Il convient de les examiner au cas par cas.

— En ce qui concerne le partenariat, une large majorité de membres estime que cette formule doit être accessible à un grand nombre de couples sans qu'il doive nécessairement y avoir une connotation sexuelle, et qu'il s'agisse de couples homosexuels ou hétérosexuels. Il convient cependant de nuancer quelque peu ce jugement. C'est ainsi que la majorité estime que l'adoption devrait être réservée aux couples hétérosexuels. Selon certains, aucun concours ne devrait être possible entre le mariage et le partenariat : il faudrait faire un choix et l'on ne pourrait cumuler les avantages des deux systèmes. Le choix du partenariat ne pourrait pas non plus bouleverser certaines règles existantes, telles que les règles du droit successoral applicables en cas de cohabitation d'un frère et d'une sœur.

M. Duquesne estime qu'il conviendrait de constituer un groupe de travail informel qui devra, dans un premier temps, clarifier et examiner plus avant les différents points de vue.

M. Bourgeois marque son accord sur la méthode de travail proposée. Il fait cependant observer qu'en ce qui concerne les partenaires hétérosexuels, il n'a pas été opté pour un partenariat, mais pour une série de dispositions légales dans divers domaines, tels que la maîtrise des conflits, le droit du logement, l'adoption, etc.

In dat verband is *de heer Duquesne* van mening dat, aangezien de leden zich niet allen hebben uitgesproken, hij mag aannemen dat de standpunten daarover uiteenlopen.

De heer Laeremans wenst te benadrukken dat het Vlaams Blok op geen enkel punt van de voornoemde consensus deel uitmaakt. Hij vindt de term « consensus » ongelukkig gekozen.

De heer Willems verduidelijkt dat hij met de term « partnerschap » doelde op homoseksuele partners en voor alle andere samenwonenden in de ruime zin, ook de heteroseksuelen, eerder een minimale bescherming op het oog had. Volgens hem moeten de problemen die verband houden met de diverse nog bestaande discriminaties ook onder de bevoegdheid van de werkgroep vallen.

De heer Landuyt gaat akkoord met de stelling dat op het besproken domein een initiatief moet worden genomen, met een vorm van partnerschap voor homoseksuele samenwonenden, met de creatie van een minimaal patrimoniaal stelsel voor de heteroseksuele partners die niet in het huwelijk wensen te treden en hij is tenslotte ook van mening dat het huwelijk een fiscaal neutrale betekenis moeten verkrijgen.

M. Duquesne estime à cet égard qu'étant donné que les membres ne se sont pas tous prononcés, il considère que les points de vue divergent dès lors sur cette question.

M. Laeremans tient à souligner que le Vlaams Blok ne peut nullement se rallier au consensus précité. Il estime que le terme « consensus » est mal choisi.

M. Willems précise que lorsqu'il a utilisé le terme « partenariat », il visait des partenaires homosexuels et qu'il envisageait plutôt une protection minimale pour tous les autres cohabitants au sens large du terme, y compris pour les cohabitants hétérosexuels. Il estime que les problèmes liés aux diverses discriminations qui subsistent encore doivent également relever de la compétence de ce groupe de travail.

M. Landuyt peut souscrire à la thèse selon laquelle il convient de prendre une initiative dans le domaine en question, en prévoyant une espèce de partenariat pour les cohabitants homosexuels, en créant un régime patrimonial minimal pour les partenaires hétérosexuels qui ne souhaitent pas se marier, et estime enfin que le mariage ne peut avoir d'incidence fiscale.

V. — **BESPREKING VAN AMENDEMENT N° 1** (STUK N° 170/2)

1. **Procedure**

Een informele werkgroep werd in de schoot van de commissie voor de Justitie opgericht om de wetsvoorstellen te onderzoeken. De werkgroep heeft hie-raan verschillende vergaderingen in de maanden oktober, november en december 1997 gewijd.

De heer Landuyt brengt verslag uit over de werkzaamheden van voornoemde werkgroep. Onder vier leden, de heren Landuyt, Willems, Duquesne en J.-J. Viseur, werd overeenstemming bereikt over het indienen van een amendement op het wetsvoorstel betreffende het samenlevingscontract van de heer Moureaux c.s. (Stuk n° 170/1), dat als uitgangspunt voor de verdere discussie werd genomen. Het amendement (amendement n° 1, Stuk n° 170/2) beoogt een minimale regeling van een aantal aspecten onder de noemer van de wettelijke samenwoning. Uitgangspunt is een formele aangifte van de samenwoning bij de gemeente waaruit een wettelijke vermogensrechtelijke regeling voortvloeit die enigszins vergelijkbaar is met die van gehuwden. Zij heeft betrekking op de bescherming van de gemeenschappelijke woning, op de afbakening van de eigen vermogens en het gemeenschappelijk vermogen alsook op de lasten verbonden aan het samenwonen. Voorts wordt ook de vrederechter expliciet als bevoegde rechter aangewezen voor de regeling van geschillen tussen samenwonenden. Zij kunnen zelfs nog tot uiterlijk drie maanden na de beëindiging van de samenwoning een beroep op hem doen.

De voorgestelde minimale wettelijke regeling van de wettelijke samenwoning staat open voor alle partners, ongeacht hun seksuele geaardheid, en moet in feite onafhankelijk van het bestaan van een seksuele relatie tussen de partners worden beschouwd. Uitgesloten is wel dat eenzelfde partner verbonden zou zijn door twee wettelijke samenwoningsregelingen of door een huwelijk en een wettelijke samenwoning.

Wat de sociaal- en fiscaalrechtelijke ongelijkheden tussen gehuwden, samenwonenden en alleenstaanden betreft, deze maken niet het voorwerp uit van het voorgestelde amendement. De spreker is van oordeel dat die moeten worden weggewerkt maar de budgettaire gevolgen hiervan impliceren dat deze aspecten eerder door andere terzake meer bevoegde commissies zouden moeten worden onderzocht.

De heer Willems wijst erop dat de werkgroep zich voor het amendement heeft laten inspireren door de door professor Seynaeve opgestelde tekst betreffende het geregistreerd partnerschap op basis waarvan personen van hetzelfde geslacht de mogelijkheid zouden verkrijgen om hun partnerschap te laten registreren. Als gevolg hiervan zouden de regels tussen gehuwde volwassenen onverkort van toepassing kunnen worden op dergelijke partners (met alle so-

V. — **DISCUSSION DE L'AMENDEMENT N° 1** (DOC. N° 170/2)

1. **Procédure**

Un groupe de travail informel a été créé au sein de la commission de la Justice en vue de procéder à l'examen des propositions de loi. Ce groupe de travail a consacré plusieurs réunions à cet examen au cours des mois d'octobre, de novembre et de décembre 1997.

M. Landuyt rend compte des travaux du groupe de travail précité. Quatre de ses membres, MM. Landuyt, Willems, Duquesne et J.-J. Viseur, se sont mis d'accord pour déposer un amendement à la proposition de loi concernant le contrat de vie commune, déposée par M. Moureaux et consorts (Doc. n° 170/1), amendement qui a été pris comme base de discussion. Cet amendement (n° 1, Doc. n° 170/2) vise à régler de manière minimale une série d'aspects ressortissant à la cohabitation légale. Le point de départ est une déclaration formelle de la cohabitation à la commune, dont découle un régime patrimonial légal quelque peu comparable à celui qui s'applique aux personnes mariées. Ce régime concerne la protection de l'habitation commune, la détermination des patrimoines propres et du patrimoine commun, ainsi que les charges liées à la cohabitation. Il est par ailleurs prévu explicitement que c'est le juge de paix qui est compétent pour résoudre les litiges entre cohabitants, qui pourront même faire appel à celui-ci pendant un délai de trois mois après la fin de la cohabitation.

Le régime minimal proposé en matière de cohabitation légale est ouvert à tous les partenaires, quelle que soit leur tendance sexuelle, et est en fait sans rapport avec l'existence d'une relation sexuelle entre les partenaires. Il est cependant exclu qu'un même partenaire soit lié par deux régimes de cohabitation légale ou par un mariage et une cohabitation légale.

L'amendement présenté ne concerne pas les inégalités sociales et fiscales entre personnes mariées, cohabitants et isolés. L'intervenant estime qu'il faut éliminer inégalités, mais qu'eu égard à leur incidence budgétaire, ces aspects devraient plutôt être examinés par d'autres commissions plus compétentes en la matière.

M. Willems fait observer que pour rédiger cet amendement, le groupe de travail s'est inspiré du texte établi par le professeur Seynaeve concernant le partenariat enregistré, texte en vertu duquel des personnes du même sexe se verraient offrir la possibilité de faire enregistrer leur partenariat. Les règles applicables aux adultes mariés pourraient dès lors s'appliquer sans restriction à de tels partenaires (avec toutes les conséquences juridiques que cela

ciaal- en fiscaalrechtelijke juridische gevolgen). Adoptie en ouderschap blijven evenwel uitgesloten.

2. Toelichting bij de artikelen

De heer Landuyt licht het amendement n° 1, dat hij samen met *de heren Jean-Jacques Viseur, Duquesne en Willems* indient, toe (Stuk n° 170/2). Het amendement beoogt de vervanging van de artikelen 2 tot 28 van het wetsvoorstel betreffende het samenlevingscontract door vijf artikelen, onderverdeeld in twee hoofdstukken waarvan het ene betrekking heeft op de in het Burgerlijk wetboek door te voeren wijzigingen, en het andere op wijzigingen in het Gerechtelijk wetboek.

Artikel 2 van het amendement voert — door aanvulling van artikel 147 van het Burgerlijk Wetboek — een bijkomende huwelijksverenigbaarheid of negatieve voorwaarde in dat men niet gebonden mag zijn door een wettelijke samenwoning om te kunnen huwen.

Artikel 3 voegt in boek III van het Burgerlijk Wetboek een nieuwe titel *Vbis* in met als opschrift « Wettelijke samenwoning » (nieuwe artikelen 1475 tot 1479 van het Burgerlijk Wetboek). Het voorgestelde artikel 1475, § 1, van het Burgerlijk Wetboek definieert de wettelijke samenwoning als de juridische toestand van twee samenlevende personen die ontstaat als gevolg van het afleggen van een verklaring overeenkomstig bepaalde voorwaarden.

Artikel 1475, § 2, bepaalt de voorwaarden om een verklaring tot wettelijke samenwoning te kunnen afleggen, te weten niet verbonden zijn door een huwelijk of door een andere wettelijke samenwoning en de bekwaamheid bezitten te contracteren. De vrij eenvoudige formaliteiten voor een wettelijke samenwoning worden opgesomd in het artikel 1476, § 1. De schriftelijke verklaring die, tegen ontvangstbewijs wordt overhandigd aan de gemeente van de gemeenschappelijke verblijfplaats, moet de volgende gegevens bevatten: de datum van de verklaring, de naam, voornamen en handtekening van de beide betrokkenen, het adres van de gemeenschappelijke verblijfplaats, de vermelding van de wil tot wettelijke samenwoning alsook de vermelding van de voorafgaandelijke kennisgeving van de artikelen 1475 tot 1479 aan beide partners. De gemeente heeft in deze een bepaalde verantwoordelijkheid want zij gaat na of de betrokkenen aan de voorwaarden hebben voldaan en of de verklaring bijgevolg geldig is. In voorkomend geval wordt zij vermeld in de bevolkingsregisters. De wettelijke samenwoning kan, overeenkomstig artikel 1476, § 2, worden beëindigd door een gezamenlijke of een eenzijdige verklaring. De gemeente betekent in geval van eenzijdige verklaring de beëindiging van de wettelijke samenwoning aan de andere partij. Artikel 1477 bepaalt uitdrukkelijk dat de samenwonenden vrij zijn bij overeenkomst hun wettelijke samenwoning, en meer in het

implicite sur les plans social et fiscal). L'adoption et la parenté resteront cependant exclues.

2. Commentaire des articles

M. Landuyt précise la portée de l'amendement n° 1 (Doc. n° 170/2), qu'il présente avec *MM. Jean-Jacques Viseur, Duquesne et Willems*. Cet amendement tend à remplacer les articles 2 à 28 de la proposition concernant le contrat de vie commune par cinq articles, répartis en deux chapitres, dont l'un renferme les modifications à apporter au Code civil, et l'autre, les modifications au Code judiciaire.

L'article 2 de l'amendement prévoit — en complétant l'article 147 du Code civil — une incompatibilité supplémentaire en ce qui concerne le mariage ou une condition négative, en ce sens que nul ne peut contracter mariage s'il est lié par une déclaration de cohabitation légale.

L'article 3 tend à insérer dans le livre III du Code civil un nouveau titre *Vbis* intitulé « De la cohabitation légale », (articles 1475 à 1479 (*nouveaux*) du Code civil). L'article 1475, § 1er, du Code civil définit la cohabitation légale comme étant la situation juridique de vie commune de deux personnes qui découle du fait qu'elles ont fait une déclaration conformément à certaines conditions.

L'article 1475, § 2, fixe les conditions imposées pour pouvoir faire une déclaration de cohabitation, à savoir ne pas être lié par un mariage ou une autre déclaration de cohabitation légale et être capable de contracter. L'article 1476, § 1er, énumère les formalités, relativement simples, auxquelles est soumise la cohabitation légale. La déclaration écrite, qui est remise contre récépissé à la commune du domicile commun, doit contenir les informations suivantes: la date de la déclaration, les noms, prénoms et signatures des deux parties, l'adresse du domicile commun, la mention de la volonté des parties de cohabiter légalement ainsi que la mention de la notification préalable du contenu des articles 1475 à 1479 aux deux parties. La commune a une certaine responsabilité en la matière, étant donné qu'elle vérifie si les parties satisfont aux conditions légales et si la déclaration est dès lors valable. Le cas échéant, la déclaration est actée dans le registre de la population. L'article 1476, § 2, prévoit qu'il peut être mis fin à la cohabitation légale d'un commun accord ou au moyen d'une déclaration unilatérale. Dans ce dernier cas, la commune signifie à l'autre partie qu'il a été mis fin à la cohabitation. L'article 1477 dispose explicitement que les cohabitants sont libres de régler leur cohabitation, et plus particulièrement l'organisation matérielle de celle-ci, par contrat. Afin d'éviter les contestations futures, il est également prévu qu'en l'absence d'un tel contrat, c'est le régime de la sépara-

bijzonder de materiële organisatie ervan, te regelen. Ook wordt uitdrukkelijk gesteld, om latere betwistingen te vermijden, dat — bij ontbreken van dergelijke overeenkomst — het stelsel van de scheiding der goederen en de gemeenschap der aanwinsten uit het huwelijksvermogensrecht van toepassing wordt (artikel 1478). De gemeenschappelijke verblijfplaats geniet bescherming en het artikel 1479 wijst de bevoegde rechter aan ter regeling van bepaalde geschillen tussen samenwonenden en legt de procedure terzake vast. De vrederechter blijft zelfs gedurende drie maanden na de beëindiging van de wettelijke samenwoning bevoegd.

De artikelen 4 en 5 van het amendement n° 1 hebben betrekking op juridisch-technische aanpassingen van het Gerechtelijk Wetboek.

3. Algemene bespreking

De heer Laeremans herinnert eraan dat de beperking van de wettelijke samenwoning tot twee personen wellicht aanleiding zal geven tot een vernietiging van de desbetreffende wettelijke bepaling door het Arbitragehof. De beperking is discriminerend juist omdat de wettelijke samenwoning niet specifiek gericht is op affectieve relaties maar een wettelijk geregelde mogelijkheid tot samenwonen biedt aan ondermeer personen met familale banden. Het is niet duidelijk waarom bijvoorbeeld een ouder en één kind wel dergelijke wettelijke samenwoning zouden kunnen aangaan, maar dit onmogelijk wordt wanneer de ouder dit met twee of meer van zijn kinderen zou willen. Dit onderscheid is ogenschijnlijk willekeurig.

Daar de bepalingen uit het oorspronkelijk wetsvoorstel (Stuk n° 170/1), gericht op een gelijke fiscale behandeling van gehuwden en samenwonenden, niet meer in het amendement voorkomen, zal een tweede op willekeur gebaseerde discriminatie tussen de gehuwden en samenwonenden bestaan, die eveneens kan aanleiding geven tot vernietiging door het Arbitragehof. De spreker herinnert aan de belofte van de minister van Begroting om die discriminatie weg te werken en wenst te vernemen wanneer en over welke periode gespreid, dit zal gebeuren.

De heer Duquesne licht toe waarom hij het amendement heeft medeondertekend. Het wetsvoorstel van de heer Moureaux c.s. laat toe het debat te voeren over een reël maatschappelijk probleem en dit in het kader van een maatschappij waarin individuele vrijheid en tolerantie centraal staan. Het parlement moet in deze een oplossing aandragen voor een aantal bij menselijke relaties voorkomende problemen zonder daar noodzakelijkerwijze een moreel oordeel over te vellen en een verstoring van de maatschappelijke orde toe te laten.

De commissie heeft een aantal experts gehoord en tijdens de besprekingen is gebleken dat er over een aantal elementen blijkbaar een mate van over-

tion des biens et de la communauté réduite aux acquêts prévu par les dispositions du droit patrimonial afférentes au mariage qui s'applique (article 1478). Le domicile commun est protégé et l'article 1479 désigne le juge compétent pour connaître de certains litiges entre les cohabitants et fixe la procédure à suivre en la matière. Le juge de paix reste compétent jusqu'à trois mois après la fin de la cohabitation légale.

Les articles 4 et 5 de l'amendement n° 1 contiennent des adaptations juridico-techniques à apporter au Code judiciaire.

3. Discussion générale

M. Laeremans rappelle que la limitation du nombre de cohabitants à deux personnes entraînera sans doute l'annulation de la disposition légale en question par la Cour d'Arbitrage. Si cette limitation est discriminatoire, c'est précisément parce que la cohabitation légale n'est pas spécifiquement axée sur les relations affectives, mais offre une possibilité légale de cohabiter notamment à des personnes unies par un lien familial. On ne comprend pas vraiment pourquoi, par exemple, un parent et un enfant unique pourraient effectivement contracter ce type de cohabitation légale, mais que cela serait impossible si le parent voulait contracter cette cohabitation légale avec deux enfants ou plus. Cette distinction est manifestement arbitraire.

Etant donné que les dispositions de la proposition de loi initiale (Doc. n° 170/1) visant à assurer, sur le plan fiscal, un traitement identique aux couples mariés et aux cohabitants ne figurent plus dans l'amendement, il existera une seconde discrimination arbitraire entre mariés et cohabitants, discrimination qui pourra donner matière à annulation par la Cour d'arbitrage. L'intervenant rappelle que le ministre du Budget s'est engagé à supprimer cette discrimination et demande quand et en combien de temps cette suppression deviendra effective.

M. Duquesne explique pourquoi il a cosigné l'amendement. La proposition de loi de MM. Moureaux et consorts permet d'ouvrir le débat sur un véritable problème de société, et ce, dans le cadre d'une société axée sur la liberté individuelle et la tolérance. Le parlement doit à cet égard, apporter une solution à un certain nombre de problèmes posés par les relations interpersonnelles sans nécessairement porter de jugement moral ni permettre un bouleversement de l'ordre social.

La commission a entendu plusieurs experts et il s'est avéré, au cours des discussions, qu'un certain consensus existe manifestement sur une série d'élé-

eenstemming bestaat. Voor de enen gaat het amendement n° 1 niet ver genoeg, voor de anderen gaat het tot op de grens van het maatschappelijk aanvaardbare. Het is aangewezen dat een zo ruim mogelijke meerderheid zich achter het amendement zou scharen.

De wettelijke samenwoning is geen vorm van huwelijk. Door de wettelijke samenwoning wordt een minimale patrimoniale bescherming geboden aan diegenen die niet kunnen of willen in het huwelijk treden. Zij kent geen affectief of seksueel element en staat dan ook in principe open voor zowel hetero- als homoseksuele partners. Zij gaat gepaard met een minimum aan formaliteiten belichaamd in een af te leggen verklaring waarin de wil tot samenwonen uitdrukkelijk wordt opgenomen, en die op de gemeente wordt bevestigd. Om tot het statuut van de wettelijke samenwoning toe te treden moeten de partners eerst aan een aantal voorwaarden voldoen. De wettelijke samenwoning zelf heeft uiteraard patrimoniale gevolgen, waarvan de partners voorafgaandelijk kennis moeten nemen, meer in het bijzonder wat de gemeenschappelijke goederen en de gemeenschappelijke verblijfplaats betreft. Ook de beëindiging van de wettelijke samenwoning met zijn gevolgen is vrij eenvoudig.

De mogelijkheid is voorzien zich tot een rechter te wenden ondermeer met het oog op het eventueel treffen van voorlopige en dringende maatregelen, zonder dat dit noodzakelijkerwijze tot het beëindigen van de wettelijke samenwoning zelf leidt. Het staat de samenwonenden ook vrij om in een overeenkomst bepalingen op te nemen die verder dan de minimum wettelijke bescherming reiken.

De heer Duquesne wijst erop dat een technische verfijning van het amendement n° 1 noodzakelijk is. Zo zou de wettelijke samenwoning op de regels van de erfopvolging en meer in het bijzonder op de rechten van de reservataire erfgenamen geen invloed mogen hebben, omdat dit in strijd is met de openbare orde. Ook moet erover worden gewaakt dat derden over de contractuele bepalingen tussen samenwonenden voldoende worden geïnformeerd en dat de tegenstelbaarheid ervan aan derden veilig wordt gesteld. Verder moet duidelijk zijn dat de rol van de vrederechter enkel slaat op voorlopige en dringende maatregelen waarvan de gevolgen in de tijd zijn beperkt, en dat hij zich niet in de plaats kan stellen van de bevoegde rechtbank (analogie met het huwelijk). Dit betekent dat wanneer de slechte verstandhouding onder de partners zou blijven bestaan en dergelijke maatregelen ten einde lopen, de samenwonenden in feite drie mogelijkheden bezitten: zich schikken in de maatregelen, de wettelijke samenwoning beëindigen of een beroep doen op de gewone rechtbanken om een beslissing ten gronde over de betwisting uit te spreken.

De heer Lozie steunt het amendement omdat het volgens hem een belangrijke stap vooruit betekent in

ments. Si d'aucuns estiment que l'amendement n° 1 ne va pas suffisamment loin, d'autres considèrent qu'il va jusqu'à la limite de ce qui est socialement acceptable. Il faut que l'amendement emporte l'adhésion d'une majorité aussi large que possible.

La cohabitation légale n'est pas une forme de mariage. Elle offre une protection patrimoniale minimale aux couples qui ne peuvent ou ne veulent pas contracter mariage. N'impliquant aucun élément affectif ou sexuel, elle est en principe accessible tant aux partenaires hétérosexuels qu'aux partenaires homosexuels. Elle s'accompagne d'un minimum de formalités, qui consistent concrètement en une déclaration actant la volonté des parties de cohabiter et enregistrée à la commune. Pour accéder au statut de la cohabitation légale, les partenaires doivent satisfaire préalablement à un certain nombre de conditions. Il va sans dire que la cohabitation légale a des conséquences sur le plan patrimonial, conséquences dont les partenaires doivent être informés préalablement, en particulier pour ce qui est des biens communs et du domicile commun. La dissolution de la cohabitation légale, avec les conséquences que celle-ci suppose, est également relativement simple.

Il est prévu que les cohabitants peuvent saisir le juge afin qu'il ordonne éventuellement des mesures urgentes et provisoires, sans que cette démarche entraîne nécessairement la fin de la cohabitation légale. Les cohabitants peuvent également faire figurer dans une convention des dispositions allant plus loin que la protection légale minimum.

M. Duquesne fait observer que l'amendement n° 1 devrait être affiné sur le plan technique. Ainsi, la cohabitation légale ne pourrait avoir d'incidence sur les règles de succession ni, en particulier, sur les droits des héritiers réservataires, une telle incidence étant contraire à l'ordre public. Il faut aussi veiller à ce que les tiers soient suffisamment informés des dispositions contractuelles convenues entre cohabitants et que l'opposabilité de celles-ci aux tiers soit assurée. Il faut en outre préciser que le rôle du juge de paix se limite à ordonner des mesures urgentes et provisoires, dont les effets sont limités dans le temps et que le juge ne peut se substituer au tribunal compétent (analogie avec le mariage). Cela signifie que si la mauvaise entente entre les partenaires perdure à l'expiration desdites mesures, les cohabitants ont en fait trois possibilités: s'accommoder des mesures, mettre un terme à la cohabitation légale ou faire appel aux tribunaux ordinaires afin qu'ils se prononcent sur le fond de la contestation.

M. Lozie appuie l'amendement parce qu'il constitue, selon lui, une avancée importante dans un débat

een reeds lang aanslepende maatschappelijke discussie. Hij stelt drie amendementen n^{rs} 2, 3 en 4 voor op het wetsvoorstel (Stuk n° 170/3).

Artikel 28 van het wetsvoorstel voorzag in de mogelijkheid van een samenlevingscontract tussen Belgen en niet-Belgen, alsook tussen twee niet-Belgische partners die in België verblijven. Volgens de spreker zou het artikel 28 vervangen moeten worden om het Belgisch recht in dergelijk situaties meer toepasselijk te maken wanneer als gevolg van de regels van het internationaal privaatrecht het bijzonder moeilijk zou worden om een samenlevingscontract met een buitenlandse partner te sluiten. De gewone regels van het internationaal privaatrecht dienen te gelden — zowel voor het aangaan, als voor de gevolgen en de ontbinding van het contract — wanneer de nationale wet van de vreemde partner het samenlevingscontract erkent.

Ook zouden bepalingen dienen te worden toegevoegd luidens dewelke het huwelijk en het samenlevingscontract wat de verwerving van de Belgische nationaliteit betreft met elkaar zouden moeten worden gelijkgesteld. Na drie jaar samenleven zou de partner de Belgische nationaliteit moeten kunnen aanvragen.

De heer Willems vindt het essentieel dat het amendement n° 1 zich beperkt tot een vermogensrechtelijke regeling bij een gemeenschappelijke huishouding. De wezenlijke aard van de relatie tussen de samenwonenden speelt in feite geen rol: het heeft geen belang of de partners al dan niet van hetzelfde geslacht zijn en of zij al dan niet verwanten zijn. Hieruit volgt dat zeker geen sprake kan zijn van het invoeren van een of andere vorm van sub-huwelijk. Het personen- en familierecht blijft door de voorgestelde regeling onaangetast. Het is enkel de bedoeling een wettelijke regeling voor een aantal praktische problemen aan te reiken aan de talrijke mensen die reeds samenwonen zonder daar een waardeoordeel over uit te spreken.

De beperking van het toepassingsgebied tot twee partners werd ingegeven door het feit dat er op dit ogenblik geen maatschappelijke behoefte bestaat aan een wettelijke organisatie van samenlevingsvormen met meer dan twee partners. De door de vorige spreker aangehaalde aspecten van nationaliteits- en verblijfsrecht impliceren een ingrijpen in het personen- en familierecht, dat thans niet aan de orde is.

De heer Duquesne wijst erop dat het huidig voorstel een compromis is. De auteurs van het voorstel hebben niet de intentie gehad nieuwe, positieve, discriminaties in het leven te roepen meer in het bijzonder op fiscaal gebied. De keuze voor een of andere vorm van samenleven mag niet worden geleid door de financiële, fiscale of sociale voordelen hieraan verbonden, maar enkel door een persoonlijke levenskeuze. Geleidelijk aan moet de fiscale en sociale wetgeving worden onderzocht op het bestaan van

de société qui s'éternise. Il présente trois amendements (n°s 2, 3 et 4, Doc. n° 170/3).

Il était prévu à l'article 28 de la proposition de loi que le contrat de vie commune était accessible aux Belges et aux non-Belges ainsi qu'à deux partenaires non-belges résidant en Belgique. L'intervenant estime qu'il conviendrait de remplacer l'article 28 afin d'accroître l'applicabilité du droit belge dans de telles situations lorsque, par suite des dispositions du droit international privé, il serait particulièrement difficile de conclure un contrat de vie commune avec un partenaire étranger. Lorsque la loi nationale du partenaire étranger reconnaît le contrat de vie commune, les règles ordinaires du droit international privé doivent s'appliquer, tant en ce qui concerne la conclusion du contrat qu'en ce qui concerne ses effets et sa dissolution.

Il conviendrait également d'ajouter des dispositions assimilant le mariage et le contrat de vie commune en ce qui concerne l'acquisition de la nationalité belge. C'est ainsi que le partenaire devrait pouvoir demander la nationalité belge après trois années de vie commune.

M. Willems estime qu'il est essentiel que l'amendement n° 1 se limite à régler juridiquement la situation patrimoniale des personnes qui forment un ménage. La nature profonde de la relation unissant les cohabitants est en fait sans incidence: peu importe que les partenaires soient ou non de même sexe ou soient ou non parents. Il ne saurait dès lors en aucun cas être question de créer une forme quelconque de sous-mariage. Les règles proposées laissent intact le droit des personnes et des familles. Elles ont pour seul but de régler légalement un certain nombre de problèmes pratiques auxquels sont confrontés de nombreux cohabitants, sans porter de jugement de valeur.

Le besoin d'organiser légalement des formes de cohabitation impliquant plus de deux partenaires ne se faisant pas sentir à l'heure actuelle, le champ d'application a été limité à deux partenaires. Les aspects relatifs à la nationalité et au droit de séjour qui ont été évoqués par l'intervenant précédent, supposent une modification du droit des personnes et du droit familial, modification qui n'est actuellement pas à l'ordre du jour.

M. Duquesne fait observer que la proposition à l'examen est un compromis. Les auteurs de la proposition n'ont pas voulu établir de nouvelles discriminations, positives, plus particulièrement sur le plan fiscal. Le choix en faveur de l'une ou l'autre forme de cohabitation ne peut être dicté par des considérations d'ordre financier, fiscal ou social, mais doit être un choix de vie personnel. Il faut répertorier les discriminations que comportent les législations fiscale et sociale et procéder à l'harmonisation et aux

dergelijke discriminaties, en moet tot harmonisatie en correcties worden overgegaan. Het is aangewezen dat deze taak eerder door de commissies voor de Financiën en de Sociale zaken zou worden uitgevoerd.

De heer Laeremans stelt vast dat het voorstel volgens de indieners een oplossing dient te bieden voor mensen in een probleemsituatie. Men heeft echter geen oog voor de gevolgen in de praktijk. Veel mensen zullen bewust niet meer kiezen voor het huwelijk maar voor de wettelijke samenwoning omdat zij veel voordelen biedt zoals de soepele in- en uitstapregeling en de gunstige fiscale behandeling.

De wettelijke samenwoning zal een regelrechte concurrent voor het huwelijk worden met een discriminerend gevolg voor mensen die niet voor de wettelijke samenwoning kunnen kiezen. Het is onbegrijpelijk dat de CVP het niet opneemt voor deze groep. De spreker wenst omtrent dit probleem een snelle en duidelijke stellingname van de CVP. Het gaat niet op het Arbitragehof die knoop te laten doorhakken, zoals door sommigen gesuggereerd, door dit hof gevals-gewijze te laten oordelen of er al dan niet sprake is van een discriminatie.

De heer Duquesne heeft het amendement ondertekend omdat hij meent dat er een consensus bestaat over een aantal elementen die onbetwistbaar beantwoorden aan een sociale evolutie in de maatschappij.

De voorgestelde regeling schakelt elke contestatie op sociaal en ethisch gebied uit. Niemand betwist immers de traditionele rol van het huwelijk en het gezin als basiscel van de maatschappij, maar elkeen mag toch ook kunnen leven op die manier zoals hij of zij het wensen voor zover dit geen verstoring teweeg brengt van de maatschappelijke orde. In de voorgestelde regeling is het seksuele of affectieve aspect van de relatie geen essentieel bestanddeel om van een wettelijke samenwoning te spreken. De wettelijke samenwoning is dan ook niet als alternatieve vorm van huwelijk te kwalificeren. De doelstelling van de indieners van het amendement bestaat enkel en alleen in de regeling van de patrimoniale toestand van personen die ertoe besloten hebben samen te gaan wonen en die, om een of andere reden, niet willen of kunnen huwen. Verschillende situaties kunnen onder voornoemde regeling vallen : heteroseksuele en homoseksuele koppels maar ook samenwonende broers en zusters.

Niettegenstaande de formaliteiten tot een minimum werden beperkt wordt de wettelijke samenwoning toch met een plechtig karakter bekleed om de akte rechtsgeldigheid te verlenen. Er zijn immers juridische gevolgen aan verbonden : zo blijft een ruime contractuele vrijheid bestaan naast de in te voeren minimale wettelijke regeling (mits eerbiediging van de openbare orde en de goede zeden), er zijn

correcties die s'imponeert. Deze taak incombeert pluttend aan de commissies des Finances et des Affaires sociales.

M. Laeremans constateert que la proposition vise, selon ses auteurs, à résoudre un certain nombre de problèmes. Les auteurs n'ont cependant pas tenu compte des effets que leur proposition aurait dans la pratique. De nombreuses personnes se détourneront délibérément du mariage pour opter pour la cohabitation légale parce que celle-ci offre de nombreux avantages, notamment la souplesse des règles régissant l'adoption et l'abandon de cette forme de vie commune et les avantages fiscaux.

La cohabitation légale concurrencera directement le mariage et sera discriminatoire à l'égard des personnes qui ne peuvent opter pour cette forme de cohabitation. Il est incompréhensible que le CVP ne défende pas ce groupe de la population. L'intervenant demande que le CVP adopte rapidement une attitude claire à ce propos. Il est inadmissible de laisser à la Cour d'arbitrage le soin de trancher la question en examinant au cas par cas s'il y a ou non discrimination, ainsi que certains l'ont suggéré.

M. Duquesne a cosigné l'amendement, parce qu'il estime qu'il existe un consensus au sujet d'un certain nombre d'éléments qui visent incontestablement à répondre à une évolution qui se manifeste au sein de la société.

La réglementation proposée élimine toute contestation sur le plan social ou éthique. Si personne ne conteste en effet le rôle traditionnel du mariage et de la famille en tant que cellule de base de la société, chacun doit toutefois pouvoir vivre comme il ou elle l'entend dans la mesure où ce mode de vie ne perturbe pas l'ordre social. Dans la réglementation proposée, l'aspect sexuel ou affectif de la relation n'est pas un élément essentiel de la cohabitation légale. La cohabitation légale ne doit dès lors pas être qualifiée de forme alternative de mariage. L'objectif des auteurs est uniquement de régler la situation patrimoniale de personnes qui ont décidé de cohabiter, mais qui, pour l'une ou l'autre raison, ne veulent pas ou ne peuvent pas se marier. La réglementation proposée peut s'appliquer à plusieurs situations : couples hétérosexuels et homosexuels, mais aussi frères et sœurs qui cohabitent.

Bien que les formalités soient réduites au minimum, il est conféré un caractère solennel à la cohabitation légale afin que l'acte acquière valeur légale. La cohabitation légale produit en effet des effets juridiques : c'est ainsi qu'il subsiste une grande liberté contractuelle (moyennant le respect de l'ordre public et des bonnes mœurs) à côté de la réglementation minimale à instaurer. La cohabitation légale produit

vermogensrechtelijke gevolgen en het recht zich — bij een geschil — tot een rechter te wenden wordt in het leven geroepen.

Eens de wettelijke samenwoning aanvaard, kan later het debat worden gevoerd over aangelegenheden zoals die betreffende de aan heteroseksuele koppels, die gedurende een bepaalde periode samenwonen, te geven toelating kinderen te adopteren.

De heer Dewael wijst erop dat de VLD-fractie zich niet kan aansluiten bij het door de heer Landuyt c.s. ingediende amendement en wel om principiële redenen. Zijn partij gaat uit van de ethische en juridische gelijkwaardigheid van heteroseksuele en homoseksuele relaties, wat niet meer is dan de uiting van het in de Grondwet vastgelegde gelijkheids- en niet-discriminatiebeginsel. De wetgever moet hierin overigens een principiële neutraliteit nastreven en de creatie van nieuwe instituten kan hieraan afbreuk doen, omdat nieuwe discriminaties dreigen in het leven te worden geroepen.

Een fundamentele modernisering van het instituut van het huwelijk dringt zich op. Zo is de bestaande echtscheidingsprocedure volledig uit de tijd en leidt zij dikwijls tot zeer pijnlijke situaties. De foutloze echtscheiding dient daarom te worden ingevoerd en ook de alimentatieregeling moet heel wat billijker worden. Principieel moet het huwelijk zowel voor homoseksuele als heteroseksuele relaties worden opengesteld. In die hypothese is er zeker geen nood aan een instelling als het geregistreerd partnerschap. Ook wordt zo geen afbreuk gedaan aan de vrijheid van de burgers om een relatie zuiver contractueel vast te leggen. Niemand is immers verplicht in het huwelijk te treden.

De heer Laeremans meent dat het oorspronkelijk wetsvoorstel van de heren Landuyt en Willems ter bescherming tegen discriminatie op grond van geslacht en seksuele of relationele voorkeur (Stuk n° 600/1-95/96) melding maakte van de gelijke behandeling van samenwonenden op sociaalrechtelijk en fiscaalrechtelijk gebied. In het amendement n° 1 komt dit niet meer voor.

Niettemin kan men bij het huidig voorstel en amendement spreken van een daadwerkelijke omwenteling in het burgerlijk recht. Oorspronkelijk was het de bedoeling voor samenwonenden enkel een beperkt aantal problemen te regelen zoals de aanwijzing van een bevoegde rechter en de bescherming van de gemeenschappelijke woning. Het amendement roept echter een geheel nieuw en concurrerend instituut in het leven dat waarschijnlijk een zeer groot aantal mensen zal aantrekken omdat het eenvoudig is en zeer soepele in- en uitstapmogelijkheden biedt, zonder enige verantwoordelijkheidszin (die aan het huwelijk wel verbonden is) te stimuleren. Door het nieuwe instituut van de wettelijke samenwoning zal het huwelijk overbodig worden en leiden tot een samenleving waar tussen de mensen enkel

des effets au regard du droit patrimonial et on instaure le droit de s'adresser — en cas de litige — à un juge.

Une fois admise la cohabitation légale, on pourra ensuite débattre de matières telles qu'autoriser l'adoption d'enfants aux couples hétérosexuels, qui cohabitent depuis un certain temps.

M. Dewael fait observer que le groupe VLD ne peut pas se rallier à l'amendement présenté par M. Landuyt et consorts, et ce, pour des raisons de principe. Son parti part du principe de l'égalité éthique et juridique entre les couples hétérosexuels et homosexuels, ce qui n'est rien d'autre que l'expression des principes d'égalité et de non-discrimination consacrés par la Constitution. Le législateur doit du reste s'efforcer de respecter en l'occurrence une neutralité de principe et la création de nouvelles institutions peut violer cette neutralité, parce qu'elle risque de créer de nouvelles discriminations.

Il s'impose de procéder à une modernisation fondamentale de l'institution du mariage. C'est ainsi que la procédure de divorce actuelle est tout à fait dépassée et engendre souvent des situations pénibles. Il faut dès lors instaurer le divorce sans faute et renforcer considérablement l'équité en matière de régime des pensions alimentaires. Les couples homosexuels doivent pouvoir contracter mariage comme les couples hétérosexuels. Dans cette hypothèse, il n'est nullement nécessaire de créer une nouvelle institution comme le partenariat enregistré et l'on évitera ainsi de porter atteinte à la liberté des citoyens de fixer une relation sur base purement contractuelle. Personne n'est en effet obligé de se marier.

M. Laeremans observe que la proposition de loi initiale de MM. Landuyt et Willems relative à la protection contre les discriminations fondées sur le sexe et les tendances sexuelles ou relationnelles (Doc. n° 600/1-95/96) faisait mention de l'égalité de traitement des cohabitants au regard du droit social et fiscal. Cet aspect ne se retrouve plus dans l'amendement n° 1.

On peut néanmoins dire que tant la proposition que l'amendement révolutionnent véritablement notre droit civil. L'objectif initial était de ne régler, pour les cohabitants, qu'un nombre limité de problèmes, tels que la désignation d'un juge compétent et la protection de l'habitation commune. L'amendement tend toutefois à créer une institution tout à fait nouvelle et concurrente, qui séduira vraisemblablement un très grand nombre de personnes en raison de sa simplicité et parce qu'elle offre des possibilités d'y entrer et d'en sortir selon une procédure très souple, sans faire appel à un quelconque sens des responsabilités (qui est par contre inhérent à l'institution du mariage). La nouvelle institution de la cohabitation légale rendra le mariage superflu et créera une société dans laquelle il n'existera plus que des liens inter-

nog losse verbanden zullen bestaan. De aan het huwelijk verbonden rechtszekerheid zal verdwijnen.

De spreker verwondert er zich in hoge mate over dat de partij van de heer Willems de fiscale en sociaalrechtelijke discriminatie ten nadele van gehuwden, die hen jaarlijks miljarden kost, blijkbaar niet wil wegwerken. Hij is van oordeel dat in de commissies die bevoegd zijn voor de fiscale en sociale aangelegenheden de discriminaties ten laste van de gehuwden best zouden worden in kaart gebracht en onderzocht, en dit voorafgaandelijk aan een regeling van de problematiek van de samenwonenden. Dergelijke discriminatie verhindert juist dat mensen nog huwen. De spreker eist voor het overige dat de Raad van State zich over de voorgestelde fundamentele hervorming van het Burgerlijk wetboek zou uitspreken.

Voorts wijst de spreker erop dat — in het kader van het debat over het zogenaamde « homo-huwelijk » — veel aangehaalde discriminaties eerder denkbeeldig zijn. Het feit dat homoseksuele partners niet kunnen huwen vormt geen discriminatie omdat er in de maatschappij nog tal van andere samenlevingsvormen bestaan die geen institutionele regeling behoeven (bijvoorbeeld broers en zussen, kloosterlingen enz.). De essentiële bedoeling van het huwelijk bestaat in het bieden van zekerheid en geborgenheid aan opgroeiende kinderen. Juist omdat partners van hetzelfde geslacht geen kinderen kunnen krijgen, kan dan ook geen sprake zijn van discriminatie te hunnen opzichte. Bovendien is het gevaar reëel dat — eens deze voorstellen goedgekeurd — de ouderschaps- en adoptierechten in een later stadium ook aan homoseksuele partners zullen worden toegekend, wat strijdig is met het recht van kinderen in een natuurlijke band met beide geslachten op te groeien. De spreker vindt dat de overheid dergelijke relaties, die wel gedoogd moeten worden, niet als model moet stimuleren.

Mevrouw Colen sluit zich bij het standpunt van de vorige spreker aan. Het beëindigen van een discriminatie is maar een voorwendsel, bewezen door het feit dat men niets doet aan de fiscale discriminatie van de gezinnen. Het debat gaat in wezen over twee fundamenteel verschillende visies op de maatschappij : de ene gebaseerd op een zuiver individualistisch geïspireerd *laisser-aller* zonder plaats voor gezinnen en kinderen, de andere op een visie waarin het gezin wel centraal staat. De CVP neemt in dit opzicht een dubbelzinnige houding aan.

De heer Bourgeois is van oordeel dat niet alleen bestaande discriminatievormen jegens homoseksuelen in het algemeen moeten worden afgeschaft maar ook die ten nadele van andere samenwonenden. Hij vindt dat een wettelijke regeling voor samenwonende homoseksuele partners noodzakelijk was. Het voorstel van de informele werkgroep, in belangrijke

personnels lâches. La sécurité juridique inhérente au mariage disparaîtra.

L'intervenant s'étonne très fort que le parti de M. Willems ne veuille apparemment pas supprimer la discrimination dont les couples mariés sont victimes sur le plan fiscal et au regard du droit social, discrimination qui leur coûte des milliards chaque année. Il estime qu'il serait souhaitable de répertorier et d'examiner, au sein des commissions compétentes en matière fiscale et sociale, les discriminations dont sont victimes les couples mariés, et ce, avant de régler la problématique des cohabitants. Cette discrimination dissuade précisément les gens d'encore se marier. L'intervenant exige pour le reste que le Conseil d'Etat se prononce sur la réforme fondamentale du Code civil qui est proposée.

L'intervenant fait par ailleurs observer que — dans le cadre du débat sur le « mariage homosexuel » — de nombreuses discriminations évoquées sont plutôt imaginaires. Le fait que les partenaires homosexuels ne peuvent pas se marier ne constitue pas une discrimination, étant donné qu'il existe encore, au sein de la société, de nombreuses formes de vie commune qui ne doivent pas être réglées sur le plan institutionnel (par exemple, la vie commune de frères et sœurs, les congrégations religieuses, etc.). L'objectif essentiel du mariage est d'offrir sécurité et protection aux enfants qui grandissent. C'est précisément parce que des partenaires de même sexe ne peuvent procréer qu'il ne peut être question de discrimination à leur égard. Le risque est en outre bien réel qu'une fois ces propositions adoptées, les droits de parenté et d'adoption soient également octroyés, à un stade ultérieur, aux partenaires homosexuels, ce qui va à l'encontre du droit qu'ont les enfants de grandir dans le cadre d'un lien naturel avec les deux sexes. L'intervenant estime que les pouvoirs publics ne doivent pas encourager comme un modèle ce type de relations qu'il faut toutefois tolérer.

Mme Colen se rallie au point de vue de l'intervenant précédent. La suppression d'une discrimination n'est qu'un prétexte, comme en témoigne le fait qu'aucune mesure n'est prise pour remédier à la discrimination fiscale frappant les ménages. Le débat s'articule en fait sur deux visions fondamentalement différentes de la société : l'une fondée sur un *laisser-aller* d'inspiration purement individualiste ne laissant aucune place aux familles et aux enfants, l'autre sur une vision axée sur la famille. Le CVP adopte une attitude ambiguë à cet égard.

M. Bourgeois considère qu'il convient de supprimer non seulement les formes de discrimination existant à l'encontre des homosexuels en général, mais également celles frappant les autres cohabitants. Il estime qu'il était indispensable d'élaborer des dispositions légales relatives aux cohabitants hétérosexuels. La proposition formulée par le groupe de

mate geïnspireerd door professor Senaeve, vormt een uitstekend uitgangspunt voor verdere bespreking.

Het huwelijk moet evenwel ruimer worden gezien dan enkel het bieden van een waarborg voor de geborgenheid en de opvoeding van kinderen. Het is dan ook niet gepast een negatief waardeoordeel uit te spreken over mensen die op een andere manier wensen samen te leven. Het voorstel over de wettelijke samenwoning aanvaarden betekent niet dat dit als een model wordt voorgesteld.

De spreker is er echter niet van overtuigd dat voor de samenwonenden een specifiek instituut moet worden gecreëerd. Op die manier ontstaan in feite drie categorieën van heteroseksuele samenwonenden : het huwelijk, de wettelijke samenwoning en de overigen die niet tot de eerste, noch tot de tweede groep behoren. De niet onder het statuut van de wettelijke samenwoning ressorterende partners zullen dus niet onder de wettelijke bescherming van het voorstel vallen. Hij had verkozen dat een aantal wettelijke regelingen waren ontworpen geweest ter wegwerking van punctuele discriminatie (zoals bijvoorbeeld met betrekking tot het adoptierecht) voor gewone samenwonenden, zonder dat zij zouden gekoppeld worden aan het statuut van de wettelijke samenwoning.

Als de wettelijke samenwoning echter ook open staat voor mensen die zonder een seksuele of affectieve band samenwonen, waarom is zij dan beperkt tot twee personen ? Het gevaar is niet denkbeeldig dat het Arbitragehof dergelijke, met het gelijkheidsbeginsel strijdige, wettelijke bepalingen zou ongegrond-wettelijk verklaren.

De heer Lozie vindt dat het voorgestelde amendement een goed uitgangspunt voor verdere discussie vormt. Principieel kan AGALEV akkoord gaan met een minimale wettelijke regeling van het samenwonen in het algemeen en met de uitsluiting van discriminaties. Het bestaan van door vorige spreker genoemde drie categorieën van samenlevingsvormen roept geen bezwaren op daar de persoonlijke vrijheid niet te kiezen voor een van de wettelijke statuten bewaard blijft.

Een regeling voor homoseksuele partners, die zoveel mogelijk moet aansluiten bij de bestaande regels van het huwelijk, dringt zich echter ook op. De kern van het debat bestaat in de vraag omtrent de mogelijkheid op ouderschap van dergelijke partners. Twee alternatieven staan open : enerzijds, de regels van het huwelijk herzien en dit instituut zonder discriminatie openstellen voor homoseksuele partners, of, anderzijds, een afzonderlijke regeling ontwerpen voor het opvoedingsrecht. De problematiek in verband met de kinderen behoeft echter in elk geval een oplossing. De spreker meent dat er evenwel geen consensus bestaat op dit ogenblik om ook voor partners van hetzelfde geslacht een met het huwelijk vergelijkbare regeling uit te werken.

travail informel, largement inspirée par le professeur Senaeve, constitue un excellent point de départ pour la suite de la discussion.

Le mariage doit cependant être considéré comme autre chose qu'une garantie pour la sécurité et l'éducation des enfants. Il est dès lors malvenu d'émettre un jugement de valeur négatif à l'encontre des personnes qui optent pour une autre forme de cohabitation. L'adoption de la proposition relative à la cohabitation légale ne signifie pas que cette dernière soit érigée en modèle.

L'intervenant n'est toutefois pas convaincu qu'il faille créer une institution spécifique pour les cohabitants. Une telle mesure créerait en fait trois catégories de cohabitants hétérosexuels : les couples mariés, les partenaires vivant en cohabitation légale et les partenaires qui n'appartiennent ni au premier ni au second groupe. Les partenaires qui ne relèvent pas du statut de la cohabitation légale ne bénéficieront donc pas de la protection légale prévue par la proposition. L'intervenant aurait préféré qu'on élabore un certain nombre de dispositions légales visant à éliminer des discriminations ponctuelles (par exemple en ce qui concerne le droit d'adoption) pour les cohabitants ordinaires, sans qu'elles soient liées au statut de la cohabitation légale.

Si la cohabitation légale était également accessible aux personnes qui cohabitent sans qu'il y ait entre elles de liens sexuels ou affectifs, pourquoi cette cohabitation serait-elle limitée à deux personnes ? Le risque est réel que de telles dispositions légales, contraires au principe d'égalité, soient déclarées anti-constitutionnelles par la Cour d'arbitrage.

M. Lozie estime que l'amendement présenté constitue un bon point de départ pour la suite du débat. En principe, le groupe AGALEV peut marquer son accord sur l'instauration d'une réglementation légale minimale de la cohabitation en général ainsi que sur la suppression des discriminations. L'existence des trois types de cohabitation cités par l'intervenant précédent n'appelle aucune réserve, puisque l'individu conserve la liberté de ne pas opter pour l'un de ces statuts légaux.

Il convient toutefois d'élaborer également, pour les partenaires homosexuels, une réglementation qui s'inspire le plus possible des dispositions qui régissent le mariage. L'essence du débat réside dans la question de savoir s'il faut permettre la parenté dans le chef de tels partenaires. Il y a deux possibilités : ou bien on revoit les règles afférentes au mariage et on ouvre cette institution sans discrimination aux partenaires homosexuels, ou bien on élabore un régime juridique distinct en ce qui concerne l'éducation des enfants. La problématique relative aux enfants doit en tout cas trouver une solution. Or, l'intervenant estime qu'il n'existe à l'heure actuelle aucun consensus pour élaborer un régime comparable à celui du mariage à l'intention des partenaires de même sexe.

De heer J.-J. Viseur vindt dat het amendement het huwelijk niet als instelling, noch als maatschappelijk gegeven, aantast. Er wordt immers geen vorm van sub-huwelijk in het leven geroepen, noch worden nieuwe rechten gecreëerd in hoofde van de samenwonenden. In feite wordt niet meer dan een samenwonen van personen officieel geregistreerd, waardoor met een reeks leefgemeenschappen (die niet noodzakelijk een seksuele of affectieve betekenis hebben en die nu eenmaal in de maatschappij bestaan), in rechte rekening zal kunnen worden gehouden. De kritiek van fiscale discriminatie jegens de gehuwden is dan ook naast de kwestie. Het amendement slaat enkel op een globale en minimale regeling van feitelijke situaties met betrekking tot de vermogens (die eveneens zuiver contractueel zou kunnen worden vastgelegd), de gemeenschappelijke woonst en de bevoegdheid van de vrederechter.

Het voorgestelde amendement kent geen specifieke voordelen toe aan hen die onder de categorie van wettelijk samenwonenden zullen vallen en wijzigt ook de bestaande fiscale discriminaties ten nadele van de gehuwden niet. Het huwelijk is toch nog meer dan een zuiver fiscale aangelegenheid. Overigens dient in dit kader ook rekening te worden gehouden met de gevolgen van de individualisering van een aantal (sociale zekerheids)rechten. Het huwelijk biedt bovendien ook een aantal juridische voordelen zoals bijvoorbeeld op het gebied van de successierechten en het sociaal recht (pensioenen en afgeleide rechten).

Het huwelijk en de wettelijke samenwoning vormen de kern van twee fundamenteel verschillende debatten. Duidelijk is wel dat de opvattingen hieromtrent zeer uiteenlopend kunnen zijn, gaande van een openstelling van het instituut van het huwelijk voor partners van hetzelfde geslacht tot een monopolie-status voor het huwelijk als enig maatschappelijk aanvaarde samenlevingsgemeenschap. Geen enkele regel van de Belgische rechtsorde verzet zich echter tegen het samenwonen van partners van hetzelfde geslacht wat overigens maatschappelijk volledig aanvaard is.

Mevrouw Herzet meent dat elkeen recht heeft op een eigen en zelf gekozen affectief leven. De wet moet die keuzemogelijkheid eerbiedigen en een bescherming scheppen voor een aantal aspecten verbonden aan het samenwonen, zoals dit betreffende de vermogenssituatie. Het adopteren van kinderen moet echter voorbehouden blijven aan heteroseksuele partners. Het voorstel van wet en het amendement n° 1 komen ontegensprekelijk neer op een fiscale discriminatie van de gehuwden. De wetgever moet die wegwerken en daar consequent de gevolgen van dragen. In het amendement ontbreken echter bepalingen met betrekking tot de verantwoordelijkheidszin van de partners en hun wederzijdse (morele en financiële) bijstandsverplichting, verplichtingen die gehuwden elkaar wel verschuldigd zijn. Hierdoor ontstaat in feite ook een vorm van discriminatie.

M. J.-J. Viseur estime que l'amendement ne porte en rien atteinte au mariage, ni en tant qu'institution, ni en tant que donnée sociétale. Il ne tend en effet pas à créer une forme de « sous-mariage » et ne crée pas de droits nouveaux dans le chef des cohabitants. On ne fait en fait qu'enregistrer officiellement la cohabitation de personnes, ce qui permettra de tenir compte, au regard du droit, d'une série de formes de vie commune (qui n'ont pas nécessairement une signification sexuelle ou affective, mais qui existent de fait dans la société). La critique concernant la discrimination fiscale à l'encontre des couples mariés, n'est dès lors pas pertinente. L'amendement vise seulement à régler un certain nombre de situations de fait de manière globale et minimale en ce qui concerne les patrimoines (ce qui pourrait également se faire dans un cadre purement contractuel), l'habitation commune et la compétence du juge de paix.

L'amendement proposé n'octroie pas d'avantages spécifiques aux personnes qui relèveront de la catégorie des cohabitants légaux et laisse telles quelles les discriminations fiscales dont sont actuellement victimes les couples mariés. Le mariage est quand même plus qu'une opération purement fiscale. Au demeurant, il y a également lieu, dans ce contexte, de tenir compte des conséquences de l'individualisation d'un certain nombre de droits (en matière de sécurité sociale). En outre, le mariage offre également un certain nombre d'avantages juridiques, comme, par exemple, dans le domaine des droits de succession et du droit social (pensions et droits dérivés).

Le mariage et la cohabitation légale sont au centre de deux débats fondamentalement différents. Il est toutefois évident que, dans ce domaine, les conceptions peuvent être très divergentes, allant de l'ouverture de l'institution du mariage à des partenaires de même sexe jusqu'à un statut monopolistique du mariage en tant que seule possibilité de vie commune socialement acceptée. Aucune règle de l'ordre juridique belge ne s'oppose toutefois à la cohabitation de partenaires de même sexe, qui est du reste totalement admis dans la société.

Mme Herzet estime que chacun a le droit de mener la vie affective qu'il a choisie. La loi doit respecter cette possibilité de choix et protéger certains éléments, tels que la situation patrimoniale, qui sont liés à la cohabitation. L'adoption doit toutefois demeurer réservée aux partenaires hétérosexuels. Il est incontestable que la proposition de loi et l'amendement n° 1 établissent une discrimination fiscale au détriment des couples mariés. Le législateur doit supprimer cette discrimination et en supporter les conséquences logiques. Il manque toutefois dans l'amendement des dispositions concernant le sens des responsabilités des partenaires et leur obligation morale et financière de se porter mutuellement assistance, obligations auxquelles les conjoints sont mutuellement tenus. Cela crée en fait aussi une forme de discrimination.

De heer Duquesne is ervan overtuigd dat de voorgestelde regeling evenwichtig is en de samenwonenden een reële keuzemogelijkheid biedt voor zover de openbare orde of de goede zeden niet in het gedrang worden gebracht. De verwarring die rond het wetsvoorstel wordt gecreëerd zou moeten stoppen : het gaat niet om een of andere vorm van huwelijk of sub-huwelijk. Juist daarom grijpt de registratie niet plaats voor de ambtenaar van de burgerlijke stand maar in de bevolkingsregisters. Het huwelijk als dusdanig, als maatschappelijke basiscel, met al zijn regels op het gebied van afstamming en erfopvolging blijft onveranderd bestaan. Het is trouwens nooit de bedoeling geweest om aan deze instelling wijzigingen aan te brengen. Dit is het voorwerp van een ander maatschappelijk debat dat weliswaar ook rijp is om te worden gevoerd. Zo is het zeker wenselijk dat een vereenvoudiging en versoepeling van de echtscheidingsregels zou worden overwogen met het oog op een maar pacifistische beëindigingsmogelijkheid van het huwelijk en meer aandacht voor de kinderen.

Met het amendement wenst men juist een minimale juridische zekerheid inzake de vermogenstoestand invoeren — zonder enige morele achtergrond — voor hen die niet willen of niet kunnen huwen. De auteurs zijn echter wel van oordeel dat ernaar moeten worden gestreefd de bestaande discriminaties als gevolg van de levenskeuze weg te werken, maar tevens dat moet worden vermeden dat bepaalde keuzes op vermogensrechtelijk gebied zouden worden bevoordeeld. Dit betreft echter een aanzienlijke opdracht die wellicht beter in de andere op dit terrein meer gespecialiseerde commissies wordt ondernomen. In een tolerante maatschappij als de huidige Belgische kan het amendement niets anders dan worden aanvaard.

De heer Willems vindt dat het parlement bij uitstek het forum is waarin het maatschappelijk debat betreffende dit onderwerp moet worden gevoerd, ongeacht de standpunten van elkeen. Het debat over het huwelijk zelf hangt in de eerste plaats af van de omschrijving die men eraan geeft. Voor hem gaat het om een persoonlijke keuze van mensen die zich duurzaam tegenover elkaar verbinden en de daaruit voortvloeiende verantwoordelijkheden opnemen. Dergelijk engagement kan worden geformaliseerd in een huwelijk, maar dit hoeft niet.

Een andere discussie is deze over het geregistreerd partnerschap. Partners van hetzelfde geslacht zouden dezelfde kansen moeten hebben om hun keuze op dezelfde wijze juridisch te omkaderen als de heteroseksuele partners. Bij de bespreking van deze aangelegenheid stelt zich ook de problematiek van de adoptie met de bijhorende consequenties voor sommige door België gesloten verdragen.

*
* *

M. Duquesne est convaincu que la formule en projet est équilibrée et offre aux cohabitants une véritable possibilité de choix pour autant que l'ordre public et les bonnes mœurs ne soient pas compromis. Il doit être mis fin à la confusion qui entoure la proposition de loi : il ne s'agit pas d'une forme quelconque de mariage ou de sous-mariage. C'est la raison pour laquelle le partenariat n'est pas enregistré devant l'officier de l'état civil, mais dans les registres de la population. En tant que tel, le mariage, cellule de base de la société, avec toutes les règles qu'il implique en matière de filiation et de succession, demeure intact. Il n'a du reste jamais été question d'apporter des modifications à cette institution. Ce point fait l'objet d'un autre débat de société qu'il est sans doute temps d'ouvrir. Ainsi est-il certainement souhaitable d'envisager une simplification et un assouplissement des dispositions relatives au divorce, afin qu'il puisse être mis fin au mariage de manière plus pacifique et que les enfants puissent bénéficier d'une plus grande attention.

L'amendement tend précisément à introduire un minimum de sécurité juridique en matière de situation patrimoniale — en l'absence de tout contexte moral — au bénéfice de ceux qui ne veulent ou ne peuvent pas se marier. Les auteurs considèrent néanmoins qu'il faut veiller à supprimer les discriminations existantes découlant d'un choix de vie, mais qu'il convient également d'éviter d'avantager certains choix sur le plan du droit patrimonial. Il s'agit là d'une tâche considérable qu'il vaudrait sans doute mieux confier à d'autres commissions spécialisées en la matière. Dans une société aussi tolérante que la société belge actuelle, l'amendement ne peut qu'être adopté.

M. Willems estime que le parlement est le forum idéal pour mener le débat de société consacré à ce sujet, indépendamment des points de vue de chacun. Le débat relatif au mariage dépend avant tout de la définition que l'on en donne. Il estime, quant à lui, qu'il s'agit d'un choix personnel de personnes qui prennent un engagement mutuel durable et assument les responsabilités qui en découlent. Pareil engagement peut, mais ne doit pas, être officialisé sous la forme d'un mariage.

Autre chose est le débat sur le partenariat enregistré. Les partenaires de même sexe devraient avoir la possibilité de conférer le même cadre juridique à leur choix que les partenaires hétérosexuels. L'examen de cette question soulève également le problème de l'adoption et des conséquences qui en découlent quant à certaines conventions conclues par la Belgique.

*
* *

De minister van Justitie herinnert eraan dat de regering zich destijds heeft geëngageerd om op dit domein ten volle met de commissie voor de Justitie samen te werken. Hij keurt de overeenstemming in de commissie goed over de wettelijke samenwoning als een minimale juridische bescherming voor een maatschappelijk te erkennen realiteit, zonder dat een nieuw instituut in het leven wordt geroepen. Het huwelijk is meer dan de vier punten waarop de regeling van de wettelijke samenwoning betrekking heeft.

4. Artikelsgewijze bespreking

De heer Duquesne stelt voor om door middel van subamendementen op het amendement n° 1 de artikelsgewijze bespreking te laten verlopen met het oog op de door te voeren aanpassingen. Amendement n° 1 vervangt immers nagenoeg het volledige wetsvoorstel betreffende het samenlevingscontract. De artikelsgewijze bespreking volgt de structuur van het amendement n° 1 en zijn onderdelen. De commissie stemt in met de voorgestelde werkwijze.

Artikel 1

Dit artikel geeft geen aanleiding tot bespreking.

Art. 2

De vertegenwoordiger van de minister van Justitie vraagt of de voorgestelde aanvulling van artikel 147 van het Burgerlijk wetboek met de bepaling dat men geen huwelijk mag aangaan zolang men verbonden is door een wettelijke samenwoning, niet anders kan worden geredigeerd door te stellen dat een gehuwde zich niet kan verbinden door een wettelijke samenwoning, wat wellicht beter aan de bedoeling beantwoordt. Op basis van de voorgestelde bepaling zou het bijvoorbeeld onmogelijk worden voor twee broers die wettelijk samenwonen om te huwen. Zoals in het amendement gesteld gaat het om een huwelijksverbod.

De heer Landuyt wijst erop dat een duidelijk onderscheid tussen de twee terzake relevante artikelen dient te worden gemaakt : enerzijds het artikel dat de huwelijksvoorwaarden regelt (nieuw artikel 147 van het Burgerlijk wetboek — om te kunnen huwen mag men niet reeds gehuwd, noch verbonden door een wettelijke samenwoning zijn), en anderzijds het artikel dat de voorwaarden voor de wettelijke samenwoning vastlegt waaronder het verbod om verbonden te zijn door een huwelijk of een andere wettelijke samenwoning (nieuw artikel 1475, § 1, van het Burgerlijk Wetboek). Beide stelsels mogen niet vermenigd geraken. Het is essentieel dat bij de huwelijksvoorwaarden wordt bepaald dat geen wettelijke samenwoning mogelijk is omdat het huwelijk exclusief is

Le ministre de la Justice rappelle que le gouvernement s'est engagé à l'époque à collaborer pleinement avec la commission de la Justice en cette matière. Il approuve l'accord intervenu au sein de la commission à propos de la cohabitation légale en tant que protection juridique minimale à accorder à une réalité sociale qu'il convient de reconnaître, sans créer d'institution nouvelle. Le mariage représente davantage que les quatre points faisant l'objet des dispositions relatives à la cohabitation légale.

4. Discussion des articles

M. Duquesne propose de procéder à la discussion des articles sur la base des sous-amendements à l'amendement n° 1 en vue d'apporter les modifications nécessaires. L'amendement n° 1 remplace en effet quasi intégralement la proposition de loi concernant le contrat de vie commune. La discussion des articles suivra la structure de l'amendement n° 1 et des dispositions qu'il contient. La commission marque son accord sur la méthode de travail proposée.

Article 1er

Cet article ne donne lieu à aucune observation.

Art. 2

Le représentant du ministre de la Justice demande si la disposition visant à compléter l'article 147 du Code civil et prévoyant que nul ne peut contracter mariage s'il est lié par une déclaration de cohabitation légale ne pourrait pas être formulée différemment et disposer que nulle personne mariée ne peut se lier par une déclaration de cohabitation légale, ce qui traduit sans doute mieux les intentions des auteurs. En vertu de la disposition proposée, deux frères liés par une déclaration de cohabitation légale ne pourraient par exemple pas contracter mariage. Dans sa formulation actuelle, l'amendement interdit de contracter mariage.

M. Landuyt souligne qu'il convient de faire clairement le départ entre les deux articles concernés en l'occurrence : d'une part, l'article relatif aux conditions requises pour pouvoir contracter mariage (nouvel article 147 du Code civil — pour pouvoir contracter mariage, on ne peut être déjà marié, ni lié par une déclaration de cohabitation légale), et d'autre part, l'article fixant les conditions de la cohabitation légale, dont l'interdiction d'être lié par un mariage ou une autre déclaration de cohabitation légale (nouvel article 1475, § 1er, du Code civil). Les deux articles ne peuvent être confondus. Il est essentiel de préciser parmi les conditions du mariage que les époux ne peuvent se lier par une déclaration de cohabitation légale, parce que le mariage est exclusif.

De heer Barzin suggereert een regeling waarbij het huwelijk van rechtswege een einde maakt aan de wettelijke samenwoning.

De heer Moureaux meent dat in het voorbeeld van twee samenwonende broers eerst een einde moet worden gesteld aan de wettelijke samenwoning. Het enige wat men wil uitsluiten is dat tegelijkertijd een huwelijk en een wettelijke samenwoning zouden coëxisteren, in het belang van de andere partner. Aan de wettelijke samenwoning moet een formeel einde worden gesteld overeenkomstig de procedure van de voorgestelde regeling. Dit verhindert geenszins een later huwelijk.

De heer Landuyt stelt dat, in de hypothese van een beëindiging van rechtswege van de wettelijke samenwoning door een huwelijk, in het voorstel een bepaling zou moeten worden opgenomen waardoor de ene partner van de wettelijke samenwoning formeel in kennis wordt gesteld van het huwelijk van de andere partner. Die kennisgeving zou in die hypothese kunnen gelden als een kennisgeving van beëindiging. Volgens de spreker is het oorspronkelijk voorgesteld systeem wel het eenvoudigst en verdient het de voorkeur.

Ook *de heer Duquesne* verkiest de oorspronkelijk voorgestelde regeling. In de door de heer Barzin gesuggereerde regeling moet in elk geval rekening worden gehouden met een te verrichten kennisgeving zowel aan de andere betrokken partner als aan het gemeentebestuur.

De heer J.-J. Viseur stelt voor het artikel 2 van amendement n° 1 te schrappen en het voorgestelde artikel 1475, § 1, eerste lid, aan te vullen met een precisering dat men onder de wettelijke samenwoning verstaat het gemeenschappelijk samenleven van twee *niet gehuwde* personen, wat neerkomt op de impliciete uitsluiting van een tegelijkertijd voorkomen van een huwelijk en een wettelijke samenwoning. In het volgend lid van artikel 1475, § 1, kan bij de oorzaken van beëindiging van rechtswege van de wettelijke samenwoning, het huwelijk van één van de partners worden toegevoegd. Het is logisch uit de onverenigbaarheid van beide stelsels af te leiden dat het huwelijk van een van de partners automatisch leidt tot de ontbinding van de wettelijke samenwoning.

De heer Willems meent dat dit voorstel de coherentie wel ten goede komt omdat zo alle bepalingen betreffende de voorwaarden, samen komen te staan en het niet meer noodzakelijk is een bijkomend huwelijksbeletsel in te voeren.

De heer Giet meent dat het amendement wel formaliteiten vastlegt om het einde van de wettelijke samenwoning vast te stellen, maar niets bepaalt inzake de patrimoniale gevolgen of het lot van de kinderen na de beëindiging. De vrederechter is zeker bevoegd wanneer de verstandhouding verstoord is — gedurende de samenwoning — met het oog op voorlopige maatregelen en in afwachting van beterschap in de relatie. De vraag is of de vrederech-

M. Barzin suggère de prévoir que le mariage met fin de plein droit à la cohabitation légale.

M. Moureaux estime que dans le cas de deux frères qui cohabitent, par exemple, il doit d'abord être mis fin à la cohabitation légale. La seule chose que l'on veut exclure est la coexistence d'un mariage et d'une cohabitation légale, et ce, dans l'intérêt de l'autre partenaire. La cohabitation légale doit être dissoute officiellement conformément à la procédure prévue dans les dispositions à l'examen. Cela n'empêche d'aucune manière un mariage ultérieur.

M. Landuyt fait observer que, dans l'hypothèse où le mariage mettrait fin de plein droit à la cohabitation, il y aurait lieu d'insérer une disposition prévoyant qu'un partenaire de la cohabitation légale sera officiellement informé du mariage de l'autre. Dans ce cas, cette notification pourrait valoir notification de la dissolution. L'intervenant considère que le régime proposé initialement est sans conteste le plus simple et mérite d'être retenu.

M. Duquesne donne, lui aussi, la préférence à la procédure proposée initialement. Dans le cadre de la procédure proposée par M. Barzin, il faudrait de toute manière donner notification au partenaire concerné et à l'administration communale.

M. J.-J. Viseur propose de supprimer l'article 2 de l'amendement n° 1 et de compléter l'article 1475, § 1er, alinéa 1er, proposé par une disposition précisant que par « cohabitation légale », il y a lieu d'entendre la situation de vie commune de deux personnes *non mariées*, ce qui revient à exclure implicitement la concomitance d'un mariage et d'une cohabitation légale. À l'alinéa suivant de l'article 1475, § 1er, on pourrait ajouter le mariage de l'un des partenaires aux causes mettant fin de plein droit à la cohabitation légale. Il est logique de déduire de l'incompatibilité des deux régimes que le mariage de l'un des partenaires entraîne automatiquement la dissolution de la cohabitation légale.

M. Willems estime que cette proposition favorise la cohérence, étant donné que toutes les dispositions relatives aux conditions sont ainsi réunies et qu'il n'est plus nécessaire de prévoir une entrave supplémentaire au mariage.

M. Giet fait observer que s'il fixe les formalités par lesquelles il peut être mis fin à la cohabitation légale, l'amendement ne prévoit rien quant aux effets patrimoniaux ou au sort des enfants après la dissolution. Le juge de paix est certes compétent lorsque l'entente est perturbée — pendant la cohabitation — pour ordonner des mesures provisoires en attendant que l'entente s'améliore, mais la question est de savoir s'il reste compétent pour les contestations qui pour-

ter nog bevoegd is voor betwistingen die kunnen ontstaan naar aanleiding van de beëindiging van een samenwoning ongeacht de oorzaak ervan.

Volgens *de heer Duquesne* is het in dat geval de gemeenrechtelijk bevoegde rechter die kan optreden. In het amendement n° 1 heeft men enkel voorlopige maatregelen, gericht op het herstel van een tijdelijk verstoorde relatie, op het oog. De spreker meent dat de duur van de beschikking van de vrederechter tot één jaar kan worden beperkt. De bevoegdheid van de vrederechter heeft geen enkele invloed op de gewone bevoegdheidsregels die volle uitwerking krijgen, wanneer na een zekere periode blijkt dat in de relatie geen verbetering optreedt.

Dit betekent, volgens *de heer Giet*, dat voor de regeling van het bezoekrecht bij de beëindiging van een samenwoning met een of meerdere kinderen, de jeugdrechtsbank bevoegd is, en de rechtbank van eerste aanleg voor de oplossing van problemen in verband met de onverdeeldheid van de goederen.

Wat de voorgestelde periode van een jaar betreft, hiermee raakt men aan een actueel probleem van rechtspraak over de bevoegdheid van de vrederechter wanneer hij op basis van artikel 223 van het Burgerlijk Wetboek dringende voorlopige maatregelen beveelt. Voornoemd artikel zegt niets over de duur van zijn beschikking. In de praktijk kan de duur van die maatregelen dan ook verschillen van vredegericht tot vredegericht, van enkele maanden tot onbeperkt of tot wanneer een van de partijen een initiatief in de procedure neemt, zoals het instellen van de echtscheidingsprocedure of een verzoening.

Theoretisch lijkt het misschien aangewezen een geldigheidsduur te verbinden aan dergelijke beschikking, maar het kan ook gevaarlijk zijn, zeker wanneer zij betrekking heeft op kinderen van de partners. Op die manier voelen de partijen zich misschien verplicht tot het nemen van definitieve maatregelen, zoals het instellen van de echtscheidingsprocedure of het beëindigen van een wettelijke samenwoning om de jeugdrechtsbank in staat te stellen zich definitief over de kinderen uit te spreken. Voor de spreker is het vastleggen van een maximum duur voor die maatregelen moeilijk aanvaardbaar en is het te verkiezen dat de magistraat zelf oordeelt over de duur van de door hem bevolen maatregelen.

De heer Duquesne heeft de indruk dat magistraten die de neiging hebben de dringende voorlopige maatregelen zo veel mogelijk te verlengen bij huwelijks-moeilijkheden, die maatregelen tot een minimum zullen trachten te beperken bij een wettelijke samenwoning.

Dit hangt nauw samen met de visie op het huwelijk : is men ervan overtuigd dat dit de beste samenlevingsvorm is, dan zal men immers de neiging hebben deze zo lang mogelijk te laten standhouden. In de toekomst zal zich evenwel ook over de wettelijke samenwoning, een rechtspraak ontwikkelen op basis van de verschillende bij de magistraten heersende opvattingen.

raient survenir à la suite de la dissolution d'une cohabitation, quelles qu'en soient les causes.

M. Duquesne estime que c'est, dans ce cas, le juge compétent en vertu du droit commun qui peut intervenir. L'amendement n° 1 ne concerne que les mesures provisoires ordonnées en vue de rétablir une entente temporairement perturbée. L'intervenant estime que les effets de l'ordonnance du juge de paix peuvent être limités à un an. La compétence du juge de paix n'a aucune incidence sur les règles de compétence ordinaires, qui s'appliquent pleinement s'il s'avère après un certain temps qu'aucune amélioration n'intervient dans la relation.

M. Giet en déduit que c'est le tribunal de la jeunesse qui est compétent pour organiser le droit de visite lors de la dissolution d'une cohabitation avec un ou plusieurs enfants et que c'est le tribunal de première instance qui est compétent pour résoudre les problèmes relatifs à l'indivision des biens.

En ce qui concerne la période d'un an proposée, on touche en l'occurrence à un problème actuel de jurisprudence concernant la compétence du juge de paix lorsqu'il ordonne des mesures urgentes et provisoires en application de l'article 223 du Code civil. L'article ne précise toutefois pas la durée de validité de la décision du juge. Dans la pratique, cette durée peut dès lors varier, selon le juge de paix qui les prononce, de quelques mois à une durée illimitée ou jusqu'à ce qu'une des parties prenne une initiative dans le cadre de la procédure, par exemple en engageant une procédure en divorce ou une conciliation.

S'il peut paraître opportun, en théorie, de fixer une durée de validité pour ce genre de décision, cela n'est pas non plus sans danger, surtout lorsque la décision concerne les enfants des partenaires. Les parties peuvent alors se sentir obligées de prendre des mesures définitives, telles que l'engagement d'une procédure en divorce ou la dissolution de la cohabitation légale, afin de permettre au tribunal de la jeunesse de statuer de façon définitive sur le sort des enfants. La fixation d'une durée de validité maximale paraît difficilement acceptable à l'intervenant, qui estime préférable de permettre au magistrat de déterminer lui-même la durée des mesures qu'il ordonne.

M. Duquesne a l'impression que les magistrats, qui sont enclins à prolonger au maximum la durée des mesures urgentes et provisoires en cas de difficultés conjugales, tenteront de la réduire au minimum dans le cas d'une cohabitation légale.

L'attitude adoptée est étroitement liée à l'idée que l'on se fait du mariage : si l'on est convaincu qu'il s'agit de la meilleure forme de cohabitation, on aura en effet tendance à la sauvegarder le plus longtemps possible. A l'avenir, la cohabitation légale donnera toutefois aussi lieu à l'établissement d'une jurisprudence qui sera la somme des différentes conceptions prévalant chez les magistrats.

De heer Willems wijst erop dat in het kader van artikel 223 van het Burgerlijk Wetboek, om redenen die misschien gelden bij een echtscheiding, niet noodzakelijkerwijze bij de wettelijke samenwoning een termijn moet worden ingevoerd, tenzij dan voor wat de gemeenschappelijke verblijfplaats betreft. Dit kan echter ook aan de wijsheid van de rechter worden overgelaten.

De heer Jean-Jacques Viseur dient in het licht van de voorgaande bespreking *subamendement n° 18* (Stuk n° 170/3) in, teneinde het voorgestelde artikel 2 te schrappen. De bepaling met betrekking tot het huwelijksbeletsel wordt beter verplaatst naar artikel 1475, § 1, wat voorwerp is van zijn *subamendement n° 19* (Stuk n° 170/3).

De vertegenwoordiger van de minister wijst erop dat de voorgestelde bepaling vrij streng is en of niet beter kan worden gesteld dat een samenwoningsverklaring door gehuwden niet kan worden afgelegd en dit onder artikel 1475, § 2, 1°, onder te brengen.

Misschien wordt ook beter voorzien dat het huwelijk automatisch de wettelijke samenwoning beëindigt.

De heer Bourgeois vraagt zich af of de in artikel 2 voorgestelde invoeging in artikel 147 van het Burgerlijk Wetboek van een bepaling dat men geen huwelijk mag aangaan zolang men verbonden is door een wettelijke samenwoning, wel correct geformuleerd is. Het is evident dat tal van personen, tot welke het voorstel zich richt, bij definitie geen huwelijk kunnen aangaan, zoals wanneer het om bloedverwanten gaat. In dit opzicht is dergelijke bepaling overbodig.

De heer Jean-Jacques Viseur meent dat hierin juist een grond ligt voor zijn *subamendement n° 18*. Artikel 1475, § 1, tweede lid, dient vast te leggen welke gronden van rechtswege de ontbinding van de overeenkomst betreffende de wettelijke samenwoning meebrengen, zoals het huwelijk.

De heer Moureaux ziet niet in wat het belang kan zijn om in het voorgesteld artikel 1475, § 1, eerste lid, expliciet op te nemen dat het moet gaan om twee ongehuwde personen, terwijl § 2 van hetzelfde artikel reeds als voorwaarde stelt dat men niet verbonden mag zijn door een huwelijk.

Wat de beëindiging van rechtswege door een huwelijk betreft, naast het overlijden van een van de partijen of de beëindiging overeenkomstig artikel 1476, § 2, dit lijkt hem tegenstrijdig te zijn met de verplichting voor diegenen die willen huwen het artikel 1476, § 2, na te leven. Eén van de partners bij een wettelijke samenwoning kan zo ineens worden geconfronteerd met een gehuwde partner. Wanneer een partner wenst te huwen moet hij overeenkomstig artikel 1476, § 2, eerst een einde stellen aan de samenwoning.

De heer Landuyt is ook van mening dat de toevoeging van het adjectief « ongehuwde » in artikel 1475, § 1, eerste lid, overbodig is gelet op de beletsels die verder staan en het is bovendien onvolledig omdat

M. Willems fait observer qu'il ne faut pas nécessairement, dans le cadre de l'article 223 du Code civil, fixer de délai dans le cas de la cohabitation légale — alors qu'il y a peut-être des raisons de le faire en cas de divorce —, sauf en ce qui concerne la résidence commune. La durée des mesures peut toutefois aussi être laissée à l'appréciation du juge.

M. Jean-Jacques Viseur présente, à la lumière de la discussion qui vient de s'engager, un *sous-amendement (n° 18 — Doc. n° 170/3)* tendant à supprimer l'article 2 proposé. Il est préférable de déplacer la disposition relative à l'empêchement au mariage à l'article 1475, § 1er. Tel est l'objet de son *sous-amendement n° 19* (Doc. n° 170/3).

Le représentant du ministre souligne que la disposition proposée est assez stricte et demande s'il ne serait pas préférable de prévoir qu'une déclaration de cohabitation légale ne peut être faite par des personnes mariées et faire figurer une telle disposition sous le 1° de l'article 1475, § 2.

Peut-être serait-il préférable de prévoir que le mariage met automatiquement fin à la cohabitation légale.

M. Bourgeois se demande si la formulation de la disposition que l'article 2 propose d'insérer dans l'article 147 du Code civil, en vertu de laquelle nul ne peut contracter mariage s'il est lié par une déclaration de cohabitation légale, est correcte. Il est clair que nombre de personnes auxquelles la proposition s'adresse ne peuvent, par définition, contracter mariage. C'est par exemple le cas des parents. A cet égard, cette disposition est superflue.

M. Jean-Jacques Viseur considère que c'est précisément là le fondement de son *sous-amendement n° 18*. L'article 1475, § 1er, alinéa 2, doit déterminer les causes qui, comme le mariage, emportent de plein droit la dissolution de la cohabitation légale.

M. Moureaux ne voit pas l'intérêt de prévoir explicitement à l'article 1475, § 1er, alinéa 1er, qu'il doit s'agir de deux personnes non mariées, dès lors que le même article précise en son § 2, qu'on ne peut être engagé dans les liens du mariage.

En ce qui concerne la disposition selon laquelle, outre le décès d'une des parties ou la dissolution conformément à l'article 1476, § 2, le mariage met fin de plein droit à la cohabitation, elle lui paraît contraire à l'obligation imposée à ceux qui souhaitent contracter mariage de respecter l'article 1476, § 2. L'un des partenaires d'une cohabitation légale peut ainsi se trouver subitement face à un partenaire marié. Lorsqu'un partenaire souhaite contracter mariage, il est tenu de mettre fin à la cohabitation conformément à l'article 1476, § 2.

M. Landuyt estime, lui aussi, qu'il est inutile d'insérer les mots « non mariées » à l'article 1475, § 1er, compte tenu des empêchements prévus plus loin. En outre, la disposition serait ainsi incomplète, puis-

men ook niet door een andere wettelijke samenwoning mag zijn verbonden, wat in het lid niet wordt vermeld. Het verdient de voorkeur als beletsel op te nemen dat men niet mag gehuwd zijn om te kunnen samenwonen.

De heer Jean-Jacques Viseur stelt dat wat de voorgestelde wijziging van artikel 1475, § 1, tweede lid, betreft, de beëindiging van de wettelijke samenwoning in een aantal hypothesen, geen dubbel gebruik uitmaakt met § 2 die de voorwaarden opsomt om een verklaring van wettelijke samenwoning te kunnen afleggen. Hij gaat uit van de situatie waarin partijen dergelijke verklaring hebben afgelegd en plots één van de twee wenst te huwen.

Op het ogenblik van de verklaring waren beide vrij dergelijke verklaring af te leggen vermits geen van beide gehuwd waren. Het is echter van belang dat wanneer er een huwelijk gesloten wordt ook aan de wettelijke samenwoning juridisch en van rechtswege een einde wordt gesteld. Het is niet voldoende te stellen dat er geen huwelijk kan zijn zonder dat eerst aan de voorwaarde van artikel 1476, § 2, is voldaan.

De heer Duquesne meent dat niet alleen de betwisting van een huwelijk, maar ook van de rechten van de samenwonende, die niet werd geïnformeerd over de nieuwe situatie, moet worden vermeden. Die kan immers schade lijden daar de patrimoniale gevolgen van het samenwonen kunnen blijven bestaan. Er moet in elk geval duidelijkheid bestaan over het einde van de toestand van samenwoning. Dit dient formeel te worden opgetekend en ter kennis van de andere partij worden gebracht. Het is denkbaar dat een samenwoning juridisch blijft bestaan maar de partijen geen echte onderliggende relatie meer bezitten en zich niet bekommeren om de aan het statuut verbonden formaliteiten. Zo zou een van hen in het huwelijk kunnen treden met een juridische onzekerheid over de rechten van de andere partner tot gevolg. De primordiale bezorgdheid van de wetgever moet erin bestaan dat in dergelijke situaties duidelijke regels gelden.

De vertegenwoordiger van de minister meent dat de wettelijke samenwoning als een huwelijksbeletsel ook een internationaal aspect vertoont.

Belgen die in het buitenland willen huwen zullen moeten bewijzen dat er voor hen geen huwelijksbeletsel bestaat wat op moeilijkheden kan stuiten wanneer de buitenlandse wetgeving geen instituut van wettelijke samenwoning kent.

Art. 3

De heer Laeremans stelt bij *subamendement n° 14* (Stuk n° 170/3) voor het volledige artikel 3 van het amendement n° 1 te schrappen en hij verwijst hierbij naar zijn reeds uiteengezet standpunt.

qu'on ne peut pas non plus être engagé dans une autre cohabitation légale. Il serait préférable de prévoir comme empêchement que le mariage interdit la cohabitation.

M. Jean-Jacques Viseur considère qu'en ce qui concerne la modification qu'il propose d'apporter à l'article 1475, § 1er, alinéa 2, la dissolution de la cohabitation légale ne fait pas, dans un certain nombre d'hypothèses, double emploi avec le § 2, celui-ci énumérant les conditions à remplir pour pouvoir faire une déclaration de cohabitation légale. Il envisage le cas où l'un des partenaires qui ont fait une telle déclaration souhaite subitement se marier.

Au moment de la déclaration, les deux parties pouvaient faire une telle déclaration, puisqu'aucune d'entre elles n'était mariée. Il importe toutefois qu'en cas de mariage, la cohabitation légale prenne fin juridiquement et de plein droit. Il ne suffit pas de prévoir que la condition fixée à l'article 1476, § 2 doit être remplie avant qu'il puisse y avoir mariage.

M. Duquesne estime qu'il faut éviter qu'un mariage, mais aussi que les droits du cohabitant qui n'a pas été informé de la nouvelle situation puissent faire l'objet d'une contestation. Le cohabitant peut en effet subir un préjudice par suite de la persistance éventuelle des effets patrimoniaux de la cohabitation. La fin de la situation de vie commune doit en tout cas être clairement marquée. Elle doit être actée formellement et notifiée à l'autre partie. Il se pourrait qu'une cohabitation continue d'exister juridiquement, alors que les parties n'entretiennent plus de véritable relation et ne se préoccupent plus des formalités afférentes au statut. Ainsi, une des parties pourrait contracter mariage entraînant une insécurité juridique quant aux droits de l'autre partenaire. Le souci principal du législateur doit être de prévoir des règles claires en perspective de situations de ce genre.

Le représentant du ministre estime que la cohabitation légale en tant qu'obstacle au mariage revêt aussi un aspect international.

Les Belges voulant contracter mariage à l'étranger devront prouver qu'il n'y a pas d'empêchements au mariage, ce qui peut poser des problèmes si la législation étrangère ignore l'institution de la cohabitation légale.

Art. 3

M. Laeremans présente un *sous-amendement (n° 14, Doc. n° 170/3)* tendant à supprimer l'article 3 de l'amendement n° 1 et renvoie à ce sujet à la position qu'il a développée précédemment.

Artikel 1475 Burgerlijk Wetboek

1. *De heer J.-J. Viseur* stelt bij subamendement n° 19 (Stuk n° 170/3), en als gevolg van zijn voorstel tot schrapping van artikel 2 (cf. subamendement n° 18), voor om in het voorgestelde artikel 1475, § 1, de volgende wijzigingen aan te brengen :

- a. in het eerste lid, de woorden « ongetrouwde » invoegen tussen de woorden « twee » en « personen »;
- b. in het tweede lid, de woorden « het huwelijk of » invoegen tussen de woorden « door » en « het overlijden ». Het huwelijk dient als een wettelijke grond tot ontbinding van de wettelijke samenwoning te worden beschouwd.

De heren Landuyt en Moureaux vinden punt a van subamendement n° 19 overbodig en verwijzen naar hun opmerkingen bij artikel 2. Punt a slaat op de vraag of een samenwoningsverklaring kan worden afgelegd wanneer men gehuwd is. Het voorgestelde artikel 1475 belet dit reeds.

De bij subamendement n° 18 voorgestelde schrapping van artikel 2 heeft, volgens *de heer Moureaux*, betrekking op het punt b van subamendement n° 19. Hierdoor wordt van het huwelijk een grondslag tot ontbinding van de wettelijke samenwoning gemaakt, wat logisch is omdat beide rechtstoestanden niet samen kunnen bestaan.

Het moet duidelijk zijn dat de partner die verbonden is door een wettelijke samenwoning en die wenst te huwen, dit uiteraard kan doen maar mits hij de in artikel 1476 beschreven procedure naleeft. Een regularisering van de toestand is onontbeerlijk en het einde van de wettelijke samenwoning moet net als het begin ervan juridisch geregistreerd worden. Een probleem ligt wel in de kennisgeving aan de andere partner.

De heer Jean-Jacques Viseur erkent dat het punt a van zijn subamendement n° 19 wellicht overbodig is, en trekt diensgevolge dit gedeelte van het subamendement in. Wat het punt b betreft, kunnen aanzienlijke problemen rijzen, op basis van de oorspronkelijke tekst, niet alleen inzake het internationaal privaatrecht maar ook voor de toepassing van het interne recht. Uit de argumentatie van de vorige spreker volgt dat men om te kunnen huwen een of ander bewijs moet kunnen voorleggen waaruit blijkt dat de wettelijke samenwoning is ontbonden.

Vanuit het oogpunt van het internationaal privaatrecht is het denkbaar dat twee personen huwen in een land dat geen wettelijke samenwoning kent en bijgevolg ook geen dergelijke huwelijksvoorwaarde. In dat geval zou men te maken kunnen hebben met het tegelijkertijd bestaan van een huwelijk en een wettelijke samenwoning. Zal dit, naar Belgisch recht, een grond (van openbare orde) voor nietigheid van het huwelijk vormen ook voor de in het buitenland aangegane huwelijken ?

De heer Moureaux meent dat amendement n° 1 uitging van de primauté van de wettelijke samen-

Article 1475 du Code civil

1. *M. J.-J. Viseur* présente un sous-amendement (n° 19, Doc. n° 170/3), corollaire de son sous-amendement n° 18 visant à supprimer l'article 2, tendant à apporter les modifications suivantes à l'article 1475, § 1er :

- a. à l'alinéa 1er, insérer les mots « non mariées » entre le mot « personnes » et les mots « ayant fait »;
- b. à l'alinéa 2, insérer les mots « se marie » entre le mot « parties » et le mot « décède ». Le mariage doit être considéré comme une cause légale de dissolution de la cohabitation légale.

MM. Landuyt et Moureaux considèrent que le point a du sous-amendement n° 19 est superflu et renvoient aux observations qu'ils ont formulées au cours de la discussion de l'article 2. Le point a porte sur la question de savoir si on peut faire une déclaration de vie commune alors que l'on est marié. Or, l'article 1475 proposé précise déjà que le mariage constitue un empêchement.

Pour *M. Moureaux*, la suppression de l'article 2 proposée par le sous-amendement n° 18 concerne le point b du sous-amendement n° 19. Le mariage devient ainsi une cause de dissolution de la cohabitation légale, ce qui est logique, étant donné que les deux statuts juridiques sont incompatibles.

Il faut qu'il soit clair que le partenaire qui est lié par une déclaration de cohabitation légale et qui souhaite contracter mariage peut évidemment le faire, pour autant qu'il respecte la procédure prévue à l'article 1476. Il est indispensable de régulariser la situation et la fin de la cohabitation légale doit être actée, tout comme l'a été son ouverture. La notification à l'autre partenaire pose toutefois un problème.

M. Jean-Jacques Viseur reconnaît que le point a de son sous-amendement n° 19 est superflu et retire dès lors cette partie du sous-amendement. En ce qui concerne le point b, l'auteur estime que le texte initial peut poser d'importants problèmes, non seulement sur le plan du droit international privé, mais aussi pour l'application du droit interne. Il ressort des arguments avancés par l'intervenant précédent que pour pouvoir contracter mariage, il faut pouvoir apporter la preuve de la dissolution de la cohabitation légale.

Du point de vue du droit international privé, il se pourrait que deux personnes se marient dans un pays ne connaissant pas le régime de la cohabitation légale et dans lequel il n'est, dès lors, pas mis de telle condition au mariage. Dans ce cas, il pourrait y avoir concomitance d'un mariage et d'une cohabitation légale. Cette situation constituerait-elle, au regard du droit belge, une cause (d'ordre public) de nullité du mariage, y compris en ce qui concerne les mariages contractés à l'étranger ?

M. Moureaux estime que l'amendement n° 1 procédait du principe de la primauté de la cohabitation

woning op het huwelijk in de zin dat wanneer een van de partners van een wettelijke samenwoning huwde, het huwelijk nietig was. Wanneer echter artikel 2 wordt geschrapt, en de toestand doet zich voor dat een partner uit een wettelijke samenwoning huwt, dan is het huwelijk in principe geldig. Volgens het Belgisch recht zal degene die huwt de in artikel 1476 bedoelde verklaring dienen af te leggen. Er moet immers duidelijkheid bestaan over de rechtsverhoudingen.

Het naast elkaar voorkomen in officiële registers van de beide instituten moet worden vermeden. Zelfs wanneer het voorschrift van artikel 1476 niet werd nageleefd (het verwittigen van de andere partner bij de wettelijke samenwoning), zal het huwelijk geldig zijn, onder voorbehoud van een gemeenrechtelijke vordering op schadevergoeding in hoofde van de achterblijvende partner. De fout begaan door het niet verwittigen van de andere partner brengt niet de nietigheid van het huwelijk mee.

De heer Jean-Jacques Viseur gaat hiermee akkoord maar vraagt zich af of het niet duidelijker is het gedeelte van zijn subamendement n° 19 betreffende het tweede lid van artikel 1475, § 1, te aanvaarden en er uitdrukkelijk in te bepalen dat het huwelijk blijft bestaan terwijl de wettelijke samenwoning ophoudt te bestaan.

2. *De heer Barzin* meent dat men het erover eens is dat de beide instituten, het huwelijk en de wettelijke samenwoning, niet naast elkaar kunnen bestaan, zelfs niet om formele redenen wanneer in het buitenland een huwelijk wordt gesloten en « vergeten » wordt de wettelijke samenwoning te beëindigen, volgens de voorschriften van artikel 1476. De vraag rijst echter of het foutbegrip niet in de wettelijke samenwoning wordt geïntroduceerd als gevolg hiervan. Kan het niet naleven van voornoemde voorschriften een fout vormen in hoofde van de partner die ze niet heeft nageleefd, en tot schadevergoeding aanleiding geven?

De heer Duquesne meent dat het door de heer Barzin opgeworpen probleem betrekking heeft op de vraag of het gedrag van de partner die in het huwelijk treedt zonder, overeenkomstig artikel 1476, de wettelijke samenwoning te beëindigen en de andere hiervan op de hoogte te brengen (wat aanzienlijke patrimoniale gevolgen voor de laatstgenoemde kan hebben), een fout vormt waarvoor hij burgerrechtelijk aansprakelijk zou kunnen worden gesteld voor de rechter die volgens het gemeen recht bevoegd is, en eventueel tot het betalen van een schadevergoeding kan worden veroordeeld.

De heer Moureaux herinnert eraan dat de regeling van de uit de beëindiging van de wettelijke samenwoning voortvloeiende problemen zoals de verdeling van goederen en dergelijke krachtens artikel 1479 aan de vrederechter moet worden voorgelegd.

Hij meent dat in de wettelijke samenwoning geen foutbegrip aanwezig is. Er bestaan in dit kader geen verplichtingen zoals wederzijdse trouw, en men kan ze dan ook niet schenden. Wanneer men aanvaardt

legale sur le mariage, en ce sens que le mariage d'un des partenaires d'une cohabitation légale devrait être frappé de nullité. Or, si l'article 2 est supprimé le mariage contracté par un partenaire au sein d'une cohabitation légale sera, en principe, valable. Selon le droit belge, celui qui se marie devra faire la déclaration visée à l'article 1476. Les rapports juridiques doivent en effet être régis par des règles claires.

Il convient d'éviter que les deux institutions figurent simultanément dans les registres officiels. Même en cas de non-respect du prescrit de l'article 1476 (obligation d'informer l'autre partenaire au sein de la cohabitation légale), le mariage sera valable, sous réserve de l'intentement, par le partenaire restant, d'une action en dommages et intérêts en vertu du droit commun. La faute commise en n'informant pas l'autre partenaire n'entraîne pas la nullité du mariage.

M. Jean-Jacques Viseur est également de cet avis, mais se demande si les choses ne seraient pas plus claires si l'on adoptait la partie de son sous-amendement n° 19 concernant l'article 1475, § 1er, alinéa 2, et que l'on y précisait explicitement que le mariage continue d'exister alors que la cohabitation légale cesse d'exister.

2. *M. Barzin* constate qu'il y a unanimité pour admettre que les deux institutions, à savoir le mariage et la cohabitation légale, ne peuvent coexister, pas même pour des raisons formelles lorsqu'une personne contracte mariage à l'étranger et « oublie » de mettre fin à la cohabitation légale conformément aux dispositions de l'article 1476. Reste toutefois à savoir si l'on n'introduit pas ainsi la notion de faute dans le régime de la cohabitation légale. Le non-respect des dispositions précitées peut-il constituer une faute dans le chef du partenaire qui ne les a pas respectées et entraîner réparation?

M. Duquesne constate que le problème soulevé par *M. Barzin* porte en fait sur le point de savoir si le partenaire qui contracte mariage sans mettre fin à la cohabitation légale et en informer l'autre partenaire, conformément à l'article 1476, (ce qui peut avoir des conséquences considérables pour l'autre partenaire sur le plan patrimonial) commet une faute dont il pourrait être rendu civilement responsable par le juge compétent selon le droit commun et pour laquelle il pourrait éventuellement être condamné à payer des dommages et intérêts.

M. Moureaux rappelle qu'aux termes de l'article 1479, c'est le juge de paix qui règle les problèmes résultant de la dissolution de la cohabitation légale, comme le partage des biens, etc.

Il estime que la notion de « faute » n'existe pas dans le cadre de la cohabitation légale. Ce régime n'implique pas de devoirs respectifs, comme le fait de se devoir mutuellement fidélité, et il ne saurait dès

dat het huwelijk de wettelijke samenwoning beëindigt, dan volgt hieruit dat de andere partner de procedure van artikel 1479 kan instellen om de vrede rechter de problemen verbonden aan de beëindiging te laten oplossen. Mocht blijken dat de partner die huwde bij de uitvoering van zijn wettelijke samenwoningsovereenkomst een fout beging met (patrimoniale) schade voor de achterblijvende partner tot gevolg, dan is het niet ondenkbaar dat een rechtbank hem hiervoor tot een schadevergoeding veroordeelt. Het gaat echter om een geval per geval door de rechter af te wegen concrete situatie.

De heer Duquesne verduidelijkt dat de uit de slechte verstandhouding voortvloeiende geschillen worden geregeld op basis van het artikel 1479 terwijl daarnaast een aansprakelijkheid van gemeen recht kan ontstaan uit het feit dat een partner de nodige beëindigingsformaliteiten niet vervuld heeft en de andere partner hierdoor schade zou hebben geleden. Die schade kan eventueel voor de gemeenrechtelijk bevoegde rechtbanken aanleiding geven tot schadevergoeding.

De heer Willems vindt dat een wettelijke samenwoning steeds aanleiding kan geven tot schadevergoeding, maar het verzuim de andere partner op de hoogte te brengen van een huwelijk geen specifieke reden hiertoe kan zijn.

Ter illustratie verwijst de spreker naar de situatie waarin twee samenwonende verwanten een onroerend goed aankopen en waarbij op het ogenblik van de beëindiging van het samenwonen een bepaalde schade kan ontstaan, die afhangt van de financiële regeling die zij hebben uitgewerkt. Hij verwijst hierbij naar zijn subamendement n° 26 (Stuk n° 170/5) dat ertoe strekt uitdrukkelijk op te nemen in het artikel 1475, § 1, dat de wettelijke samenwoning van rechtswege ophoudt te bestaan door het huwelijk, het overlijden of de beëindiging bepaald in artikel 1476, § 2. Het huwelijk als instituut kent een huwelijksvermogensrechtelijke regeling alsook een eigen publiciteitsregeling die op gevaar af een al te complexe regeling in het leven te roepen, niet zonder meer bij de wettelijke samenwoning kunnen worden ingevoerd.

De heer Giet meent dat het huwelijk niet van rechtswege een einde maakt aan de wettelijke samenwoning in de zin dat de voorafgaande naleving van de in artikel 1476, § 2, voorziene formaliteit (de verklaring tot beëindiging van de wettelijke samenwoning), vereist is. Met andere woorden, degene van de twee samenwonende partners die wenst te huwen (met een andere dan zijn samenwonende partner), moet in principe die formaliteit eerst vervullen. Doet hij dat niet, dan is het huwelijk daarom niet nietig, omdat geen specifieke grond tot nietigheid in het Burgerlijk Wetboek zal worden opgenomen.

Als deze verklaring niet werd afgelegd vormt dat op zich geen fout, en geeft het als dusdanig ook geen aanleiding tot een schadevergoeding, wat niet belet dat een op artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek

lors y avoir de manquements à ces devoirs. Si l'on admet que le mariage met fin à la cohabitation légale, il s'ensuit que l'autre partenaire peut initier la procédure prévue à l'article 1479 en vue de faire régler les problèmes liés à la dissolution par le juge de paix. S'il apparaissait que le partenaire qui a contracté mariage a commis, dans l'exécution de sa convention de cohabitation légale, une faute entraînant un dommage (d'ordre patrimonial) pour l'autre partenaire, il n'est pas inconcevable qu'un tribunal le condamne au paiement de dommages et intérêts. Il s'agit toutefois d'une situation concrète que le juge doit apprécier au cas par cas.

M. Duquesne précise que les différends résultant de la mauvaise entente sont réglés conformément à l'article 1479, tandis que le fait qu'un partenaire n'a pas rempli les formalités par lesquelles il est mis fin à la cohabitation et que l'autre partenaire a dès lors subi un préjudice, peut en outre faire naître une responsabilité de droit commun. Les tribunaux compétents selon le droit commun pourraient accorder réparation pour le préjudice subi.

M. Willems estime qu'une cohabitation légale peut toujours donner lieu à un dédommagement, mais que le fait d'avoir omis d'informer l'autre partenaire d'un mariage ne peut constituer une raison spécifique à cet égard.

L'intervenant illustre ses propos en renvoyant à la situation dans laquelle deux parents cohabitants achètent un bien immobilier : au moment où il est mis fin à la cohabitation, il peut exister un dommage déterminé résultant du règlement financier qu'ils ont élaboré. Il renvoie à cet égard à son sous-amendement (n° 26, Doc. n° 170/5) tendant à prévoir de manière explicite dans l'article 1475, § 1er, que la cohabitation légale prend fin de plein droit lorsqu'une des parties se marie ou décède ou lorsqu'il y est mis fin conformément à l'article 1476, § 2. Le mariage en tant qu'institution comprend un régime de droit patrimonial ainsi qu'un régime de publicité qui lui est propre, régimes qui, pour ne pas risquer d'instaurer un régime trop complexe, ne peut pas être appliqué tel quel à la cohabitation légale.

M. Giet estime que le mariage ne met pas un terme de plein droit à la cohabitation légale, en ce sens qu'il est impératif de respecter la formalité prévue à l'article 1476, § 2 (la déclaration signifiant qu'il est mis fin à la cohabitation légale). En d'autres termes, le cohabitant qui souhaite se marier (avec un autre partenaire que son cohabitant) doit, en principe, remplir d'abord cette formalité. Le non-respect de cette obligation n'entraînera pas automatiquement la nullité du mariage, parce qu'aucune cause de nullité spécifique ne sera inscrite dans le Code civil.

Le fait d'omettre de faire cette déclaration ne constitue pas une faute en soi et ne donne dès lors pas lieu à indemnisation, ce qui n'empêche pas qu'une jurisprudence fondée sur l'article 1382 du Code civil (com-

gegrondveste rechtspraak eventueel kan ontstaan om dit wel toe te kennen (vergelijkbaar met de rechtspraak betreffende verbroken verlovingsen). Zeker wanneer het huwelijk in het buitenland werd aangegaan met de bedoeling de publiciteitsvoorschriften te omzeilen, is het niet ondenkbaar dat dergelijke voreringen kunnen worden ingesteld.

Het is van belang dat men principieel erkent dat naar aanleiding van de beëindiging van de wettelijke samenwoning als gevolg van een huwelijk, en de regeling van een aantal vermogensrechtelijke problemen, schade en een recht op schadevergoeding kunnen ontstaan, ongeacht op welke grond.

Volgens *de heer Moureaux* zal het huwelijk niet beletten dat sommige problemen en gevolgen van het samenwonen niet na één jaar ophouden te bestaan, zeker niet wanneer er kinderen zijn.

3. *De heer Duquesne* meent dat, onafhankelijk van de al dan niet vervulling van de voornoemde beëindigingsformaliteiten, een partner steeds kan besluiten te huwen. Het is denkbaar dat de vermogensrechtelijke gevolgen van de samenwoning, al dan niet door tussenkomst van een rechter, voortduren terwijl ondertussen een, volkomen geldig, huwelijk wordt gesloten. De spreker verwijst hierbij naar zijn ingediend subamendement n° 12 (Stuk n° 170/3) dat de duur van de door de vrederechter te nemen maatregelen beperkt tot één jaar na het einde van samenwoning. Hij verduidelijkt dat een rechter speciaal werd aangewezen voor de problemen die rechtstreeks verbonden zijn aan de samenwoning. Vanaf het ogenblik echter dat zij niet meer bestaat kan men nog een bepaalde tijd op hem beroep doen, maar daarna valt men terug op de « natuurlijke », volgens het gemeen recht bevoegde, rechter, omdat men zich niet meer onder de rechtsfiguur van de wettelijke samenwoning bevindt. Er is dan ook geen sprake van dat men zich na deze periode in een juridisch vacuüm zou bevinden. Deze rechter is dan bevoegd voor de gevolgen van bijvoorbeeld contractuele verplichtingen die werden aangegaan naar aanleiding van de wettelijke samenwoning. De vraag rijst de formaliteiten niet in elk geval (verplicht) zouden moeten worden vervuld bij de beëindiging van de wettelijke samenwoning.

De spreker stelt vast dat er een mate van overeenstemming in de commissie bestaat over de geldigheid van het huwelijk wanneer een wettelijke samenwoning wordt beëindigd zonder een formele verklaring. Diegene die huwt moet een dergelijke beëindigingsverklaring in principe wel afleggen. Een informatie-mechanisme moet de partijen in staat stellen op de hoogte te zijn van het einde van rechtwege van de wettelijke samenwoning als gevolg van het huwelijk.

Na een bepaalde periode valt de regeling van de gevolgen die nog langer zouden blijven voortduren, dan een bepaalde periode, onder het gemeen recht.

parable à celle qui concerne la rupture de fiançailles) puisse accorder une indemnisation. Si le mariage a été contracté à l'étranger en vue d'éluder les dispositions relatives à la publicité, il n'est certainement pas illusoire de penser que de telles actions pourront être intentées.

Il est important de reconnaître qu'à l'occasion de la dissolution de la cohabitation légale pour cause de mariage et du règlement d'un certain nombre de problèmes de droit patrimonial, un dommage et un droit à indemnisation peuvent naître, quel qu'en soit le fondement.

Selon *M. Moureaux*, le mariage n'empêchera pas certains problèmes liés à la cohabitation et certains de ses effets de se prolonger au-delà d'un an, surtout s'il y a des enfants.

3. *M. Duquesne* estime qu'indépendamment de l'accomplissement ou non de la formalité précitée relative à la dissolution, tout partenaire peut toujours décider de se marier. Il est possible que les conséquences patrimoniales de la cohabitation persistent, à l'intervention ou non d'un juge, alors qu'un mariage parfaitement valable a été contracté entre-temps. L'intervenant renvoie à cet égard à son sous-amendement n° 12 (Doc. n° 170/3), qui vise à limiter la durée des mesures à prendre par le juge de paix à un an à compter de la fin de la cohabitation. Il précise qu'un juge a été désigné spécialement pour s'occuper des problèmes directement liés à la cohabitation. Dès lors toutefois qu'il n'y a plus cohabitation, on pourra encore faire appel à lui pendant un certain temps, après quoi on devra s'adresser au juge « naturel », compétent selon le droit commun, étant donné que l'on ne se trouvera plus dans le cas de figure de la cohabitation légale. Il n'y aura donc pas de vide juridique après cette période. C'est ce juge qui sera compétent, par exemple, pour les conséquences des obligations contractuelles contractées à l'occasion de la cohabitation légale. La question se pose de savoir si les formalités ne devraient pas en tout état de cause être remplies (obligatoirement) à la fin de la cohabitation légale.

L'intervenant constate qu'il y a un certain consensus au sein de la commission quant à la validité du mariage lorsqu'il est mis fin à la cohabitation légale sans déclaration formelle. En principe, celui qui se marie doit toutefois faire une telle déclaration de dissolution. Un mécanisme d'information devrait permettre aux parties d'être au courant de la dissolution de plein droit de la cohabitation légale par suite du mariage.

Passé un certain laps de temps, les effets qui se prolongeraient au-delà de cette période seraient réglés selon le droit commun.

Er mag geen twijfel over bestaan dat gevolgen van de wettelijke samenwoning nog zeer lang, nadat de betrokken partner reeds is gehuwd, kunnen blijven voortbestaan.

De heer Willems vraagt zich af of — middels een aanvulling van artikel 1476, § 2, derde lid — de gemeente, ook in geval van huwelijk, niet de andere partner hierover zou kunnen informeren.

De heer J.-J. Viseur vindt dat in de realiteit zich zeer veel verschillende soorten hypothesen zullen kunnen voordoen. Hij denkt hierbij aan personen die onderling een overeenkomst betreffende een wettelijke samenwoning hebben gesloten en later gedurende een lange periode feitelijk gescheiden gaan leven. De vrees is reëel dat in dergelijke gevallen de vereiste formaliteiten nooit zullen worden nagekomen. Het is gewoon een feit dat vele mensen weinig bezorgd zijn voor dergelijke formaliteiten zeker wanneer zij niets meer van mekaar afweten en in het buitenland verblijven.

De gevolgen van de ontbinding van de samenwoning moeten afhangen van de wil van de partners wat overeenkomt met het gemeen recht, en ook zo is voor het huwelijk. Als de omstandigheden van de breuk een fout inhouden, kan het gemeen recht een vordering tot schadevergoeding mogelijk maken. Een vraag is echter of de rechter bevoegd voor de dringende maatregelen ook nog kan aangesproken worden, na de periode, wanneer een partner indertijd niet op de hoogte was van het huwelijk van de andere partner.

De heer Versnick meent dat door te stellen dat een wettelijke samenwoning van rechtswege tot een einde komt bij een huwelijk, men een hiërarchische verhouding tussen beide in het leven roept. Volgens de spreker dient formeel een einde te worden gesteld aan één welbepaalde soort samenlevingscontract alvorens men een ander soort samenlevingscontract kan sluiten.

De heer Moureaux meent dat het volstaat artikel 1476, § 2, derde lid, aan te vullen met een bepaling dat de gemeente de beëindiging van de wettelijke samenwoning, als gevolg van een verklaring of als gevolg van het huwelijk, betekent.

4. *De heer Bourgeois* wenst te vernemen onder welke regeling de toestand valt waarbij een moeder en haar dochter samenwonen, en de dochter later in het huwelijk treedt maar niettemin bij haar moeder blijft samenwonen. Moet in dat geval de samenwoning automatisch worden beëindigd?

Volgens *de heer Landuyt* impliceert het huwelijk van de dochter het einde van de wettelijke samenwoning met haar moeder. De huwelijksvermogensrechtelijke regeling van de dochter en haar echtgenoot sluit de vermogensrechtelijke regeling, verbonden aan de wettelijke samenwoning met haar moeder uit, wat echter niet belet dat de dochter of de beide echt-

Il est indubitable que des effets de la cohabitation légale peuvent subsister très longtemps, après le mariage du partenaire concerné.

M. Willems se demande si — moyennant un ajout en ce sens dans l'article 1476, § 2, alinéa 3 — la commune ne pourrait pas en informer l'autre partenaire, y compris en cas de mariage.

M. J.-J. Viseur estime qu'un très grand nombre de cas différents pourront se présenter dans la réalité. Il pense notamment aux personnes qui, ayant conclu un contrat de cohabitation légale, vivent ensuite séparées de fait durant une longue période. Il est légitime de craindre que dans de tels cas, les formalités exigées ne soient jamais remplies. Force est de constater que de nombreuses personnes se soucient peu de remplir de telles formalités, surtout lorsqu'elles se désintéressent complètement l'une de l'autre et qu'elles résident à l'étranger.

Les effets de la dissolution de la cohabitation doivent dépendre de la volonté des partenaires, ce qui est conforme au droit commun. Il en va en effet de même en cas de dissolution du mariage. Si les circonstances de la rupture impliquent une faute, le droit commun peut prévoir une possibilité d'action en dommages et intérêts. Reste toutefois à savoir si le juge compétent pour ordonner les mesures urgentes peut encore être saisi après l'expiration de la période prévue à l'article 1479 si, à l'époque, un partenaire n'était pas informé du mariage de l'autre.

M. Versnick estime qu'en prévoyant qu'une cohabitation légale est dissoute de plein droit en cas de mariage, on établit un rapport hiérarchique entre les deux types d'union. L'intervenant trouve que l'on doit mettre fin formellement à un type de contrat de vie commune avant de pouvoir conclure un autre type de contrat de vie commune.

M. Moureaux estime qu'il suffit de compléter l'article 1476, § 2, alinéa 3, par une disposition prévoyant que la commune signifie qu'il a été mis fin à la cohabitation légale à la suite d'une déclaration ou du mariage.

4. *M. Bourgeois* demande de quel régime relève la situation suivante : une mère et sa fille cohabitent, puis la fille se marie mais continue néanmoins à habiter chez sa mère. Doit-il, dans ce cas, être automatiquement mis fin à la cohabitation ?

M. Landuyt estime que le mariage de la fille met fin à la cohabitation légale avec sa mère. Le régime matrimonial de la fille et de son époux exclut le régime patrimonial lié à la cohabitation légale avec sa mère, ce qui n'empêche toutefois pas que la fille ou les deux conjoints puissent conclure une nouvelle convention spécifique avec la mère en vue de régler

genoten een specifieke nieuwe overeenkomst kunnen sluiten met de moeder voor de regeling van bepaalde aspecten verbonden aan het samenwonen, zoals bijvoorbeeld betreffende bepaalde onverdeelde goederen.

De heer Willems meent dat de aangehaalde samenwoningshypothese een rechtsfeit is, waarbij in casu de samenwoning tussen de moeder en haar gehuwde dochter niet valt onder de minimale bescherming verbonden aan het statuut van de wettelijke samenwoning.

5. *De heer Duquesne* stelt vast dat volgens de meerderheid der commissieleden de samenwonende partner die in het huwelijk treedt een beëindigingsverklaring moet afleggen. Vanaf dan gelden de overgangsbepalingen en het gemeen recht. Ter illustratie verwijst hij naar een situatie waarin een partner in een wettelijke samenwoning niet op de hoogte is van het feit dat de andere in het huwelijk treedt. Onder tussen gaat de eerstgenoemde partner, te goeder trouw, nog steeds verbintenissen aan in het kader van de vermeende relatie. Derden die met hem contracteren verkeren ook in de veronderstelling van een nog bestaande relatie. De partner die getrouwd is, zonder een beëindigingsverklaring af te leggen, heeft een fout begaan en kan hiervoor worden aangesproken door de andere partner en door de contracterende derden. Het gaat om een hoofdelijke verbintenis die de andere samenwonende verbindt.

De heer Moureaux wijst erop dat wanneer de wettelijke samenwoning automatisch ophoudt te bestaan door een huwelijk, het in artikel 1479 bepaalde mechanisme in werking treedt. De gehuwde ex-samenwonende blijft hoofdelijk gehouden tot de schulden aangegaan door zijn vorige partner. Volgens *de voorzitter* is dit ook het geval bij overlijden.

Volgens *de heer Giet* valt deze hypothese onder de gelding van het artikel 1478, § 3, tweede lid, dat bepaalt dat iedere schuld die door een der samenwonenden wordt aangegaan ten behoeve van het samenleven, de andere samenwonende hoofdelijk verbindt.

De samenwonende partner die huwt heeft er alle belang bij een verklaring tot beëindiging van de wettelijke samenwoning op te stellen, zoniet lopen hij, of zijn erfopvolgers, het risico hoofdelijk gehouden te zijn tot de aangegane verbintenissen, zelfs wanneer zij na het huwelijk werden aangegaan (en zij uiteraard voldoen aan de voorwaarden dat zij werden aangegaan ten behoeve van het samenleven en van de kinderen en zij niet buitensporig zijn).

6. *De heer Laeremans* meent dat uit het voorgaande duidelijk blijkt tot welke absurde en complexe toestanden het wetsvoorstel en het amendement n° 1 aanleiding zullen geven. De spreker wenst hieromtrent het advies van de Raad van State te kennen.

De commissie gaat niet in op het verzoek.

certain aspects liés à la cohabitation, tels que celui relatif à certains biens indivis.

M. Willems estime que le cas de cohabitation évoqué constitue une situation juridique dans laquelle la cohabitation de la mère et de sa fille mariée ne bénéficie pas, en l'occurrence, de la protection minimale liée au statut de la cohabitation légale.

5. *M. Duquesne* constate que la majorité des membres de la commission estiment que le partenaire cohabitant qui contracte mariage doit faire une déclaration mettant fin à la cohabitation légale. Dès ce moment, les dispositions transitoires et le droit commun sont applicables. Pour illustrer son propos, il imagine une situation dans laquelle l'un des partenaires n'est pas au courant du fait que l'autre partenaire se marie. Il contracte encore, de bonne foi, des engagements dans le cadre d'une relation dont il présume qu'elle se poursuit. Les tiers qui contractent avec lui le font également dans la présomption que la relation subsiste. Le partenaire qui s'est marié en négligeant de faire une déclaration mettant fin à la cohabitation légale a commis une faute pour laquelle il peut être attaqué, tant par l'autre partenaire que par les tiers contractants. Il s'agit d'un engagement solidaire liant l'autre cohabitant.

M. Moureaux indique que le mécanisme prévu à l'article 1479 entre en action lorsque la cohabitation légale cesse d'exister en raison d'un mariage. L'ex-cohabitant marié reste solidairement tenu des dettes contractées par son ancien partenaire. Selon *le président*, ceci s'applique également en cas de décès.

M. Giet estime que cette hypothèse relève de l'article 1478, § 3, alinéa 2, qui dispose que toute dette contractée par un des cohabitants pour les besoins de la vie commune oblige solidairement l'autre cohabitant.

Le partenaire cohabitant qui se marie a tout intérêt à rédiger une déclaration de fin de cohabitation légale, sans quoi ce dernier, ou ses héritiers, courra le risque d'être solidairement tenu des engagements contractés, même après le mariage (pour autant qu'ils aient été contractés pour les besoins de la vie commune et des enfants et qu'ils ne soient pas excessifs).

6. *M. Laeremans* estime que le débat a montré clairement que la proposition de loi et l'amendement n° 1 donneront lieu à des situations absurdes et complexes. L'intervenant souhaiterait que le Conseil d'Etat soit consulté à ce sujet.

La commission rejette cette demande.

7. De heer Willems dient amendement n° 34 in (Stuk n° 170/6) met het oog op een tekstcorrectie.

Artikel 1476 Burgerlijk Wetboek

1. *De heer J.-J. Viseur* licht zijn subamendement n° 5 (Stuk n° 170/3) toe dat hij samen met *de heer Duquesne* voorstelt. In het voorgestelde artikel 1476, § 1, dienen de woorden « gemeenschappelijke woonplaats » telkens te worden vervangen door de woorden « *gemeenschappelijke verblijfplaats* ». Het gaat om een technische aanpassing ten einde de gebruikte terminologie in overeenstemming te brengen met andere artikelen van het Burgerlijk wetboek.

2. *Subamendement n° 9* van van *de heren Duquesne en Landuyt* (Stuk n° 170/3) beoogt in de Franse vertaling het voorgestelde punt 5° van artikel 1476, § 1, tweede lid, te vervangen door :

« 5° la mention de ce que les deux parties ont pris connaissance préalablement des articles 1475 à 1479. ».

Volgens *de heer Duquesne* is de in de Franse vertaling gehanteerde term « *notification* » niet volledig accuraat; waarschijnlijk gaat het om een foutieve vertaling van de Nederlandse term « kennisgeving ». Het *de facto* nagestreefde doel is dat de partijen kennis nemen van de inhoud van de artikelen 1475 tot 1479 : de vermelding in de verklaring van samenwoning dat de partijen van die artikelen kennis hebben genomen, speelt voldoende op het nagestreefde doel in.

3. Het subamendement n° 11 van *de heren Duquesne en Landuyt* (Stuk n° 170/3) wil het tweede lid van artikel 1476, § 1, aanvullen met de volgende bepaling :

« 6° de in artikel 1477 bedoelde, eventueel door de partijen gesloten overeenkomst ».

(*De heer Giet* suggereert een tekstverbetering in het gedrukt stuk waarin moet worden verwezen naar het artikel 1477 en niet 1478.)

Volgens *de heer Willems* legt het subamendement n° 11 het verband tussen de wettelijke regeling, de registratie van de samenwoning en de overeenkomst. Hij vraagt wat de gevolgen zijn voor de overeenkomst die — op grond van artikel 1477 — ter aanvulling van de wettelijke minimum regels wordt gesloten, wanneer de wettelijke samenwoning wordt beëindigd. Volgens hem houdt het contract niet op te bestaan. Kan worden overeengekomen dat wanneer de wettelijke samenwoning wordt beëindigd een onderhoudsuitkering moet worden betaald voor een periode gelijk aan de duur van de samenwoning ?

De heer Landuyt meent dat dit afhangt van de aard van het contract. In de mate dat het contract gekoppeld is aan het statuut van de wettelijke samenwoning betekent dit het einde van het contract. In concreto moet worden nagegaan in welke mate het kan worden omgezet in een nieuw contract, wat invloed zal hebben op bevoegdheid van de vrederechter

7. M. Willems dépose un amendement n° 34 (Doc. n° 170/6) en vue d'apporter une correction de texte.

Article 1476 du Code civil

1. *M. J.-J. Viseur* commente son sous-amendement (n° 5 — Doc. n° 170/3), qu'il présente conjointement avec *M. Duquesne*. A l'article 1476, § 1er, proposé, il convient de remplacer chaque fois les mots « *domicile commun* » par les mots « *résidence commune* ». Il s'agit d'une adaptation technique visant à mettre la terminologie utilisée en concordance avec d'autres articles du Code civil.

2. *Le sous-amendement n° 9* de *MM. Duquesne et Landuyt* (Doc. n° 170/3) vise à remplacer, dans la traduction française, le 5° de l'article 1476, § 1er, alinéa 2, par ce qui suit :

« 5° la mention de ce que les deux parties ont pris connaissance préalablement des articles 1475 à 1479. ».

M. Duquesne estime que le terme « *notification* », qui est utilisé dans la traduction française, n'est pas tout à fait approprié; il s'agit vraisemblablement d'une traduction erronée du terme néerlandais « *kennisgeving* ». Le but est en fait que les parties prennent connaissance du contenu des articles 1475 à 1479 et la mention, dans la déclaration de cohabitation, de ce que les parties ont pris connaissance de ces articles assure à suffisance la réalisation de l'objectif poursuivi.

3. *Le sous-amendement n° 11* de *MM. Duquesne et Landuyt* (Doc. n° 170/3) tend à compléter l'alinéa 2 de l'article 1476, § 1er, proposé, par la disposition suivante :

« 6° la convention visée à l'article 1477, éventuellement conclue entre les parties. ».

(*M. Giet* suggère d'apporter une correction dans le document imprimé, estimant qu'il y a lieu de renvoyer à l'article 1477 et non 1478.)

M. Willems estime que le sous-amendement n° 11 établit le lien entre le régime légal, l'enregistrement de la cohabitation et le contrat. Il demande quelles seront les conséquences, au niveau du contrat qui est conclue — sur la base de l'article 1477 — pour compléter les règles légales minimales, lorsqu'il sera mis fin à la cohabitation. Selon lui, le contrat n'est pas annulé. Pourrait-on convenir que lorsqu'il est mis fin à la cohabitation légale, une pension alimentaire doit être versée pour une période d'une durée égale à celle de la cohabitation ?

M. Landuyt estime que cela dépend de la nature du contrat. Dans la mesure où le contrat est lié au statut de la cohabitation légale, cela signifie la fin du contrat. Concrètement, il faut vérifier dans quelle mesure ce contrat peut être transformé en un nouveau contrat, ce qui pourra avoir un effet au niveau de la compétence du juge de paix de trancher les

om daaromtrent de geschillen op te lossen. De bepalingen van het contract betreffende de wettelijke samenwoning zelf vervallen, maar andere elementen zoals een onderhoudsregeling, kunnen evenwel blijven voortbestaan.

De heer Willems onderscheidt voor de gemeente bijgevolg drie hypothesen :

1. men tekent louter een samenwoningsverklaring op zonder dat een bijkomende overeenkomst wordt gesloten;
2. men tekent een samenwoningsverklaring en een voorafgaandelijke terzake gesloten overeenkomst op;
3. men tekent een samenwoningsverklaring op en later wordt een bijkomende overeenkomst afgesloten tijdens de samenwoning (die niet wordt opgetekend).

De niet opgetekende overeenkomst blijft volgens de spreker doorlopen zonder invloed van de beëindiging van de wettelijke samenwoning. Het probleem schuilt in de overeenkomst die wel samen werd opgetekend en waarvan de rechtsgrond dreigt weg te vallen door de beëindiging.

De heer Duquesne meent dat men zich zoveel mogelijk dient te houden aan het gemeen recht. De te goeder trouw gesloten contracten moeten worden geïnterpreteerd in het licht van het bestaan van een verklaring tot samenwoning.

De heer Barzin vraagt waaruit het specifiek voordeel bestaat wanneer een overeenkomst bij de verklaring tot samenwoning zou worden aangehecht. Biedt dit een bescherming aan derden ?

De heer Moureaux verwijst naar subamendement n° 10 (Stuk n° 170/3) luidens welk het aan de samenwoningsverklaring voorafgaand contract pas na melding in de bevolkingsregisters tegenstelbaar aan derden wordt. Elke wijziging aan een bestaand contract of een later contract wordt maar tegenstelbaar vanaf de opnemings ervan in de bevolkingsregisters. Het contract dat daarin niet opgenomen is, is niet tegenstelbaar aan derden maar geldt enkel tussen de partijen. Hierdoor wordt verhinderd dat de procedure zou worden verzwaard door een verplichte registratie.

De vertegenwoordiger van de minister vraagt wat de werkelijke bedoeling is van de verplichte melding van de overeenkomst aan de gemeente-ambtenaar. Thans is het zo dat wanneer echtgenoten kiezen voor een van het wettelijk huwelijksvermogenstelsel afwijkend regime, dit bij notariële akte dient te gebeuren die vervolgens moet worden geregistreerd en vermeld in de huwelijksakte. Voor een geregistreerde samenwoningsovereenkomst, die aan de gemeente wordt overhandigd, zou in feite hetzelfde principe moeten gelden : een notariële akte die in het bevolkingsregister moet worden vermeld. Het tegenstelbaar karakter vindt zijn oorsprong niet in de melding in het bevolkingsregister, maar wel in de verplichte registratie ervan. Wanneer men echter voorstelt onderhandse overeenkomsten ter kennis te

litiges in de materie. Les dispositions du contrat concernant la cohabitation légale proprement dite seraient annulées, mais d'autres éléments, tels que le versement d'une pension alimentaire, pourraient toutefois continuer de sortir leurs effets.

M. Willems distingue par conséquent trois hypothèses pour la commune :

1. elle enregistre simplement la déclaration de cohabitation sans qu'une convention complémentaire ait été conclue;
2. elle enregistre la déclaration de cohabitation et une convention préalable conclue en la matière;

3. elle enregistre la déclaration de cohabitation et une convention complémentaire est conclue ultérieurement pendant la cohabitation (convention qui n'est pas enregistrée).

Selon l'intervenant, la convention non enregistrée continue à produire ses effets sans être influencée par la fin de la cohabitation légale. Ce qui pose problème, c'est la convention qui a été enregistrée en même temps que la déclaration de cohabitation et dont le fondement juridique risque de disparaître par suite de la dissolution de la cohabitation.

M. Duquesne estime qu'il faut s'en tenir autant que possible au droit commun. Les contrats conclus de bonne foi doivent être interprétés en fonction de l'existence d'une déclaration de cohabitation.

M. Barzin demande quel intérêt spécifique il y aurait à annexer une convention à la déclaration de cohabitation. Cela protégerait-il les tiers ?

M. Moureaux renvoie au sous-amendement n° 10 (Doc. n° 170/3), qui prévoit que le contrat préalable à la déclaration de cohabitation légale n'est opposable aux tiers qu'à dater de sa mention dans les registres de la population. Toute modification d'un contrat existant ou tout contrat postérieur n'est opposable aux tiers qu'à dater de sa mention dans les registres de la population. Le contrat qui n'est pas mentionné dans ces registres n'est pas opposable aux tiers, mais s'applique uniquement aux parties. Cette disposition permet d'éviter qu'on alourdisse la procédure en imposant l'enregistrement.

Le représentant du ministre demande quel est l'objectif réel de l'obligation de mentionner la convention au fonctionnaire communal. Actuellement, lorsque des époux optent pour un régime différent du régime matrimonial légal, leur choix doit être sanctionné par un acte notarié qui doit être ensuite enregistré et mentionné dans l'acte de mariage. Le même principe devrait en fait s'appliquer à la convention de cohabitation enregistrée, qui doit être transmise à la commune : cette convention devrait faire l'objet d'un acte notarié à mentionner dans le registre de la population. L'opposabilité aux tiers d'une convention trouve son origine non dans la mention de celle-ci dans le registre de la population, mais dans l'obligation d'enregistrer cette convention. Lorsqu'on propose toutefois que des conventions privées soient portées à la

laten brengen van de gemeentelijke bevolkingsdiensten dan impliceert dit nog niet dat de overeenkomst tegenstelbaar wordt, met als gevolg dat de derden, schuldeisers, nog geen bescherming wordt geboden. De notificatie van een akte bezit een authentiek karakter maar daarom betekent dit niet noodzakelijk dat de inhoud ervan authentiek is.

De heer Moureaux wijst erop dat subamendement n° 11 het voorgestelde artikel 1476, § 1, tweede lid, wil aanvullen met een punt 6° om in het aan de gemeente van de gemeenschappelijke verblijfplaats te overhandigen geschrift ook de in artikel 1477 bedoelde, eventueel door de partijen gesloten, overeenkomst *in extenso* op te nemen. Die verkrijgt door opneming in de bevolkingsregisters een authentiek karakter. Verkiest de vertegenwoordiger van de minister de verplichting in te voeren de samenwoningsovereenkomst in een authentieke akte op te nemen?

Volgens de vertegenwoordiger van de minister, stelt *de heer Duquesne*, is het dus niet omdat van het bestaan van een samenwoningsovereenkomst melding wordt gemaakt voor de gemeentelijke bevolkingsdiensten, dat de inhoud ervan aan derden tegenstelbaar wordt. De voorzitter meent dat de mogelijkheid de overeenkomst te registreren voldoende is om haar een vaste datum te geven (gemeen recht). Men kan haar echter ook in een authentieke akte vastleggen die moet worden overgeschreven bij het bestuur van de registratie om hem tegenstelbaar aan derden te maken.

De heer Jean-Jacques Viseur meent dat men moeilijk de verplichting kan opleggen de volledige tekst van de overeenkomst neer te leggen. De bedoeling van de overeenkomst ligt immers in essentie in de regeling van een aantal zaken die enkel de partners, en geen derden, aangaan. Bij een huwelijkscontract is dit ook zo.

In de gemeentelijke registers wordt in dit geval enkel melding gemaakt van het bestaan van het huwelijkscontract, zonder dat de volledige tekst wordt aangehecht. Bovendien heeft niet iedereen er toegang toe. De spreker gaat akkoord dat men melding maakt van het bestaan van een samenwoningsovereenkomst en dat men een zekere registratieformaliteit invoert bij gebreke aan een authentieke akte.

De heer Duquesne is verwonderd over het standpunt van de regering. Hij meent dat de houding van de commissie erop gericht is zoveel mogelijk te vermijden dat de toepassing van het gemeen recht zou worden verstoord. Het staat de partijen vrij — volgens het gemeen recht — hun overeenkomst in een authentieke akte te laten vastleggen en te laten registreren met alle daaraan verbonden gevolgen. Zij kunnen ook enkel een onderhandse akte verkiezen wat minder zekerheid biedt inzake de tegenstelbaarheid aan derden, maar de verplichte melding van het bestaan van een overeenkomst, en van latere wijzigingen, is hoe dan ook nuttig. In die zin is het misschien meer aangewezen uitdrukkelijk in artikel 1476, § 1, tweede lid, op te nemen dat melding

connaissance des services de la population de la commune, cela n'implique pas pour autant que les conventions soient opposables aux tiers, ce qui laisse toujours les tiers, les créanciers, sans protection. La notification d'un acte revêt un caractère authentique, mais cela ne signifie pas nécessairement que le contenu de l'acte soit authentique.

M. Moureaux fait observer que le sous-amendement n° 11 tend à compléter l'article 1476, § 1er, proposé, par un 6° prévoyant que l'écrit à remettre à la commune du domicile commun mentionne également le texte intégral de la convention visée à l'article 1477 et éventuellement conclue entre les parties. Son inscription dans les registres de la population lui conférerait un caractère authentique. Le représentant du ministre préfère-t-il que l'on instaure l'obligation de couler le contrat de cohabitation dans un acte authentique?

M. Duquesne déclare que, selon le représentant du ministre, ce n'est donc pas parce que l'existence d'un contrat de cohabitation est signifiée aux services communaux de la population que le contenu de ce contrat est opposable aux tiers. Le président estime que la possibilité d'enregistrer le contrat est suffisante pour lui donner une date fixe (droit commun). On peut toutefois également le fixer par acte authentique qui devra être retranscrit auprès de l'administration de l'enregistrement pour le rendre opposable à des tiers.

M. Jean-Jacques Viseur estime que l'on peut difficilement obliger les parties à déposer l'intégralité du texte. L'objectif essentiel du contrat est précisément de régler un certain nombre de matières qui ne concernent que les partenaires et non les tiers. C'est également le cas en ce qui concerne le contrat de mariage.

Dans ce cas, il est uniquement fait mention, dans les registres communaux, de l'existence du contrat de mariage, sans que le texte intégral de ce contrat soit joint. Ces registres ne sont en outre pas accessibles à tout le monde. L'intervenant accepte que l'on fasse mention de l'existence d'un contrat de cohabitation et que l'on instaure certaines formalités en matière d'enregistrement en l'absence d'acte authentique.

M. Duquesne s'étonne du point de vue adopté par le gouvernement. Il estime que l'attitude de la commission vise à éviter autant que possible que l'application du droit commun soit perturbée. Les parties ont — selon le droit commun — la faculté de couler leur contrat dans un acte authentique et de la faire enregistrer, avec toutes les conséquences que cela implique. Elles peuvent également se borner à passer un acte sous seing privé, ce qui offre moins de garanties en matière d'opposabilité aux tiers, mais la mention obligatoire de l'existence d'un contrat et de modifications ultérieures a en tout état de cause une utilité. Aussi serait-il peut-être préférable de prévoir explicitement à l'article 1476, § 1er, alinéa 2, qu'il est fait mention de « l'existence » du contrat et qu'il est

wordt gemaakt van « het bestaan » van de overeenkomst met precisering — al naargelang het geval — het gaat om een onderhandse overeenkomst of een authentieke akte. Zo ontstaat er geen conflict met het gemeen recht.

De heer Willems herinnert aan de initiële opzet van het voorstel bestaande uit een eenvoudige regeling met voldoende ruimte voor de vrijheid van de partijen.

Hij kan akkoord gaan met de voorgestelde aanpassing van subamendement n° 11, door enkel van het bestaan van de overeenkomst melding te maken. De vraag blijft wat de juridische « meerwaarde » is van dergelijke vermelding. Het lijkt een verzwaring te zijn van de procedure, en zal de meldingsplicht ook bestaan wanneer de overeenkomst wordt aangepast of een nieuwe wordt gesloten ?

De spreker meent dat de registratie van een huwelijkscontract en de melding ervan in de huwelijksakte, vooral nuttig zijn wanneer afgeweken wordt van het wettelijk huwelijksstelsel. Bij een samenwoningsovereenkomst zou dit bij analogie overeenkomen met een vermelding van het feit dat wordt afgeweken van de wettelijk voorziene minimum regeling. Welke voordelen hebben derden hierbij daar het enkel gaat om toevoegingen bovenop de wettelijke regeling ?

De heer Jean-Jacques Viseur dient in het licht van het voorgaande subamendement n° 31 (Stuk n° 170/5) in, teneinde het voorgestelde punt 6° van het artikel 1476, § 1, tweede lid, te vervangen door de bepaling dat het aan de gemeente te overhandigen geschrift de vermelding bevat van de in artikel 1477 bedoelde overeenkomst die de partijen eventueel hebben gesloten.

Volgens hem bestaat het nut van de vermelding van het bestaan van een huwelijkscontract erin dat, gelet op de schijn die een levensgemeenschap van twee personen kan creëren, derden dienen te weten dat die indruk misschien niet beantwoordt aan de werkelijkheid. Wat gemeenschappelijke goederen lijken, zijn het in werkelijkheid misschien niet.

Met de samenwonenden wordt in feite dezelfde doelstelling nagestreefd daar samenwonenden zich tegenover derden in dezelfde situatie bevinden. Derden moeten verwittigd worden over de werkelijke vermogensrechtelijke aard van de goederen (eigen of gemeenschappelijk) alvorens zij met een of beide partners overwegen contracten aan te gaan.

4. *De heer Bourgeois* heeft de indruk dat de invoering van meer formaliteiten, het voorstel meer en meer laat evolueren in de richting van een nieuw instituut naast dit van het huwelijk. Dit wijkt af van het oorspronkelijk opzet van een minimale, beschermende, regeling. Het gevaar is groot dat nieuwe discriminaties in het leven worden geroepen. In de mate dat er een nieuw instituut voor heterosexuele samenwonenden gecreëerd wordt, zullen gehuwden een grond hebben om hun fiscaalrechtelijke discrimi-

précisé — selon le cas — qu'il s'agit d'un contrat sous seing privé ou d'un acte authentique, de manière à éviter tout conflit avec le droit commun.

M. Willems rappelle l'objectif initial de la proposition, qui était simplement d'instaurer un ensemble de règles en laissant une marge de manoeuvre suffisante aux parties.

Il peut marquer son accord sur l'adaptation proposée du sous-amendement n° 11, adaptation prévoyant que seule l'existence du contrat doit être mentionnée. Reste à savoir en quoi une telle mention apporte un plus sur le plan juridique. Cette formalité ne fera qu'alourdir la procédure. Par ailleurs, l'obligation de mention sera-t-elle également applicable si le contrat est adapté ou si un nouveau contrat est conclu ?

L'intervenant estime que l'enregistrement d'un contrat de mariage et sa mention dans l'acte de mariage sont surtout opportuns si l'on s'écarte du régime légal. Dans le cas d'un contrat de cohabitation, il s'agirait également, par analogie, de mentionner que l'on s'écarte de la réglementation minimale prévue par la loi. Quels sont les avantages pour les tiers, étant donné qu'il s'agit d'ajouts venant se greffer sur la réglementation légale ?

A la lumière de ce qui précède, *M. Jean-Jacques Viseur* présente un sous-amendement (n° 31 — Doc. n° 170/5), visant à remplacer le 6° proposé de l'article 1476, § 1er, alinéa 2, par une disposition prévoyant que le document à remettre à la commune contient la mention de la convention visée à l'article 1477, qui aurait éventuellement été conclue par les parties.

Selon lui, l'intérêt de mentionner l'existence d'un contrat de mariage réside dans le fait que, étant donné l'apparence qu'une communauté de vie de deux personnes est susceptible de créer, les tiers doivent savoir que cette impression ne correspond peut-être pas à la réalité. Des biens qui paraissent être communs ne le sont peut-être pas en réalité.

On vise en fait le même objectif en ce qui concerne les cohabitants, étant donné que ceux-ci se trouvent dans la même situation à l'égard des tiers. Les tiers doivent être avertis de la nature réelle des biens au regard du droit patrimonial (biens propres ou communs) avant d'envisager de conclure des contrats avec un ou les deux partenaires.

4. *M. Bourgeois* a l'impression que l'augmentation du nombre de formalités fait évoluer de plus en plus la proposition dans le sens de la création d'une nouvelle institution en plus de celle du mariage. On s'écarte ainsi de l'objectif initial, qui était de créer un régime minimal offrant une protection. Le risque est grand de créer de nouvelles discriminations. La création d'une nouvelle institution pour les cohabitants hétérosexuels poursuivra aux couples mariés un fondement pour attaquer devant la Cour d'arbitrage la

natie voor het Arbitragehof aan te vechten. Als de regering deze levensgrote discriminatie niet wegwerkt is spreker van plan om zelf als gehuwde deze zaak voor het Arbitragehof te brengen. Voorts vraagt de spreker nog of in artikel 1476, § 1, eerste lid, niet beter zou worden vermeld dat de verklaring door de beide samenwonenden samen moet worden afgelegd, alsook bij welke gemeentebtenaar in het bijzonder.

De heren Duquesne en Moureaux menen dat het vanzelfsprekend is dat beide partners samen de in artikel 1476 bedoelde verklaring dienen af te leggen. Men streeft enkel een goede informatieverstrekking aan derden na.

5. *Subamendement n° 23* (Stuk n° 170/3) van de *heren Moureaux en Landuyt* beoogt in het voorgestelde artikel 1476, § 1, derde lid, het woord « desgevallend » te vervangen door de woorden « zo ja ». Dit subamendement wil vermijden dat men zou kunnen veronderstellen dat de gemeente een beoordelingsvrijheid bezit al dan niet op te treden. De gemeente is verplicht melding te maken van de verklaring wanneer de voorwaarden vervuld zijn.

De heer Bourgeois stelt, als taalkundige correctie voor, in de Nederlandse tekst de woorden « in voorkomend geval » te gebruiken.

6. De heer Willems dient de subamendementen n°s 35, 36, 37 en 38 in met het oog op een aantal taalkundige en legistische correcties (Stuk n° 170/6).

7. Over artikel 1476 worden ook opmerkingen geformuleerd naar aanleiding van de bespreking van de artikelen 2 en 1475.

Artikel 1476bis Burgerlijk Wetboek

Subamendement n° 20 van de heer J.-J. Viseur (Stuk n° 170/3) strekt ertoe een artikel 1476bis in te voegen, luidens hetwelke bij gebrek aan een akkoord over de gevolgen van de verbreking, de meeste gerede partij zich tot de bevoegde rechter wendt. Volgens de indiener biedt het subamendement de partijen het recht zich tot een bevoegde rechter te wenden voor de problemen voortvloeiend uit de ontbinding, bij gebreke aan overeenstemming over dit punt.

De heer Moureaux meent dat deze bepaling betrekking heeft op de problematiek die in artikel 1479 aan bod komt. Hierin wordt de vrederechter als bevoegde rechter aangewezen om maatregelen te bevelen wanneer de verstandhouding ernstig is verstoord, en wordt gesteld dat een verzoek daartoe bij hem kan worden ingediend uiterlijk drie maanden na het beëindigen van de wettelijke samenwoning. Dit betekent duidelijk dat de vrederechter bevoegd is om de problemen te regelen die volgen uit een slechte verstandhouding tijdens en na de samenwoning. Subamendement n° 20 brengt niets nieuw bij tenzij de vrederechter gedurende langere tijd zou kunnen tussenkomen. Het nieuw artikel 1479 schenkt de spre-

discrimination fiscale dont ils sont victimes. L'intervenant déclare qu'en tant que marié, il saisira lui-même la Cour d'arbitrage de cette question si le gouvernement n'élimine pas cette discrimination majeure. L'intervenant demande en outre s'il ne serait pas préférable de prévoir, à l'article 1476, § 1er, alinéa 1er, que la déclaration doit être déposée par les deux cohabitants et devant quel fonctionnaire communal en particulier.

MM. Duquesne et Moureaux estiment qu'il est évident que les partenaires doivent déposer ensemble la déclaration visée à l'article 1476. Cette démarche vise uniquement à informer correctement les tiers.

5. *Le sous-amendement n° 23* (Doc. n° 170/3) de *MM. Moureaux et Landuyt* vise à remplacer, dans l'alinéa 3 de l'article 1476, § 1er, proposé, les mots « acte, le cas échéant, » par les mots « dans l'affirmative, acte », et ce, pour ne pas que l'on s' imagine que la commune dispose d'un pouvoir d'appréciation lui permettant d'intervenir ou non. La commune est obligée d'acter la déclaration s'il est satisfait aux conditions.

M. Bourgeois propose, à titre de correction linguistique, d'utiliser les mots « *in voorkomend geval* » dans le texte néerlandais.

6. M. Willems dépose les sous-amendements n°s 35, 36, 37 et 38 en vue d'apporter des corrections d'ordre linguistique et légistique (Doc. n° 170/6).

7. Des observations sont également formulées au sujet de l'article 1476 dans le cadre de la discussion des articles 2 et 1475.

Article 1476bis du Code civil

Le sous-amendement n° 20 de M. J.-J. Viseur (Doc. n° 170/3) vise à insérer un article 1476bis, prévoyant qu'à défaut d'accord sur les conséquences de la rupture, la partie la plus diligente saisit le juge compétent. L'auteur précise que le sous-amendement permet aux parties de s'adresser, à défaut d'accord sur ce point, à un juge compétent pour les problèmes résultant de la dissolution.

M. Moureaux estime que cette disposition concerne le problème qui fait l'objet de l'article 1479. Cet article accorde au juge de paix la compétence d'ordonner des mesures si l'entente est sérieusement perturbée, et prévoit que la demande ad hoc peut être introduite auprès du juge trois mois au plus tard après la fin de la cohabitation légale. Le juge de paix est donc bien compétent pour régler les problèmes découlant d'une mauvaise entente pendant et après la cohabitation. Le sous-amendement n° 20 n'apporte rien de nouveau, à moins qu'il autorise le juge de paix à intervenir pendant une période plus longue. Le nouvel article 1479 satisfait l'intervenant parce qu'il s'inscrit logiquement dans l'ensemble formé par

ker voldoening omdat het deel uitmaakt van het coherent geheel dat het amendement n° 1 vormt. Het is bovendien niet volledig duidelijk welke de bevoegde rechter is in subamendement n° 20.

De heer Giet wenst dat — in het licht van subamendement n° 20 — de draagwijdte van het nieuw artikel 1479 duidelijk wordt omschreven. Hij vraagt zich af of de eerste twee leden niet tegenstrijdig zijn. Is het bedoeld om de slechte verstandhouding onder twee samenwonenden te regelen, die geen van beide daarom noodzakelijk een einde aan de samenwoning willen maken, of om maatregelen te kunnen treffen in het geval zij wel een definitieve stopzetting ervan op het oog hebben, of is het voornoemd artikel misschien gericht op beide situaties. In de laatste veronderstelling kan er enkel sprake zijn van dringende voorlopige maatregelen wanneer de relatie tussen partijen enkel verstoord is zonder dat een beëindiging van de wettelijke samenwoning aan de orde is. Bij beëindiging van het samenwonen gaat het daarentegen om definitieve maatregelen. Uit artikel 1479 zou men kunnen afleiden dat de vrederechter ook voor dergelijke definitieve maatregelen bevoegd is. In dat geval zal het artikel 1479 volgens de spreker anders geformuleerd moeten worden.

De heer Landuyt sluit zich aan bij de bezorgdheid van de vorige spreker om in het bijzonder de bevoegdheid van de vrederechter zeer duidelijk te omschrijven. In dat geval wordt het subamendement n° 20 wellicht overbodig. De vrederechter is bevoegd tot drie maanden na de beëindiging, maar de vraag rijst voor wat hij precies bevoegd is gelet op de vaststelling dat de andere rechtbanken na drie maanden plotseling hun eigen bevoegdheid terugkrijgen. Dat een betwisting na drie maanden niet meer voorgelegd zou kunnen worden aan een rechter is zeker niet de bedoeling.

De heer J.-J. Viseur meent dat het artikel 1479 de vrederechter bevoegd maakt voor met artikel 223 van het Burgerlijk wetboek vergelijkbare voorlopige dringende maatregelen, wat beantwoordt aan een bepaalde logica. Men kan echter geen stelsel in het leven roepen waarbij de vrederechter — buiten zijn bevoegdheid inzake voorlopige dringende maatregelen — een definitieve en volledige bevoegdheid krijgt ten opzichte van de samenwonenden die hun samenwoning willen beëindigen. In principe komt deze bevoegdheid aan de rechtbank van eerste aanleg toe, die reeds de bevoegdheid bezit voor dit soort problemen wanneer het gehuwden of personen zonder een samenwoningsverklaring betreft.

De heer Moureaux meent dat de voorgestelde tekst van het artikel 1479 toelaat dat binnen de drie maanden een gerechtelijk verzoek kan worden ingesteld om de gevolgen van het einde van de wettelijke samenwoning te regelen, wat erop neer komt dat na drie maanden dergelijk verzoek niet meer zou kunnen worden ingesteld. Volgens de spreker wordt in het licht van het voorgaande echter een nieuwe bepa-

l'amendement n° 1. Par ailleurs, le sous-amendement n° 20 ne désigne pas le juge compétent avec toute la clarté nécessaire.

M. Giet désire que la portée du nouvel article 1479 soit précisée à la lumière du sous-amendement n° 20. Il se demande si les deux premiers alinéas ne sont pas contradictoires. L'intention est-elle de régler la mauvaise entente entre deux cohabitants qui ne désirent pas nécessairement mettre fin à la cohabitation ou de pouvoir prendre des mesures lorsqu'ils envisagent de mettre définitivement fin à leur cohabitation ? A moins que l'article précité ne vise les deux situations. Dans cette hypothèse, seules des mesures urgentes et provisoires peuvent être prises lorsque la relation entre les parties est simplement perturbée, sans qu'une dissolution de la cohabitation légale ne soit envisagée. En cas de dissolution de la cohabitation, les mesures ont un caractère définitif. On pourrait déduire de l'article 1479 que le juge de paix est également compétent pour prendre des mesures définitives. Si tel est le cas, l'intervenant estime qu'il conviendra de reformuler l'article 1479.

M. Landuyt partage la préoccupation de l'intervenant précédent et souhaite, lui aussi que l'on définisse très clairement, en particulier, la compétence du juge de paix. Si cette compétence est précisée, le sous-amendement n° 20 deviendra sans doute superflu. Le juge de paix est compétent pendant une période de trois mois à dater de la fin de la cohabitation légale, mais il reste à définir précisément sa compétence, compte tenu du fait que les autres tribunaux recouvrent subitement leurs compétences au terme de la période de trois mois. L'intention n'est certainement pas d'exclure qu'un litige puisse être encore soumis à un juge au-delà des trois mois.

M. J.-J. Viseur estime que l'article 1479 habilite le juge à ordonner des mesures comparables aux mesures urgentes et provisoires visées à l'article 223 du Code civil, ce qui répond à une certaine logique. On ne peut toutefois créer de système dans lequel le juge de paix disposerait — en dehors de sa compétence en matière de mesures urgentes et provisoires — d'une compétence absolue et définitive à l'égard des cohabitants désireux de mettre fin à leur cohabitation. En principe, cette compétence appartient au tribunal de première instance, qui est déjà compétent pour ce genre de problèmes lorsqu'il s'agit de personnes mariées ou de personnes qui n'ont pas fait de déclaration de cohabitation.

M. Moureaux estime que le texte proposé de l'article 1479 permet l'introduction, dans les trois mois, d'une demande en justice afin de régler les conséquences de la dissolution de la cohabitation légale, ce qui signifierait que pareille demande ne pourrait plus être introduite après trois mois. Eu égard à ce qui précède, l'intervenant estime toutefois que, ce faisant, le sous-amendement insère une nouvelle dis-

ling ingevoerd die een wijziging in de bevoegdheden tot gevolg heeft en wat niet beantwoordt aan de initiële bedoeling van het amendement n° 1.

Het eerste lid van het nieuw artikel 1479 heeft betrekking op de periode gedurende welke de samenwoning bestaat, het tweede lid biedt enkel de mogelijkheid deze procedure nog gedurende drie maanden, na de beëindiging, en voor de in het eerste lid bedoelde problemen verder aan te wenden. De samenwoning kan niet zondermeer met het huwelijk worden gelijkgeschakeld, waar het subamendement n° 20 wel toe neigt.

Wanneer men vindt dat ook de rechtbank van eerste aanleg en de jeugdrechtbank bij de wettelijke samenwoning moeten worden betrokken, dan is dat een keuze die duidelijk moet worden gemaakt.

De heer Barzin vraagt of aan de woorden « indien de verstandhouding tussen de samenwonenden ernstig verstoord is » dezelfde betekenis moet worden toegekend als zij hebben in het tweede lid van artikel 223 van het Burgerlijk wetboek, en of men in dit kader naar de bestaande rechtspraak (inzake huwelijk) kan verwijzen? Is dit niet zo dan bedoelt men er in artikel 1479 wellicht een gebrek aan overeenstemming tussen partners mee, wat de vrederechter een groter bevoegdheidsdomein biedt tot zelfs drie maanden na de wettelijke samenwoning.

Het is vooral het tweede lid van het artikel 1479 dat vragen oproept. Uit de termijn van drie maanden, na de beëindiging, zou kunnen worden afgeleid dat een onenigheid over scheidingsmodaliteiten gelijk staat met een verstoorde verstandhouding, wat zou impliceren dat de vrederechter volledige bevoegdheid zou bezitten voor het geheel van betwistingen bij de beëindiging van een wettelijke samenwoning.

De heer J.-J. Viseur trekt in het licht van de voorgaande bespreking zijn subamendement n° 20 in.

Artikel 1477 Burgerlijk Wetboek

1. *De heer J.-J. Viseur* wenst een precisering over de inhoud van artikel 1477, eerste lid, waarin staat dat de samenwonenden hun wettelijke samenwoning naar goeddunken bij overeenkomst regelen voor zover zij daarin niets bedingen dat strijdig is met de openbare orde of de goede zeden. Wanneer een overeenkomst een strafbeding zou bevatten ten laste van degene die aan de basis van de ontbinding ligt, zou dit beding strijdig met de openbare orde zijn? Dergelijke bepaling zou ongetwijfeld de beoordelingsvrijheid van de partijen aantasten inzake het al dan niet voortbestaan van de overeenkomst. Dezelfde vraag kan worden gesteld voor clausules die een alimentatiegeld in geval van ontbinding vastleggen en voor aanwinstbedingen die voorzien dat in geval van breuk of overlijden, de partner die niet het initiatief tot de scheiding nam of de langstlevende partner, het geheel van de gemeenschappelijke goederen zou toegewezen krijgen.

position qui modifie les compétences et qui ne correspond pas à l'objectif initial de l'amendement n° 1.

L'alinéa 1er du nouvel article 1479 a trait à la période de la cohabitation, l'alinéa 2 se bornant à permettre d'encore appliquer cette procédure dans les trois mois de la dissolution de la cohabitation, pour régler les problèmes visés à l'alinéa 1er. Contrairement à ce vers quoi tend le sous-amendement n° 20, la cohabitation ne peut être assimilée purement et simplement au mariage.

Si l'on estime que le tribunal de première instance et le tribunal de la jeunesse doivent également intervenir dans la cohabitation légale, c'est un choix qu'il faut faire clairement.

M. Barzin demande si les mots « si l'entente des cohabitants est sérieusement perturbée » ont la même signification qu'à l'alinéa 2 de l'article 223 du Code civil et s'il peut être renvoyé dans ce cadre à la jurisprudence existante (concernant le mariage)? Si tel n'est pas le cas, on vise sans doute, à l'article 1479, un défaut d'entente entre les partenaires, ce qui étend la compétence du juge de paix, jusqu'à trois mois après la fin de la cohabitation légale.

C'est essentiellement l'alinéa 2 de l'article 1479 qui pose problème. On pourrait inférer du délai de trois mois après la fin de la cohabitation légale qu'un désaccord sur les modalités de la séparation équivaut à une entente perturbée, ce qui impliquerait que le juge de paix soit pleinement compétent pour l'ensemble des contestations qui surviendraient lorsqu'il est mis fin à une cohabitation légale.

A la lumière de ce qui précède, *M. J.-J. Viseur* retire son sous-amendement n° 20.

Article 1477 du Code civil

1. *M. J.-J. Viseur* demande une précision concernant l'article 1477, alinéa 1er, qui prévoit que les cohabitants règlent à leur volonté les modalités de leur cohabitation par contrat, pour autant que celui-ci ne contienne aucune clause contraire à l'ordre public ou aux bonnes mœurs. Si un contrat comportait une clause pénale contre celui qui est à l'origine de la dissolution, cette clause serait-elle contraire à l'ordre public? Pareille disposition porterait incontestablement atteinte à la liberté d'appréciation des parties en ce qui concerne la persistance ou non du contrat. On peut poser la même question en ce qui concerne les clauses prévoyant une pension alimentaire en cas de dissolution et les clauses d'accroissement, prévoyant qu'en cas de rupture ou de décès, le partenaire qui n'a pas pris l'initiative de la séparation ou le partenaire survivant se voit attribuer la totalité des biens communs.

De heer Duquesne meent dat een aanwinstbeding niet strijdig is met de openbare orde. De bedoeling is juist situaties te regelen die een onzeker karakter vertonen uiteraard zonder dat afbreuk kan worden gedaan van de erfopvolgingsregels die van openbare orde zijn. Dergelijke bedingen mogen bijgevolg geen aantasting van de rechten van de reservataire erfgenamen inhouden. Een overeengekomen alimentatie of een strafbeding lijken niet toelaatbaar.

2. *De heren J.-J. Viseur en Duquesne* dienen een *subamendement n° 6* in (Stuk n° 170/3) teneinde in het artikel 1477, eerste lid, de woorden « naar goeddunken » (« à leur volonté » in de Franse vertaling) weg te laten.

Volgens de heer Viseur betreft het hier een zuiver technische aanpassing omdat het hem vanzelfsprekend lijkt dat wanneer samenwonenden hun wettelijke samenwoning bij overeenkomst regelen dit overeenkomstig de contractuele vrijheid en dus naar goeddunken gebeurt.

De heer Moureaux vindt dat de eventuele aanvaarding van het subamendement n° 6 er niet mag toe leiden dat men contractueel niet meer zou kunnen afwijken van de bepalingen van artikel 1478. Wettelijke bepalingen worden immers soms door de rechter als van openbare orde beschouwd en dan kan men er contractueel niet van afwijken, tenzij dit expliciet is gesteld.

De heer Willems wijst erop dat in artikel 1387 van het Burgerlijk wetboek dezelfde terminologie wordt gehanteerd in het kader van het huwelijksvermogensrecht.

Volgens de heer Landuyt dienen de woorden « naar goeddunken » juist om het gevaar waar de heer Moureaux op wijst af te wenden.

De heer J.-J. Viseur wijst erop dat de in de artikelen 1387 en 1477 in het Frans gehanteerde terminologie niet volledig gelijklopend is. In artikel 1387 spreekt men van « *comme ils le jugent à propos* », wat meer aanvaardbaar is. De Franse tekst dient dus te worden aangepast. In het licht van het voorgaande dient hij *subamendement n° 21* (Stuk n° 170/3) in te einde subamendement n° 6 te vervangen door de volgende tekst : « In de Franse versie van het voorgestelde artikel 3, in artikel 1477, eerste lid, de woorden « à leur volonté » vervangen door de woorden « *comme ils le jugent à propos* ».

3. *Subamendement n° 15* van de heren J.-J. Viseur en Duquesne (Stuk n° 170/3) strekt ertoe het voorgestelde artikel 1477 aan te vullen met het volgende lid : « *Op straffe van nietigheid moet de overeenkomst schriftelijk zijn opgesteld en moet ieder exemplaar door beide partijen eigenhandig worden gedagtekend en ondertekend. Het origineel wordt in tweevoud opgemaakt en valt onder artikel 1328 van het Burgerlijk Wetboek.* ».

Volgens de heer J.-J. Viseur dient de overeenkomst vaste datum te hebben en tegenstelbaarbaar aan derden te zijn. Daarom dient te worden voorzien in

M. Duquesne estime qu'une clause d'accroissement n'est pas contraire à l'ordre public. L'objectif est précisément de régler des situations présentant un caractère incertain, sans, bien entendu, qu'il puisse être dérogé aux règles successorales, qui sont d'ordre public. De telles clauses ne peuvent par conséquent comporter aucune atteinte aux droits des héritiers réservataires. Une pension alimentaire convenue ou une clause pénale ne paraissent pas admissibles.

2. *MM. J.-J. Viseur et Duquesne* présentent un *sous-amendement (n° 6 — Doc. n° 170/3)* visant à supprimer dans l'article 1477, alinéa 1er, les mots « à leur volonté ».

M. Viseur estime qu'il s'agit en l'occurrence d'une adaptation purement technique, étant donné qu'il va de soi que lorsque des cohabitants règlent les modalités de leur cohabitation par contrat, ils le font dans le cadre de la liberté contractuelle et donc, comme ils le veulent.

M. Moureaux estime que l'adoption éventuelle du sous-amendement n° 6 ne peut avoir pour conséquence que l'on ne puisse plus déroger contractuellement aux dispositions de l'article 1478. Des dispositions légales sont en effet parfois considérées par le juge comme étant d'ordre public et l'on ne peut dans ce cas y déroger contractuellement, sauf disposition contraire explicite.

M. Willems fait observer que la même terminologie est utilisée à l'article 1387 du Code civil, dans le cadre du droit matrimonial.

M. Landuyt estime que les termes « à leur volonté » sont précisément destinés à écarter le risque évoqué par *M. Moureaux*.

M. J.-J. Viseur fait observer que la terminologie utilisée dans le texte français des articles 1387 et 1477 n'est pas tout à fait identique. L'article 1387 utilise l'expression « *comme ils le jugent à propos* », ce qui est plus acceptable. Il convient donc d'adapter le texte français. L'intervenant présente à cet effet un *sous-amendement (n° 21 — Doc. n° 170/3)* visant à remplacer, dans le texte proposé, les mots « supprimer les mots « à leur volonté » » par les mots « remplacer les mots « à leur volonté » par les mots « *comme ils le jugent à propos* » ».

3. Le *sous-amendement n° 15* de *MM. J.-J. Viseur et Duquesne* (Doc. n° 170/3) vise à compléter l'article 1477 proposé par l'alinéa suivant : « *A peine de nullité, la convention doit être rédigée par écrit, chacun des exemplaires étant daté et signé de la main des contractants. Il est établi en double original. L'article 1328 lui est applicable.* ».

Selon *M. J.-J. Viseur*, la convention doit être munie d'une date et elle doit être opposable aux tiers. C'est pourquoi il convient de prévoir un minimum de

een minimum aan vormvereisten zoals in het gemeen recht (artikel 1328 van het Burgerlijk Wetboek).

De heer Landuyt verwijst naar zijn *subamendement n° 10* (Stuk n° 170/3) dat hij samen met de *heer Duquesne* indient en dat het artikel 1477 wil aanvullen met twee leden stellende dat, wanneer het contract werd opgesteld voorafgaand aan de verklaring voorzien in artikel 1476, § 1, daarvan melding wordt gemaakt in de bevolkingsregisters zo niet kan het contract niet worden tegengeworpen aan derden. Het na die verklaring opgestelde contract of de daarin aangebrachte wijziging, kan pas na de vermelding in de bevolkingsregisters op vraag van een van de samenwonenden, aan derden worden tegengeworpen.

De heer Moureaux meent dat de vereiste van vermelding in de bevolkingsregisters niet tegenstrijdig is met de vormvereisten en een tussenoplossing biedt tussen een authentieke en een onderhandse akte.

De vertegenwoordiger van de minister wijst erop dat een tegenstelbaar karakter verlenen als gevolg van een inschrijving in een bevolkingsregister hem onmogelijk lijkt. Bovendien lijkt de sanctie van de absolute nietigheid uit het subamendement n° 15 vrij zwaar daar toch steeds algemeen aanvaard is dat, wanneer een overeenkomst niet volledig volgens artikel 1328 van het Burgerlijk wetboek is gesloten, zij tenminste toch als begin van schriftelijk bewijs geldt.

De heer Landuyt wijst erop dat het inderdaad de bedoeling was aldus een hogere waarde aan het contract toe te kennen, daar de contractuele vrijheid maximaal moet worden behouden.

De heer Moureaux meent dat de sanctie van de nietigheid enkel slaat op de voorwaarde van een geschreven stuk en op de vorm ervan. Artikel 1328 van het Burgerlijk wetboek heeft het over de registratieverplichting met het oog op de tegenstelbaarheid aan derden, wat niet hetzelfde is. Er wordt niet bepaald dat men moet laten registreren op straffe van nietigheid. Onder partijen blijft de overeenkomst geldig voor zover zij schriftelijk is.

Een getekende en gedateerde schriftelijke overeenkomst is vereist als bestaansvoorwaarde voor de overeenkomst onder partijen. Enkel om tegenstelbaar aan derden te zijn is registratie noodzakelijk.

Volgens de spreker heeft het subamendement n° 11 van de heer Duquesne tot invoeging van een punt 6° in artikel 1476, § 1, waarbij de tekst van de overeenkomst moet worden neergelegd bij de gemeente tot gevolg dat de neerlegging een bestaansvoorwaarde wordt voor de wettelijke samenwoning.

De heer Duquesne verduidelijkt dat een onderscheid moet worden gemaakt tussen de gevolgen onder partijen, en deze voor derden. De belangen van de partijen zelf staan centraal : wanneer beiden een overeenkomst sluiten die verder gaat dan de wettelijke bepalingen, moeten daarover de derden worden geïnformeerd, wat vergelijkbaar is met een huwe-

conditions de forme comme dans le droit commun (article 1328 du Code civil).

M. Landuyt renvoie à son *sous-amendement (n° 10, Doc. n° 170/3)* qu'il présente avec *M. Duquesne* et qui vise à compléter l'article 1477 par deux alinéas précisant que si le contrat est antérieur à la déclaration prévue à l'article 1476, § 1er, il en est fait mention dans les registres de la population, à peine d'opposabilité aux tiers. Le contrat ou la modification de contrat postérieur à cette déclaration n'est opposable aux tiers qu'à dater de sa mention dans les registres de la population, à la demande de l'un des cohabitants.

M. Moureaux estime que la condition concernant la mention dans les registres de la population n'est pas en contradiction avec les conditions de forme et qu'elle offre une solution intermédiaire entre la conclusion d'un acte authentique et la conclusion d'un acte sous seing privé.

Le représentant du ministre estime qu'il impossible de lier l'opposabilité aux tiers de la convention à son enregistrement dans un registre de la population. En outre, la sanction prévue à l'amendement n° 15, consistant en la nullité absolue de la convention, paraît relativement sévère, dans la mesure où il est quand même généralement admis qu'une convention qui n'est pas totalement conforme à l'article 1328 du Code civil peut quand même servir au moins de commencement de preuve écrite.

M. Landuyt souligne que l'intention était effectivement d'accorder ainsi au contrat une valeur supérieure, étant donné que la liberté contractuelle doit être préservée au maximum.

M. Moureaux estime que la sanction consistant à annuler la convention ne porte que sur le fait que celle-ci doit être rédigée par écrit et respecter certaines formes. L'article 1328 du Code civil traite de l'obligation d'enregistrer des actes pour qu'ils soient opposables aux tiers, ce qui est différent. Cet article ne dispose pas que l'enregistrement doit avoir lieu à peine de nullité. La convention reste applicable aux parties, pour autant qu'elle soit écrite.

La convention doit être écrite, datée et signée pour s'imposer aux parties. Elle ne doit être enregistrée que pour pouvoir être opposable aux tiers.

L'intervenant estime que le sous-amendement n° 11 de M. Duquesne visant à compléter l'article 1476, § 1er, par un 6° prévoyant l'obligation de déposer le texte de la convention à la commune, impliquerait que le dépôt conditionnerait l'existence de la cohabitation légale.

M. Duquesne précise qu'il faut faire une distinction entre les conséquences pour les parties et les conséquences pour les tiers. Ce sont les intérêts des parties qui priment : lorsque les deux partenaires concluent une convention qui va plus loin que les dispositions légales, les tiers doivent en être informés, ce qui est comparable au contrat de mariage

lijkscontract dat andere bepalingen dan het wettelijk stelel bevat. Van zodra het contract bestaat moet men weten aan welke voorwaarden moet voldaan zijn om het tegenstelbaar aan derden te maken. De overeenkomst moet onbetwistbaar vaststaan.

Voor *de heer Barzin* is het geschrift een bestaansvoorwaarde van de overeenkomst, maar misschien kan subamendement n° 15 anders worden geformuleerd door te preciseren dat het kan gaan om een onderhandse of een authentieke akte.

In het algemeen echter moet er inzake bewijsvoering, rekening worden gehouden met de regel dat wanneer een bewijsmiddel nietig is daarom niet noodzakelijk ook de onderliggende overeenkomst nietig is.

De heer Willems vraagt of de regeling niet te zwaar wordt wanneer ook nog een registratie wordt opgelegd. Hij herinnert aan de oorspronkelijke bedoeling van een soepele en eenvoudige regeling. Hij wenst te vernemen wat het bijkomend voordeel is van de registratie van de overeenkomst, ook tegenover derden. Sluit de wijze waarop subamendement n° 15 geredigeerd is niet uit dat nog een authentieke akte kan worden opgesteld? Volstaan de bepalingen van het gemeenrechtelijk contractenrecht niet?

De heer Moureaux vindt de verplichting de overeenkomst te moeten neerleggen op het ogenblik van de verklaring voldoende is om vaste datum te verlenen. De verplichting tot registratie bij het gelijknamig bestuur kan wellicht achterwege worden gelaten, omdat er een vergelijkbare vorm van registratie plaatsgrijpt die erin bestaat de overeenkomst bij de gemeente neer te leggen.

De heer Jean-Jacques Viseur wijst erop dat het aangeraden is niet de gehele overeenkomst in de bevolkingsregisters op te tekenen, maar enkel melding te maken van het feit dat de partners een dergelijke overeenkomst hebben gesloten (wat vergelijkbaar is met gehuwden waar ook enkel melding wordt gemaakt van het bestaan van een eventueel huwelijkscontract). Wat het subamendement n° 15 betreft, dit heeft enkel als bedoeling een vaste datum vast te leggen. Daarom is het nodig dat het gaat om een schriftelijk stuk. Het feit van registratie bij een openbaar ambtenaar impliceert dat het stuk onbetwistbaar vaststaat ten opzichte van derden. Derden hebben volgens hem geen recht op toegang tot informatie over de volledige inhoud (cf. bespreking artikel 1476).

De vertegenwoordiger van de minister heeft vragen bij de zin van de tegenstelbaarheid van de inhoud van de overeenkomst aan derden. De hoofdbekommernis is het tegenstelbaar maken van de wettelijke samenwoning op zich. De overeenkomst kan echter betrekking hebben op veel aspecten van het samenwonen meer in het bijzonder op onderhoudsverplichtingen. Volgens hem is het bevolkingsregister vrij streng beveiligd waarbij dikwijls de vermeldingen en dus zeker de inhoud niet toegankelijk zijn.

contenant des dispositions autres que celles prévues par le régime légal. Dès que le contrat existe, il faut savoir quelles conditions doivent être remplies pour qu'il soit opposable aux tiers. La convention doit être incontestablement établie.

M. Barzin estime que l'écrit conditionne l'existence de la convention, mais que l'on pourrait formuler le sous-amendement n° 15 différemment en précisant qu'il peut s'agir d'un acte sous sein privé ou d'un acte authentique.

De façon générale, il convient toutefois de tenir compte du fait qu'en matière d'administration de la preuve, il convient de tenir compte de la règle selon laquelle la nullité d'un élément de preuve n'a pas nécessairement pour corollaire la nullité de la convention à laquelle se rapporte cet élément.

M. Willems demande si l'imposition d'un enregistrement ne risque pas d'alourdir exagérément la réglementation. Il rappelle que l'objectif initial était de créer une réglementation souple et simple. Il demande quel avantage supplémentaire apporte l'enregistrement de la convention, y compris vis-à-vis des tiers. La rédaction du sous-amendement n° 15 n'exclut-elle pas qu'un acte authentique puisse encore être établi? Les dispositions du droit commun en matière de contrats ne suffisent-elles pas?

M. Moureaux estime que l'obligation de déposer la convention au moment de la déclaration suffit pour lui conférer une date certaine. On peut peut-être omettre l'obligation d'enregistrement auprès de l'administration d'enregistrement, étant donné l'existence d'une forme d'enregistrement similaire, à savoir le dépôt de la convention à la commune.

M. Jean-Jacques Viseur fait observer qu'il serait préférable de ne pas reprendre l'intégralité de la convention dans les registres de la population, mais de faire uniquement mention du fait que les partenaires ont conclu une convention de ce type (dans le cas du mariage également, il n'est fait mention que de l'existence éventuelle d'un contrat de mariage). En ce qui concerne le sous-amendement n° 15, celui-ci n'a pour objectif que de fixer une date certaine. C'est la raison pour laquelle il doit s'agir d'un écrit. L'enregistrement devant un fonctionnaire public implique que le document existe de manière incontestable à l'égard de tiers. Selon l'intervenant, les tiers n'ont pas le droit d'être informés de l'intégralité du contenu (cf. la discussion de l'article 1476).

Le représentant du ministre s'interroge au sujet de la signification de l'opposabilité aux tiers du contenu de la convention. Le souci principal est de rendre la cohabitation légale opposable aux tiers en tant que telle. La convention peut toutefois concerner de nombreux aspects de la cohabitation et, plus particulièrement, les obligations alimentaires. L'intervenant estime que les registres de la population sont assez protégés, de sorte que les mentions et, plus encore, le contenu sont souvent inaccessibles.

De heer Duquesne meent dat drie hypothesen mogelijk zijn. Ten eerste kan men te maken hebben met een overeenkomst voorafgaand aan het samenwonen. Partijen kunnen — met het oog op de tegenstelbaarheid aan derden — besluiten die al dan niet te laten registreren.

Ten tweede is de situatie mogelijk waarin een wettelijke samenwoningsverklaring bestaat, met een overeenkomst: de vermelding van het bestaan van het contract tegenover derden is noodzakelijk. Derden moeten weten dat een contract bestaat omdat zij daar belang kunnen bij hebben, zoals bijvoorbeeld voor de jegens hen aangegane schulden. De derden moeten zich dan verder informeren, bij de partijen, over de juiste draagwijdte van de contractuele bepalingen. Het betreft hier de toepassing van regels uit het gemeen recht. Tenslotte is er de mogelijkheid — onafhankelijk van de bij bevolkingsdienst van de gemeente afgelegde verklaring — tot registratie van een contract. De vraag is ook hoe partijen wijzigingen in de loop van de wettelijke samenwoning aan hun overeenkomst kunnen doorvoeren. Het gemeen recht dient hoe dan ook van toepassing te zijn en een informatiemechanisme tegenover derden is noodzakelijk.

De heer Landuyt meent dat het belang van de tegenstelbaarheid aan derden vooral ligt in de bescherming van het handelsverkeer. Een partij die met een ander partij wil contracteren heeft er belang bij te weten op welke manier de andere partij zich kan verbinden en schulden kan aangaan. Een andere reden kan ligen in de informatie voor de verhuurder van de gemeenschappelijke verblijfplaats. Derden wensen dikwijls te weten in welke juridische, patrimoniale, situatie hun medecontract zich bevindt, om het risico te kunnen inschatten dat ze lopen.

De heer Willems preciseert dat een stelsel van scheiding van goederen of een gemeenschapsstelsel een groot verschil kan maken wat de uitvoering van vorderingen betreft. De registratie biedt volgens hem evenwel geen meerwaarde ten opzichte van derden omdat men bij de wettelijke samenwoning met een situatie van scheiding van goederen te maken heeft. Misschien kan duidelijker gesteld worden dat de overeenkomsten bedoeld in artikel 1477 enkel bijkomend aan de in artikel 1478 vervatte regeling kunnen zijn.

De heer Barzin vraagt of derden toegang zullen hebben tot de documenten die bij de gemeente werden neergelegd, zoals zij dit hebben bij het bestuur der registratie.

De heer Laeremans wijst op een merkwaardig gevolg van het subamendement. Indien om een of andere reden de schriftelijke stukken zouden vernietigd geraken, zou dit volgens de spreker erop neerkomen dat de overeenkomst in feite niet meer bestaat.

De heer Moureaux vindt dat de aanhechting *in extenso* van de overeenkomst op de gemeente kan vermijden dat er nietigheid zou zijn wanneer de stukken bij de partijen zouden worden vernietigd.

M. Duquesne estime que trois hypothèses sont possibles. Premièrement, il peut s'agir d'une convention antérieure à la cohabitation. Les parties peuvent décider — en vue de l'opposabilité aux tiers — de faire ou non enregistrer leur convention.

En second lieu, il peut y avoir une déclaration de cohabitation légale assortie d'un contrat: dans ce cas, il est nécessaire d'informer les tiers de l'existence du contrat. Les tiers doivent savoir qu'il existe un contrat, étant donné qu'ils peuvent y avoir intérêt, par exemple au niveau des dettes contractées à leur égard. Les tiers devront dans ce cas s'informer plus amplement auprès des parties de la portée exacte des dispositions contractuelles. Il s'agit en l'occurrence de l'application de règles de droit commun. Enfin, il est possible — indépendamment de la déclaration faite au service de la population de la commune — de faire enregistrer un contrat. On peut également se demander de quelle manière les parties pourront apporter des modifications à leur contrat au cours de la cohabitation légale. Le droit commun doit en tout cas s'appliquer et il est nécessaire de prévoir un mécanisme d'information vis-à-vis des tiers.

M. Landuyt estime que l'intérêt de l'opposabilité aux tiers réside essentiellement dans la protection des activités commerciales. Une partie qui entend conclure un contrat avec une autre partie a intérêt à savoir de quelle manière cette partie peut s'engager et contracter des dettes. L'opposabilité aux tiers se justifie également par la nécessité d'informer le bailleur de la résidence commune. Les tiers souhaitent souvent savoir dans quelle situation juridique et patrimoniale se trouve leur cocontractant, afin de pouvoir évaluer les risques qu'ils courent.

M. Willems précise qu'un régime de séparation de biens ou de communauté peut faire une grande différence en ce qui concerne l'exécution des créances. Selon lui, l'enregistrement n'apporte toutefois rien de plus pour les tiers puisque c'est la cohabitation légale qui prévaut en cas de séparation de biens. Il est peut-être possible d'indiquer plus clairement que les conventions visées à l'article 1477 ne peuvent être que complémentaires au régime prévu à l'article 1478.

M. Barzin demande si les tiers auront accès aux documents déposés à la commune, comme ils ont accès aux documents en possession de l'administration de l'enregistrement.

M. Laeremans attire l'attention sur une conséquence notable du sous-amendement. Si les pièces écrites étaient détruites pour l'une ou l'autre raison, cela aurait pour conséquence, selon l'intervenant, qu'en fait, la convention n'existerait plus.

M. Moureaux estime que la conservation de l'intégralité de la convention à la commune permettrait d'éviter qu'il y ait nullité dans le cas où les pièces seraient détruites chez les parties.

Wat het argument van toegenomen formalisering betreft, het lijkt hem toch ondenkbaar dat een in artikel 1477 bedoelde vermogensrechtelijke overeenkomst waarbij in belangrijke mate van het gemeen recht kan worden afgeweken mondeling zou kunnen bestaan en bewijsbaar zijn met alle rechtsmiddelen. Subamendement n° 15 heeft dan ook zijn nut omdat het wat evident lijkt, uitdrukkelijk vastlegt.

De heer Landuyt herkent in het debat twee strekkingen : enerzijds deze van een minimum regeling gebonden aan een ruime contractuele vrijheid, anderzijds deze van een vrij grote reglementering. Hij kiest voor de eerste visie mits eerbiediging van de bestaande regels inzake contracten en bewijsvoering. Hij wijst erop dat het subamendement n° 15 aanzienlijke implicaties kan hebben daar als gevolg ervan een overeenkomst die niet aan de voorwaarden beantwoordt ongeldig is. De wettelijke samenwoning loopt het risico strict gereguleerd en beperkt te worden tot hen die dergelijke overeenkomst afsloten.

De heer Duquesne meent dat de overeenkomst om geldig te bestaan, schriftelijk moet zijn en opgenomen zijn in de samenwoningsverklaring. Naargelang het een onderhandse of een authentieke akte betreft zullen de gemeenrechtelijke gevolgen ten aanzien van derden verschillen.

4. *Subamendement n° 30 van de heer Jean-Jacques Viseur* (Stuk n° 170/5) heeft een wetgevings-technische draagwijdte. Het strekt ertoe in het artikel 1477, eerste lid, in de Franse tekst de woorden « *par contrat* » te vervangen door « *par convention* ». Volgens de heer Viseur is het aangewezen in gans het voorstel dezelfde terminologie te gebruiken. In de artikelen 1476 en 1478, alsook in het tweede lid van artikel 1477 spreekt men van « *convention* ».

De heer Moureaux meent dat het woord « *contrat* » mag behouden blijven.

De heer Bourgeois wijst erop dat een duidelijk onderscheid moet worden gemaakt tussen het *negotium* en het *instrumentum*.

Volgens *de heer Viseur* wordt hier het *instrumentum* bedoeld.

5. *De heer Willems* dient een *subamendement* n° 27 in (Stuk n° 170/5) teneinde artikel 1477, eerste lid, aan te vullen met een bepaling stellende dat de voornoemde overeenkomst niet strijdig mag zijn, noch met de regels betreffende het ouderlijk gezag, de voogdij en de regels die de wettelijke orde van de erfopvolging bepalen. De toevoeging verwijst naar de bepalingen van dwingend recht in artikel 1388 van het Burgerlijk wetboek waarvan de echtgenoten niet bij overeenkomst kunnen afwijken en die op analoge wijze dienen te gelden voor samenwonenden.

De heer Landuyt keurt dit voorstel af, niet alleen omdat het neerkomt op een gelijkschakeling met het

En ce qui concerne l'argument de la formalisation accrue, il lui paraît quand même inimaginable qu'une convention patrimoniale visée à l'article 1477 permettant de déroger dans une mesure importante au droit commun puisse être une convention orale dont l'existence peut être prouvée par toutes les voies de droit. Le sous-amendement n° 15 a dès lors sa raison d'être, car il formule expressément ce qui paraît évident.

M. Landuyt estime que deux tendances se dessinent dans ce débat : il y a les partisans d'une réglementation minimale liée à une large liberté contractuelle, d'une part, et il y a les partisans d'une réglementation assez stricte, d'autre part. L'intervenant s'inscrit dans la première tendance, à condition que les règles en vigueur en matière de contrats et de preuves soient respectées. Il souligne que le sous-amendement n° 15 peut avoir des implications considérables, dans la mesure où il dispose qu'une convention ne répondant pas aux conditions est nulle. La cohabitation légale risque d'être strictement réglementée et d'être limitée aux partenaires qui contracteront des conventions répondant aux conditions fixées.

M. Duquesne estime que pour être valable, la convention doit être rédigée par écrit et figurer dans la déclaration de cohabitation. Les conséquences que la convention aura en droit commun à l'égard des tiers seront différentes selon qu'il s'agira d'un acte sous seing privé ou d'un acte authentique.

4. *Le sous-amendement n° 30 de M. Jean-Jacques Viseur* (Doc. n° 170/5) a une portée légistique. Il vise à remplacer, dans l'article 1477, alinéa 1er, les mots « *par contrat* » par les mots « *par convention* ». *M. Viseur* estime qu'il convient d'utiliser la même terminologie dans toute la proposition. Dans les articles 1476 et 1478, ainsi que dans l'alinéa 2 de l'article 1477, il est question de « *convention* ».

M. Moureaux estime que le terme « *contrat* » peut être maintenu.

M. Bourgeois souligne qu'il faut faire clairement la distinction entre le *negotium* et l'*instrumentum*.

Selon M. Viseur, c'est l'*instrumentum* qui est visé en l'occurrence.

5. *M. Willems* présente un *sous-amendement* (n° 27, Doc. n° 170/5) visant à compléter l'article 1477, alinéa 1er, par une disposition précisant que le contrat en question ne peut être contraire aux règles relatives à l'autorité parentale et à la tutelle ou déterminant l'ordre légal des successions. Cet ajout renvoie aux dispositions impératives prévues à l'article 1388 du Code civil auxquelles les époux ne peuvent déroger par convention et qui doivent être appliquées par analogie aux cohabitants.

M. Landuyt rejette cette proposition, non seulement parce qu'elle revient à assimiler la cohabitation

huwelijk, maar ook omdat het evident is dat in de mate dat de regels betreffende het ouderlijk gezag, de voogdij en de regels die de wettelijke orde van de erfopvolging bepalen, van openbare orde zijn, overeenkomsten er niet mogen van afwijken. Men moet toelaten dat men — buiten het stauut van het huwelijk — op grond van de contractuele vrijheid van de bepalingen die niet van openbare orde zijn, kan afwijken.

De heer Laeremans vindt het merkwaardig dat de gehuwden zich aan het voornoemd artikel 1388 van het Burgerlijk Wetboek moeten houden, maar samenwonenden een ruimere contractuele vrijheid zouden genieten.

De heer Moureaux verduidelijkt dat het om bepalingen van openbare orde gaat waar in geen geval mag van afgeweken worden, noch door het huwelijk noch door een samenwoningsovereenkomst, en het overbodig is dit in de wet op te nemen.

6. *De heer Duquesne* trekt subamendement n° 10 in als gevolg van de voorgaande bespreking, en hij dient een *subamendement* n° 32 (Stuk n° 170/5) in.

Amendement n° 32 van de heer Duquesne c.s. heeft betrekking op de overeenkomst die eventueel tussen de samenwonenden werd afgesloten. Zo de overeenkomst voor de registratie van de samenwoning werd afgesloten, wordt er melding van gemaakt in de verklaring die wordt overhandigd aan het gemeentebestuur. Een overeenkomst die achteraf wordt afgesloten, wordt in het bevolkingsregister vermeld op verzoek van één van de samenwonenden.

Amendement n° 33 van dezelfde indieners betreft de vormvereisten van de overeenkomst tussen de samenwonenden. Deze overeenkomst moet alleszins schriftelijk en in tweevoud worden opgesteld. Ze moet ook door de betrokkenen ondertekend worden.

De vertegenwoordiger van de minister meent dat de amendementen n°s 32 en 33 weinig invloed hebben op de rechtspositie van de samenwoners. In feite gaat het slechts om een toepassing van de algemene regels van het verbintenissenrecht met betrekking tot de onderhandse akten, zoals reeds vastgelegd in artikel 1325 van het Burgerlijk Wetboek. Voor wat de tegenwerpbaarheid aan derden betreft, wordt in de tekst van amendement n° 33 verwezen naar artikel 1328 van hetzelfde Wetboek. Dit houdt in dat de overeenkomst ten aanzien van derden vaste dagtekening krijgt op het ogenblik van de registratie.

De spreker hecht meer belang aan een duidelijk wettekst betreffende de mogelijkheid om in een verbrekingsvergoeding (onderhoudsgeld) te voorzien en herinnert eraan dat er reeds vonnissen van het vredegerecht in die zin bestaan.

De heer Duquesne herhaalt dat zijn amendementen uitgaan van het basisconcept dat inhoudt dat de samenwonenden hun relatie op een autonome en soepele wijze regelen. Ze hebben de vrijheid om op het patrimoniale vlak rechten en verplichtingen vast te leggen die verder gaan dan wat wettelijk wordt voorgeschreven en om die overeenkomst aan te pas-

légal au mariage, mais aussi parce qu'il est évident que, dans la mesure où les règles relatives à l'autorité parentale, à la tutelle et à l'ordre légal de succession sont d'ordre public, les conventions ne peuvent y déroger. Au nom de la liberté contractuelle, il convient d'admettre la possibilité — en dehors du statut du mariage — de déroger aux dispositions qui ne sont pas d'ordre public.

M. Laeremans trouve singulier que les personnes mariées doivent se tenir à l'article 1388 précité du Code civil, alors que les cohabitants jouiraient d'une plus grande liberté contractuelle.

M. Moureaux explique qu'il s'agit de dispositions d'ordre public auxquelles il ne peut être dérogé en aucun cas, ni dans le cadre du mariage, ni dans celui d'une convention de cohabitation, et qu'il est dès lors superflu de préciser dans la loi.

6. A la suite de cet échange de vues, *M. Duquesne* retire le sous-amendement n° 10 et présente un *sous-amendement* (n° 32 — Doc. n° 170/5).

L'amendement n° 32 de M. Duquesne et consorts a trait au contrat éventuellement conclu entre les cohabitants. Si le contrat est antérieur à la déclaration de cohabitation, il en est fait mention dans la déclaration remise à l'administration communale. Un contrat postérieur à la déclaration fait l'objet d'une mention dans les registres de la population à la demande de l'un des cohabitants.

L'amendement n° 33 des mêmes auteurs vise à imposer des conditions de forme à la convention conclue entre les cohabitants. Celle-ci doit être rédigée par écrit, établie en double original et signée par les intéressés.

Le représentant du ministre estime que les amendements n°s 32 et 33 n'influencent guère le statut juridique des cohabitants. Ils ne font en fait qu'appliquer les règles générales du droit des obligations en ce qui concerne les actes sous seing privé, telles qu'elles figurent à l'article 1325 du Code civil. Pour ce qui est de l'opposabilité aux tiers, le texte proposé par l'amendement n° 33 renvoie à l'article 1328 du même Code, ce qui implique que la convention a date certaine à l'égard des tiers au moment de l'enregistrement.

L'intervenant estime qu'il est plus important d'élaborer un texte de loi clair et précis concernant la possibilité de prévoir une indemnité de rupture (pension alimentaire) et rappelle que certains juges de paix ont déjà tranché en ce sens.

M. Duquesne rappelle que ses amendements se fondent sur l'idée de base qu'il appartient aux cohabitants de régler leur relation de manière autonome et souple. Ils ont la liberté de prévoir, sur le plan patrimonial, des droits et obligations plus étendus que ceux qui sont prévus par la loi et d'adapter cette convention en cas d'évolution des circonstances. Les

sen zo een wijziging van de omstandigheden zich voordoet. De formaliteiten die daarbij worden voorgeschreven strekken ertoe de aandacht van de samenwonenden te vestigen op de aard en de gevolgen van de afspraken die ze maken. De vermelding van het bestaan van een overeenkomst in de verklaring van wettelijke samenwoning (zie amendement n° 11) moet tevens de waakzaamheid van derden vergroten. Blijft echter de vaststelling dat de eenvoudige vermelding van het bestaan van de overeenkomst in het bevolkingsregister alleen de vaste dagtekening tot gevolg heeft. Het maakt de overeenkomst als dusdanig nog niet tegenwerpbaar aan derden.

De heer Willems voegt hieraan toe dat uit de vermelding op zich evenmin de verplichting volgt om de overeenkomst aan derden voor te leggen. De parallel met het huwelijk kan niet volledig doorgetrokken worden omdat de vermelding, in de huwelijksakte, van het gekozen huwelijksvermogensstelsel (cf. artikel 76, 10°, Burgerlijk Wetboek) de tegenwerpbaarheid organiseert. De contracterende derde weet op basis van de gegevens uit de huwelijksakte (datum van het contract, naam en standplaats van de notaris die het heeft opgemaakt en huwelijksvermogensstelsel) op welk vermogen een schuld zo nodig zal kunnen uitgevoerd worden.

Een bijkomend probleem stelt zich volgens deze spreker met betrekking tot het voorgestelde artikel 1478, laatste lid dat een hoofdelijkheid oplegt voor de schulden die worden aangegaan ten behoeve van het samenleven en van de kinderen die samen worden opgevoed. Indien deze bepaling niet van dwingend recht wordt geacht, zal dat de rechtsonzekerheid van derden nog vergroten.

De vertegenwoordiger van de minister verwijst naar de bepaling van artikel 222 van het Burgerlijk Wetboek dat een gelijkaardige regeling voor gehuwden oplegt. Het voorgestelde artikel 1478 van het Burgerlijk Wetboek gaat hierop terug. Naar analogie van deze bepalingen moet ook artikel 1478, § 3, van dwingend recht worden geacht.

De heer Duquesne herhaalt dat de wettelijke samenwoning tussen de samenwoners op zeer soepele wijze geregeld wordt. De voorgestelde tekst bepaalt dat zij hun samenwonen regelen naar goeddunken. Dit veronderstelt echter ook een behoorlijke bescherming van derden. Alleen een authentieke akte kan deze bescherming bieden. Hij stelt de vraag of het daarom niet aangewezen zou zijn om slechts twee mogelijkheden te behouden :

— de verklaring van samenwoning *zonder bijkomende overeenkomst* waarop het « wettelijk stelsel » van toepassing zou zijn;

— de verklaring van samenwoning *met overeenkomst* in de vorm van een authentieke akte.

De heer Moureaux herinnert eraan dat zijn wetsvoorstel betreffende het samenlevingscontract steeds een notariële akte met de inventaris van de goederen oplegde vooraleer het contract geregistreerd kan worden. In vergelijking met dat voorstel heeft deze bespreking tot een versoepeling geleid. De

formalités prescrites visent à attirer l'attention des cohabitants sur la nature et les conséquences des accords qu'ils passent. La mention de l'existence d'une convention dans la déclaration de cohabitation légale (voir amendement n° 11) doit également rendre les tiers plus vigilants. On ne peut toutefois échapper à la constatation que la simple mention de l'existence de la convention dans le registre de la population a pour seul effet de conférer date certaine à cette convention. Cette mention ne permet toutefois pas d'opposer pour autant la convention en tant que telle aux tiers.

M. Willems ajoute à cela que la mention proprement dite n'entraîne pas non plus l'obligation de présenter la convention à des tiers. Le parallélisme avec le mariage n'est pas total, car la mention, dans l'acte de mariage, du régime matrimonial choisi (cf. article 76, 10°, du Code civil) organise l'opposabilité. Le tiers contractant connaît, sur la base des données contenues dans l'acte de mariage (date du contrat de mariage, nom et résidence du notaire qui l'a reçu et indication du régime matrimonial), le patrimoine sur lequel le paiement d'une dette pourra au besoin être poursuivi.

Selon cet intervenant, un problème supplémentaire se pose également en ce qui concerne l'article 1478, dernier alinéa, proposé, qui instaure une obligation solidaire pour les dettes contractées pour les besoins de la vie commune et des enfants éduqués en commun. Si cette disposition n'est pas considérée comme contraignante, l'insécurité juridique des tiers s'en trouvera encore accrue.

Le représentant du ministre renvoie à l'article 222 du Code civil, qui impose une règle similaire aux personnes mariées. L'article 1478 proposé du Code civil reprend cette règle. Par analogie avec ces dispositions, l'article 1478, § 3, doit également être considéré comme contraignant.

M. Duquesne constate que la cohabitation légale entre cohabitants est réglementée avec beaucoup de souplesse. Le texte proposé prévoit qu'ils règlent à leur volonté les modalités de leur cohabitation. Ceci suppose cependant aussi une protection appropriée des tiers. Seul un acte authentique peut offrir cette protection. L'intervenant demande s'il ne serait pas indiqué, pour cette raison, de ne retenir que deux possibilités :

— la déclaration de cohabitation *sans convention complémentaire*, à laquelle le « système légal » serait applicable;

— la déclaration de cohabitation *avec convention* sous la forme d'un acte authentique.

M. Moureaux rappelle que sa proposition de loi concernant le contrat de vie commune prévoyait l'obligation de faire établir un acte notarié comportant un inventaire des biens pour pouvoir faire enregistrer le contrat. La présente discussion a entraîné un assouplissement par rapport à cette proposition.

spreker kan zich met de voorgestelde oplossing akkoord verklaren omdat het de enige mogelijkheid is om de contracterende derde een afdoende bescherming te bieden. Vinden de samenwonenden deze verplichting te zwaar, dan kunnen zij ook kiezen voor een geregistreerde samenwoning zonder bijkomende overeenkomst. Tussnoplossingen komen de rechtszekerheid niet ten goede. Overigens moet de notariële akte niet, zoals in het oorspronkelijke wetsvoorstel, vooraf worden opgemaakt. De samenwonenden kunnen dat ook na de registratie doen, in functie van eventuele gewijzigde omstandigheden.

De heer Van Belle is eveneens voor deze oplossing gewonnen. Hij merkt op dat de kosten van een notariële akte niet moeten overdreven worden. De tarieven zijn vastgelegd bij koninklijk besluit en bedragen 6 000 tot 7 000 frank. De keuze voor een notariële akte biedt ook het voordeel dat de notaris de wettelijkheid van de voorgestelde contractuele bepalingen kan nagaan. Zo mag de overeenkomst geen bepalingen bevatten die ingaan tegen regels van dwingend recht.

Ook *de heer Willems* stemt met de voorgestelde wijziging in. Een onderhandse akte geeft inderdaad te weinig zekerheid. Noch de partijen noch de derden zijn daarmee gebaat.

De vertegenwoordiger van de minister merkt op dat de notarissen reeds « concubinaatscontracten » opmaken die bij de ambtenaar van de burgerlijke stand geregistreerd kunnen worden. De vereiste van een notariële overeenkomst heeft wel aanleiding gegeven tot kritiek omdat ze onvermijdelijk kosten meebrengt. *De heer Duquesne* repliceert dat de slechte opgestelde overeenkomst ook heel wat kosten kan veroorzaken.

Tot besluit van deze bespreking stelt *de heer Duquesne* volgende tekst voor :

« Art. 1477. — *La cohabitation est régie par les dispositions de l'article 1478. Pour le surplus, les cohabitants règlent les modalités de leur cohabitation par convention comme ils le jugent à propos, pour autant que celle-ci ne contienne aucune clause contraire à l'ordre public ou aux bonnes mœurs. Cette convention doit être passée en la forme authentique devant notaire et faire l'objet d'une mention, au registre de la population.* » (amendement n° 43, *partim*).

Artikel 1478 Burgerlijk Wetboek

1. *De heer Duquesne* dient subamendement n° 13 (Stuk n° 170/3) in om artikel 1478, § 2, aan te vullen met een lid luidens welk het tweede lid van § 2 in geen geval afbreuk mag doen aan de bepalingen inzake erfopvolging en het wettelijk voorbehouden erfdeel, regels die van openbare orde zijn en waarvan men bij overeenkomst niet kan van afwijken.

De heer Landuyt kan akkoord gaan met de inhoud van het subamendement maar meent dat die reeds

L'intervenant peut souscrire à la solution proposée, étant donné que c'est la seule qui permette d'offrir une protection efficace au tiers contractant. S'ils trouvent cette obligation trop contraignante, les cohabitants pourront opter pour une cohabitation enregistrée sans contrat. Des moyens termes ne sont pas de nature à assurer la sécurité juridique. L'acte notarié ne doit d'ailleurs pas être établi au préalable, ainsi que le prévoyait la proposition de loi initiale. Les cohabitants pourront également le faire établir après l'enregistrement, en fonction des circonstances.

M. Van Belle est également favorable à cette solution. Il fait observer que les frais d'un acte notarié ne peuvent pas être excessifs. Les tarifs sont fixés par arrêté royal et varient entre 6 000 et 7 000 francs. Le choix d'un acte notarié présente également l'avantage que le notaire peut vérifier la légalité des dispositions contractuelles proposées. C'est ainsi que le contrat ne pourra contenir des dispositions allant à l'encontre de règles d'ordre public.

M. Willems souscrit également à la modification proposée. Un acte sous seing privé n'offre effectivement pas une sécurité suffisante, ce qui ne sert ni les intérêts des parties ni ceux des tiers.

Le délégué du ministre fait observer que les notaires établissent déjà des « contrats de concubinage » qui peuvent être enregistrés par le fonctionnaire de l'état civil. La condition d'une convention devant notaire a cependant suscité des critiques, car elle implique inévitablement un coût. *M. Duquesne* réplique qu'une convention mal rédigée peut également occasionner de nombreux coûts.

Pour conclure ce débat, *M. Duquesne* propose le texte suivant :

« Art. 1477. — *La cohabitation est régie par les dispositions de l'article 1478. Pour le surplus, les cohabitants règlent les modalités de leur cohabitation par convention comme ils le jugent à propos, pour autant que celle-ci ne contienne aucune clause contraire à l'ordre public ou aux bonnes mœurs. Cette convention doit être passée en la forme authentique devant notaire et faire l'objet d'une mention, au registre de la population.* » (amendement n° 43, *partim*).

Article 1478 du Code civil

1. *M. Duquesne* présente un sous-amendement (n° 13, Doc. n° 170/3) visant à compléter l'article 1478, § 2, par un alinéa précisant que l'alinéa 2 du § 2 ne peut en aucun cas porter préjudice aux règles de la dévolution successorale et de la réserve légale, règles qui sont d'ordre public et auxquelles on ne peut déroger par convention.

M. Landuyt peut marquer son accord sur la teneur du sous-amendement, mais estime que l'alinéa 1er de

voorkomt onder het eerste lid van het artikel 1477. Het subamendement n° 13 lijkt hem bijgevolg overbodig.

De heer Duquesne trekt als gevolg hiervan het subamendement n° 13 in.

Het subamendement n° 25 van de heer Duquesne op amendement n° 1 beoogt artikel 1478, § 2 van het Burgerlijk Wetboek aan te vullen met een bepaling inzake erfrecht (dit amendement vervangt het amendement n° 13, Stuk n° 170/3, dat werd ingetrokken). De indiener van het amendement is van oordeel dat een wettelijke samenwoning een onverdeeldheid creëert die geen invloed mag hebben op de wettelijke regels inzake erfopvolging. Daarom bepaalt het voorgestelde amendement dat het vermoeden van onverdeeldheid ten aanzien van erfgenamen met wettelijk erfdeel als een schenking wordt beschouwd, behoudens bewijs van het tegendeel.

Concreter gezegd betekent deze bepaling dat een wettelijke samenwoning met een kind het voorbehouden erfdeel van de andere kinderen niet kan aantasten. Daarom worden de goederen die geacht worden in onverdeeldheid te zijn als schenking beschouwd en moeten ze dus bij de nalatenschap worden gevoegd voor de berekening van het beschikbare gedeelte. Het gedeelte van de onverdeelde goederen dat het beschikbare gedeelte overschrijdt moet worden ingebracht.

De heer Duquesne onderstreept dat deze toevoeging slechts betrekking heeft op :

- 1) de samenwoning van ascendenten en descendenten;
- 2) de verdeling van de roerende goederen waarvoor geen bewijs van eigendom kan geleverd worden en die dan geacht worden in onverdeeldheid te zijn.

De heer Moureaux kan het eens zijn met het amendement in de zin dat het ingaat tegen een wettelijke samenwoning met frauduleus opzet.

Hij herinnert eraan dat in zijn oorspronkelijk wetsvoorstel het samenwoningscontract niet werd toegelaten tussen ascendenten en descendenten juist om te voorkomen dat de voorschriften inzake erfopvolging in de rechte lijn zouden worden verstoord.

Ook *de heer Willems* meent dat erfgenamen hun rechten volledig moeten terugkrijgen op het ogenblik dat het huishouden ingevolge overlijden een einde neemt.

De spreker stelt echter ook voor dat er aan voorlopige maatregelen zou worden gedacht waardoor de langstlevende samenwonende gedurende een bepaalde tijd in de gemeenschappelijke woning zou kunnen blijven wonen.

Vraag is of deze tekst reeds gedetailleerde bepalingen in die zin moet bevatten. De spreker is er eerder voorstander van om zich op dit vlak een zekere casuïstiek te laten ontwikkelen.

2. Het amendement n° 22 van de heren *Moureaux*, *Landuyt* en *Willems* (Stuk n° 170/3) stelt de wegla-

l'article 1477 a un contenu identique. Le sous-amendement n° 13 lui paraît par conséquent superflu.

M. Duquesne retire dès lors le sous-amendement n° 13.

Le sous-amendement n° 25, présenté par *M. Duquesne* à l'amendement n° 1, vise à compléter l'article 1478, § 2, du Code civil par une disposition relative au droit successoral (cet amendement remplace l'amendement n° 13, Doc. n° 170/3, qui a été retiré). L'auteur de l'amendement estime que la cohabitation légale crée une indivision qui ne peut avoir aucune incidence sur les règles légales de la dévolution successorale. L'amendement prévoit dès lors que la présomption d'indivision est tenue, à l'égard des héritiers réservataires, comme une libéralité, sauf preuve contraire.

En termes plus concrets, cette disposition signifie qu'une cohabitation légale avec un enfant ne peut porter atteinte à la réserve des autres enfants. C'est pourquoi les biens qui sont réputés être en indivision sont considérés comme une libéralité et doivent donc être joints à la succession pour le calcul de la quotité disponible. La part des biens indivis qui excède la quotité disponible doit être rapportée.

M. Duquesne souligne que cet ajout concerne uniquement :

- 1) la cohabitation d'ascendants et de descendants;
- 2) la répartition des biens mobiliers dont la propriété ne peut être prouvée et qui sont dès lors réputés être en indivision.

M. Moureaux peut marquer son accord sur l'amendement dans la mesure où il offre une protection contre la cohabitation légale conclue dans une intention frauduleuse.

Il rappelle que dans sa proposition de loi initiale, le contrat de vie commune ne pouvait être conclu entre ascendants et descendants, afin précisément d'éviter qu'il soit porté atteinte aux dispositions relatives à la succession en ligne directe.

M. Willems estime, lui aussi, que les héritiers doivent recouvrer tous leurs droits, dès que la cohabitation prend fin à la suite d'un décès.

L'intervenant propose toutefois que l'on envisage de prévoir des mesures provisoires pour que le cohabitant survivant puisse encore habiter l'habitation commune pendant un certain temps.

La question est de savoir si ce texte doit déjà contenir des dispositions détaillées dans ce sens. L'intervenant est plutôt partisan de laisser une certaine casuistique se développer en la matière.

2. L'amendement n° 22 de *MM. Moureaux*, *Landuyt* et *Willems* (Doc. n° 170/3) tend à supprimer

ting voor van het tweede lid van paragraaf 1, dat het verbod van strijdige overeenkomst, bepaald in het eerste lid van artikel 215, § 2, van het Burgerlijk Wetboek niet van toepassing verklaart.

De heer Duquesne herinnert aan de inhoud van het eerste lid van artikel 215, § 2, van het Burgerlijk Wetboek waarin bepaald wordt dat het recht op de huur van het onroerend goed dat een der echtgenoten gehuurd heeft, zelfs voor het huwelijk, en dat het gezin geheel of gedeeltelijk tot voornaamste woning dient, aan beide echtgenoten gezamenlijk behoort, niettegenstaande enige hiermede strijdige overeenkomst.

De heer Moureaux legt uit dat het de bedoeling is om de bescherming die artikel 215 biedt met betrekking tot de gemeenschappelijke woonplaats ook volledig toe te passen in het geval van wettelijke samenwoning. De mogelijkheid om af te wijken van de dwingende bepaling van artikel 215, § 1, eerste lid moet bijgevolg worden weggelaten.

De heer Laeremans stelt vast dat het amendement de vrijheid van de samenwoners beperkt en tegelijk de bescherming van de verhuurder vermindert.

De verhuurder van de gemeenschappelijke woonplaats zal voortaan geen huurcontract meer kunnen aangaan met één der samenwoners alleen.

De heer Moureaux beaamt deze interpretatie.

Als één van de samenwoners overlijdt zal zijn partner zo hij dat wenst en niettegenstaande enig andersluidend beding, in het gehuurde goed kunnen blijven wonen.

Het amendement werd ingegeven door de overweging dat de verhuurders om hun eigen belangen veilig te stellen de huurders er zouden kunnen toe aanzetten om afstand te doen van de bescherming die artikel 215, § 2, biedt. De spreker herinnert eraan dat deze bepalingen van dwingend recht zijn wat inhoudt dat de partijen (samenwoners) onderling nog steeds andere afspraken kunnen maken. In die zin wordt de vrijheid van de samenwoners, niet beperkt. Wel wordt de bescherming ten aanzien van derden (de verhuurder) vergroot.

De vertegenwoordiger van de minister meent dat het hier past de vraag op te werpen of een verhuurder kan weigeren een huurovereenkomst te sluiten wanneer hij vreest later geconfronteerd te worden met een bewoner waarmee hij niet de bedoeling had een huurovereenkomst te sluiten.

Ter illustratie kan naar de volgende situatie worden verwezen, waarbij een verhuurder een huurovereenkomst sluit met een solvabele huurder, die vervolgens gaat samenwonen met een niet-solvabele partner die op zijn beurt — nadat de samenwoning werd beëindigd — alleen in de woning achterblijft.

De heer Landuyt wijst erop dat dit soort situaties zich ook bij een huwelijk kunnen voordoen.

3. *Subamendement n° 16* (Stuk n° 170/3) van de heer J.-J. Viseur wil in het voorgestelde artikel 1478, § 2, een lid toevoegen bepalende dat de bij artikel 1477 bedoelde overeenkomst geen afbreuk mag

l'alinéa 2 du § 1er, qui dispose que l'interdiction de conclure une convention contraire, prévue par l'article 215, § 2, alinéa 1er, du Code civil n'est pas d'application.

M. Duquesne rappelle le contenu de l'alinéa 1er de l'article 215, § 2, du Code civil, qui dispose que le droit au bail de l'immeuble loué par l'un ou l'autre époux, même avant le mariage, et affecté en tout ou en partie au logement principal de la famille, appartient conjointement aux époux, nonobstant toute convention contraire.

M. Moureaux précise que l'objectif est de rendre intégralement applicable aux cohabitants le bénéfice de la protection offerte par l'article 215 en ce qui concerne l'habitation commune. Il faut dès lors supprimer la possibilité de déroger à la disposition impérative de l'article 215, § 1er, alinéa 1er.

M. Laeremans constate que cet amendement limite la liberté des cohabitants et réduit en même temps la protection du bailleur.

Le bailleur de l'habitation commune ne pourra désormais plus conclure de bail avec un seul des cohabitants.

M. Moureaux souscrit à cette interprétation.

Si un des cohabitants décède, son partenaire pourra, s'il le souhaite et nonobstant toute stipulation contraire, continuer à occuper le bien loué.

Cet amendement a été inspiré par le fait que les bailleurs pourraient inciter les locataires à renoncer à la protection que leur offre l'article 215, § 2, afin de sauvegarder leurs propres intérêts. L'intervenant rappelle que ces dispositions sont d'ordre public, ce qui implique que les parties (les cohabitants) pourront toujours conclure d'autres accords entre elles. La liberté des cohabitants n'est pas limitée à cet égard. La protection dont ils bénéficient vis-à-vis des tiers (le bailleur) sera par contre accrue.

Le représentant du ministre estime qu'il convient en l'occurrence de se demander si un bailleur peut refuser de conclure un bail s'il craint d'être confronté ultérieurement à un occupant avec lequel il n'avait pas l'intention de conclure un bail.

On peut citer, en guise d'illustration, le cas d'un bailleur qui conclut un bail avec un locataire solvable, lequel se met ensuite en ménage avec un partenaire non solvable qui, après la dissolution de la cohabitation, reste seul dans l'habitation.

M. Landuyt fait observer que ce genre de situations peuvent aussi se présenter en cas de mariage.

3. *Le sous-amendement n° 16* (Doc. n° 170/3) de M. J.-J. Viseur vise à compléter l'article 1478, § 2, proposé, par un alinéa précisant que la convention visée à l'article 1477 ne saurait préjudicier aux obli-

doen aan de verplichtingen waartoe een van de partijen krachtens de wet gehouden is.

Volgens *de heer Duquesne* ligt dit in het verlengde van subamendement n° 13, maar heeft het een ruimere en algemenere strekking.

De vertegenwoordiger van de minister is van oordeel dat dit amendement een herhaling is van het reeds ingeschreven verbod om in de overeenkomst iets te bedingen dat strijdig is met de openbare orde of de goede zeden.

De vertegenwoordiger van de minister stelt tevens de vraag of de bewoordingen van artikel 215 niet aangepast dienen te worden aan de gevallen van wettelijke samenwoning.

De heer Moureaux meent dat de aanhef van dit artikel waarbij artikel 215 « naar analogie » van toepassing wordt verklaard, volstaat.

De vertegenwoordiger van de minister merkt nog op dat artikel 215 niet wordt toegepast indien de gehuwden feitelijk gescheiden leven. De vraag dient gesteld of deze interpretatie ook zal gelden indien ook de verklaring van samenwoning niet strookt met de feitelijke situatie.

De heer Moureaux antwoordt dat ook in die situatie de analogie moet gemaakt worden.

4. *Subamendement n° 39* (Stuk n° 170/6) van *de heer Willems* beoogt de vervanging van de woorden « van de kinderen die door hen opgevoed worden » door de woorden « van de opvoeding van de gemeenschappelijke kinderen ».

De heer Willems legt uit dat het niet de bedoeling kan zijn dat een samenwonende moet instaan voor de schulden die gemaakt worden ten behoeve van de kinderen van de andere samenwonende.

De heren Duquesne en Moureaux zijn het daar niet mee eens. Indien twee personen een gemeenschap aangaan dan spreekt het vanzelf dat zij beiden instaan voor de kinderen die in de gemeenschap worden opgevoed.

De samenwoning mag niet worden voorgesteld als een instelling waarin alleen eigenbelang telt.

5. *De heer Duquesne* dient het samenvattende amendement n° 43 in waardoor de subamendementen op de artikelen 1475, 1476, 1477 en 1478 (Stuk n° 170/6) zouden kunnen worden ingetrokken.

Dit amendement bevat wetgevingstechnische verbeteringen die er meer in het bijzonder toe strekken in één enkel lid te bepalen dat de wettelijke samenwoning kan worden beëindigd hetzij in onderlinge overeenstemming door de samenwonenden, hetzij, bij ontstentenis van een dergelijke overeenstemming, eenzijdig door een van de samenwonenden door middel van een verklaring.

Voorts moeten de woorden « de gemeente » worden vervangen door de woorden « het gemeentebestuur » zodat de diensten van het bevolkingsregister worden bedoeld.

gations auxquelles l'un des contractants serait tenu en vertu de la loi.

M. Duquesne estime que cet amendement se situe dans le droit fil du sous-amendement n° 13, mais qu'il a une portée plus large et plus générale.

Le représentant du ministre estime que cet amendement ne fait que répéter l'interdiction, déjà prévue plus haut, d'insérer dans le contrat des clauses contraires à l'ordre public ou aux bonnes mœurs.

Le représentant du ministre demande également s'il ne conviendrait pas d'adapter les termes de l'article 215 aux cas de cohabitation légale.

M. Moureaux estime que la disposition liminaire de cet article, qui rend l'article 215 applicable « par analogie » à la cohabitation légale, est suffisant.

Le délégué du ministre fait observer que l'article 215 n'est pas appliqué si les personnes mariées vivent séparées de fait. Il convient de se demander si cette interprétation sera également valable dans le cas où la déclaration de cohabitation ne concorde pas avec la situation réelle.

M. Moureaux répond que l'analogie doit être faite dans cette situation également.

4. *Le sous-amendement (n° 39 — Doc. n° 170/6)* de *M. Willems* vise à remplacer les mots « des enfants qu'ils éduquent » par les mots « pour l'éducation des enfants communs ».

M. Willems explique que le but ne saurait être qu'un cohabitant soit tenu des dettes contractées pour les besoins des enfants de l'autre cohabitant.

MM. Duquesne et Moureaux ne partagent pas ce point de vue. Si deux personnes s'engagent dans une communauté, il va de soi qu'elles assument toutes deux la charge des enfants éduqués au sein de cette communauté.

La cohabitation ne peut être présentée comme une institution dans laquelle seul l'intérêt personnel compte.

5. *M. Duquesne* dépose un amendement n° 43 de synthèse permettant de retirer les sous-amendements déposés concernant les articles 1475, 1476, 1477 et 1478 (Doc. n° 170/6).

Cet amendement prévoit des modifications d'ordre légistique visant notamment à prévoir dans un seul alinéa qu'il peut être mis fin à la cohabitation légale soit de commun accord par les cohabitants, soit, à défaut d'un tel accord, unilatéralement par l'un des cohabitants au moyen d'une déclaration.

D'autre part, le terme « commune » doit être remplacé par les termes « administration communale » aux fins de viser les services du registre de la population.

Een aantal sprekers vindt dat geen enkele afwijking toelaat dat de voorgestelde regeling wordt opgelegd. Aangezien men een werkelijke bescherming wil inbouwen, moet men overwegen dat zowel de tweede als de derde paragraaf dwingende bepalingen bevatten ten aanzien van artikel 215 van het Burgerlijk Wetboek.

Het staat de betrokken partijen evenwel vrij te kiezen voor een betere bescherming. Daarom bepaalt het voorgestelde artikel 1478 in feite dat de samenwonenden de nadere bepalingen van de wettelijke samenwoning regelen naar goeddunken door middel van een overeenkomst, voor zover die geen beding bevat dat strijdig is met de openbare orde. De betrokken partijen kunnen bij wijze van voorbeeld wel een aanwasbeding in de overeenkomst opnemen.

Gelet op de soepelheid van de regeling, is het aangewezen derden op dezelfde wijze te beschermen als de partijen tegen zichzelf worden beschermd. Deze overeenkomst moet bijgevolg in authentieke vorm worden verleden voor de notaris en in het bevolkingsregister worden vermeld.

Die vermelding is verplicht indien er een overeenkomst bestaat op het ogenblik van de gemeenschappelijke verklaring van wettelijke samenwoning, maar eveneens wanneer een overeenkomst wordt gesloten nadat die verklaring werd afgelegd. Elke wijziging van de oorspronkelijke verklaring moet bovendien worden vermeld.

De heer Jean-Jacques Viseur vraagt dat de woorden « , bij ontstentenis van een dergelijke overeenstemming, » in artikel 1476, § 2, tweede lid, worden geschrapt omdat ze overbodig zijn.

In artikel 1476, § 2, derde lid, moet het woord « desgevallend » bijgevolg worden vervangen door de woorden « in dat geval ». In dezelfde bepaling moet in de Franse versie het woord « *notification* » worden vervangen door het woord « *signification* ».

In § 2, vierde lid, van de Franse tekst van de bovenvermelde bepaling moet het woord « *acte* » worden vervangen door het woord « *mentionne* ».

Is het gemeentebestuur bij een overlijden bevoegd om een particuliere akte te verlijden ? (Subamendement n° 44, Stuk n° 170/7).

De heer Duquesne is het eens met de verbeteringen die de heer Jean-Jacques Viseur voorstelt.

Bij een overlijden moet het gemeentebestuur geen enkel initiatief nemen. De erfgenamen moeten het initiatief voor de kennisgeving nemen.

De heer Jean-Jacques Viseur wijst erop dat artikel 1478 voorziet in een basisregeling. De partijen kunnen er zich niet aan onttrekken, maar ze kunnen de regeling door middel van een overeenkomst interessanter maken. De spreker vraagt zich af of het niet aangewezen is deze regeling af te stemmen op vergelijkbare teksten inzake huwelijksvermogensstelsels. Die teksten bepalen dat de echtgenoten hun huwelijksovereenkomsten vrij regelen, op voorwaarde dat ze geen bepaling bevatten die strijdig is met de openbare orde of de goede zeden.

Certains membres intervenants ne voit aucune dérogation permettant d'infléchir le régime prévu. Il faut dès lors considérer que, dans la mesure où l'on souhaite instaurer une protection effective, tant le paragraphe 2 que le paragraphe 3 énoncent des dispositions impératives à l'instar de l'article 215 du Code civil.

En revanche, il est loisible aux parties de prévoir une protection plus avantageuse. C'est la raison pour laquelle, l'article 1478 en projet dispose en substance que les cohabitants règlent les modalités de la cohabitation légale par convention comme ils le jugent à propos, pour autant que celle-ci ne contienne aucune clause contraire à l'ordre public ou aux bonnes mœurs. A titre d'exemple, les parties peuvent stipuler une clause d'accroissement.

Eu égard à la souplesse de ce régime, il convient de protéger les tiers de même que les parties contre elles-mêmes. Cette convention doit dès lors être passée en la forme authentique devant notaire et faire l'objet d'une mention au registre de la population.

Cette mention est obligatoire si une convention existe au moment de la déclaration commune de cohabitation mais également lorsque une convention intervient postérieurement à cette déclaration. Par surcroît, toute modification de la déclaration initiale doit faire l'objet d'une mention.

M. Jean-Jacques Viseur demande que les termes « à défaut d'un tel accord » figurant à l'article 1476, § 2, alinéa 2, soient supprimés en raison de leur caractère superflu.

Il convient dès lors de remplacer les mots « Le cas échéant » par les mots « Dans ce cas » à l'article 1476, § 2, alinéa 3. Dans cette même disposition, le terme « notification » doit être remplacé par le mot « signification ».

Au paragraphe 2, alinéa 4, de la disposition précitée, il y a lieu de remplacer le mot « acte » par le mot « mentionne ».

En cas de décès, l'administration communale est-elle habilitée à établir un acte particulier ? (Subamendement n° 44, Doc. n° 170/7)

M. Duquesne marque son accord sur les corrections sollicitées par M. Jean-Jacques Viseur.

En cas de décès, les autorités communales ne doivent prendre aucune initiative. Il appartient à la succession de prendre l'initiative de procéder à la notification.

M. Jean-Jacques Viseur souligne que l'article 1478 prévoit un régime primaire. Les parties n'ont pas la faculté de s'y soustraire mais elles peuvent le rendre plus avantageux par convention. L'orateur se demande s'il n'est pas souhaitable de s'aligner sur les textes comparables à ceux-ci en matière de régimes matrimoniaux dans la mesure où ils disposent que les époux règlent leurs conventions matrimoniales librement pourvu qu'elles ne contiennent aucune disposition contraire à l'ordre public ou aux bonnes mœurs.

Artikel 1390 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt dat bij gebreke van bijzondere overeenkomsten de basisregeling het gemeen recht vormt.

Indien een beding bepaalt dat alle gemeenschappelijke goederen in geval van een beëindiging van de overeenkomst van wettelijke samenwoning naar één van de partners gaan, is het niet gemakkelijk om vast te stellen of dat beding gunstiger of minder gunstig is dan de bepalingen van de basisregeling. De spreker is evenwel van oordeel dat een soortgelijk beding geoorloofd is.

Als men eist dat elke overeenkomst de bedingen van artikel 1478 bevat, dan zullen er problemen ontstaan wanneer de partners een beding voor een ongelijke verdeling hebben opgenomen. Een soortgelijk beding kan vervat zitten in de bepaling dat elk van de samenwonenden de goederen behoudt waarvan hij de eigendom kan bewijzen.

Derden zouden bijvoorbeeld die bepaling kunnen inroepen om een beding inzake vermogensaanwas te omzeilen.

De heer Giet is van mening dat men zich, in plaats van aan artikel 1390 van het Burgerlijk Wetboek te refereren, beter zou laten leiden door artikel 212 van dat Wetboek, hetwelk luidt als volgt : « De rechten, verplichtingen en bevoegdheden van de echtgenoten worden geregeld door de bepalingen van dit hoofdstuk (Wederzijdse rechten en verplichtingen van echtgenoten), die van toepassing zijn door het enkele feit van het huwelijk. Zij worden bovendien geregeld door de bepalingen betreffende het wettelijk stelsel of door die van het huwelijkscontract, welke niet mogen afwijken van de bepalingen van dit hoofdstuk. ».

Artikel 1477 zou derhalve aldus geformuleerd kunnen worden : « De samenwonenden regelen hun wettelijke samenwoning bij overeenkomst voor zover zij daarin niets bedingen dat strijdig is met artikel 1478, met de openbare orde of met de goede zeden. ».

De heer Jean-Jacques Viseur vindt die formulering te rigide omdat zij ieder aanwasbeding onmogelijk maakt.

De heer Duquesne wijst erop dat de door de heer Jean-Jacques Viseur voorgestelde formulering een ruimere beoordelings-bevoegdheid mogelijk maakt. De bepalingen van artikel 1478 (*nieuw*) zijn van dwingende aard. Een andersluidend beding zou derhalve geldig zijn in geval van geschil voor zover men zich niet op het dwingende karakter beroept.

De wetgever mag inzake samenwoning niet strenger zijn dan inzake huwelijk.

De heer Giet merkt op dat het Burgerlijk Wetboek twee essentiële onderdelen bevat voor personen die verbonden zijn door de banden van het huwelijk.

Het eerste onderdeel heeft betrekking op het primair stelsel en valt onder de toepassing van de on-aantastbare artikelen 212 en volgende waardoor het nieuwe artikel 1478 is ingegeven.

L'article 1390 du Code civil prévoit qu'à défaut de conventions particulières, les règles établies par le régime primaire forment le droit commun.

Si une clause attribue l'ensemble des biens communs à un partenaire en cas de rupture du contrat de cohabitation légale, il n'est pas aisé de déterminer si elle est plus favorable ou moins favorable que les dispositions du régime primaire. Toutefois, l'intervenant considère qu'une telle clause est licite.

Si l'on exige que tout contrat comporte les clauses de l'article 1478, un certain nombre de problèmes se poseront notamment si les partenaires ont prévu une clause de partage inégal. Une telle clause peut être compromise par la disposition aux termes de laquelle chacun des cohabitants conserve les biens dont il peut prouver qu'ils lui appartiennent.

Les tiers pourraient par exemple se prévaloir de cette disposition pour faire échec à une clause d'accroissement.

M. Giet est d'avis qu'il convient de s'inspirer de l'article 212 du Code civil au lieu de l'article 1390 du même Code aux termes duquel les droits et obligations et pouvoirs des époux sont réglés par les dispositions du présent chapitre (Des droits et devoirs respectifs des époux) applicables par le seul fait du mariage. Ils sont en outre définis par les dispositions du régime légal ou par celles de leur contrat de mariage qui ne peuvent déroger aux dispositions du présent chapitre.

Dès lors, l'article 1477 pourrait disposer que « les cohabitants règlent les modalités de la cohabitation légale par convention pour autant que celle-ci ne contienne aucune clause contraire à l'article 1478, à l'ordre public ou aux bonnes mœurs. ».

M. Jean-Jacques Viseur estime que cette nouvelle formulation est trop rigoureuse en ce sens qu'elle rend impossible toute clause d'accroissement.

M. Duquesne souligne que la formulation suggérée par M. Jean-Jacques Viseur autorise un plus large pouvoir d'appréciation. Les dispositions de l'article 1478 (*nouveau*) sont impératives. Dès lors, une convention contraire à ces dispositions serait valide en cas de contentieux dans la mesure où leur caractère impératif n'est pas excipé.

Le législateur ne peut pas être plus rigoureux en matière de cohabitation qu'en matière de mariage.

M. Giet précise que le Code civil prévoit deux volets fondamentaux en ce qui concerne les personnes engagées dans les liens du mariage.

Le premier volet section a trait au régime primaire régi par les articles 212 et suivants dont l'article 1478 (*nouveau*) s'inspire et qui sont intangibles.

Het tweede onderdeel betreft de huwelijksvermogensstelsels, waaronder het wettelijk stelsel en de diverse overeenkomsten waartussen de echtgenoten kunnen kiezen.

Terwijl de heer Jean-Jacques Viseur artikel 1478 beschouwt als een beschermende regeling welke geldt voor alle partners die geen overeenkomst hebben gesloten, stelt de spreker voor dat dit artikel hoe dan ook toepasselijk zou zijn en dat de samenwonenden voor het overige hun contractuele vrijheid zouden behouden.

De heer Jean-Jacques Viseur geeft aan dat de artikelen 212 en volgende, uitgenomen artikel 215 dat van toepassing is op de wettelijke samenwoning, meer op de persoonlijke rechten van de echtgenoten dan op hun vermogensrechtelijke rechten doelen.

De logica van artikel 1478 is uitsluitend van vermogensrechtelijke aard, in die zin dat het slechts de vermogensrechtelijke betrekkingen wil regelen tussen personen die samen door het leven wensen te gaan.

Volgens het lid mag het primaire stelsel niet een aantal bedingen uitsluiten en dat geldt voornamelijk voor de bedingen inzake ongelijke verdeling. De inschrijving van dergelijke bedingen in de overeenkomst zal een van de oogmerken zijn van de partners die voor wettelijke samenwoning kiezen.

Het eerste en het derde lid van artikel 1478 bevatten dwingende bepalingen. Het tweede lid daarentegen is een bepaling die deel uitmaakt van het primaire stelsel en waarvan de partijen bij overeenkomst kunnen afwijken, mits die bepaling niet strijdig is met de openbare orde of met de goede zeden.

De heer Duquesne benadrukt dat artikel 1478, voor de gehele duur van de samenwoning, de contractuele vrijheid van de samenwonenden bekrachtigt om te beslissen wat er met de roerende goederen en de inkomsten gebeurt.

Er zou moeten worden bepaald dat de samenwonenden hun wettelijke samenwoning naar goedvinden regelen bij overeenkomst voor zover zij daarin niets bedingen dat strijdig is met het eerste en het tweede lid van artikel 1478 dan wel met de openbare orde of de goede zeden.

De heer J.-J. Viseur stemt met de voorgestelde tekst in maar stelt een herschikking voor van de bepalingen in de zin dat artikel 1477 het primair stelsel zou bevatten en dat de bepalingen met een conventioneel karakter in artikel 1478 zouden worden ondergebracht (subamendement n° 46, Stuk n° 170/7).

De heer Van Belle dient amendement n° 45 in (Stuk n° 170/7). Het strekt ertoe in artikel 1476, 2°, de woorden « plaats en datum van geboorte » in te voegen.

De indiener verwijst naar de vermeldingen die in de huwelijksakte worden opgenomen.

Deze gegevens stellen de ambtenaar bij wie verklaring van samenwoning gedaan wordt in staat na te gaan of de bekwaamheidsvereiste vervuld is.

Le deuxième volet concerne les régimes matrimoniaux comprenant le régime légal et les diverses options contractuelles ouvertes aux époux.

Si M. Jean-Jacques Viseur conçoit l'article 1478 comme étant un régime protecteur s'appliquant à l'ensemble des partenaires n'ayant conclu aucune convention, l'intervenant propose qu'en tout état de cause cet article s'applique et que, pour le surplus, les cohabitants conservent leur liberté contractuelle.

M. Jean-Jacques Viseur explique que les articles 212 et suivants, sous réserve de l'article 215 applicable à la cohabitation légale, visent davantage les droits personnels des époux que leurs droits patrimoniaux.

La logique de l'article 1478 est exclusivement d'ordre patrimonial en ce sens qu'il ne vise qu'à régler les rapports patrimoniaux entre personnes souhaitant créer une communauté de vie.

L'intervenant estime que le régime primaire ne peut exclure une série de clauses, en particulier les clauses de partage inégal. La stipulation de telles clauses constituera l'un des objectifs des partenaires optant en faveur de la cohabitation légale.

Les alinéas 1er et 3 de l'article 1478, contiennent des dispositions impératives. En revanche, l'alinéa 2 constitue une disposition faisant partie du régime primaire et à laquelle les parties peuvent déroger par convention à condition qu'elle ne soit pas contraire à l'ordre public et aux bonnes mœurs.

M. Duquesne souligne que l'article 1478 consacre la liberté totale des cohabitants pendant la durée de la cohabitation légale en ce qui concerne le sort des biens meubles et des revenus.

Il conviendra de prévoir que les cohabitants règlent les modalités de leur cohabitation légale par convention comme ils le jugent à propos, pour autant que celle-ci ne contienne aucune clause contraire aux alinéas 1er et 3 de l'article 1478, ni aucune clause contraire à l'ordre public ou aux bonnes mœurs.

M. J.-J. Viseur marque son accord sur le texte proposé, mais propose de réagencer les dispositions, de telle sorte que l'article 1477 contienne le régime primaire et que les dispositions ayant un caractère conventionnel soient regroupées dans l'article 1478 (sous-amendement n° 46, Doc. n° 170/7).

M. Van Belle présente un amendement (n° 45, Doc. n° 170/7) visant à insérer, dans l'article 1476, 2°, les mots « lieu et date de naissance ».

L'auteur renvoie aux mentions qui doivent figurer dans l'acte de mariage.

Ces données permettent au fonctionnaire qui reçoit la déclaration de cohabitation de vérifier si la condition relative à la capacité est remplie.

Artikel 1479 Burgerlijk Wetboek

1. *Subamendement n° 7 van de heren J.-J. Viseur en Duquesne* (Stuk n° 170/3) beoogt in artikel 1479, eerste lid, de woorden « de maatregelen » te vervangen door de woorden « *de dringende en voorlopige maatregelen* ».

De heer Duquesne wijst erop dat duidelijk moet worden gesteld dat de tussenkomst van de vrederechter, bij een verstoring van de verstandhouding, enkel maar de vorm kan aannemen van voorlopige en dringende maatregelen en dat hij niet in de plaats komt van de rechter van gemeen recht (naar analogie met het huwelijk). In dit kader dient ook zijn *subamendement n° 12* (Stuk n° 170/3) te worden gesitueerd om die mogelijke tussenkomst tot één jaar te beperken.

De heer Moureaux herinnert eraan dat in het eerste lid maatregelen in de loop van de wettelijke samenwoning worden bedoeld, die terecht als voorlopige en dringende maatregelen kunnen worden gekwalificeerd. Op basis van het tweede lid zouden zij daarentegen ook kunnen worden bevolen bij de beëindiging van de samenwoning, tot uiterlijk drie maanden erna, wat de bevestiging van de bevoegdheid van de vrederechter inhoudt voor de regeling van de toestand na de beëindiging.

Een duidelijk onderscheid moet bestaan tussen de problemen gedurende de wettelijke samenwoning en die erna.

De regeling van de scheidingsproblemen kan, volgens het amendement n° 1, maar worden opgelost wanneer een van de partners binnen de drie maanden een verzoek bij de vrederechter indient. Doet hij dit later, dan zou zijn verzoek onontvankelijk moeten zijn.

In die hypothese spreekt men beter niet van voorlopige en dringende maatregelen, want het zijn in feite definitieve maatregelen en is de voorgestelde beperking tot een jaar ook zonder zin. Als artikel 1479 voorbehouden blijft voor de problemen tijdens de samenwoning, zou het tweede lid kunnen worden vervangen door een verwijzingsbepaling naar het gemeen recht voor de aspecten na de beëindiging.

De heer Willems herinnert eraan dat de termijn van drie maanden enkel was bedoeld omdat — op het ogenblik van de beëindiging — er nog een behoefte kan bestaan aan voorlopige en dringende maatregelen (bijvoorbeeld omtrent de onroerende goederen) en om te vermijden dat de vrederechter zich onmiddellijk erna onbevoegd zou kunnen verklaren.

2. Over het artikel 1479 worden ook opmerkingen geformuleerd naar aanleiding van de bespreking van het artikel 2 van het amendement n° 1 en de artikelen 1475 en 1476bis van het Burgerlijk Wetboek.

De heer Duquesne dient op amendement n° 1 subamendement n° 28 (Stuk n° 170/5) in.

De heer Duquesne dient op subamendement n° 28 subamendement n° 40 (Stuk n° 170/6) in, dat ertoe

Article 1479 du Code civil

1. *Le sous-amendement n° 7 de MM. J.-J. Viseur et Duquesne* (Doc. n° 170/3) tend à remplacer, à l'article 1479, alinéa 1er, les mots « les mesures » par les mots « *les mesures urgentes et provisoires* ».

M. Duquesne fait observer qu'il faut préciser que lorsque l'entente est perturbée, l'intervention du juge de paix se limite à ordonner des mesures urgentes et provisoires et qu'il ne peut se substituer au juge de droit commun (par analogie avec le mariage). Son *sous-amendement n° 12* (Doc. n° 170/3) s'inscrit dans la même logique et tend à limiter la durée des mesures qui seraient ordonnées à un an.

M. Moureaux rappelle que l'alinéa 1er concerne des mesures ordonnées au cours de la cohabitation légale, qui peuvent à juste titre être qualifiées d'urgent et provisoires. Selon l'alinéa 2, des mesures pourraient en revanche aussi être ordonnées à la fin de la cohabitation, jusqu'à trois mois après la fin de la cohabitation, ce qui semble confirmer la compétence du juge de paix pour régler la situation après la fin de la cohabitation.

Il y a lieu de faire une nette distinction entre les problèmes survenant pendant la cohabitation légale et ceux survenant après.

Selon l'amendement n° 1, les problèmes liés à la séparation ne peuvent être réglés que si un des partenaires introduit une demande auprès du juge de paix dans les trois mois de la dissolution. Toute demande introduite après ce délai devrait être irrecevable.

Dans cette hypothèse, il vaudrait mieux ne pas parler de mesures urgentes et provisoires, étant donné qu'il s'agit en fait de mesures définitives, et la limitation de ces mesures à un an, telle qu'elle est proposée, n'a pas non plus de sens. Si l'on réserve l'article 1479 aux problèmes qui se posent pendant la cohabitation, on pourrait remplacer l'alinéa 2 par une disposition renvoyant au droit commun pour les problèmes postérieurs à la dissolution.

M. Willems rappelle que l'on a prévu ce délai de trois mois uniquement parce que des mesures urgentes et provisoires peuvent encore s'avérer nécessaires au moment de la dissolution (par exemple, en ce qui concerne les immeubles) et pour éviter que le juge de paix se déclare incompétent immédiatement après la dissolution.

2. Des observations sont également formulées au sujet de l'article 1479 dans le cadre de la discussion de l'article 2 proposé par l'amendement n° 1 et des articles 1475 et 1476bis du Code civil.

M. Duquesne dépose le sous-amendement n° 28 (Doc. n° 170/5) à l'amendement n° 1.

M. Duquesne introduit le sous-amendement n° 40 (Doc. n° 170/6) au sous-amendement n° 28 visant à

strekt te preciseren dat na de ontbinding van een wettelijke samenwoning, de vrederechter de door die ontbinding vereiste dringende en voorlopige maatregelen oplegt.

De heren Willems en Jean-Jacques Viseur dienen op amendement n° 1 subamendement n° 29 (Stuk n° 170/5) in. Volgens de indieners behoort in de artikelen 1478 en 1479 dezelfde terminologie te worden gebruikt.

In artikel 1478, § 3, wordt terecht de formulering « de kinderen die door hen opgevoed worden » gebruikt. Die uitdrukking dient ook in artikel 1479 te worden gehanteerd.

De heren Duquesne en Landuyt dienen subamendement n° 12 (Stuk n° 170/3) in : wanneer de onderlinge verstandhouding tussen samenwonenden grondig verstoord is en de vrederechter ter zake maatregelen heeft bevolen, moeten die maatregelen in de tijd worden beperkt. Zo niet, is het bijvoorbeeld niet ondenkbaar dat de rechter een van de samenwonenden (als enige eigenaar van de gemeenschappelijke woonst) ten nadele van de andere samenwonende voor onbepaalde tijd uit het huis kunnen zetten. Mocht men voorts de vrederechter toestaan maatregelen te nemen die onbeperkt in de tijd zijn, dan zal zijn « definitieve » bevoegdheid het probleem van het bevoegdheidsconflict tussen de vrederechter zelf, de jeugdrechtsbank en de rechtbank van eerste aanleg, zitting houdend in kort geding, alleen maar scherper maken.

De heren Landuyt en Moureaux dienen op amendement n° 1 subamendement n° 24 (Stuk n° 170/4) in. Dat subamendement strekt ertoe te preciseren dat indien de zaak voor de vrederechter wordt gebracht tijdens de wettelijke samenwoning of binnen drie maanden na de beëindiging ervan, alleen de vrederechter bevoegd is om dringende en voorlopige maatregelen te nemen betreffende geschillen in verband met die samenwoning; zo die aanhangigmaking bij de vrederechter niet is gebeurd vóór het verstrijken van die termijn van drie maanden, gelden de gewone bevoegdheidsvoorschriften.

Stemmingen

Artikel 1

Artikel 1 wordt eenparig aangenomen.

Art. 2 en 3

De subamendementen n°s 45, 44, 46 en 43 worden achtereenvolgens aangenomen met 12 stemmen en 1 onthouding.

Subamendement n° 43 strekt ertoe de tekst van artikel 2 en artikel 3 (*partim*) te vervangen door een nieuwe tekst.

préciser qu'après la dissolution de la cohabitation légale, le juge de paix ordonne les mesures urgentes et provisoires justifiées par cette dissolution.

MM. Willems et Jean-Jacques Viseur introduisent le sous-amendement n° 29 (Doc. n° 170/5) à l'amendement n° 1 au motif qu'il convient d'harmoniser les terminologies des articles 1478 et 1479.

L'article 1478, § 3, utilise à juste titre les mots « et les enfants qu'ils éduquent ». La même expression doit être utilisée à l'article 1479.

MM. Duquesne et Landuyt introduisent le sous-amendement n° 12 (Doc. n° 170/3) au motif qu'il y a lieu de limiter dans le temps les mesures ordonnées par le juge de paix lorsque l'entente entre les cohabitants est sérieusement perturbée. A défaut d'une telle limitation dans le temps, on pourrait par exemple envisager que le juge expulse l'un des cohabitants, seul propriétaire de la résidence commune, au profit de l'autre et ce, pour une durée indéterminée. Par ailleurs, si l'on autorise le juge de paix à prendre des mesures non limitées dans le temps, sa compétence définitive ne fera qu'accroître le problème lié au conflit de compétence entre le juge de paix lui-même, le tribunal de la jeunesse et le tribunal de première instance siégeant en référé.

MM. Landuyt et Moureaux introduisent le sous-amendement n° 24 (Doc. n° 170/4) à l'amendement n° 1 tendant à préciser, d'une part, que pendant la cohabitation légale et s'il est saisi dans les trois mois de la fin de celle-ci, le juge de paix est exclusivement compétent pour prendre des mesures urgentes et provisoires concernant les litiges y afférents et, d'autre part, que si le juge de paix n'a pas été saisi avant l'expiration du délai de trois mois, les règles de compétences ordinaires sont applicables.

Votes

Article 1er

L'article 1er est adopté à l'unanimité.

Art. 2 et 3

Les sous-amendements n°s 45, 44, 46 et 43 sont adoptés successivement par 12 voix et une abstention.

Le sous-amendement n° 43 tend à remplacer l'article 2 et l'article 3 (*partim*) par un nouveau texte.

Bijgevolg vervalt artikel 2.

*
* *

Bijgevolg worden de subamendementen n^{rs} 18, 14, 25, 26, 34, 19, 5, 9, 31, 35, 11, 23, 36, 37, 38, 20, 21, 6, 27, 30, 15, 10, 32, 33, 13, 35, 16, 22 en 39 op amendement n^r 1 van de heren Landuyt, J.-J. Viseur, Duquesne en Willems en de amendementen n^{rs} 2, 3 en 4 van de heer Lozie zonder voorwerp.

Subamendement n^r 40 wordt aangenomen met 11 stemmen en 2 onthoudingen.

Subamendement n^r 28 wordt aangenomen met 10 stemmen en 3 onthoudingen.

De subamendement n^r 7 en 12 vervallen dientengevolge.

Subamendement n^r 29 wordt aangenomen met 11 stemmen tegen 2.

Subamendement n^r 24, eerste deel, vervalt dientengevolge.

Subamendement n^r 24, tweede deel, wordt aangenomen met 8 stemmen tegen 5.

*
* *

Het aldus geamendeerde artikel 3 wordt aangenomen met 11 stemmen tegen 1 en 1 onthouding.

HOOFDSTUK III

Wijzigingen van het Gerechtelijk Wetboek

Art. 4

Over dit artikel worden geen opmerkingen gemaakt.

Artikel 4 wordt aangenomen met 12 stemmen tegen 1.

*
* *

Art. 5

Het door *de heren Jean-Jacques Viseur en Duquesne* ingediende subamendement n^r 8 (Stuk n^r 170/3) wordt ingetrokken.

Over dit artikel worden geen opmerkingen gemaakt.

Artikel 5 wordt aangenomen met 12 stemmen tegen 1.

*
* *

En conséquence l'article 2 devient sans objet.

*
* *

En conséquence, les sous-amendements n°s 18, 14, 25, 26, 34, 19, 5, 9, 31, 35, 11, 23, 36, 37, 38, 20, 21, 6, 27, 30, 15, 10, 32, 33, 13, 35, 16, 22 et 39 à l'amendement n° 1 de MM. Landuyt, J.-J. Viseur, Duquesne et Willems ainsi que les amendements n°s 2, 3 et 4 de M. Lozie deviennent sans objet.

Le sous-amendement n° 40 est adopté par 11 voix et 2 abstentions.

Le sous-amendement n° 28 est adopté par 10 voix et 3 abstentions.

Les sous-amendements n°s 7 et 12 deviennent sans objet.

Le sous-amendement n° 29 est adopté par 11 voix contre 2.

Le sous-amendement n° 24, première partie, devient sans objet.

Le sous-amendement n° 24, deuxième partie, est adopté par 8 voix contre 5.

*
* *

L'article 3, tel qu'amendé, est adopté par 11 voix contre 1 et 1 abstention.

CHAPITRE III

Modifications du Code judiciaire

Art. 4

Cet article ne donne lieu à aucune discussion.

L'article 4 est adopté par 12 voix contre 1.

*
* *

Art. 5

Le sous-amendement n° 8 (Doc. n° 170/3) déposé par *MM. Jean-Jacques Viseur et Duquesne* est retiré.

Cet article ne donne lieu à aucune discussion.

L'article 5 est adopté par 12 voix contre 1.

*
* *

Art. 6 (*nieuw*)

De heer Laeremans dient op amendement n° 1 subamendement n° 17 (Stuk n° 170/3) in, op grond van het feit dat het instituut « wettelijke samenwoning » fiscaal gelijkgesteld moet worden met het instituut « huwelijk ». In het andere geval ontstaat er een ongelijke behandeling, die louter op willekeur is gegrond.

Mevrouw Colen en de heer Laeremans dienen op subamendement n° 17 subamendement n° 42 (Stuk n° 170/7) in, dat ertoe strekt de burgerlijk gehuwden de kans te bieden te opteren voor het statuut van wettelijke samenwoning, via een gewone verklaring bij het gemeentebestuur.

Volgens de indieners wordt het instituut « huwelijk » aangetast door de ter tafel liggende bepalingen omdat gehuwden op fiscaal vlak te lijden hebben onder een erg ongelijke behandeling.

De heren Willems en Landuyt dienen op amendement n° 1 subamendement n° 41 (Stuk n° 170/7) in, dat ertoe strekt de datum van de inwerkingtreding van de wet te doen vaststellen bij een in Ministeraad overlegd koninklijk besluit.

Voor dat amendement kunnen twee argumenten worden aangevoerd. Bij de voorbereiding van het ter bespreking voorliggende wetsvoorstel werd afgesproken dat de uitwerking van een vermogensrechtelijke beschermingsregeling ten gunste van de ongehuwd samenwonenden zou worden gekoppeld aan een initiatief dat moet bijdragen tot een geleidelijke afbouw van de fiscale ongelijke behandeling die voor de gehuwden geldt.

Het spreekt voor zich dat zulks een complexe aan gelegenheid is; de budgettaire weerslag van de opheffing van die discriminaties moeten vooraf onder de loep worden genomen.

De Kamercommissie voor de Financiën zal zich dienen uit te spreken over de specifieke fiscale maatregelen die aan die doelstelling moeten beantwoorden.

De tweede reden voor een uitgestelde inwerkingtreding van de wet ligt in de voorbereiding door de plaatselijke besturen, die deze wet ten uitvoer zullen moeten leggen.

De heer Landuyt voegt daaraan toe dat bovendien de discriminaties moeten worden weggewerkt die voortvloeien uit de sociale wetgeving en die de ongehuwd samenwonenden treffen.

De heer Laeremans betreurt dat het voornoemde amendement ertoe strekt het fiscale vraagstuk door de regering te doen afwikkelen.

Hij brengt in herinnering dat de verklaringen van de regering laten uitschijnen dat het nog jaren zal duren vóór het fiscaal statuut van de gehuwden zal worden gelijkgesteld met dat van de samenwonenden.

De minister preciseert dat de regering haar ver bindenissen zal nakomen, zowel inzake de fiscale weerslag van de bepalingen betreffende het wettelijk samenwonen, als inzake de geleidelijke opheffing van

Art. 6 (*nouveau*)

M. Laeremans introduit le sous-amendement n° 17 (Doc. n° 170/3) à l'amendement n° 1 au motif que l'institution de la cohabitation légale doit être assimilée fiscalement à l'institution du mariage. Dans le cas contraire, une discrimination purement arbitraire serait établie.

Mme Colen et M. Laeremans introduisent le sous-amendement n° 42 (Doc. n° 170/7) au sous-amendement n° 17 tendant à permettre aux personnes mariées civilement d'opter en faveur du statut de la cohabitation légale par une simple déclaration auprès de l'Administration communale.

Les auteurs estiment que l'institution du mariage est mise à mal par les dispositions examinées en raison de la lourde discrimination fiscale frappant les personnes mariées.

MM. Willems et Landuyt introduisent l'amendement n° 41 (Doc. n° 170/7) tendant à ce que la date d'entrée en vigueur de la loi soit déterminée par un arrêté royal délibéré en Conseil des ministres.

Deux raisons peuvent être alléguées à l'appui de cet amendement. En premier lieu, lors de l'élaboration de la proposition de loi à l'examen, il fut convenu que l'élaboration d'un régime patrimonial protecteur en faveur des cohabitants non mariés serait liée à une initiative tendant à supprimer graduellement les discriminations fiscales frappant les couples mariés.

Il va de soi qu'il s'agit d'une matière complexe et les répercussions d'ordre budgétaire de la suppression de ces discriminations doivent être préalablement étudiées.

La commission des Finances de la Chambre sera amenée à se prononcer sur les mesures fiscales ponctuelles visant à répondre à cet objectif.

En deuxième lieu, l'entrée en vigueur différée de la loi se justifie par la préparation des administrations locales auxquelles l'exécution de la loi incombe.

M. Landuyt ajoute qu'il y aura lieu en outre de lever les discriminations résultant de l'application de la législation sociale et qui frappent les cohabitants non mariés.

M. Laeremans constate à regret que l'amendement précité tend à ce que la problématique fiscale soit traitée par le gouvernement.

Il rappelle que les déclarations de ce dernier donnent à penser que le statut fiscal des personnes mariées ne sera pas assimilé à celui des personnes cohabitantes avant plusieurs années.

Le ministre précise que le gouvernement respectera ses engagements en ce qui concerne les implications fiscales des dispositions relatives à la cohabitation légale et la suppression graduelle des

de fiscale ongelijkheden tussen echtgenoten en samenwonenden. In dat verband zal weldra een overleg met de Kamercommissie voor de Financiën worden opgestart.

*
* *

De subamendementen n^{rs} 42 en 17 worden achtereenvolgens verworpen met 12 stemmen tegen 1.

Amendement n^r 41 wordt aangenomen met 12 stemmen en 1 onthouding.

*
* *

Het gehele wetsvoorstel wordt aangenomen met 11 stemmen tegen 1 en 1 onthouding.

Bijgevolg vervallen de toegevoegde wetsvoorstellen.

De rapporteurs,

D. VANDENBOSSCHE
F. LOZIE

De voorzitter,

A. DUQUESNE

discriminations fiscales entre les époux et les cohabitants. A cet égard, une concertation avec la commission des Finances de la Chambre sera prochainement initiée.

*
* *

Les sous-amendements n°s 42 et 17 sont successivement rejetés par 12 voix contre 1.

L'amendement n° 41 est adopté par 12 voix et 1 abstention.

*
* *

L'ensemble de la proposition de loi est adopté par 11 voix contre une et une abstention.

Les propositions de loi jointes deviennent dès lors sans objet.

Les rapporteurs,

D. VANDENBOSSCHE
F. LOZIE

Le président,

A. DUQUESNE